ALEXANDRA DAVID-NÉEL (1868 – 1969) a fost o exploratoare francobelgiană. După o primă călătorie în India la vârsta de 23 de ani şi după o scurtă carieră de solistă de operă şi jurnalistă, se dedică studiului religiilor orientale. Între 1911 şi 1946 face mai multe călătorii în Asia. Este renumită pentru vizita sa în Lhasa în 1924, când oraşul le era interzis străinilor. A scris peste 30 de cărţi despre religia orientală şi jurnale de călătorie: *Voyage d'une parisienne à Lhassa* (1927), *Le Lama aux cinq sagesses* (1935), *Les enseignements secrets des bouddhistes tibétains* (1951). La Editura Polirom au mai apărut *în inima Munţilor Himalaya* (2014) şi *Mistici şi magicieni în Tibet* (2014).

Alexandra David-Néel, *L'Inde où ai vécu* e Librairie Plon, 1951

© 22014 by Editura POLIROM, pentru ediţia în limba română

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea prin orice mijloace şi sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Foto copertă: e Jool-yan/Shutterstock.com
www.*polirom.ro*
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506 Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, al. B3A, sc. 1, el. 1, sector 4,

040031, O.P. 53
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:
DAVID-NÉEL, ALEXANDRA
India în care am trăit / Alexandra David-Néel; trad. de Nicolae Constantinescu.
— Iaşi: Polirom, 2014
ISBN prinţ: 978 – 973 – 46 – 4688 – 3 ISBN ePub: 978 – 973 – 46 – 4856 – 6 ISBN PDF: 978 – 973 – 46 – 4857 – 3
I. Constantinescu, Nicolae (trad.)
821.133.1 – 992 = 135.1
913 (540) (O: 82 – 992)
Printed in ROMÂNIA
ALEXANDRA
DAVID-NEEL
India în care am trăit
Traducere de Nicolae Constantinescu
POLIROM
2014

Prefaţă în casa părinţilor mei, fetiţă măruntă de şase ani, mă cufundam ore întregi în lectura romanelor de călătorie ale lui Jules Verne. Visările mele copilăreşti erau pline de isprăvile eroilor săi: Phileas Fogg, Pâssepartout, copiii căpitanului Grant, căpitanul Hatteras şi alţii îmi deveniseră tovarăşi obişnuiţi.

Hotărârea mea era luată… Voi călători la fel ca ei sau chiar mai mult, dacă va fi posibil!

Când se întâmpla, destul de rar, să le împărtăşesc „oamenilor mari” planul meu măreţ, râdeau, mă luau peste picior, şi asta pentru că erau mai înalţi decât mine şi aveau bani, în timp ce copiii, „cei mici”, nu au. Acest ultim motiv îmi dezvăluia deja – chiar nu conştientizam acest lucru – caracterul venal al lumii în care urma să păşesc şi dispreţuiam părerea acestor „oameni mari”.

„Voi călători” – mi-am ţinut promisiunea?…

Călătoriile mele au constat nu în deplasări rapide cu avionul, ci în popasuri mai mult sau mai puţin îndelungate în diferite ţări asiatice. În acest fel, am trăit mai cu seamă

în India, în Pakistan, în Tibet: în urma unei lungi călătorii pedestre prin regiuni încă neexplorate, am intrat în Lhasa, unde nicio femeie de rasă albă nu intrase înaintea mea. Am locuit şi în regiunile himalayene, Sikkim, Nepal, în China, Japonia şi, mai puţin, în Birmania, Ceylon, Coreea etc.

„Călătoriile mele" au acoperit şi regiuni din Africa de Nord: Maroc, Algeria, Tunisia şi oazele din Sahara. În fond, „călătoriile mele", începute înainte de 1900, s-au terminat abia după sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial: o viaţă de om...

Mi-am ţinut promisiunea?... Promisiunea făcută când eram mică: „Voi călători!"

Prima „mare călătorie" m-a purtat în India.

„India" este o creaţie a englezilor. În locul ei, găsim doar o serie de mici state, mai mult sau mai puţin independente, care de multe ori se războiesc între ele. La această situaţie tinde astăzi să o aducă un partid politic deloc neglijabil, ceea ce provoacă tulburările care se produc în India de la sfârşitul dominaţiei engleze.

Această mişcare retrogradă ar putea reuşi? Sau indienii, urmând exemplul Statelor Unite ale Americii şi Elveţiei, vor izbuti să creeze o confederaţie stabilă?

Rămâne de văzut!

Introducere

Naşterea unei vocaţii în vremurile acelea, Muzeul Guimet era un templu. Eu aşa mi-l amintesc acum.

Văd o scară largă din piatră ridicându-se între ziduri acoperite cu fresce[1]. Urcând treptele, întâlnim succesiv: o mândră soţie de brahman turnând o ofrandă în focul sacru; călugări budişti înveşmântaţi în togi galbene mergând să-şi capete, cu bolul în mână, hrana zilnică; un templu japonez aşezat pe un promontoriu la care duce, printr-un portic roşu, o alee mărginită de cireşi înfloriţi. Alte figuri, alte peisaje din Asia atrag şi ele atenţia pelerinului care urcă spre misterul Orientului.

În capătul de sus al scării, „sanctuarul" locului apare

1 Au fost şterse între timp. De ce?

ca o grotă întunecoasă. Printr-un grilaj greu care blochează accesul se întrezăreşte o rotondă ai cărei pereţi sunt plini cu rafturi încărcate de cărţi. Dominând de sus biblioteca, tronează statuia enormă a lui Buddha, singuratic, lăsat în voia meditaţiilor sale.

În stânga, săli foarte discret luminate adăpostesc o mulţime de zeităţi şi înţelepţi orientali. În tăcerea solemnă a acelui lăcaş creat pentru ei, şi unii, şi alţii continuă o existenţă tainică, întruchipată în efigii sau în lucrările care le perpetuează cuvintele.

În dreapta se află o sală de lectură foarte mică, unde admiratorii orientalismului se cufundă în cercetări sârguincioase, uitând de Parisul ale cărui zgomote lovesc zadarnic zidurile muzeului-templu, fără a reuşi să tulbure atmosfera de tihnă şi reverie pe care o ocrotesc.

În această cameră mică, chemări mute răzbat dintre paginile răsfoite. India, China, Japonia, toate locurile din această lume care începe dincolo de Suez îi invită pe cititori… Se nasc vocaţii… A mea aici s-a născut.

Aşa era Muzeul Guimet pe când aveam douăzeci de ani.

Capitolul I

Primii paşi spre India

„Marsilia, poarta Orientului”. Administraţia Poştelor lipeşte uneori un timbru cu aceste cuvinte pe scrisorile expediate din Marsilia. Mie îmi păsa prea puţin de „poartă”. De la fereastra camerei de hotel, care dădea spre vechiul port, priveam distrată forfota populaţiei pestriţe. O pulbere aurie, stârnită de un mistral uşor, învăluia oameni şi lucruri, conferindu-le o vagă aparenţă de miraj; atingerea Orientului deja se făcea simţită în acest tablou, dar n-am zăbovit asupra ei. Cunoşteam Marsilia, dar, mai ales, trebuia să mă îmbarc a doua zi; cu gândul, trecusem deja prin „poartă” şi debarcasem în India… India, aşa cum mi-o imaginam din lecturile mele şi după figurile enigmatice ale zeităţilor ce tronau în galeriile întunecoase ale Muzeului Guimet.

Până atunci făcusem doar scurte deplasări din Belgia sau Olanda în Anglia, la bordul unor mici ambarcaţiuni. Dimensiunile celei cu care urma să plec mi s-au părut impozante. Într-adevăr, era un „vehicul” serios, numai bun să-i poarte pe pelerini în ţara Marilor înţelepţi.

Rezervasem o cabină cu o singură cuşetă, pentru ca niciun vecin să nu-mi tulbure meditaţia; de altfel, întotdeauna am avut oroare de promiscuitate.

O, ce timpuri fericite, cele în care putea fi evitată în trenuri şi la bordul pacheboturilor, care le ofereau călătorilor un spaţiu generos! De atunci, a venit regimul gloatei, al turmei, care se înghesuie claie peste grămadă şi acceptă lucrul ăsta cu docilitate.

S-au ridicat pasărelele, parâmele au fost dezlegate, sirena a vuit, am ieşit din port şi am ajuns în larg… Se lăsa noaptea… începeau să apară stelele…

Clopotul de la bord răsună. Era probabil ora cinei, dar nu aveam să-mi încep pelerinajul mistic prin actul vulgar de a mă aşeza la masă. Nu era vorba de o atitudine voită, ci pur şi simplu nu aveam ideea şi nevoia de a mânca.

Uitasem deja că mă aflam în cabina unui pachebot. Eram în pădure; anahoreţi cu un aer grav, aşezaţi la intrarea unor colibe construite din crengi, stăteau de vorbă între ei în limbajul folosit în *Upanişade*:

„Când viaţa părăseşte corpul, acesta moare, dar viaţa nu moare. *Aceasta*, care este sufletul corpului, este Realitatea: este Sufletul Universal. Tu eşti *aceasta*, copilul meu”.

Pentru el nu există nici răsărit, nici apus de soare;

Pentru el veşnic este zi:

Pentru el, care cunoaşte Brahman (Şinele Suprem).

— Domnişoară, s-a sunat pentru cină, a zis camerista, care intrase după ce, probabil, bătuse şi nu primise răspuns.

— Mulţumesc, dar nu voi cina.

Pădurea şi venerabilii anahoreţi dispăruseră brusc.

În faţa mea vedeam un perete alb, lucitor, vopsit cu ripolin.

— Domnişoara e bolnavă? a întrebat camerista cu amabilitate profesională.

— Nu, deloc. Am mâncat înainte de îmbarcare.

Era adevărat, nu-mi era foame.

Dar dacă mi-ar fi fost într-adevăr foame, oare eremiţii deşertului şi o pădure de vis m-ar fi ţinut departe de masa de la bord?... Este o întrebare pe care şi-o pune exploratoarea oţelită care am devenit, înzestrată cu o doză bună de scepticism, nu fără oarecare ironie, evocând împrejurările acestei prime plecări.

În fond, persiflarea mea tardivă nu are nicio importanţă. Niciun gest vulgar nu a stricat acest prolog al epopeii mele asiatice: aşa cum se cuvenea, a fost un act religios în cel mai pur sens al cuvântului.

Cabina mea se deschidea în afară. Îndată ce, făcându-se târziu, pasagerii au părăsit puntea, m-am aşezat în faţa uşii şi am stat acolo toată noaptea, cufundată într-un fel de extaz. O senzaţie de răcoare m-a făcut să revin la realitate; m-am înfiorat. La orizont se ridica o geană de lumină trandafirie, iar pe o mare fără valuri, marele vapor aluneca pe nesimţite, purtându-mă spre aurora, spre Orient.

Niciun eveniment n-a marcat călătoria pe mare. M-am retras într-o izolare şi un mutism care le-au mirat pe pasagere – poate şi pe pasageri. Câteva doamne binevoitoare au încercat să intre în vorbă cu mine; n-au obţinut decât răspunsuri monosilabice descurajante.

— Vă duceţi la familie?

— Nu.

— Nu vă plictisiţi călătorind singură?

— Nu.

— Veniţi să vă aşezaţi lângă noi ca să luaţi ceaiul!

— Mulţumesc. (Tonul acestui „mulţumesc” respingea invitaţia.)

Femeile curioase au trimis la mine o tânără, crezând probabil că vârsta apropiată ar putea uşura apropierea

dintre noi.

Roşind, ambasadoarea şi-a luat inima în dinţi şi mi-a pus o întrebare directă:

— Ce veţi face în India?

— Voi continua să studiez sanscrita, am răspuns cu cea mai mare seriozitate şi, lăsând-o pe amabila tânără cu gura căscată, m-am întors în cabină ca să râd nestingherită.

Probabil că cea care mă întrebase nu ştia ce era sanscrita.

Întâmplarea i-a descurajat pe indiscreţi, nimeni n-a mai încercat să-mi tulbure singurătatea, aşa încât am fost lăsată să cobor singură la cele trei escale pe care le-am făcut: Alexandria, Port-Said şi Aden. Eram considerată probabil o trăsnită antipatică.

Vremea a fost tot timpul frumoasă. M-am cufundat în lectură: *Upanişadele*, *Bhagavad Gīta* şi scrieri sacre budiste. Când oboseam, priveam marea şi rămâneam pe gânduri… Nu oboseşti niciodată gândind.

Aşa au trecut zilele, vreo cincisprezece[2]; apoi, într-o dimineaţă, la orizont s-a conturat o linie la nivelul mării. Era coasta foarte joasă a Ceylonului. Puţin câte puţin, am zărit cocotierii de pe ţărm. Soseam… Ceylonul nu este India – astăzi sunt cât se poate de conştientă de lucrul ăsta, dar atunci… Ceylon era Orientul şi îmi era de ajuns… Pentru moment.

Nu mă aştepta şi nu cunoşteam pe nimeni la Colombo. Am tras la hotelul cel mai apropiat de debarcader, *Oriental Hotel*.

Una dintre nedumeririle mele este de ce oamenii, după ce s-au bucurat într-o mare măsură de libertate, pot să renunţe la ea; în plus, mulţi dintre ei nu ştiu că, în urmă cu vreo cincizeci de ani[3], fiecare dintre noi putea străbate pământul după bunul său plac. Cincizeci de ani nu înseamnă o epocă preistorică; ar fi firesc să ne amintim de

2 La vremea aceea, viteza pacheboturilor era mai mică decât astăzi.

3 Mai exact, înainte de 1914.

obiceiurile care prevalau atunci sau, cel puţin, să avem cunoştinţă de ele.

Dar trebuie oare să trezesc amintirile adormite ale unora dintre cititorii mei şi să-i luminez pe alţii? în timpurile binecuvântate în care am ajuns în Ceylon pentru prima dată, paşapoartele nu erau cunoscute, nici nenumăratele vaccinări la care sunt obligaţi acum oamenii, transformaţi în cobai pentru instruirea – sau simplul amuzament – a câtorva experimentatori diletanţi[4].

Ce sinistră farsă sunt adunările, congresele unde, întrecându-se în discursuri, politicienii pretind că pregătesc unirea popoarelor! Reuşisem în parte acest lucru; nu mai rămăseseră la frontiere decât bariere vamale, prea puţin stânjenitoare. Ne plimbam în lume după bunul nostru plac, luând cu noi câţi bani puteam ca să facem faţă propriilor nevoi.

Astăzi, popoarele sunt închise în cuşti distincte, în aşteptarea momentului în care vor trece din nou de gardurile ce le despart ca să se năpustească unele împotriva altora, distrugându-se reciproc.

Dar toate astea nu-mi treceau deloc prin minte în momentul debarcării la Colombo; nu-mi imaginam nici pe departe că mă voi gândi într-o zi la ele.

Şi iată... Eram în Orient, şi mă bucura lucrul ăsta; dar plăcerea, oricât de mare ar fi fost, nu era chiar o ocupaţie. Trebuia „să fac ceva”. Nu aveam însă niciun plan. Plecarea mea, posibilă graţie unei mici moşteniri primite la majorat, fusese pur şi simplu spontană... Fericita nepăsare a tinereţii! De altfel, vârsta nu avea s-o subjuge; cei care mi-au făcut onoarea să-mi citească volumele şi-au putut da seama de asta – plecările mele au fost întotdeauna bruşte, determinate de împrejurări neprevăzute.

La drept vorbind, nevoia de „a face ceva” nu m-a

4 Apropo de profilaxie, am citit într-un ziar că, în Brazilia, pasagerii care coboară din avion sunt obligaţi să permită să li se pună un termometru în gură, acelaşi termometru fiind folosit pentru toţi, după ce este repede înmuiat într-un lichid presupus a fi dezinfectant.

chinuit foarte mult, fiind pe deplin încrezătoare în ingeniozitatea mea; aveam să găsesc negreşit cu ce să mă ocup.

Mai întâi trebuia să hoinăresc pe străzi. Plăcerea acestor plimbări era, din păcate, afectată de stăruinţa agasantă a prăvăliaşilor care se ţineau după străini: „Veniţi să vedeţi frumoasele safire” – „Intraţi, priviţi obiectele sculptate din fildeş” – „Doamnă, cutii, taburete din lemn de santal?” – „Coliere din piatra-lunii?” – „Priviţi aceste perdele, aceste covoare…”

Nefericitul străin ar fi dorit să se oprească în faţa tarabelor, dar flecăreala negustorului îl punea pe fugă. Cel puţin pe mine mă făcea să fug. Nu eram deloc grăbită să cumpăr ceva.

În apropierea portului se afla un pavilion înconjurat de mese. Se servea acolo ceai, un ceai excelent, cu tartine, chec sau alte produse ale artei culinare englezeşti, pe care numai obişnuinţa l-ar face pe un francez să le aprecieze. O statuie a reginei Victoria veghea gustările clienţilor din pavilion.

Cei care vor merge la Colombo după ce vor fi citit aceste rânduri să nu caute nici efigia bunei suverane, nici pavilionul. Au dispărut de mult, spaţiul respectiv fiind destinat altor scopuri.

În vremea aceea, la Colombo exista un parc mare cu arbori de scorţişoară. Îmi plăcea să rătăcesc în labirintul aleilor sale şerpuitoare; numele locului mă încânta. Ce putea fi mai autentic oriental decât o grădină cu arbori de scorţişoară (*cinamon garden*, spuneau englezii)? În mijlocul grădinii se afla un lac.

Peisaje de altă dată. Astăzi, alei largi traversează parcul, copacii fiind în mare parte tăiaţi pentru a face loc unor locuinţe; lacul a fost acoperit aproape în întregime, iar pe locul lui se află o uzină. Progresul civilizaţiei, nu-i aşa?

În cursul hoinărelilor mele am descoperit un hotel înecat în verdeaţă, la capătul unei alei lungi care pornea

de la extremitatea esplanadei ce se întinde pe malul mării. Izolarea aparentă a locului mi-a plăcut. A fost străMoşul lui *Galle Face Hotel*, un fel de semihotel de lux, cel mai elegant dintre hotelurile din Colombo.

Nu intenţionam să mă instalez în Ceylon; ţinta mea era India. Totuşi, mi s-a părut că era bine să străbat un timp insula, trebuind mai întâi să vizitez templele şi mănăstirile budiste care, după cum ştiam, erau numeroase.

Indigenul înhămat la ricşa mea s-a oprit în faţa unei cărări care pătrundea printre tufişuri. După câţiva paşi am ajuns dinaintea „templului”. Era o clădire mică, lipsită de stil: un dreptunghi de zidărie, văruit, cu un acoperiş de o formă vag chinezească a cărui lemnărie aparentă era decorată cu desene roşii pe un fond galben.

Văzută din exterior, această căsuţă cuibărită în frunziş avea aspectul plăcut al unei locuinţe foarte potrivite să-l adăpostească pe acel „gânditor tăcut” despre care Buddha spunea:

Nu are gânduri iluzorii, este inaccesibil fricii, nu doreşte nimic.

A atins ţinta ascetismului, care nu constă nici în onoruri, nici în renumele legat de starea de călugăr, nici în daniile pe care le atrage, nici în virtuţile pe care urmăreşte să le dezvolte; „gânditorul tăcut”.

şi-a atins scopul final: inalterabila eliberare a spiritului.

Zăboveam în micuţa grădină, întârziind instinctiv momentul în care aveam să mă aflu în faţa statuii pe care mi-o ascundeau barierele templului.

Eram obişnuită cu statuile lui Buddha de la Muzeul Guimet. Îmi plăceau ochii lor pe jumătate închişi, care nu se ataşau de obiectele exterioare şi priveau „înăuntru”. Totuşi, aş fi preferat să nu le întâlnesc pe acest pământ al Orientului unde, se spunea, doctrina Maestrului rămânea vie. Idolii nu puteau fi aici decât de prisos, nelalocul lor, şocanţi…

Dar mă aflam acolo ca să văd. Am intrat… şi am văzut.

Cum să-mi exprim stupefacţia? Pe o estradă îngustă acoperită cu un baldachin se afla statuia, de o mărime mai mult decât naturală, a unui bărbat culcat care se considera că-l reprezenta pe Buddha murind.

Acest Buddha imens era galben. Meşterul nepriceput care lucrase pe cheltuiala lui vopsise, în acelaşi şalbencanar, veşmântul, corpul, chipul, până şi părul statuii. În apropierea capului înţeleptului muribund, la îndemână, un credincios prevenitor aşezase un pachet de scobitori şi o batistă suspendată de un fir de aţă legată de cadrul baldachinului. Nu departe de acolo, drept ofrandă, ornament sau, cine ştie, provizii, am zărit un borcan cu legume conservate: morcovi şi mazăre aşezate cu îndemânare, alternanţa verde-portocaliu producând efectul cel mai apetisant.

Mi se învârtea capul, mă sufocam.

Cunoşteam talmeş-balmeşul din bisericile occidentale; Madonele spaniole înzestrate cu toiag cu măciulie de aur, cu evantai sau împodobite cu bijuterii destinate unei toalete de bal nu-mi erau deloc străine, dar nu mă aşteptam câtuşi de puţin să găsesc ceva asemănător într-o ţară care îşi zicea budistă.

În timp ce îmi mai reveneam din şoc, am zărit în colţul estradei opus locului unde mă aflam o altă statuie galbenă, în picioare, pe care n-o remarcasem încă. Un minut de atenţie m-a făcut să observ că numai toga ce o învăluia era galbenă; din ea ieşeau la iveală o faţă şi nişte mâini de un maroniu închis – apoi, deşi „statuia” stătea perfect neclintită, ochii i se mişcau uşor. Nu era o statuie, ci un călugăr budist aşa cum apar reprezentaţi pe frescele care împodobesc scara Muzeului Guimet.

Fără să sper prea mult că voi fi înţeleasă, am întrebat:

— Vorbiţi engleza?

Bărbatul în galben nu răspunse, de parcă nici nu m-

ar fi auzit.

Mi-am amintit un precept al regulii monastice: „Dacă *bhikkhu*[5] întâlneşte o femeie, nu trebuie să o vadă”.

Poate că acel călugăr nu-mi percepuse prezenţa.

Totuşi, Buddha nu le poruncea înadins discipolilor lui asceţi să nu „vadă” niciodată femeile. Îi sfătuia să le considere, după vârstă, fiicele, surorile sau mamele lor. Dar, în mod evident, după el, alţii au crezut că pot să-i perfecţioneze regula. De acelaşi ghinion au avut parte toţi Maeştrii religioşi, de aici statuile Fecioarei cu evantai şi cele ale lui Buddha înzestrate cu scobitori.

— Întoarce la hotel, i-am spus indigenului care mă aştepta cu ricşa.

Socoteam că văzusem destul pentru ziua aceea.

O noapte bună de somn a fost de ajuns pentru a-mi calma nervii iritaţi. La urma urmei, nu văzusem decât o capelă sătească; trebuie să fi existat şi altceva mai bun... temple adevărate.

Fără să-i împărtăşesc impresia mea neplăcută, i-am cerut directorului de hotel informaţii despre temple care ar merita să fie vizitate.

— Mergeţi la Kelaniya, m-a sfătuit el.

Kelaniya se află la câţiva kilometri de Colombo, iar plimbarea cu maşina este o plăcere.

Am găsit acolo un grup de clădiri destul de important: locuinţe ale călugărilor, hol pentru adăpostirea pelerinilor etc. Ansamblul, despărţit de curţi mari, avea o înfăţişare frumoasă. Domnea o tăcere profundă, iar atmosfera locului îndemna la meditaţie, la seninătate.

O scară de piatră ducea la uşa templului, situată pe un mic palier de unde se vedeau construcţiile învecinate.

După ce intrai pe această uşă, pătrundeai într-o sală lungă şi întunecoasă. Acolo, într-o vitrină imensă, se afla o statuie gigantică a lui Buddha, reprezentat culcat, asemenea celei pe care o văzusem cu o zi înainte, Maestrul în ultimele momente ale vieţii sale. La fel ca statuia care

5 Călugăr budist.

mă şocase atât de mult în ajun, şi aceasta era vopsită, din cap până-n picioare, într-un galben ţipător. În afara dimensiunii sale, pe care am apreciat-o la aproximativ cinci metri lungime, nu avea nimic deosebit.

Totuşi, se pare că relatările – atât de emoţionante în simplitatea lor – care prezintă ultimele ore ale înţeleptului clanului Śākya şi cele din urmă cuvinte rostite de el sunt foarte potrivite ca să inspire un artist şi să-l determine să realizeze o lucrare frumoasă. Numai că acel cap mare şi galben la care mă uitam în vitrina lui nu avea absolut nimic dintr-o operă de artă.

Mai târziu am avut ocazia să discut cu artişti indigeni despre lipsa de valoare a imenselor păpuşi care îl reprezintă pe Buddha. În general, am putut constata că pictorii şi sculptorii confundau impasibilitatea, seninătatea cu absenţa completă a expresiei. În concluzie, ne înfăţişau forme lipsite de viaţă, fiinţe mai rău decât moarte: fiinţe care nu trăiseră niciodată. Unii artişti chinezi sau japonezi, mai rar tibetani, constituie totuşi excepţii strălucite; lor le datorăm emoţionante figuri ale lui Buddha şi ale discipolilor săi.

Pe de altă parte, ştiu că arta greco-budistă a stârnit admiraţia unor eminenţi esteţi; însă statuile pe care le întâlnim în mod obişnuit în temple nu au nimic comun cu ea.

Frescele de pe pereţii holului unde se afla marele Buddha înfăţişau numeroase personaje îmbrăcate în costume care le aminteau pe cele din Evul Mediu. Tonalitatea picturilor era întunecată: roşu-maroniu pe un fond verde-închis. Mi s-a spus că artiştii autori ai acelor fresce se inspiraseră din scene văzute în perioada în care portughezii ocupau Ceylonul.

Unele clădiri care acum fac parte din templul de la Kelaniya datează din secolul al XIII-lea şi de la începutul secolului al XIV-lea, dar, după unele tradiţii, ele se înalţă pe locul unui templu mult mai vechi, care ar fi fost ridicat de prinţul Yatalatissa cu aproape 300 de ani înainte de

Hristos. Recent, au fost făcute noi extinderi.

Desigur, speram altceva de la monumentele ridicate în memoria lui Buddha; totuşi, Kelaniya nu mi-a provocat şocul pe care-l resimţisem cu o zi înainte. Umbra ce domnea în templu atenua claritatea imaginilor regretabile şi îndemna la o toropeală a senzaţiilor care prevestea indulgenţa blajină. Statuia lui Buddha culcat în semiobscuritatea cuştii sale de sticlă invita la acea detaşare dată de lehamite şi indiferenţă:

La ce bun să te agiţi, să te revolţi, să vrei să conduci autoritar, să reformezi? îi şoptea el vizitatorului. Nimic nu merită osteneala… Priveşte-mă, cândva am predicat; am încercat să-i trezesc pe cei care dormeau, cufundaţi în toropeala ignoranţei, iar acum, din mine şi din adevărurile pe care li le-am dezvăluit au creat acest fetiş inert!

La extremitatea vitrinei, un mic compartiment conţinea ofrande. Am remarcat boluri mici de tot, de mărimea celor din serviciile de masă pentru păpuşi. Supraveghetorul, un om cu darul vorbirii frumoase, mi-a explicat că acele boluri conţineau lapte. Se întâmpla, mi-a spus el, ca un credincios să-i promită lui Buddha că îi va oferi cincizeci sau o sută de boluri cu lapte şi se achita cu economie de promisiunea făcută folosind acele boluri în miniatură. Foarte şmecher, nu? însă această viclenie nu aducea vreun zâmbet pe buzele ghidului meu, totul fiind cât se poate de firesc – nu găsea nimic comic în toată povestea asta.

Pentru edificarea acelui om simplu, l-am salutat cu prosternarea rituală pe marele Buddha adormit, în timp ce gândul mă purta la celălalt: cel a cărui gândire se păstrează vie în mintea unei mici elite. Şi am plecat.

Să formulez o judecată despre Ceylon, despre călugării de acolo şi despre populaţia laică pentru că două statui galbene urâte îmi şocaseră simţul artistic ar fi fost absurd din partea mea; n-am făcut această greşeală. Ştiam că pe insulă existau călugări eruditi şi auzisem deja la Paris orientalişti vorbind cu respect despre Suriyagoda

Sumangala, defunctul şef al *bhikkhu* singalezi. Mai ştiam că în Ceylon se aflau laici distinşi. În fine, aveam cunoştinţă că insula nu ducea lipsă de peisaje pitoreşti, de ruine de cetăţi istorice şi monumente vechi. Îmi propuneam aşadar să revin ca să văd în voie oameni şi locuri în cursul unui nou sejur mai lung. Când? Nu ştiam. Călătoria mea nu avea o durată limitată; consideram că trebuia să se prelungească mult timp: nimic nu mă împiedica aşadar să-mi amân pentru mai târziu intenţiile în privinţa Ceylonului şi să plec spre India.

Să treci de pe marea insulă în vârful meridional al Indiei a devenit o călătorie agreabilă, motiv pentru care, mai târziu, am făcu i-o de mai multe ori cu plăcere; dar la primul meu contact cu Orientul, marea şosea sprijinită pe insuliţele din Podul lui Adam nu fusese construită încă. Călătorii care, deja de mult timp, nu trebuie decât să traverseze cu bacul singurul braţ de mare care întretaie drumul pe atunci erau obligaţi să facă tot traseul pe apă, de-a lungul coastei singaleze.

M-am îmbarcat în cursul serii la Colombo cu destinaţia Tuticorin.

Dintre numeroasele traversări pe care le-am făcut, aceasta mi-a rămas întipărită în memorie pentru totdeauna.

Ambarcaţiunea, o coajă de nucă, le oferea pasagerilor de la clasa întâi o sufragerie îngustă, în jurul căreia se deschideau şase cabine mici de tot. Puntea, plină de parâme, lanţuri şi alte articole necesare manevrelor, nu lăsa deloc spaţiu unde să-ţi pui liniştit un scaun. Patru dintre cele şase cabine erau ocupate de trei misionari şi de mine. În partea din faţă a ambarcaţiunii, pe care, din lipsa cunoştinţelor tehnice, o voi numi – poate nepotrivit – interpunte, stăteau înghesuiţi o mulţime de indigeni.

Îndată ce am ieşit din port marea a devenit foarte agitată, micile hublouri ale cabinelor au fost închise – numai ele asigurau aerisirea sufrageriei –, aşa încât căldura a devenit curând sufocantă.

Stewardul ne-a anunţat că, din cauza furtunii, bucătarul nu putea să prepare cina; trebuia să ne mulţumim cu ceai şi o masă rece.

De altfel, efectele zdruncinăturilor s-au simţit curând: orice hrană se dovedea inutilă. Cei trei preoţi se retrăseseră în cabinele lor, unul dintre ei începând să geamă tare.

Am rezistat destul de mult timp în faţa unei ceşti cu ceai şi a unei tartine cu unt, după care, cum în spatele perdelelor tovarăşii mei de călătorie şi-au unit glasurile cu cel al confratelui lor, mi-am părăsit locul şi, agăţându-mă de scaunele fixate în podea, am ajuns în cabină.

Se lăsase noaptea. Furtuna se dezlănţuia, valuri mari cădeau cu violenţă peste noi, în timp ce ne izbeam când într-un bord, când în celălalt sau, supuşi unui tangaj incredibil, ne ridicam pe verticală, pentru a ne prăbuşi apoi în gol. Începeam să mă întreb dacă ambarcaţiunea noastră, care părea destul de veche, putea înfrunta nişte valuri atât de îngrozitoare.

Grozăvia s-a produs când lighioanele aflate în cală, alungate din adăposturi poate de apa care se infiltra, au invadat salonul şi cabinele. Au urmat curse de şobolani cuprinşi de panică şi deplasarea unor adevărate straturi de libărci, molia-zidurilor şi de alte insecte pe care, dată fiind neştiinţa mea, nu aş putea să le numesc. Totul a fost curând acoperit: covorul, cuşeta; se căţărau pe perdele şi se revărsau din lavaboul pe care îl umpluseră. Această scenă de infern dantesc era luminată de o lumânare mare, închisă în ustensila care în colonii se numeşte fotofor. Fotoforul era suspendat şi se legăna la fiecare ruliu, plimbând de la dreapta la stânga flăcăruia lumânării… încă nu era vremea iluminatului electric şi multe dintre pacheboturi nu aveau nici ele electricitate. Iar pe „covata” noastră nici nu putea fi vorba de aşa ceva.

De la începutul furtunii, indigenul care îndeplinea funcţia de steward, văzând că nu voiam să mă întind pe cuşetă, îmi adusese un scaun pliant. Acesta, alunecând pe

covor la fiecare mişcare a navei, ba mă arunca cu picioarele sau cu capul în jos, ba mă proiecta într-un perete al cabinei. Izbită de colo-colo, lovindu-mă de colţurile mobilierului, căzusem în cele din urmă într-o asemenea stare de năuceală dureroasă, încât nu mai aveam forţa să mă debarasez de insectele care se plimbau pe mine şi de cei câţiva şobolani curioşi care mi se căţărau pe scaun ca să mă examineze mai îndeaproape.

În toată lunga mea viaţă de călătoare n-am trăit niciodată un coşmar mai dezgustător.

Atunci, răcnete furibunde m-au trezit din toropeală. Ce se mai întâmplase? Oare ne scufundam? Trebuia să aflu. M-am târât afară din cabină. În mica sufragerie nu se afla, fireşte, niciun pasager.

Prăbuşit într-un ungher, stewardul mi-a observat prezenţa în momentul în care mă loveam de un colţ al mesei şi durerea îmi smulsese o exclamaţie. S-a ridicat.

— Vreţi o banană? m-a întrebat el – şi, înainte să apuc a-i răspunde, a întins braţul şi, dintr-un dulap aflat la îndemână, l-am văzut scoţând un coş mic cu câteva fructe.

Banane! Asta-mi mai trebuia! Era de ajuns să le văd ca să mi se facă şi mai greaţă.

Undeva la bordul ambarcaţiunii, oamenii răcneau întruna.

— Ce se întâmplă? am întrebat.

— Nimic, a răspuns stewardul. Sunt pasagerii de pe punte pe care i-am închis pentru că, altfel, ar fi fost măturaţi de valuri. Au încercat să ridice panourile care îi protejau şi atunci am bătut câteva cuie ca să le fixez. Auzind însă că le batem în cuie, oamenii s-au speriat, iar acum strigă că ambarcaţiunea se scufundă, că vor fi salvaţi pasagerii din cabine şi marinarii şi că ei vor fi abandonaţi.

Nefericiţii aveau toate motivele să urle.

— Nu ne scufundăm, a adăugat stewardul pe un ton liniştitor. Aşa că mâncaţi o banană… – şi mi-a întins din nou micul coş.

L-aş fi bătut cu dragă inimă, atât de mult mă

exaspera, dar, agăţată cu o mână de uşa cabinei mele şi ţinându-mă cu cealaltă de speteaza unui scaun fixat de podea, nu aveam nici cea mai mică posibilitate. Poticnindu-mă, am ajuns la fotoliul meu pliant, iar coşmarul, printre insectele dezgustătoare şi şobolanii furişaţi, însoţiţi de răcnetele disperate ale prizonierilor şi tam-tamul asurzitor al valurilor care ne loveau întruna, a durat până dimineaţă, când am aruncat ancora la Tuticorin.

Ambarcaţiunea noastră amărâtă, şiroind de apă, a debarcat atunci vreo sută de indigeni, care se împleticeau ameţiţi şi se prăbuşeau imediat pe uscat. Misionarii se străduiau să facă o bună impresie, însă chipurile lor livide spuneau totul despre chinurile pe care le înduraseră.

Pentru mine, orele neplăcute pe care le trăisem rămăseseră deja într-un trecut îndeajuns de îndepărtat ca să nu mă mai afecteze. Îndată ce am pus piciorul pe pământ, m-am simţit din nou voioasă şi plină de entuziasm.

Acea plajă de nisip, acel peisaj aproape deşertic scăldat de lumina trandafirie a dimineţii era India visurilor mele, la care ajunsesem în sfârşit.

Un tren îşi aştepta călătorii. M-am instalat într-un compartiment pustiu şi, dintr-odată, apărut nu se ştie de unde, un indian s-a arătat lângă fereastră, bolborosind în engleză:

— Breakfast, ladyy breakfast?

În apropiere se afla probabil un restaurant.

— *Breakfast*?… Da. Dar cât timp stăm aici?

— Mult timp. Şi mâncaţi în voie în timp ce trenul merge. Dar lăsaţi farfuriile în vagon când coborâţi.

Era foarte comod.

— E timp să mi se prepare orez şi curry? Curry fără carne; căci nu mănânc carne.

— Mult timp.

Şi omul a plecat în grabă.

Câteva clipe mai târziu, un preot în sutană din pânză albă a intrat în compartiment, a salutat şi s-a aşezat fără să spună o vorbă.

După două minute au apărut doi chelneri cu platouri: orez şi curry, cum cerusem, dar şi ceai, lapte, zahăr, unt şi felii de pâine prăjită, pe care omisesem să le comand, dar pe care băieţii aceia inteligenţi avuseseră grijă să le adauge.

Preotul, care până atunci ţinuse ochii închişi, părând frânt de oboseală, a tresărit când a simţit mirosul de curry.

— Mâncaţi! a exclamat el pe un ton de stupefacţie comică.

— Bineînţeles, am răspuns. E un restaurant aici, puteţi comanda ceva.

— Să mănânc! a exclamat din nou tovarăşul meu de călătorie. Ah!… N-aţi debarcat acum?

— Ba da. Probabil şi dumneata.

— Da. Ce noapte!… Şi nu vă simţiţi rău, puteţi să mâncaţi?…

— *M-am simţit* rău în timpul nopţii, dar acum s-a terminat şi mi-e foame. Ar trebui să mâncaţi, o să vă facă bine.

— N-aş putea…

Pronunţia engleză a interlocutorului meu îmi dezvăluia cât se poate de clar naţionalitatea lui.

— Cred că suntem compatrioţi, părinte, am zis eu. Am putea vorbi franţuzeşte, sunt din Paris.

— E cu putinţă?!…

Apariţia unui indian cu o înfăţişare destul de amărâtă care a urcat pe treapta vagonului a întrerupt acest început de conversaţie. Fără să rostească vreun cuvânt, indianul a început să facă întruna semnul crucii, privindu-l pe preot.

Acesta nu-i acordă nicio atenţie.

— E probabil creştin, mi-a zis el.

Totuşi, celălalt continua să-şi facă cruce cu şi mai mult elan. Trenul s-a pus în mişcare, indianul a coborât şi am putut să-l văd încă un moment, în picioare lângă gara mică, făcându-şi mereu cruce.

Îmi venea să-l întreb pe cuviosul meu compatriot de ce nu i-a spus câteva cuvinte amabile umilului său

coreligionar, dar închisese din nou ochii şi părea să moţăie.

Trenul mergea cu viteza trenurilor noastre locale de pe liniile secundare; aveam aşadar tot timpul să examinez ţinutul plat şi monoton prin care treceam. Mersesem deja mult timp, cu opriri prelungite în diverse gări mici, când însoţitorul meu taciturn s-a trezit.

— Mergeţi la Madras? m-a întrebat.

— Nu, deocamdată nu. Voi coborî la Madurai.

— Vă duceţi să vedeţi templul?

— Da.

— Turiştii îl admiră mult, deşi e departe de a egala alte temple din împrejurimi. De altfel, străinii nu pot să viziteze decât o mică parte. Numai brahmanilor li se permite să intre în toate sălile unde sunt adăpostiţi idolii şi mai ales în clădirea centrală, acolo unde îşi are sălaşul marele diavol.

Expresia „marele diavol” m-a făcut să râd; îmi imaginam că preotul glumea. Eram sigură că nu credea mai mult decât mine în existenţa unui diavol în temple. Totuşi, fizionomia lui nu exprima ironie – părea mai curând abătut şi preocupat. A dat din cap, murmurând de câteva ori „Hm! Hm!”, după care a redevenit tăcut.

Mă îndoiam că politeţea îmi permitea să-l întreb ce părere are despre „marele diavol” şi n-am replicat.

Am coborât la Madurai; misionarul şi-a continuat călătoria.

Bungaloul pentru călători, în care am locuit zece ani mai târziu, exista oare pe atunci? Nu ştiu. Am fost condusă într-un fel de dormitor comun rezervat femeilor, care ocupa o parte a etajului de deasupra gării. O cameristă făcea curat acolo.

Voi aminti aici că, printre comodităţile pe care dezvoltarea „progresului” le-a făcut să dispară din India se numărau şi sălile de aşteptare pentru femei singure, care dispuneau de băi alăturate şi cameristă. Cât dura schimbarea trenului, pe căldurile toride ale verii, o călătoare putea să se cufunde în apă rece şi chiar să

solicite un masaj, căci majoritatea cameristelor indiene erau şi maseuze foarte pricepute. Băile erau o încăpere goală, pardosită cu dale de piatră şi cu nişte hârdaie de lemn drept căzi, dar curăţenia era desăvârşită.

Eram singură în dormitor. Am cerut să mi se aducă de la restaurantul aflat la parter cina şi m-am culcat imediat: noaptea de dinainte nu fusese deloc odihnitoare!

Totuşi, cuvintele misionarului despre „marele diavol" şi felul serios în care le rostise continuau să mă intrige.

Abia mulţi ani mai târziu, după şederi prelungite în India, China şi în alte ţări din Orient, am înţeles clar că foarte mulţi misionari, indiferent de naţionalitate, cred cu adevărat în existenţa zeităţilor şi diferitelor manifestări păgâne pe care şi-au luat sarcina să le combată şi pe care le consideră demoni[6].

Lăsând la o parte scenetele cu diavoli şi privind totul din punct de vedere hindus, credinţa în existenţa lui Shiva, a lui Vishnu şi a altor zeităţi poate fi fondată. Trebuie doar să definim „genul de existenţă" de care se bucură aceşti zei şi originea acesteia.

Capitolul II

Zeii, aşa cum îi concep şi îi văd indienii

Nu-mi propun să scriu un jurnal de călătorie în care să se succeadă în ordine cronologică deplasările mele prin India şi feluritele episoade care le-au însoţit. Doresc să ofer mai degrabă o serie de tablouri care să prezinte mai mult viţa mentală decât cea materială a Indiei. Se cuvine aşadar să nu fragmentez aceste tablouri şi să grupez într-un tot unitar informaţiile obţinute în diferite momente cu privire la acelaşi subiect.

Astfel, mi se pare potrivit ca menţionarea „marelui diavol" care sălăşluieşte în cel mai tainic loc al templului din Madurai să ne prilejuiască, într-un mod cât se poate de firesc, examinarea teoriilor hinduse despre idoli şi zei şi a cultului care le este dedicat.

---

6 Despre acest subiect, vezi şi cartea mea A l'Ouest barbare de la vaste Chine.

Evident că, atunci când hinduşii[7] se prosternează în faţa statuilor zeilor lor, ei nu înţeleg că în felul acesta adoră un idol material, ci că se adresează unui zeu sau unei zeiţe pe care o reprezintă statuia. Aşa fac adepţii tuturor religiilor care acceptă cultul imaginilor.

Totuşi, în India, acest cult se bazează pe concepţii foarte diferite de cele recunoscute în ţările occidentale.

În primul rând, înainte ca idolul să fie considerat potrivit să facă obiectul unui cult, este esenţial ca el să fi fost „însufleţit”, adică să fi devenit *viu*. Înainte de acest moment, statuia, oricare ar fi, este doar o bucată de lemn sau un bloc de piatră sculptat căruia nu i se cuvine niciun respect.

Orice obiect poate fi făcut *viu* şi poate fi înzestrat cu proprietăţi, calităţi şi virtuţi proprii fiinţelor vii. Dacă efigiile zeităţilor sunt alese special pentru a fi înzestrate cu viaţă, asta se datorează faptului că forma lor, evocând-o pe cea a unui zeu sau a unei zeiţe, este mai susceptibilă să capteze atenţia credincioşilor şi să-i aducă, conştient sau nu, la gradul de concentrare a gândurilor care să insufle viaţă materiei inerte. Totuşi, în India întâlnim şi simple pietre adorate ca zeităţi, iar cei mai veneraţi dintre idolii Indiei sunt trei blocuri de lemn aproape informe. Mă refer la Jagannatha, „Stăpânul lumii”, la fratele lui, Balabhadra, şi sora sa, Subhadra, adoraţi în celebrul templu din oraşul sfânt Puri, situat în sudul Indiei.

Comunicarea „vieţii” se face prin intermediul ritualului numit *prana pratishta*, adică transmiterea suflului vital.

În cursul ritualului, acest suflu vital este împrumutat de la cel care celebrează ceremonia şi de la cei care asistă. Aceştia, concentrându-şi puternic voinţa, efectuează la un moment dat un transfer de energie din ei spre efigia până atunci inertă. Conform acestei teorii, statuia sau obiectul

7 Pe parcursul acestei cărţi, termenul hindus este folosit pentru a desemna un adept al religiei hinduse sau tot ce are legătură cu aceasta. Indian se referă la cetăţenii Indiei.

oarecare ce a suferit influenţa ritualului devine un individ demn de veneraţie şi care posedă un ansamblu de forţe active.

E ciudat şi impresionant să asişti la o *prana pratishta*, să observi starea extremă de tensiune nervoasă a unei adunări de credincioşi, concentraţi cu toţii într-un efort de voinţă ce tinde să transmită unei statui o parte din vitalitatea lor. Cuvântul *pratishta* este repetat în mod constant de cel care oficiază şi de către asistenţă, care de multe ori mimează gestul de a smulge ceva din ei, proiectând elementul respectiv spre statuia aşezată pe altar. Atitudinea lor pare să demonstreze că ştiu că nu un zeu sau o zeiţă din cer va coborî să se întrupeze în propria imagine, ci ei înşişi vor sălăşlui în acea imagine şi că, atunci când i se vor adresa, vor apela la ei înşişi, la energia izvorâtă din ei. Cu toate acestea, suntem îndreptăţiţi să credem că nu percep întotdeauna – sau percep fragmentar – semnificaţia ritualului pe care îl înfăptuiesc.

Această intensă concentrare a minţii în cazul unui grup întreg de indivizi poate într-adevăr să producă halucinaţii. În timpul unei ceremonii la care asistam, unii dintre adoratori au declarat că vedeau statuia zeiţei Durga plecându-şi capul spre ei şi zâmbindu-le.

Altă dată, aceeaşi zeiţă, luminată foarte puternic cu reflectoare ce făceau să strălucească ornamentele de tinichea şi de sticlă cu care era împodobită, mi s-a părut că deschide şi închide ochii – mi i-am frecat pe ai mei, crezând că lumina prea puternică mă orbise, dar o femeie de lângă mine a fost victima aceleiaşi iluzii. Murmura: „Vedeţi… deschide şi închide ochii”.

La adepţii hinduismului, fenomenele vizuale sunt frecvente[8]. Ni se povesteşte că Vishnu – cel mai des sub forma unuia dintre avatarurile sale, Rama sau Krishna – şi-a făcut o apariţie scurtă în faţa unora dintre adoratorii lui, dar ni se spun şi tot felul de istorii despre relaţii prelungite

8 Fenomene de acest gen sunt relatate şi în cadrul altor religii, mai cu seamă în catolicism.

între credincios şi zeul lui.

Nu este nevoie să apelăm la mitologie, căci iată un caz aproape modern – se spune că „faptele” ar fi avut loc în 1864:

Pe când Ramakrishna locuia în templul Dakshineswar, pe malul Gangelui, lângă Calcutta, a venit acolo un *sannyasin* pelerin (ascet) pe nume Jatadhari care, de ani de zile, purta cu el în călătorii o statuetă reprezentându-l pe Ram copil (Rambala) [9]. Îi hărăzea acest cult deosebit în care credinciosul considera imaginea zeului o persoană vie[10]. În cazul de faţă, era vorba de un zeu-copil. Jatadhari îi oferea aşadar statuetei toate îngrijirile de care trebuia să se bucure un copil adevărat – îl scălda, îl legăna în braţe etc.

Pe de altă parte, idolul îi folosea lui Jatadhari şi ca instrument pentru fixarea atenţiei atunci când medita asupra lui Ram copil, adică atunci când se străduia să şi-l facă vizibil.

Când Jatadhari a părăsit templul pentru a-şi continua călătoriile, el i-a lăsat statueta lui Ramakrishna, declarând că nu-i mai era de folos, deoarece reuşise să-l vadă pe Rambala continuu şi peste tot. Totuşi, când Ramakrishna le povestea discipolilor această întâmplare, spunea că acel *sannyasin* plânsese când s-a despărţit de statuetă, devenită pentru el deopotrivă zeu şi fiu îndrăgit.

Ramakrishna a continuat cultul ciudat pe care Jatadhari îl dedicase micului idol, dar era vorba de cu totul altceva decât de un idol nemişcat pe un altar. Rambala trăia. Ramakrishna îl vedea clar, sub forma unui copil ştrengar care se ţinea după el, dansa în faţa lui sau îi sărea în spate. Ramakrishna îi dădea jucării, îl lua pe genunchi, îl legăna[11]. Copilaşul alerga prin grădină, culegea flori, se

9 Sau Ramlala, nebunaticul, juvenilul Ram.

10 Vom vedea mai departe că acest cult există în mod obişnuit în templele hinduse.

11 Se povestesc istorii asemănătoare şi despre alţi credincioşi, care ajung până la a mima gestul alăptării unor statuete care îl reprezintă pe Krishna copil. Şi fac asta atât bărbaţii, cât şi femeile. Ideea de sex

scălda în Gangele care curge prin faţa templului. Ramakrishna, complet hipnotizat de *creaţia* lui, trata fantoma ca pe un copil adevărat; îl dojenea: „Nu sta în soare. Nu sta prea mult în apă, ai să faci febră”.

Copilul îl lua peste picior, se strâmba la el. Atunci Ramakrishna se supăra, îl amenința pe micul zvăpăiat, ba chiar îl lovea şi Rambala plângea, ceea ce îl mâhnea nespus de mult pe Ramakrishna.

Discipolii lui Ramakrishna afirmă că faptele pe care le-am prezentat pe scurt sunt reale. Maestrul îi asigurase în mod categoric şi, firește, nu se îndoiesc deloc de veridicitatea lor.

Şi nici eu nu mă îndoiesc. Ramakrishna l-a văzut probabil pe Rambala după cum a povestit. În Tibet, am avut ocazia să observ rezultatele uimitoare ale exerciţiilor sistematice care urmăreau producerea unor creaţii mentale care să ia forme materiale[12]. Diferența dintre halucinaţiile de genul lui Rambala al lui Ramakrishna şi cele pe care guru tibetani îşi antrenează discipolii să le provoace constă în faptul că acestea din urmă au drept scop să-i facă pe acei discipoli care au capacităţile necesare să înţeleagă că toate aceste apariţii sunt opera celor ce le contemplă şi că zeii sau demonii nu au altă existenţă decât cea pe care le-o atribuim.

Nu l-am cunoscut pe Ramakrishna, iar în cazul acelora dintre discipolii săi direcţi cu care am fost în relaţii amicale, venerarea excesivă pe care ei o întreţineau faţă de defunctul lor Maestru nu lăsa loc investigaţiilor critice. Ar fi fost interesant de ştiut ce se întâmpla cu statueta care îl reprezenta pe Rambala în timp ce Rambala însuşi, sub înfăţişarea unui copil adevărat, ţopăia prin grădinile din Dakshineshvar. Şi mai interesant ar fi fost să ştim dacă şi alte persoane în afară de Ramakrishna îl vedeau pe

---

dispare în acest caz, stăruind numai un sentiment tandru de iubire maternă.

12 Despre acest subiect, vezi cartea mea Parmi les mystiques et les magiciens du Tibet (Plon, Paris [trad. rom. Mistici şi magicieni în Tibet, Polirom, Iaşi, 2014 - n.red.]).

Rambala.

N-am auzit să se spună în India că, în viziunile prelungite care formează o suită de evenimente, persoanele-fantomă care constituie viziunea ar fi fost văzute şi de alţii în afară de vizionar. Evident, lucrurile stau cu totul altfel în cazul viziunilor colective, limitate în general la o apariţie de scurtă durată.

Tibetanii cred că formele create de mintea noastră pot fi văzute şi atinse şi de alţii, nu numai de creator. Cred chiar în posibilitatea de a crea fiinţe-fantomă – *tulpa* – în stare să se comporte întru totul ca nişte indivizi obişnuiţi. Subiectul meu este însă altul şi nu pot decât să semnalez în treacăt acest fapt.

Am povestit în altă parte o experienţă avută în această privinţă[13].

Fantoma (un călugăr tibetan) pe care, după o serie lungă de eforturi, reuşisem să mi-o fac clar vizibilă şi care ajunsese să ducă treptat, în jurul meu, o existenţă aparent independentă – ca Rambala – a fost văzută în mod limpede în cortul meu de un vizitator care a luat-o drept om real şi a salutat-o aşa cum se cuvenea.

În lipsa unei explicaţii mai bune, am crezut că avusese loc un fenomen de transmitere a gândirii. Vizitatorul meu văzuse imaginea care exista în mintea mea. Mi-au fost oferite totuşi şi alte explicaţii.

Printre cele pe care le-am cules în India în legătură cu idolii „însufleţiţi” şi halucinaţiile pe care aceştia le produc uneori, unele pot fi aplicate şi viziunilor de genul celei a lui Rambala sau a fantomelor zeităţilor create de tibetani.

Termenul „halucinaţie”, pe care îl folosesc deoarece le este familiar occidentalilor, este totuşi respins de cei care propun aceste explicaţii. Halucinaţia, spun ei, evocă ideea de irealitate. Conform definiţiei obişnuite, halucinaţia este o senzaţie vizuală sau de alt fel a cărei cauză nu este un „obiect real”. Este necesar să ne

13 în Mistici şi magicieni în Tibet.

înţelegem în privinţa semnificaţiei termenului „obiect real”. Putem admite cu uşurinţă că, atunci când un credincios îi vede pe Durga sau pe Krishna sau oricare altă zeitate în cursul celebrării unui ritual, niciunul dintre aceste personaje nu este prezent în mod material, ci altceva le poate ţine locul.

Energia pe care participanţii la ritualul *prana pratishta* au proiectat-o nu este absolut imaterială. O putem asimila în mod aproximativ cu o substanţă subtilă care, în acel moment, este impregnată cu gânduri şi imagini identice cu gândurile şi dorinţele oficianţilor.

La fel stau lucrurile şi cu energia generată în ritualurile *sadhana*[14], de genul celor care îi fac pe tibetani să obţină compania unei zeităţi alese de ei.

Idolul „însufleţit”, socotit demn să i se dedice un cult, este considerat şi în stare să răspundă în mod eficient la rugile adresate şi, în general, să exercite o influenţă reală asupra spiritului şi corpului adoratorilor săi. În fine, prin intermediul acestora din urmă, conştienţi sau nu, efigia zeului este considerată capabilă să acţioneze asupra mediului lor înconjurător.

Existenţa reală sau nu a zeităţii reprezentate nu are nicio importanţă – de acţionat acţionează acumularea de forţe psihice conţinute în efigia sa. Conform acestei teorii, imaginile zeilor îndeplinesc un rol asemănător cu cel al unui acumulator electric. Când acumulatorul este încărcat, se poate lua curent din el. Şi nu se va descărca dacă vom continua să înmagazinăm în el electricitate. Această „înmagazinare” continuă de energie în idol se realizează prin efectul omagiului care îi este adus şi prin concentrarea în el a gândurilor credincioşilor.

În definitiv, ce este *aceasta* care răspunde rugilor credincioşilor, care îi înspăimântă sau îi umple de bucurie, care îi vindecă şi le deschide uneori porţile extazului? I-am

14 Ritualuri vizând obţinerea unui lucru de natură materială sau spirituală prin intermediul zeităţilor sau prin mijloace derivate din magie.

auzit pe unii gânditori indieni declarând că nu este nici Vishnu, nici Shiva, nici altă zeitate care tronează într-o lume cerească. Este o forţă subtilă generată chiar de sentimentele şi gândurile credincioşilor. Nu este forţa produsă de un adorator izolat, ci aceea generată de colectivitatea acestora.

Un idol care a fost adorat de secole de milioane de credincioşi este acum „încărcat" cu o cantitate considerabilă de energie datorată repetării a nenumărate acte de devoţiune, în timpul cărora credinţa, imaginaţia, aspiraţiile, dorinţele a numeroase mulţimi de credincioşi s-au îndreptat spre imaginea zeului. Astfel, această imagine s-a văzut înzestrată cu o putere de ordin psihic – şi poate de ordin material – care depăşeşte cu mult puterea individuală a fiecărui credincios în parte.

Se pare că acest gen de teorii nu circulă în Occident – cel puţin nu sunt răspândite în mod deschis. Totuşi, le observăm clar urmele în religiile care permit cultul imaginilor.

De ce se consideră că face minuni o anume statuie a Fecioarei, a unui sfânt sau a unei sfinte? Dacă este doar efigia unei personalităţi care trăieşte actualmente în sălaşul Preafericiţilor şi dacă minunile atribuite sunt pur şi simplu lucrarea înaltei personalităţi cereşti pe care o reprezintă, orice altă imagine ar trebui să producă aceleaşi efecte miraculoase. Şi totuşi, credincioşii sunt de altă părere. Îmi aduc aminte de un preot de ţară cumsecade, din Belgia, căruia i s-a propus să schimbe o statuie veche din lemn sculptat a Fecioarei, destul de deteriorată de cari, cu o statuie nouă. Preotul a refuzat. „Înţelegeţi, statueta veche face minuni, îmi spunea el. Cealaltă va fi doar o «femeie de treabă», respectabilă pentru că o reprezintă pe Sfânta Fecioară, dar nimic mai mult".

La fel stau lucrurile cu locurile de pelerinaj care există în toate ţările. De ce aceeaşi divinitate, acelaşi personaj sfânt îşi manifestă puterea mai mult într-un anume loc decât în altul?

Am menţionat explicaţia acestor fapte aşa cum le înţeleg unii hinduşi. Nu afirm că teoriile lor sunt înţelese clar de masele populare indiene; cu toate acestea, numeroşi hinduşi îşi dau seama că puterea imaginilor zeilor şi „viaţa” însăşi a acestora depind de noi. Am să vă dau un exemplu din multe altele:

Pe când locuiam la Baneres, unul dintre prietenii mei hinduşi, fiind nevoit să plece într-o călătorie, m-a rugat să iau la mine o statuetă a lui Krishna şi s-o onorez în absenţa lui. Trăia singur şi nu găsea pe nimeni apropiat care să i se pară că merita încrederea lui. De fapt, mi se cerea să „alimentez” statueta ca să nu i se stingă puterea sau, cum aş zice prozaic, reluând comparaţia cu acumulatorul, s-o împiedic să se „descarce”.

Nu puteam refuza să-i fac acest mic serviciu prietenului meu. Statueta lui Krishna a fost aşezată pe o policioară, servitorul meu a cumpărat în fiecare dimineaţă câteva flori pe care i le-a oferit şi, seara, am ars beţişoare de tămâie în faţa ei. În acelaşi timp, îi spuneam cu familiaritate câteva cuvinte amabile. Krishna este un zeu vesel şi fermecător, nu cere să fie tratat cu solemnitate.

Credinţe asemănătoare cu cele pe care le-am menţionat şi chiar mai demne de atenţia noastră se referă la zeii înşişi.

Intelectualii hinduşi au tendinţa să le atribuie o existenţă care depinde întru totul de locul pe care îl ocupă în gândurile adoratorilor lor. Zeii sunt şi ei *creaţi* de energia pe care o degajă credinţa în existenţa lor, de sentimentele de teamă sau de iubire pe care le inspiră şi de cultul material care conferă expresie acestei credinţe, acestei frici sau acestei iubiri.

Zeul în a cărui existenţă nimeni nu va mai crede, pe care nimeni nu-l va mai adora, va înceta să mai existe. Va fi mort ca mulţi dintre zeii adoraţi cândva de popoare străvechi sau dispărute.

Aceia dintre hinduşi care mi-au expus aceste teorii, atribuindu-le zeităţilor o existenţă pur subiectivă, declarau

în acelaşi timp că această existenţă era reală. Concentrarea gândurilor a milioane de adoratori timp de multe secole avusese efecte asemănătoare cu cele care au legătură cu idolii; făcuseră din zei adevărate entităţi, centre de forţă şi unui individ izolat nu-i era de ajuns să le nege existenţa ca să scape complet de influenţa lor.

Zeii şi noi, care le-am dat viaţă, aparţinem acestui „joc" veşnic şi imposibil de înţeles – *lila*, cum spun filosofii hinduşi – pe care Sinele Suprem, Brahman, îl joacă cu *sine însuşi* şi care, în toate cazurile, este singura viziune pe care suntem în stare s-o avem despre el.

Capitolul III

Sanctuarele prestigioase şi oaspeţii lor Coregrafie sacră şi lubricitate profană

Atunci când, după o noapte odihnitoare, m-am trezit în dormitorul comun al gării din Madurai, eram încă departe de a fi cules informaţii atât de precise ca acelea pe care tocmai le-am oferit cu privire la atitudinea intelectuală a hinduşilor în legătură cu idolii şi zeii lor. Informaţiile pe care le aveam erau totuşi de-ajuns pentru ca, amintindu-mi discuţia din ajun cu acel compatriot misionar, să-mi spun că, la urma urmelor, poate că nu se înşela foarte mult vorbind despre „marele diavol" ce sălăşluia în cel mai tainic dintre sanctuarele de la Madurai. Totuşi, m-am ferit să-i aplic acestei misterioase prezenţe denumirea vulgară de „diavol". Ştiam că acel Stăpân mistic de la Madurai se numea Sundareswar, unul dintre numele lui Shiva creator şi distrugător, şi că aproape de el îşi avea reşedinţa soţia lui, Minakshi[15], unul dintre numele lui Shakti, Energia universală, inseparabilă de Shiva.

Acestea fiind zise, am plecat să mă apropii de ei cât de mult îmi va fi permis.

Când îl compară cu edificiile religioase din ţările occidentale, străinul nu poate să nu fie impresionat de proporţiile templului de la Madurai. Totuşi, acesta e departe de a fi un uriaş printre numeroşii săi vecini din

15 Minakshi, zeiţa cu ochi de peşte.

India meridională. Nimeni din ţările noastre nu a avut ideea să construiască, pentru a-şi adăposti zeii, locuinţe protejate de atâtea incinte, porticuri şi turnuri monumentale cum sunt templele din Tanjore, Stirangam, Chidambarăm, Tiruvallur şi multe altele. În realitate, acestea sunt adevărate oraşe împărţite în cartiere separate, rânduite în jurul locului închis sacru unde se află locuinţa zeului în onoarea căruia a fost construit templul. În alte locuri închise sunt locuinţele zeităţilor înrudite cu divinul Stăpân al templului şi, uneori, cea a soţiei sale, în timp ce în cartierele din vecinătatea incintei exterioare îşi au reşedinţa, împreună cu familiile lor, brahmanii consacraţi slujirii zeilor.

În general, accesul la cea mai mare parte sau, uneori, chiar la întregul teren circumscris de incinta exterioară le este interzis nehinduşilor şi hinduşilor din casta inferioară. Abia după mulţi ani de când am pus pentru prima dată piciorul pe pământul Indiei, după ce-mi făcusem deja prieteni acolo, complicitatea unor brahmani amabili şi luminaţi mi-au înlesnit vizitarea completă a mai multor sanctuare celebre şi apropierea de oaspeţii lor divini. Tradiţia care cerea ca femeile de familie bună să nu-şi arate chipul facilita mult incursiunile pe teren interzis. Era de-ajuns să fii însoţită de un brahman autentic, putând să joace rolul de frate sau de soţ, şi să ţii sariul aproape închis peste faţă ca să treci fără să atragi atenţia. În câteva rânduri chiar m-am aventurat de una singură, deghizată în acest fel, în temple în care mai fusesem înainte şi ştiam pe unde să merg.

În zilele noastre, când femeile nu-şi mai trag sariul pe cap, ar fi mai greu să te aventurezi în felul ăsta.

Cu toate acestea, mi s-a întâmplat să fiu recunoscută sau, cel puţin, să trezesc bănuieli. Într-o zi, la Benares, un tânăr m-a abordat pe stradă:

— Aţi fost la templul Vishveshwara, mi-a zis el. Cum se face că stewarzii v-au lăsat să intraţi?

Fiind obişnuită cu oraşul Benares, purtam în ziua

aceea veşmântul de culoare portocalie al călugărilor *sannyasin*. Nu i-am răspuns nimic celui care mă întrebase; l-am privit cu gravitate, am ridicat uşor mâna dreaptă şi am rostit *ashirvada*, formula consacrată de binecuvântare şi de urări de bine pe care aceşti călugări o adresează laicilor; apoi mi-am văzut netulburată de drum, lăsându-l pe curios cu gura căscată, încremenit pe marginea drumului.

Când voiam să intru în temple, nu eram mânată de o simplă curiozitate de turistă. Mă atrăgea atmosfera psihică extraordinară în care te cufundai acolo.

O întreagă lume de idei, de percepţii insolite îmi solicita insistent atenţia; emana de-acolo o teroare şi, dincolo de ea, un fel de beatitudine ironică, inefabilă, care vrăjea. Am fost învăluită de vrajă, am savurat-o, fără să las totuşi să-mi afecteze luciditatea; mulţi străini şi-au pierdut-o luând contact cu magia Indiei.

În templul din Madurai se intră trecând pe sub un *gopuram*, un turn în formă de piramidă acoperit cu sculpturi. Ajungi apoi într-un hol ocupat de un bazar. Negustorii etalează acolo, pe jos, diferite obiecte care slujesc pietatea, cochetăria sau inutilitatea. Încă am acasă unele dintre acestea, cumpărate în timpul primei mele vizite: cercei, brăţări din sticlă colorată şi mici efigii de zeităţi pe care indienii le poartă agăţate la gât ca talismane protectoare.

Impresia de naivitate pe care o dădea această etalare se risipea brusc după ce treceai de al doilea portic.

De la primii paşi, vizitatorul se vedea înconjurat de o mulţime de giganţi din piatră: eroi din legendele hinduse, zei şi animale. Unii dintre aceştia stăteau ţepeni, de-a lungul zidurilor, alţii îşi proiectau în faţă corpul enorm şi faţa schimonosită, schiţând gesturi ameninţătoare cu braţe lungi de doi metri. Aceste fiinţe fantastice umpleau numeroase coridoare întunecoase din care, ici şi colo, se deschideau alte coridoare servind ca anticamere sanctuarelor în care zeii îşi trăiau vieţile lor ciudate.

În umbra acestui labirint de piatră negricioasă se putea nega existenţa unui Shiva sau a unei Pârvati tronând într-un paradis oarecare, se putea nega existenţa tuturor zeilor, dar nu se puteau nega „prezenţele” care bântuiau templul întunecos şi tăcut. Erau acolo, învăluitoare, imperioase, făcând să pătrundă până în măduva oaselor acea groază sacră despre care vorbesc grecii, dar despre care, la ei, nimic nu a putut da o senzaţie la fel de intensă ca grotele tenebroase în care stau pitite zeităţile enigmatice zămislite de India.

La lăsarea nopţii, cultul vesperal, *Arad*, umplea templul de un vacarm de gonguri şi clopote, prin care răzbătea sunetul răguşit al ecoului repercutat de conci, amplificat sub bolţile numeroaselor galerii. Se iveau luminiţe din lungile anticamere, la capătul cărora se zărea vag silueta unui preot, cu torsul gol, cu partea de jos a corpului înfăşurată într-un lung cearşaf alb, legănând în faţa unui idol o lampă cu mai multe flăcări mici.

Apoi, se lăsa din nou tăcerea, adâncă, apăsătoare; întunericul părea să devină palpabil, străpuns ici şi colo de licăririle slabe ale câtorva lămpi mici din pământ aşezate direct pe sol. Credincioşii se retrăseseră; doar uneori se ivea brusc din umbră un brahman, întârziat de vreo activitate rituală; alunecarea aproape imperceptibilă a picioarelor sale goale pe dale abia dacă îi anunţa trecerea şi se cufunda din nou în întuneric.

Zeii se odihneau. Fuseseră în mod solemn dezbrăcaţi şi culcaţi. Chiar dormeau? Circulă poveşti cu zeităţi care, în timpul nopţii, se plimbă prin temple, se vizitează reciproc, umblând de la un sanctuar la altul…

Oricare ar fi adevărul despre aceste plimbări misterioase, în unele zile zeii ies cu adevărat din adăpostul lor; uneori este vorba doar de un scurtcircuit în interiorul templului, însă cu alte ocazii, personalităţile divine se pot bucura de lumina şi soarele zilei. Chiar se bucură de ele?… Nu mi-au mărturisit nimic despre asta, dar, după câte am văzut, lumina puternică a zilei nu le convine câtuşi de

puţin. De temut sub vălul lor de umbră, par lamentabile sub strălucirea falsă în care sunt învăluite efigiile şi carele lor. Zeii nu trebuie să se arate niciodată.

La Madurai, zeii erau plimbaţi prin templu o dată pe săptămână, la căderea nopţii. Nu era o procesiune adevărată, nimic sclipitor, nimic pitoresc. Patru brahmani duceau pe umeri o brancardă în miniatură pe care erau aşezate două efigii liliputane.

India nu duce lipsă de idoli giganţi. Unul dintre cei mai remarcabili, după părerea mea, este cel al lui Nateshwar, Shiva dansând într-un cerc de flăcări, din Chidambarăm. Totuşi, multor hinduşi le plac statuetele mici. Într-o zi, când îmi manifestam uimirea, în faţa unuia dintre ei, că vedeam într-un templu un Rama şi pe soţia lui, Sita, de dimensiunile unor jucării, acesta mi-a răspuns:

— Zeii mici sunt mai frumuşei.

Nu pot să-mi spun părerea despre idolii pitici care erau plimbaţi la Madurai. În afara dimensiunilor mici, n-am putut să disting nimic din cauza întunericului şi a mersului rapid al celor care îi purtau. Aceştia înaintau cu paşi mari, maiestuoşi, cu ceva agresiv şi provocator în atitudine. Erau precedaţi de doi muzicanţi cu trâmbiţe cu tub drept care sunau două note în cvartă: *la* re, apoi, *la* şi re, în cvintă, la octava de jos, repetându-le într-un ritm care impunea pasul micului cortegiu. Aceste două note scurte, violente şi imperioase, pe care ecoul le repeta ca un fel de încuviinţare, produceau un efect imposibil de descris… aş îndrăzni să zic magic, acesta fiind poate termenul potrivit.

Cea de-a treia şedere a mea la Madurai a coincis cu plimbarea anuală a zeităţilor pe lac. Barca în care erau purtate servea ca bază unui palat uşor din bambus, hârtie, mătase, excesiv împodobit cu ornamente lucitoare, frunze şi flori. Idolii a fost purtaţi în cortegiu, precedaţi şi urmaţi de elefanţi sacri acoperiţi cu zorzoane somptuoase.

La căderea nopţii, credincioşii au aprins mii de lămpi mici care desenau, în linii de foc, contururile templului şi scările de piatră care coborau spre lac. Barca era şi ea

strălucitor luminată, iar această ceremonie veneţiană, după moda indiană, ar fi fost fermecătoare fără ideea nepotrivită de a spori efectul iluminărilor prin adăugarea unor reflectoare. Fasciculele violente de lumină cu care acestea baleiau spaţiul făceau să pălească cordoanele de lumină domoală trasate de lămpile mici şi, oprindu-se asupra palatului plutitor al zeilor, îl arătau, văduvit de orice aparenţă iluzorie, aşa cum era în realitate: o grămadă de zdrenţe tărcate legănându-se sub efectul zdruncinăturilor imprimate bărcii de mulţimea de credincioşi care o trăgeau cu frânghiile.

Totuşi, sub acest edificiu de bâlci era ascunsă o adevărată avere de bijuterii din aur şi pietre preţioase, cu care erau acoperite păpuşile divine. Orientul prezintă astfel de contraste care ne şochează simţul armoniei, dar pe care un indian ar găsi cum să le explice după propriile concepţii şi reacţii – evident, diferite de ale noastre.

Strigătele asurzitoare ale populaţiei însoţeau plimbarea zeilor pe micul lac. Devoţiunea tăcută este un lux, o practică a credincioşilor rafinaţi; masele îşi strigă credinţa grosolană nu numai în Orient, ci şi în Occident. În ceea ce priveşte hărmălaia, unele procesiuni spaniole ar putea da lecţii oricărei manifestaţii indiene. Îmi amintesc că am văzut defilând la Valencia (Spania) care alegorice cu statui în mărime naturală reprezentând scene din Patimi. Erau escortate de bărbaţi înarmaţi cu revolvere, care trăgeau întruna. Carele erau numeroase, iar fiecare dintre ele avea o gardă de onoare formată din vreo sută de puşcaşi; susţinut de acest acompaniament războinic, corul mulţimii striga în fel şi chip. Închizând ochii, te-ai fi putut crede într-un oraş invadat, în care populaţia era masacrată.

Cei mai mulţi dintre zeii care se bucură de oarecare importanţă sunt scoşi periodic la plimbare, dar, de multe ori, locul palatului efemer care plutea pe lacul din Madurai este luat de vehicule grele din lemn sculptat, cu mai multe etaje, dintre care ultimul imită forma turnurilor templelor.

Carele sunt puse în mişcare de credincioşi (bărbaţi) care trag de frânghiile lungi legate de ele. Sute de oameni se înhamă astfel, răcnind, îmbrâncindu-se, dornici să găsească un loc la frânghii de care să se agaţe, ca să contribuie prin efortul lor la deplasarea vehiculului sacru. Ei cred că acesta este un act eminamente meritoriu care le va aduce multe beneficii în viaţa lor actuală şi în cele care vor urma.

Unde sunt duşi zeii scoşi la plimbare? De cele mai multe ori, străbat doar un scurt traseu în jurul templului. Alteori sunt transportaţi totuşi la alt templu, o dependinţă a domiciliului principal, unde merg „în vilegiatură”, aşa cum facem şi noi.

Există multe asemănări între felul în care sunt îngrijite efigiile zeilor şi felul în care ne îngrijim de noi înşine sau apelăm pentru asta la ajutorul unor servitori. Dis-de-dimineaţă, zeul este trezit de o serenadă, apoi este îmbăiat, fardat şi îmbrăcat. Baia se limitează în general la un simulacru, o uşoară stropire sau un lighean cu apă este aşezat pur şi simplu în faţa statuii, pentru ca silueta ei să se reflecte în apă, ceea ce îi ţine loc de baie. Zeul este şi hrănit: în mai multe rânduri, în faţa lui sunt aşezate alimente. În fine, la lăsarea nopţii, zeul este dezbrăcat şi culcat, în timp ce muzicanţii templului îi cântă o serenadă.

Acest serviciu complicat necesită, fireşte, un personal destul de numeros, „valeţi” şi „bucătari”, toţi din casta brahmanică. Zeiţele, după câte ştiu, nu sunt deloc pudice şi nu au nimic împotrivă ca bărbaţii să le facă toaleta – n-am auzit să aibă „cameriste”.

Apa care a servit la abluţiunile zeilor şi hrana care le-a fost oferită sunt sacre. Sub numele deprasada (favoare), fructele sau prăjiturile aduse la altare sunt distribuite credincioşilor şi chiar nehinduşilor, prieteni ai celor care servesc la templu.

O particularitate foarte puţin cunoscută de străinii care locuiesc în India este că toată lumea poate să mănânce din ce-i rămâne lui Vishnu, dar nu şi din

alimentele rămase de la Shiva. Nimeni nu le poate consuma nepedepsit, cu excepţia călugărilor *sannyasin* (cei care fac parte din ordinul asceţilor). De ce? Pentru că Shiva este zeul renunţării şi al distrugerii. El îşi împinge credincioşii şi, mai mult, pe cei cu care au relaţii pe *nivritti marga*, calea care duce la suprimarea a tot ce constituie lumea, adică la eliberarea supremă. De aici rezultă că oamenii, ataşaţi de această lume şi de plăcerile pe care le găsesc în ea, nu trebuie să rişte un contact cu o influenţă care, în mod automat, i-ar lipsi de bogăţie şi de posteritate.

Mesele ritualice ocupă un loc important în cultul hindus; ele sunt servite nu numai zeilor, ci şi maeştrilor religioşi defuncţi, cum ar fi celebrul filosof Shankaracharya.

În zilele noastre, ofrande alimentare îi sunt aduse lui Ramakrishna în templul ridicat în memoria lui la Belur, lângă Calcutta, pe malul Gangelui opus celui pe care se înalţă templul Dakshineshwar, unde Ramakrishna şi-a petrecut cea mai mare parte din viaţă. Vizitatorilor străini care şi-au manifestat dorinţa să intre în sanctuarul închinat lui Ramakrishna li s-a dat următorul răspuns: „Nu acum; Maestrul mănâncă”. Ceea ce însemna că în faţa statuii erau aşezate farfurii cu alimente.

Budiştii care nu cred în învăţătura înalt raţională a lui Buddha au adoptat şi ei acest gen grosolan de cult şi am văzut piramide de prăjituri şi de fructe în jurul statuii celui care interzicea în mod categoric toate formele de ritualuri.

Voi avea multe alte ocazii să vorbesc din nou despre zei, pentru că India este cu adevărat ţara zeilor. Indiferent spre ce latură a vieţii sociale ne întoarcem privirea, îi găsim mereu prezenţi, amestecaţi în toate, prezidând totul, chiar şi coregrafia, chiar şi un fel de prostituţie practicată în umbra templelor lor.

De altfel, dansurile şi prostituţia sacre nu sunt specifice doar Indiei. Le întâlnim şi la alte civilizaţii străvechi. Contactul Indiei cu lumea occidentală şi

pătrunderea concepţiilor morale proprii acesteia din urmă în mediile hinduse le-au modificat în mod sensibil caracterul şi importanţa. Cel puţin aşa mi-au spus nişte indieni care par bine informaţi.

În India, dansatoarele, muzicanţii şi cântăreţii au fost dintotdeauna prezenţi la petrecerile date de prinţi sau de particularii bogaţi. Dansatoarele învăţau arta dansului în şcoli speciale de care rămâneau ataşate, starea lor fiind un fel de semisclavie, dacă nu chiar sclavie completă.

În zilele noastre, situaţia artiştilor coregrafici s-a schimbat semnificativ; cea a şefilor şcolilor de dans şi a celor mai buni elevi ai lor, femei sau bărbaţi, este asemănătoare cu situaţia artiştilor din ţările noastre. Mulţi dintre ei, singuri sau în fruntea unei trupe, au efectuat turnee în Europa şi America, unde au obţinut succese apreciabile şi profitabile.

Totuşi, vechile obiceiuri au prevalat până în prezent în sudul Indiei, unde corpurile de balet rămân ataşate anumitor temple. Fetele care fac parte din aceste corpuri de balet, *devadaşi*, adică „slujitoarele zeilor”, sunt acele dansatoare cărora străinii le spun „baiadere”. Se pare că, pe vremuri, erau ţinute captive şi se prostituau în folosul templelor cărora le aparţineau ca sclave. Erau eliberate când nu mai erau tinere. Oricum, ceea ce a mai rămas din vechea lor servitute va fi abolit negreşit de noua conducere a Indiei. De altfel, chiar şi sub vechiul regim, graţie generozităţii unor amanţi bogaţi, unele *devadaşi* reuşeau să se elibereze de obligaţiile faţă de templul care le avea în proprietate. Atunci deveneau independente, de multe ori având şi o avere însemnată.

Fusesem informată că nu se cuvenea ca o femeie respectabilă să se ducă să vadă baiaderele dansând. Cei care mă informau în acest fel erau exagerat de prudenţi? Nu ştiu. Am fost nevoită să mă mulţumesc doar cu reprezentaţiile teatrale.

În perioada primei mele şederi în India, chiar şi în cele care au urmat la puţin timp după ea, punerea în scenă

şi jocul actorilor nu suferiseră încă influenţa Occidentului. Comparându-le cu ceea ce am putut să văd recent pe scenă şi la cinematograf, constat o diferenţă enormă, un real progres, cred eu. Dar nu trebuie să uit că părerea mea este aceea a unei străine şi cunosc mulţi indieni care consideră că teatrul indian şi-a pierdut din frumuseţe când s-a depărtat de vechile tradiţii.

În fine, mi s-a întâmplat să fiu invitată de un stăpân al casei să asist la o petrecere pe care o dădea în cinstea prietenilor săi şi unde urmau să danseze baiadere. Bineînţeles, nu mă amestecam printre invitaţi, care nu ştiau nimic de prezenţa mea. Mi-au pus un fotoliu în spatele unui grilaj din şipci, peste care era trasă o perdea de tul, iar camera unde se afla fotoliul era complet cufundată în întuneric. Nimeni nu putea aşadar să mă zărească, pe când eu, prin acel paravan dublu, puteam să disting îndeajuns din ceea ce se petrecea în sala unde avea loc petrecerea.

Au dansat cinci femei, când separat, când în grup, acompaniate de o „orchestră” alcătuită dintr-un instrument cu coarde, un fel de flaut şi o tobă de formă alungită, pe care muzicantul o purta atârnată de gât şi în care lovea cu mâinile. Muzicanţii se deplasau în funcţie de mişcările dansatoarelor, cântând foarte aproape de ele, în spatele lor, aproape gata să le atingă, iar toboşarul îşi mişca torsul şi capul, armonizându-şi mimica cu ceea ce cântau el şi confratele lui la chitară şi tinerele care nu dansau în acel moment.

După cât mi-a explicat gazda, dansatoarele mimau diferite aventuri ale unor *apsara* (zâne cereşti) care, maliţioase, coborâseră pe pământ ca să incite prinţi tineri şi frumoşi la jocurile iubirii. În program era şi o *ispitire a Sfântului Antonie*, în versiune indiană, povestea ispitirii unui bătrân înţelept care trăia în pădure.

Îmi imaginez că textul cântecelor pe care îl fornăiau coristele trebuie să fi fost picant, iar mimica balerinelor putea fi considerată excitantă, cel puţin după moda indiană

care, dacă e să judecăm în funcţie de diferitele acrobaţii descrise în codul clasic al ştiinţei iubirii, *Kāma sūtr al* este destul de bizară. Zbânţuielile dansatoarelor nu mi s-au părut deosebit de şocante. Poate judecam greşit sensul gesticulărilor, dar mie mi se păreau mai curând amuzante.

Totuşi, impresia produsă asupra invitaţilor era vizibil diferită de a mea; o dovedea agitaţia pe care cu greu reuşeau să şi-o stăpânească, încercând să-şi păstreze o poziţie decentă pe pernele lor.

Altă dată am fost martora unui fapt asemănător, dar cu un caracter mai important.

Era în timpul unei recepţii strălucite, dată cu ocazia unei căsătorii parsi. Ca să primească mai bine de trei mii de invitaţi, părinţii miresei închiriaseră palatul care servea ca locuinţă temporară unui rajah când venea la Calcutta.

Era o adevărată sărbătoare orientală: palatul luminat de sus până jos, focuri bengaleze aprinse în curţi, reflectoare baleind cu razele lor mulţimea de oaspeţi în costume strălucitoare, împodobiţi cu bijuterii extraordinare, rubine, diamante de o mărime anormală.

Mai multe orchestre, plasate în locuri diferite, cântau în acelaşi timp melodii diverse, producând o cacofonie asurzitoare, iar parfumurile variate şi tari, cu care invitaţii erau frecvent şi deliberat stropiţi, răspândeau efluvii amestecate, la fel de neplăcute pentru nas pe cât era pentru ureche zarva discordantă a orchestrelor.

Cântăreţele fuseseră repartizate în diferite saloane la cele trei etaje ale palatului. Invitaţii se plimbau în voie, intrau să le asculte oricât de mult doreau şi plecau când nu le mai făcea plăcere.

În salonul în care intrasem se aflau vreo douăsprezece persoane, bărbaţi şi femei, dintre care trei bărbaţi de vârstă mijlocie aşezaţi pe o banchetă, lângă locul rezervat cântăreţei.

Observând-o pe aceasta, le aruncasem doar o privire distrată celor din jur. Deodată, atenţia mi-a fost atrasă de mişcarea ciudată a doi dintre. bărbaţii aşezaţi pe banchetă.

Amândoi se legănau, îşi agitau capul, îşi întindeau gâtul spre cântăreaţă, holbând ochii, lingându-se pe buze: unul dintre ei, care, lucru ciudat, venise la serată cu un baston frumos cu măciulie de aur, lovea cu el în podea; vecinul lui tropăia.

Mă aşteptam să-i văd aruncându-se asupra cântăreţei, când al treilea bărbat de pe banchetă s-a ridicat, le-a vorbit un moment celorlalţi doi şi i-a luat cu el. Ieşind în urma lor, i-am văzut îndreptându-se spre un bufet pentru oaspeţii străini, unde se bea whisky.

Acestea erau doar chestii groteşti. La Madurai, unde poposeam de fiecare dată când reveneam în India, am avut parte de un spectacol înspăimântător de lubricitate, cum cu greu ţi-ai fi putut imagina în ţările noastre. S-a întâmplat în acelaşi templu în care, pentru prima dată, mă apropiasem de misterul tulburător al divinităţilor hinduse.

În seara aceea, vreo patruzeci de *devadaşi* dansau pe o estradă mare înainte de a merge să o venereze pe zeiţa Minakshi.

Nu ştiu ce reprezenta acel dans. Mereu aceleaşi contorsionări de braţe, de degete de la mâini şi de la picioare, aceleaşi mişcări de şolduri, de pântece şi de sâni împinşi înainte: oferiţi… Fetele nu mi se păreau nici foarte drăguţe, nici deosebit de graţioase. Ceea ce atrăgea atenţia era cercul de masculi, în jur de o sută, înghesuiţi în jurul estradei, cu ochii dilataţi şi cu o fizionomie de animal feroce.

Misticii hinduşi vorbesc despre *samādhi*, extazul în care mintea nu mai este conştientă decât de un singur obiect, toate celelalte lucruri fiind pentru ea anihilate. Acei bărbaţi, hipnotizaţi în jurul estradei, ajunseseră într-adevăr la un gen de extaz perfect: *samādhi* al rutului.

Devadaşi au coborât de pe estradă şi au intrat în grabă pe coridoarele întunecoase care duceau la sanctuarul zeiţei. A urmat o adevărată îmbulzeală. Mulţimea de bărbaţi agitaţi se ţinea după ele, reţinută de gesturile unei bătrâne, supraveghetoarea dansatoarelor,

fără îndoială o fostă baiaderă.

Teroarea care se citea pe chipul fetelor – totuşi prostituate – adunate în turmă, îmbrâncindu-se să ajungă mai repede în sanctuarul protector, era la fel de tulburătoare ca aviditatea josnică a celor care le urmăreau.

M-am retras între picioarele cabrate ale unui imens cal de piatră care ieşea din zid, ca să las să treacă valul infernal, după care m-am îndreptat spre ieşire. Tocmai descoperisem un nou aspect intim al sălaşului zeilor.

Capitolul IV

Vechiul sistem religios al castelor o iniţiativă curajoasă a guvernului indian Abolirea „intangibilităţii „persoanelor paria în timpul primei mele şederi în India, nu bănuiam nici pe departe că viitorul avea să mă pună în situaţia de a fi martora unei adevărate răsturnări a codului social al ţării.

Una dintre primele iniţiative ale guvernului Indiei independente a fost să aplice o lovitură directă sistemului de caste decretând abolirea „intangibilităţii”. Conform noii legislaţii, orice fapt bazat pe principiul impurităţii native a unor categorii de indieni, pe care nimeni nu-i poate atinge fără să se murdărească, era de atunci înainte considerat delict şi putea fi pedepsit de lege.

Cu toţii am aplaudat această iniţiativă îndrăzneaţă a guvernanţilor indieni, dar, fără o cunoaştere aprofundată a mediului în care trebuia să fie aplicată, celor mai mulţi străini le este greu să-i aprecieze efectul şi, pe de altă parte, absenţa efectului.

Abia anii care vor veni ne vor arăta reacţiile pe care noua lege le va provoca în rândul indienilor conservatori. Scrisorile pe care le-am primit dovedesc deja că opoziţia nu lipseşte. Ce formă va lua ea? Conflict violent sau rezistenţă pasivă? în general, probabil că va fi adoptată aceasta din urmă.

Administraţia britanică, precum şi firmele străine nu mai acordau de mult timp vreo atenţie castei indienilor pe

care îi folosea. Fireşte, administraţia devenită indiană va face la fel.

Şi tot de multă vreme brahmanii săraci şi ceilalţi membri nevoiaşi din castele superioare se resemnaseră să se înghesuie în compartimentele de clasa a treia şi a patra[16], alături de *shudra* şi de *paria*, care călătoreau în acelaşi tren cu ei.

Problema puţurilor rezervate diferitelor caste va duce poate la încăierări, dar sancţiuni judiciare îi vor putea pedepsi pe agresorii unui paria îndrăzneţ, care va lua apă din puţurile indienilor din castele pure. Şi acelaşi paria, „intangibil" după codul religios, nu va mai risca să fie bătut sau amendat dacă, trecând pe stradă, umbra lui va acoperi, preţ de o clipă, farfuria unei soţii de brahman care ia masa.

Cât priveşte relaţiile private ale indienilor între ei, nu există legislaţie care să-i poată forţa pe oameni să cineze cu cine nu le face plăcere sau să se căsătorească cu cineva pe care nu-l consideră demn. Deosebirile de castă se menţin aşadar pentru cei care ţin să le respecte în viaţa lor privată.

De altfel, putem fi siguri că, exceptând marile centre şi indienii cultivaţi, marea masă a populaţiei va ignora mult timp existenţa unei schimbări în privinţa regimului „intangibililor", iar noul decret nu va avea niciun efect asupra modului de viaţă obişnuit.

Totuşi, nu se cuvine să fim prea pesimişti. Este deja mult că egalitatea civică a indienilor a fost proclamată în principiu. Timpul va lucra, indienii se vor obişnui cu un nou mod de a gândi şi exigenţele vieţii moderne îi vor forţa tot mai mult să se amestece unii cu alţii.

Aceia dintre occidentali care, aflând despre schimbarea din India, au considerat acest fapt un simplu act politic se înşală în privinţa caracterului său. În realitate, este vorba de un atentat curajos comis de

16 Sistemul claselor la tren a fost modificat de la proclamarea independenţei.

puterea laică împotriva religiei naţionale tradiţionale a hinduşilor, cea pe care străinii o numesc hinduism sau brahmanism, doi termeni pe care hinduşii însă nu-i folosesc. Aceştia îşi numesc religia *Sanatana dharma*, adică „Legea străveche”. Această religie fără o dogmă precisă nu le cere adepţilor decât să adere la patru principii, şi anume:

— Caracterul sacru al *Vedelor* şi al vacilor;

— Deosebirea dintre caste; plus deosebirea dintre acestea şi cei din afara castelor, impuri, intangibili;

— Supremaţia brahmanilor;

— Legea karmei (acţiune), adică înlănţuirea de cauze şi efecte, după care „eul” individual (*jiva*) se reîncarnează în funcţie de faptele sale, de-a lungul unor vieţi succesive.

În afara acestor patru principii, un hindus este liber să creadă ce vrea, dar respingerea oricăruia dintre ele îl exclude automat din *Sanatana dharma*. Prin analogie, atitudinea lor poate fi asimilată cu cea a unui catolic care ar nega supremaţia spirituală a papei, dogma Sfintei Treimi sau divinitatea lui Iisus.

Ştiu că, de mai bine de patruzeci de ani, indienii cultivaţi şi progresişti s-au străduit să le demonstreze compatrioţilor lor că, în India antică, castele corespundeau pur şi simplu unor diferenţe de ocupaţii sau de rasă, însă Antichitatea la care se referă ei este atât de îndepărtată, încât numai marii eruditi o mai cunosc. Cât priveşte modul în care sistemul castelor a fost înţeles până în zilele noastre, acesta se sprijină el însuşi pe cutume vechi de multe secole.

Un scurt rezumat al informaţiilor pe care le-am putut culege din vechile lucrări indiene cu privire la evoluţia sistemului de caste ne va lămuri şi mai mult.

Pe vremuri, în triburile celor cinci neamuri ariene (*panch janah*) se deosebeau – după cum ne spun *Vedele* – nobili, şefi şi regi, sfetnici, preoţi, profeţi, judecători şi muncitori manuali care construiau drumuri, lucrau pământul şi creşteau vitele. În fond, populaţia cuprindea

indivizi care aveau situaţii diferite, dar acestea, ca şi la noi, nu formau caste.

Abia în *Purusha* sukta1 întâlnim pentru prima dată declaraţia care, de atunci, a devenit lege pentru hinduşi:

Brahmanii au ieşit din gura lui *Purusha*[1718], *rajanya* (*kshatriya*) – din braţele lui, *vaishya* – din cele două coapse, iar *shudra* – din picioarele lui.

Reformiştii hinduşi n-au scăpat ocazia să se ridice împotriva felului în care coreligionarii lor foloseau acest text. Acesta, spuneau ei, reprezenta crearea simbolică, şi nu materială a lumii de către principiul primordial.

Trebuia să se înţeleagă că brahmanii care se adresau zeilor erau gura, organul vorbirii lui *Purusha*; *kshatriya*, care purtau armele pentru apărarea poporului, erau braţele lui; *vaishya*, care edificau bogăţia naţională, erau pilonii corpului social, aşa cum coapsele sunt pilonii corpului omenesc; iar *shudra*, lucrători şi servitori, erau picioarele care se deplasează de colo-colo pentru slujirea celorlalţi.

Şi reformiştii adăugau că, la origine, era vorba despre cinci triburi ariene: Turva, Anu, Druhoyu, Yadu şi Puru, însă natura castei, aşa cum a prevalat mai târziu, nu era cunoscută.

Trebuie observat că termenul *varna* (culoare) este folosit mai general în textele religioase hinduse decât *jati* (naştere). Vechii arieni se înfăţişau ca fiind „prieteni albi ai zeilor” şi le atribuiau aborigenilor cuceriţi, *dasyu*, numele dispreţuitor de „sclavi cu pielea neagră”. De la acest nume de trib, *Dasyu*, limba modernă a creat cuvântul *das*, care înseamnă „sclav”[19], şi aplică epitetul tuturor *shudra*[20].

---

17 Rigveda, cartea X, imnul 90.

18 Individul, masculul primordial în mitologie şi în simbologie.

19 Cuvântul das intră acum în compunerea unui mare număr de nume proprii, cu sensul de devoţiune, ca sclavul cutărui zeu. De exemplu: Krishnadas, „sclavul lui Krishna”, Kalidasa, „sclavul lui Kali”, Ramadas, „sclavul lui Rama” etc.

20 Shudra sunt consideraţi inferiori din naştere, dar nu sunt nici impuri, nici „intangibili”.

Începând cu Manu, sistemul de caste s-a implantat definitiv în India, cu o rigoare feroce la care a fost obligat să renunţe mai târziu. Lăsându-i deoparte pe cei din afara castelor, mulţimea grosolană şi impură a „intangibililor”, *shudra*, în afara faptului că erau consideraţi nedemni să citească textele sacre, dacă se întâmpla să audă vocea unui brahman recitând din *Vede*, legea ordona să li se toarne plumb topit în urechi.

Fără a se ajunge la astfel de violenţe, interdicţia ca *shudra* să citească tot ce este legat de literatura vedică, cum ar fi *Brahmanele*.

Aranyaka, *Upanişadele*, se găseşte în multe lucrări moderne, dar sancţiunile penale nu mai există, această interdicţie nu-l mai opreşte pe niciunul dintre cei care doresc să citească *Vedele* sau anexele lor. Interdicţia se aplică şi femeilor şi, se înţelege de la sine, nehinduşilor, precum şi străinilor.

Un pândit, pe care-l chemasem să citească împreună cu mine unele porţiuni din *Upanişade* şi să mi le explice, s-a obişnuit foarte greu cu această sarcină. La prima noastră şedinţă a pălit brusc, gata să leşine. Credeam că-l deranja căldura; dar mi-a mărturisit jenat: „N-am citit niciodată *Vedele* în faţa unui străin”. Omuleţul, deja în vârstă, chiar se simţea foarte rău; neputând să-i ofer niciun fel de băutură din cauza regulilor castei sale, mi-am trimis servitorul musulman să-l anunţe pe bucătarul brahman al unei case învecinate să-i aducă o băutură răcoritoare pe care bietul pândit să o poată bea. Şi era un pândit care nu prea ţinea cont de unele prejudecăţi de castă; alţii ar fi putut considera ca fiind nepermis să bea în faţa mea sau chiar să se ducă să bea, fără ca eu să fiu de faţă, o băutură pe care eu şi servitorul meu ne-am fi aruncat privirea.

Indianistul J. Herbert povesteşte în această privinţă un incident tipic[21]:

În 1939, la Aurangabad, eu şi soţia mea am vrut să tragem la un han hindus; după lungi şi anevoioase căutări,

21 Jean Herbert, Spiritualité hindoue, p. 122.

am găsit unul unde ne-a fost îngăduit să stăm într-o cameră care se deschidea direct spre exterior; astfel, prezenţa noastră nu risca să murdărească trecerile spre alte camere locuite de hinduşi de castă. Dar, deodată, proprietarul şi-a dat seama că, pentru a merge la latrină, trebuia să trecem prin faţa bucătăriei; niciun brahman n-ar fi acceptat să mănânce hrana pe care am fi putut-o vedea – aşa încât am fost nevoiţi să ne mutăm.

Cei mai mulţi străini care călătoreau sau locuiau în India stăteau la distanţă de indigeni şi nu li se întâmpla o asemenea păţanie neplăcută. De altfel, aveau faţă de indieni un dispreţ egal cu cel pe care aceştia îl manifestau faţă de ei. În multe locuri frecventate de albi indienii nu erau admişi, nici măcar cei de rang social înalt[22].

Eu am reuşit să mă bucur de societatea indienilor eruditi sau filosofi şi să observ obiceiurile populare, evitând totodată să fiu în opoziţie cu prejudecăţile de castă, iar pentru asta respectam cu stricteţe regulile dictate de igiena şi obiceiurile mele ereditare. Asta nu ofensa pe nimeni, ba chiar trezea respect.

Nu mă jenam niciodată să refuz dulciuri sau alte bucate care mi se ofereau. „Mă scuzaţi, ziceam, însă felul vostru de a găti nu mi se pare curat; consider respingător să atingi alimentele cu degetele. Dacă speli pe jos cu urină de vacă sau ungi soba pe care găteşti cu baligă de vacă, tot ce pregăteşti pe ea devine impur”.

Cât priveşte patul de campanie pe care îl luam cu mine în călătorie, numai primul meu servitor, care nu era niciodată hindus, avea permisiunea să-l desfacă şi, a doua zi dimineaţă, să-l închidă într-un sac dublu, pentru ca apoi să fie transportat de culi.

Sub pretextul că nu voiam să mă murdăresc, îmi impuneam multe reguli jenante: nu beam niciodată apă decât dacă fusese fiartă înainte într-un recipient de-al meu.

---

22 în pofida noului regim din India independentă, străinii în număr restrâns care locuiesc acolo continuă să nu-i primească pe indieni în cluburile lor.

Contrar obiceiului general – mai ales printre brahmani – de a găti şi a lua masa la bustul gol, plin de transpiraţie în timpul sezonului cald, am solicitat ca bucătarul meu să fie îmbrăcat astfel încât să nu i se vadă decât faţa şi mâinile.

„Nu e nevoie să mănânci laolaltă cu alţii ca să întreţii relaţii prieteneşti”, mi-a spus într-o zi un indian răspunzând observaţiilor pe care i le făceam în legătură cu ideile ciudate întreţinute de compatrioţii săi în privinţa „murdăriei” contractate prin alimentele ingerate în compania unor oameni dintr-o castă inferioară sau a unor nehinduşi.

Evident, poţi nutri sentimente cordiale faţă de cineva cu care nu ai avut ocazia să cinezi, dar nicăieri în afară de India nu vom vedea scene atât de groteşti ca aceea la care am fost martoră în Benares, la sediul misiunii Ramakrishna.

Cu ocazia unei sărbători, vreo patruzeci de persoane fuseseră invitate la o masă în grădină. Mă aflam acolo, stând de vorbă, deoparte, cu unul dintre călugării *sannyasin*, membri ai misiunii. Deodată, s-au auzit voci iritate dinspre locul unde convivii se aflau la masă. Unul dintre aceştia se ridicase şi-şi admonesta vecinul gesticulând. Celălalt răspundea molatic. Brusc, primul, întărâtat de propriile-i vociferări, l-a îmbrâncit violent pe cel pe care îl apostrofa. Ceilalţi s-au grăbit să-i despartă, dar strigătele şi ameninţările nu încetau. Ce se întâmplase? Am primit explicaţia:

Unul dintre cei doi bărbaţi care mâncaseră laolaltă aflase că vecinul lui făcea parte dintr-o castă inferioară castei sale, cu ai cărei membri nu avea voie să stea la masă. Din această pricină era murdărit, de unde şi furia lui.

Prietenul meu *sannyasin*, care nu admitea deloc regulile de castă şi care, în calitate de *sannyasin*, era mai presus de ele, ridica din umeri. Mie scena mi se părea comică. Individul mâncase deja, nu se mai putea face nimic

în privinţa asta. Am descoperit totuşi o rezolvare. Misiunea dispunea şi de un spital. I-am sugerat lui swami1 ca nemulţumitul să fie dus la doctor: acesta îi va da un vomitiv care îl va scăpa de ceea ce îl murdărea. Soluţia mea nu a părut serioasă, deşi era logică. Prietenul meu, râzând, m-a împiedicat să mă duc să i-o propun celui ofensat.

Ridicându-mă aşadar în planul filosofic şi spiritual, m-am adresat acelora despre care ştiam că profesau mai mult sau mai puţin doctrina *Advaita Vedanta* – conform căreia tot ce există sub orice formă şi, în consecinţă, fiecare dintre noi nu este altceva decât Brahman, Sinele Suprem, nepereche, în afara căruia nu există nimic – şi i-am întrebat: [23]

— Ce rău e în asta? Oare nu înseamnă că Brahman a cinat cu Brahman? Nu sunt amândoi El?

Ar putea părea că intervenţia mea nu admitea replică. Ba bine că nu! Indienii au întotdeauna replică când li se serveşte un argument de acest gen, şi anume că există două feluri de adevăruri: adevărul absolut (*paramartha*) şi un adevăr relativ (*viavaharika drishti* sau *samvriti satya*), iar acesta din urmă trebuie să constituie regula în tot ce priveşte lumea noastră, adică lumea „iluziei”.

Şi, în virtutea acestui al doilea tip de adevăr, spunem: „Soarele apune, răsare, se roteşte în jurul casei”. În realitate, aceste declaraţii nu corespund nici unei realităţi, căci casa se roteşte în jurul soarelui; dar aceste erori sunt adaptate la nevoile vieţii noastre cotidiene şi-i reglează în mod util programul.

Adevărul absolut aparţine domeniului filosofiei, metafizicii; doar marii înţelepţi, care au atins stări de conştiinţă foarte diferite de cele cu care suntem noi obişnuiţi, pot să înţeleagă acest adevăr. Dacă alţii repetă: „Totul este Brahman”, acestea sunt pentru ei cuvinte fără

23 Swami - domn. Este titlul dat călugărilor sannyasin când li se vorbeşte şi pe care ei îl aşază înaintea numelui, aşa cum se zice la noi „reverendul cutare”.

sens. Reale la nivelul adevărului referitor la lumea în care ne mişcăm sunt lucrurile asemănătoare cu sistemul de caste, conform căruia cei doi invitaţi la sediul misiunii Ramakrishna nu ar fi trebuit să se aşeze alături ca să mănânce un bol cu orez.

Am fost martora multor incidente de acest fel. Iată altul.

Unul dintre prietenii mei brahmani a venit la mine la Sarnath, unde locuiam; trebuia să petreacă ziua aici şi să viziteze ruinele scoase la lumina zilei de săpături recente. Luam masa printre budişti. Bineînţeles, brahmanul meu nu putea să mănânce laolaltă cu ei, drept care venise însoţit de un servitor din aceeaşi castă cu el care îi ducea o gustare. Dar unde să desfaci coşul în care se afla aceasta? Peste tot se agitau oameni care ar fi putut arunca o privire asupra alimentelor, făcându-le astfel impure. Ghinionistul brahman şi servitorul lui au rătăcit mult timp în căutarea unui loc potrivit; până la urmă s-au ghemuit sub un podeţ ce trecea peste un şanţ pentru scurgerea apei, pământul fiind însă uscat în acel anotimp.

În vreme ce reformiştii se străduiau să dovedească, pe baza textelor, că sistemul de caste nu constituia partea esenţială a religiei hinduse tradiţionale, adversarii lor nu duceau nici ei lipsă de texte cu care să li se opună, cum ar fi următorul, în care supremaţia brahmanilor este afirmată într-un mod ce pare grotesc:

Indiferent că este învăţat în ştiinţa *Vedelor* sau ignorant, că are o comportare pură sau impură, brahmanul trebuie să fie întotdeauna onorat. Este asemenea focului care, deşi acoperit de cenuşă, tot foc rămâne. Aşa cum focul, chiar şi cel al unui rug funerar, nu este niciodată impur, şi brahmanul, înţelept sau nu, este întotdeauna un zeu de cel mai înalt rang[24].

Se ştie că Buddha nu a recunoscut niciodată deosebirile de castă bazate pe naştere. El spunea:

Nu îl numesc brahman pe cel care are o anumită

24 Vana Parva, cap. CC, w. 88-89.

origine sau se trage dintr-o anumită mamă. îl numesc brahman pe cel care, inaccesibil fricii, este eliberat de orice servitute şi e de nezdruncinat; pe cel a cărui cunoaştere este profundă, care are înţelepciune, care deosebeşte calea dreaptă de calea greşită; pe cel care este tolerant, blând, care nu se lăcomeşte, în care nu-şi găseşte sălaş nici invidia, nici ura, nici orgoliul, nici ipocrizia; pe cel care nu mai are dorinţe, nici în această lume, nici în alta, care a atins profunzimea în care moarte nu mai există (*Dhammapada*).

Însemna probabil să-i ceri mult unui brahman, prea mult! După aceea, adversarii budismului au declarat că tocmai această atitudine a provocat declinul şi aproape dispariţia budismului în India. Avem argumente prin care să le atribuim altor cauze, dar poate îi vom vedea în zilele noastre pe conservatorii înverşunaţi răspândind această opinie şi prezicând ruina Indiei ca urmare a atingerii aduse străvechii împărţiri în caste.

Pe de altă parte, referitor la brahmani, am auzind o opinie mai puţin obişnuită, dar despre care am constatat cu uimire că este complet raţională.

— De ce se discută despre calificările necesare pentru a fi un brahman autentic? spunea interlocutorul meu. Eşti astfel prin dreptul naşterii, pentru că ai o anumită ocupaţie sau anumite calităţi?... Toate astea sunt absurde. Nu spune Shri Krishna în *Bhagavad Gīta*: „Orice om, fără vrerea lui, este constrâns să acţioneze prin energiile provenite din natură”[25]? Aceste energii sunt de trei feluri: sattva, energia cu efecte binefăcătoare (seninătate, bunătate, spiritualitate înaltă); *rajas*, energia turbulentă (pasiune, activitatea pentru bine şi pentru rău); şi *tamas*, energia slăbită, care se manifestă prin toropeală fizică şi mentală. Rând pe rând, acestea se manifestă în individ şi, deşi una dintre ele poate în mod obişnuit să predomine, acesta poate fi afectat de manifestări subite ale celorlalte două. Astfel, fiecare poate fi rând pe rând

25 Bhagavad-gita, III, 5.

brahman, *kshatriya*, *vaishya* sau *shudra*, în funcţie de fazele active sau pasive prin care trec elementele care îi constituie fiinţa.

Cel care vorbea astfel friza „erezia budistă”, doctrina instantaneităţii şi a diversităţii agregatului de fenomene mentale şi fizice pe care îl considerăm individ.

Cât de mult îmi place India raţională, avidă de discuţiile ei subtile ce se poartă sub o umbrelă de soare din pai, pe malul Gangelui sau la umbra unui banian şi care, începute sub soarele arzător, continuă întreaga noapte în răcoarea parfumată a grădinilor!

Toate astea sunt o joacă, o joacă pentru spiritele rafinate, a cărei inutilitate jucătorii o cunosc.

Totuşi, partida se anunţa ca şi pierdută pentru cei care se străduiau să facă din titlul de brahman nu o demnitate ereditară, ci o denumire care să se aplice membrilor unei elite intelectuale şi spirituale. Texte asemenea celui care urmează întruneau aprobarea majorităţii:

În ceea ce priveşte toate castele, deosebirea dintre indivizii care le formează se datorează naşterii lor, aşa cum specia din care un animal face parte este determinată prin naştere[26].

Asta făcea castele să fie specii zoologice. Nişte fiinţe aparţinând unei specii zoologice deosebite: aşa apăreau brahmanii pe care i-am întâlnit mai întâi în India meridională.

Apoi, în anii fericiţi pe care i-am petrecut în India, frecventarea acestora a devenit pentru mine o activitate zilnică, aşa cum este, inevitabil, pentru oricine locuieşte în această ţară, deoarece membrii castei superioare sunt împrăştiaţi la toate nivelurile scării sociale. Am cunoscut brahmani erudiţi, mistici, politicieni, oameni de afaceri şi simpli bucătari. Am avut brahmani ca profesori, servitori şi (sunt fericită pentru asta) prieteni, iar fiecare dintre ei nu se deosebea prin nimic de alţi indieni care nu erau

26 „Suta Samhita”, în Skanda Purana, cap. XII, v. 51.

brahmani şi ocupau poziţii asemănătoare.

Cu totul altfel stăteau lucrurile în India meridională. Brahmanii care circulau în templele imense, având peste bustul gol cordonul ritual, cu un cearşaf alb căzându-le de la brâu până la picioare, cu părul negru ca abanosul legat în şuviţe, cu semnul distinctiv al castei lor pictat pe frunte, aceşti brahmani erau exclusiv brahmani, nimic altceva decât brahmani. A fi brahman era singura lor raţiune de a trăi. Tot ce puteau să fie sau să facă în viaţa privată rămânea lipsit de importanţă, situându-se la marginea vocaţiei lor esenţiale de „brahmanicitate”.

Cei mai mulţi dintre ei erau bărbaţi frumoşi, destul de înalţi, deseori cu o tendinţă spre corpolenţă şi cu un ten în general alb, care contrasta cu feţele măslinii ale majorităţii populaţiei. Ei aminteau de calificativul „prieteni albi ai zeilor” pe care strămoşii lor şi-l acordau în timpurile vedice.

Mergeau cu paşi măsuraţi, plini de superioritate, destul de asemănători în comportament cu vacile sacre care, şi ele, rătăceau agale prin temple, cu un aer de suverană indiferenţă şi detaşare. De altfel, nu erau veneraţi şi ei, şi ele?

La Madurai, pe malul lacului „crinului de aur”, o întindere artificială de apă inclusă în templu şi înconjurată de galerii, brahmani aşezaţi la umbră psalmodiau poeme mistice. Încă de atunci, un instrument groaznic îi cucerise pe indieni. Era un fel de acordeon prevăzut cu claviatură la care un muzicant cânta cu o mână, în vreme ce cu cealaltă mânuia burduful. Trecerea de care se bucura acest instrument era enormă; sunetul lui fonfait vulgar se auzea peste tot, acompaniind cânturile religioase şi cântecele profane. Prezenţa lui n-ar fi putut să mire nicăieri mai mult decât în acea adunare de brahmani, în pragul coridoarelor terifiante pe unde trecea răsuflarea divinităţilor.

Mulţi ani mai târziu, aflându-mă din nou pe malul lacului „crinului de aur”, s-a întâmplat să profetizez cu un succes care friza miracolul.

Şi în ziua aceea, brahmanii erau adunaţi sub galeria care mărgineşte bazinul, dar nu pentru simpla recitare a unor osanale aduse unui zeu – era ceva mai serios. O secetă nefirească se abătuse peste ţinut, pământul calcinat spulberând orice speranţă de obţinere a vreunei recolte; foametea se făcea deja simţită. Era nevoie de ploaie, şi asta cât mai curând, însă cerul o refuza. Brahmanii implorau aşadar zeii şi, probabil ca să se facă mai bine înţeleşi, le arătau ce doreau făcând să curgă apă dintr-un vas în altul[27].

În acea perioadă purtam deja veşmântul de culoarea aurorei care, în India, este semnul distinctiv al celor care au îmbrăţişat viaţa religioasă, indiferent de secta din care fac parte. Veşmântul meu trezea respect şi-mi oferea siguranţă. împinsă de nu ştiu ce impuls, le-am spus brahmanilor: „O să plouă”. Chiar în acea seară, a izbucnit o furtună puternică, o perdea de apă a căzut peste toată regiunea, iar în zilele următoare au fost ploi frecvente. A fost prea mult sau nu îndeajuns? Deoarece am plecat din Madurai la puţin timp după aceea, n-am avut vreme să aflu.

În afară de brahmanii care frecventează templele ca persoane particulare pentru a-şi îndeplini îndatoririle religioase, sunt şi cei dedicaţi slujirii zeilor. Unii, ca îngrijitori ai locurilor sfinte, făceau curăţenie în apartamentele zeilor, alţii, ca valeţi, îi îmbrăcau, îi scăldau, îi culcau, după cum am mai spus. Alţii oficiau, celebrau ritualuri de omagiere a zeităţilor şi le aduceau ofrande.

Străinul profan ar fi probabil înclinat să creadă că aceste funcţii sacerdotale confereau o demnitate specială celor investiţi cu ele. Dar nu-i aşa. Hinduşii au foarte puţină consideraţie faţă de brahmanul care este preot: orice brahman este calificat să celebreze cultul zeilor şi

27 Conştient sau nu, acei brahmani imitau procedee semimagice datând din timpurile vedice, în vreme ce sacrificiul soma ajunsese să fie doar în mod secundar considerat potrivit să aducă ploaia: se presau tulpini de plante şi se lăsau picăturile de sevă să cadă printr-o bucată de stofa, simulându-se astfel ploaia mult dorită.

mulţi brahmani pioşi o fac zilnic la ei acasă, într-o capelă privată; dar asta e problema personală a stăpânului casei, care, în viaţa civilă, poate fi profesor, funcţionar, moşier, magistrat sau orice altceva.

Hinduşii îl dispreţuiesc pe *pudjari* profesionist[28], omul care îşi câştigă existenţa celebrând cultul în locul altora, mai ales dacă trebuie să accepte să oficieze în locuinţa unor oameni din casta inferioară, *shudra*, aşa cum sunt nevoiţi să facă mulţi brahmani.

Într-o zi, am avut ocazia să asist la o scenă în care acest sentiment a fost exprimat într-un mod destul de amuzant. Fusesem invitată să asist la *Durga pudja*, adorarea zeiţei, cu ocazia marii sărbători anuale Dasahara. Gazdele mele erau negustori care conduceau afaceri considerabile, extrem de bogaţi şi care locuiau într-un adevărat palat; aparţineau totuşi ultimei caste, *shudra*. Nu prea ştiam dacă convingerile lor religioase erau deosebit de profunde; mă îndoiam de lucrul ăsta. Înainte să-şi ocupe locul în mecanismul firmei, tinerii din familie mergeau să studieze în străinătate, tinerele primind şi ele o instruire occidentală. Totuşi, *Durga pudja*, deşi o manifestare de pietate, este poate mai mult un pretext pentru cei care pot să-şi etaleze opulenţa – şi, după cum am spus, marii negustori *shudra* erau bogaţi, deosebit de bogaţi.

Altarul temporar construit în cinstea zeiţei într-un hol mare cu colonade era o adevărată pajişte de flori în mijlocul căreia se ridica, înaltă de mai bine de trei metri, efigia zeiţei, orbitoare sub un veşmânt de lamé auriu şi o bogăţie de podoabe strălucitoare.

Ceremoniile cultului fiind terminate, brahmanul plătit, după ce-şi sfârşise treaba, plecase, iar doamnele din casă m-au invitat să le urmez în apartamentul lor. Trebuia să luăm acolo o gustare uşoară – nişte prăjiturele. Ca europeană şi – întotdeauna subliniam acest aspect în faţa hinduşilor – ca budistă, nu eram supusă nici unei reguli de castă şi puteam să mănânc tot ce doream. Însă unul dintre

28 Devajivin.

prietenii mei hinduşi care mă însoţise nu se putea bucura de aceeaşi libertate. Casta lui era cea a „medicilor” (chiar dacă era avocat), o castă care, în Bengal, se considera că se află puţin în urma castei brahmanilor în ordinea întâietăţii. Deşi stătuserăm câteva ceasuri în încăperi foarte calde, bietul meu prieten, sclav al legii religioase, nu-şi putea permite să-şi domolească setea cu o băutură răcoritoare în casa unor *shudra*.

Iar brahmanul *pudjari*, se înţelege de la sine, nici nu se putea gândi să mănânce sau să bea în casa unor *shudra*. Le-am spus aşadar gazdelor mele, arătând spre el:

— Evident, nu-l puteţi invita să vină să mănânce prăjituri cu noi.

— Nu, bineînţeles, a răspuns una dintre doamne.

Apoi, pe un ton de superioritate dispreţuitoare, a adăugat:

— De altfel, e un om sărac, fără educaţie. Locuieşte într-o cocioabă în care bancherul X... îi permite să stea în grădina lui. Nu face parte din cercul nostru.

Dacă ar fi vorbit franceza, ar fi zis: „Nu face parte din lumea noastră”. În engleză, *cir ele* înseamnă acelaşi lucru.

Iată ce dispreţ nutreau aceşti *shudra*, pentru că erau bogaţi şi cultivaţi, faţă de brahmanul sărac şi necizelat, calificat să aibă relaţii cu zeii, lor fiindu-le interzis să se apropie de dânsul.

Nu ştiu dacă atitudinea indienilor faţă de brahmanul profesionist este întotdeauna justificată – înclin să cred că judecata lor e prea severă; totuşi, nu se poate tăgădui că personalul templelor se dovedeşte deseori de o prea mare rapacitate. Credincioşii hinduşi invocă mereu, în această privinţă, fapte deloc virtuoase. Ca străină, nu aveam posibilitatea să cunosc din experienţă abuzurile la care pelerinii se plângeau că fuseseră supuşi în locurile sfinte; păstrez totuşi amintirea câtorva incidente amuzante legate de acest subiect.

Mă aflam la Trichinopoly, urcam scara de piatră abruptă care duce în vârful „Stâncii”. De-a lungul acestei

scări, în stânga este intrarea unui templu dedicat lui Shiva. Ştiam că nu-mi va fi îngăduit să intru, aşa că n-am făcut decât un pas şi am întins gâtul să privesc în interior. Un brahman, paznicul locului, care stătea la o masă plină cu flori, smulse, fără cozi şi aşezate orizontal, după prostul obicei indian, a ridicat braţele pentru a-mi interzice să înaintez. Gestul lui nu m-a surprins, mă aşteptam, însă paznicul nu s-a limitat la asta. Pe când mă pregăteam să plec şi să-mi continui ascensiunea, s-a ridicat brusc, a înconjurat masa şi s-a aşezat în faţa mea cu mâna întinsă.

— Bacşiş! a zis el, folosind expresia comună întregului Orient – cu excepţia Orientului asiatic – ca să indice o recompensă în bani.

— Cum, nu mă laşi să intru şi vrei să-ţi dau bani pentru asta? am întrebat.

— Străinii nu au voie să intre, dar pot da bacşiş, a răspuns candid omuleţul.

Simplitatea ideii care dicta un astfel de răspuns era dezarmantă – şi aveam să aud altele şi mai şi.

— Ţine! i-am spus paznicului şi i-am întins câteva bomboane de ciocolată pe care le-am scos din geantă.

Voiam doar să mă amuz, ştiam bine că va refuza.

— Nu, nu pot să mănânc asta, a zis el dându-se un pas înapoi.

— De ce?

— E impur.

— Ah! (Am muşcat dintr-o bomboană, le-am pus pe celelalte la loc în geantă şi am scos două rupii.)

Gardianul s-a luminat la faţă văzându-le şi s-a apropiat din nou cu mâna întinsă.

— Îi iei? am întrebat. Dar dacă ciocolata e impură şi eu nu pot, din cauza impurităţii mele, să intru în templu, cu siguranţă că banii pe care i-am atins sunt şi ei impuri şi nu trebuie să-i iei.

— Banii nu sunt niciodată impuri, a declarat brahmanul meu cu o convingere serioasă şi profundă.

Oare asta nu amintea de cuvintele atribuite

împăratului Vespasian: „Banii n-au miros”? Am rămas împietrită de admiraţie: o astfel de naivitate cinică friza sublimul.

Mai târziu, la Benares, la Calcutta şi în alte părţi, am auzit de mai multe ori variante ale acestei concepţii: „Ne este interzis să primim hrană pregătită de străini, dar religia noastră nu ne opreşte deloc să acceptăm de la ei bani. Banii nu murdăresc”.

La ce au dus numeroasele dezbateri provocate de problema castelor? Care este starea actuală a acestora?

Nu duc lipsă nici de informaţii, nici de experienţă cu privire la mulţimea castelor şi la bizareriile lor. Am avut de-a face cu servitori care voiau să aducă bucatele la masă, dar refuzau să strângă apoi masa, pentru că atingerea veselei murdare este contrară regulilor castei lor; de asemenea, am cunoscut unii care erau de acord să şteargă pereţii de praf, dar se indignau la ideea că ar putea fi puşi să mătură podeaua, şi multe alte „fenomene”, cum ar fi băiatul inteligent pe care l-am sfătuit să urmeze cursurile unei şcoli serale şi care mi-a răspuns: „În casta mea nu se studiază”.

Totuşi, în loc să le prezint propriile informaţii, prefer să le furnizez cititorilor mei pe acelea publicate de un prieten, magistrat hindus, căruia i se poate acorda toată încrederea.

În India modernă avem un număr nesfârşit de grupuri care poartă numele de *caste*. Brahmanii nu sunt împărţiţi numai în Pancha Gauda şi Pancha Dravida, după cum trăiesc la nord sau la sud de munţii Vindhya, ci sunt subdivizaţi şi în aproximativ o mie opt sute optzeci şi şase de categorii diferite. Numai în Punjab există patru sute şaizeci şi nouă de astfel de categorii. În provinciile unite (una dintre diviziunile administrative ale Indiei înainte de independenţă), castele superioare ale brahmanilor includ nouă subdiviziuni, iar castele inferioare, opt. Cei din Rajasthan (care se consideră *kshatriya*) numără patruzeci şi două de subdiviziuni, iar *vaishya* – zece.

Totuşi, aceste subdiviziuni sunt numai principalele categorii care există la cei ce pretind că sunt brahmani, *kshatriya* sau *vaishya* şi sunt recunoscuţi ca atare. La rândul ei, fiecare dintre aceste subdiviziuni este subdivizată până la a ajunge să cuprindă doar membrii câtorva familii, care pretind fiecare că formează o castă aparte.

În afara celor care sunt catalogaţi astfel există o mare multitudine de oameni care revendică fie calitatea de brahman, fie pe cea de *kshatriya*, fie pe cea de *vaishya*, fără a fi însă recunoscuţi.

Cât priveşte *shudra*, diferitele lor categorii sunt şi mai numeroase. Deseori, profesiunea a căpătat rang de castă şi, chiar şi atunci, profesiunea cuprinde diferite caste[29].

La capătul de jos al ierarhiei sociale hinduse îi găsim pe cei din afara castelor, cărora le-a fost abolită poziţia degradantă, fiind trecuţi cu titlu egal printre cetăţenii indieni. Totuşi, această populaţie considerată de joasă speţă şi „intangibilă”, care cuprinde milioane de indivizi, este, în majoritate, pasionată de sistemul castelor şi a creat un mare număr de caste în rândul membrilor ei.

În ceea ce priveşte determinarea gradelor de întâietate în această gloată de iloţi, hinduşii din castele pure renunţă să o mai facă. Numai aceşti amărâţi stabilesc între ei reguli imaginare şi, cum acestea nu se bazează pe nimic, stârnesc mereu proteste, manifestări injurioase şi încăierări.

Într-o zi, pe când locuiam lângă Madras, l-am întrebat pe un prieten brahman: „Care este casta cea mai de jos?”. Mi-a răspuns: „E imposibil de spus. Nu vei găsi niciodată un om, oricât de jos ar fi considerată de noi casta lui, care să nu indice o alta pe care o consideră ca fiind şi mai de jos şi cu ai cărei membri va refuza să mănânce sau să se unească prin căsătorie”.

Şi brahmanul mi-a propus să-l însoţesc până la

29 Rai Bahadur Lala Baij Nath, Hinduism: Ancient and Modern.

intrarea unei străduţe locuite de paria.

— Nu-mi este îngăduit să intru aici, mi-a spus el, căci aş deveni impur; dar dumneata nu eşti hindusă, nu eşti supusă acestor legi. Mergi să-i vezi pe oamenii care trăiesc aici. Se ocupă cu prelucrarea pieilor; jupoaie animalele moarte şi le tăbăcesc pielea. După părerea noastră, nimeni nu este mai impur decât ei; şi totuşi, le interzic indivizilor dintr-o anumită sectă să circule pe strada lor, pretinzând că umbra acestora, trecând peste mâncarea şi cocioabele lor, le-ar murdări.

I-am auzit deseori pe străini întrebând:

— De ce aceşti oameni, pe care hinduismul îi plasează într-o situaţie atât de înjositoare, nu-şi schimbă religia?

Este o întrebare care dezvăluie o necunoaştere profundă a mentalităţii hinduse. Răspunsul este – l-am auzit de sute de ori – că „paria" cred în divinităţile lor şi s-ar teme de efectele mâniei zeilor dacă i-ar părăsi.

Un convertit îi spunea unui misionar creştin: „L-am părăsit pe zeul nostru pentru că nu voia să ne mai asculte rugile. Dar acum nu se va întoarce oare împotriva noastră?"

Hinduşii cred că naşterea lor în una sau alta dintre diferitele caste se datorează acţiunilor bune sau rele pe care le-au înfăptuit în vieţile anterioare. Condiţiile în care îi plasează această naştere sunt aşadar considerate uşor de către ei nu ca o nedreptate inexplicabilă sau ca o ironie a întâmplării – aşa cum ar putea să creadă occidentalii, care sunt convinşi că se nasc „noi-nouţi", fără niciun precedent personal –, ci ca o recompensă sau ca o pedeapsă echitabilă.

De altfel, din moment ce alte vieţi vor urma vieţii actuale, condiţia lor nu este definitivă. Chiar dacă astăzi un individ este un paria nedemn, va putea să renască brahman, dacă va merita asta prin pioşenie şi virtuţi; însă ar pierde această posibilitate dacă şi-ar renega zeii.

Este aşadar înţelept să fie răbdător. De altfel, ce

înseamnă durata unei vieţi omeneşti pentru nişte indivizi convinşi că au trăit deja alte mii înainte şi că vor trăi alte mii în viitor?

Deşi perspectiva acestor renaşteri continue le face lehamite gânditorilor hinduşi, care doresc să pună capăt acestui joc neplăcut al morţilor şi al renaşterilor succesive, marea masă o acceptă cu bucurie.

Atitudinea acestor paria faţă de schimbarea religiei s-a manifestat în mod clar în urmă cu câţiva ani, când dr. Ambhekar, şeful politic al „intangibililor”, a ameninţat Congresul că „intangibilii” vor abandona în masă hinduismul dacă nu li se vor accepta unele dintre revendicări. A fost vehement dezavuat de acei paria a căror cauză o pleda. Aceştia voiau să rămână credincioşi hinduismului.

Totuşi, de atunci, atitudinea acestora s-a modificat în mare măsură şi foarte mulţi dintre ei s-au convertit personal la budism, care nu admite caste.

De altfel, în străinătate nu se bănuieşte deloc că adoptarea unei alte religii, de exemplu creştinismul, nu şterge aproape niciodată stigmatul umilitor pe care convertitul l-a dobândit născându-se paria.

Trebuie să observăm că misionarii creştini nu au fost în stare să facă să prevaleze în rândul celor pe care i-au convertit această abolire a deosebirii de castă pe care guvernanţii Indiei încearcă s-o impună compatrioţilor lor.

„Când călătoreşti mai ales în sudul Indiei, scrie un misionar, nu-ţi trebuie mult timp ca să recunoşti că «fraţii întru credinţă» nu au între ei nicio relaţie socială, trăind în localităţi distincte şi refuzând chiar să se amestece în biserici”.

În biserici continuă să se rezerve pentru diferitele caste naosuri separate sau locuri demarcate, credincioşii intrând pe uşi diferite. Aceiaşi credincioşi din castele mai înalte protestează cu vehemenţă dacă, fără să se gândească, la altar, preotul se întoarce spre partea unde se află paria.

Autorul de la care am împrumutat aceste detalii, reverendul Pierre Lhande[30], relatează că într-o zi, la Trichinopoly, a fost admonestat pentru că, din neştiinţă, când dăduse împărtăşania, începuse din partea unde se aflau paria. Şi adaugă: „Certurile, încăierările chiar provocate de această stare de lucruri sunt nenumărate”.

El povesteşte cum credincioşii au protestat pentru că îl împărtăşise primul pe un frate indigen folosit la treburile gospodăreşti, despre care se credea a fi dintr-o castă inferioară, şi că, de atunci, fusese obligat să dea împărtăşania la un altar lateral.

În mănăstiri nu puteau fi primite tinerele din castele de jos, nici măcar ca surori convertite.

Tot ce povesteşte autorul, care a asistat la numeroase întâmplări similare, este cât se poate de exact. Îmi amintesc şi eu de un proces intentat de nişte creştini indigeni care, bazându-se pe superioritatea de castă, au revendicat dreptul de a avea locuri în apropierea altarului. Deoarece se stârniseră tulburări şi, se spunea, încăierări, autorităţile civile engleze preluaseră cazul.

Trebuie să observăm că indivizii care provoacă aceste dezbateri ridicole nu fac parte din adevăratele caste hinduse superioare, deoarece printre convertiţi nu există brahmani sau membri ai unor caste imediat inferioare celor ale brahmanilor. Dintre convertiţi, cel mai bine poziţionaţi în ierarhia socială sunt în general doar *shudra*, majoritatea fiind constituită din paria de diferite categorii.

M-am întrebat însă de ce misionarii nu le declară în mod categoric enoriaşilor că toţi oamenii sunt în egală măsură copii ai Domnului şi că religia lor, care nu admite deosebiri de castă, nu poate tolera stigmatizări în biserici.

Un indian, în faţa căruia am rostit aceste cuvinte, mi-a răspuns:

— Dacă ar intenţiona să pună în practică un astfel de principiu, convertiţii i-ar părăsi; bisericile lor ar fi pustii.

La fel gândea şi reverendul iezuit Gaston Lecouage,

30 în interesanta sa lucrare Vinde sacrée.

care scria:

Misionarul, dacă vrea creştini, trebuie să accepte capriciile castei, să-şi construiască bisericile în formă de cruce, cel puţin să le pună bariere, pentru ca *vellaye* să nu stea lângă *paria*[31].

— Este oare necesar să atragem o mulţime de pseudocreştini? Pentru a recruta prozeliţi, trebuie să trădăm doctrinele religioase pe care ar trebui să-i ajutăm să şi le însuşească? i-am replicat interlocutorului meu.

Acesta era un om instruit, îşi făcuse studiile în Anglia. Nu mi-a răspuns direct, mulţumindu-se să citeze, schiţând un zâmbet:

— „În casa Tatălui Meu multe locaşuri sunt.”[32] Aşa că…

Am rămas uluită. Nu mă aşteptam la replica promptă şi maliţioasă a acelui „păgân” învăţat. După toate aparenţele, nu cunoştea felul în care Swedenborg descrie cerul unde trăiesc aleşii, „fiecare în *propriul lui* cer”:

Se aseamănă, zice el, cu guvernatorii, ofiţerii şi servitorii care trăiesc în palatul unui rege. Locuiesc acolo separat în apartamentele sau în camerele lor, unul sus, altul jos, fiecare îndeplinindu-şi funcţia[33].

Evident, există mai multe „locaşuri” în Paradis – de ce nu şi mai multe compartimente în biserici?

Dacă există mai multe „locaşuri” sau locuinţe oarecare, atunci misionarii sunt pe deplin îndreptăţiţi să-i liniştească pe creştinii indigeni în ceea ce priveşte contactele pe care ar putea să le suporte în lumea cealaltă cu preafericiţii paria. Mă îndoiesc că s-au gândit vreodată s-o facă. Totuşi, nu se ştie niciodată…

În general, străinii s-au înşelat în privinţa sentimentelor reformiştilor hinduşi faţă de problema castelor. Puţini dintre ei preconizau abolirea lor completă. Cei mai mulţi doreau pur şi simplu o modificare a stării

31 Reverendul G. Lecouage, Dans l Înde de Saint Franţois Xavier.

32 Ioan 14.2.

33 Emmanuel Swedenborg, De Coelo et ejus mirabilibus, 51.

castelor pe care am descris-o pe scurt. Tonul revendicărilor lor era moderat. Iată un exemplu:

Schimbările pe care educaţia occidentală le-a efectuat în ţara noastră sunt prea evidente ca să fie ignorate. Oamenii nu mai sunt dispuşi să admită ca unii să ceară prerogative ca urmare a faptului că aparţin unei caste superioare. Brahmanii nu mai sunt respectaţi aşa cum erau altă dată. Instruirea, poziţia şi bogăţia atrag mai mult consideraţia decât dreptul din naştere. Indienii încep să dea semne de nerăbdare în faţa rigidităţii restricţiilor impuse de sistemul castelor.

O reformă, nu o revoluţie, este totuşi singurul lucru posibil. Trebuie suprimat – dacă nu imediat, cel puţin treptat – tot ceea ce, în sistemul nostru de caste, nu este compatibil cu epoca actuală. Este totuşi inutil să visăm întoarcerea la o epocă de aur în care castele nu existau. Nu este posibil nici să îndepărtăm dintr-odată opera multor secole şi să declarăm că în India nu vor mai fi caste. Cei care au încercat au eşuat, în trecut ca şi în prezent. Baza sistemului trebuie să fie lărgită, dar principalele linii de demarcaţie trebuie păstrate[34].

Ramakrishna, sfântul modern al cărui succes a fost considerabil în India, declara că, în afara celor care au reuşit să atingă perfecţiunea, toţi trebuie să respecte deosebirea de castă.

Foarte vehementul şi celebrul său discipol Vivekananda spunea şi el că „aceste caste constituiau una dintre cele mai însemnate instituţii sociale pe care Dumnezeu le dăruise oamenilor, iar casta este singurul mijloc natural de a rezolva problemele vieţii”. Şi, ca patriot fanatic, exclamă: *iy Nu există în lume ţară ale cărei instituţii să fie mai bune decât ale noastre*, în *scopul şi substanţa lor*”[35].

Să ne oprim acum la părerea unei personalităţi foarte

34 Rai Bahadur Lala Baij Nath, judecător de pace, în Hinduism: Ancient and Modern.

35 Extras din operele complete ale lui Vivekananda, apud Jean Herbert.

moderne, cunoscută peste tot în lume: Gandhi. Străinii care şi-l imaginau ca un adversar hotărât al sistemului castelor s-au înşelat rău de tot în privinţa lui.

Gandhi era un fervent – aş zice, un fanatic – al hinduismului, deşi adevăraţii hinduşi tradiţionalişti îl considerau un eretic periculos (şi şi-au dovedit ura faţă de el asasinându-l).

Gandhi nu intenţiona să respingă niciunul dintre principiile hinduismului, nici măcar pe cel al venerării vacilor. Nu numai că nu combătea deosebirea dintre caste, ci o şi apăra deschis.

Sistemul castelor este inerent naturii umane, scria el, iar hinduismul a făcut din el o ştiinţă… Consider sistemul celor patru caste o sfântă repartizare a muncii, în funcţie de naştere… A vrea să îngădui trecerea de la o castă la alta în cursul aceleiaşi încarnări (adică în cursul vieţii actuale a individului) ar avea ca rezultat inevitabil o mare înşelătorie.

Această declaraţie a lui Gandhi din articolele publicate în ziarul *Young India* corespunde perfect opiniei lui Mahatma, pot să garantez asta, deoarece, reluând subiectul castelor într-o discuţie cu el, am obţinut răspunsuri similare.

Aşadar în India nu existau indieni care să-şi dorească suprimarea castelor? Existau, dar numărul lor era infim în comparaţie cu cel al conservatorilor care se opuneau suprimării.

Guvernul pânditului Nehru a avut îndrăzneala să înfrunte această mulţime ataşată de o cutumă arhiseculară, devenită dogmă religioasă. Conducătorii Indiei independente au cântărit cu siguranţă pericolul pe care îl prezenta actul lor şi trebuie să-i lăudăm pentru că nu s-au temut că nu-i vor face faţă. Toate minţile luminate, toate inimile generoase vor dori ca iniţiativa lor să reuşească.

Capitolul V

Extravaganţe religioase Asist la nunta divinului Rama

Nu există religie care să nu fi oferit pretextul unor excentricităţi, iar misticismul poate lua forme foarte ciudate. Această remarcă nu este deloc deplasată la începutul unui capitol în care vom găsi descrierea unor practici bizare ale credincioşilor hinduşi; ea trebuie să-l îndemne pe cititor să nu se grăbească să-i ironizeze, pentru că ţările noastre occidentale pot oferi spectacolul unor manifestări la fel de iraţionale ca acelea pe care le putem vedea în India.

Oare nu există în Occident acei „Holy Rollers”, care se rostogolesc pe pământ în crizele lor de devoţiune, şi manifestări isterice, plânsete şi urlete, care însoţesc unele reuniuni ale membrilor Armatei Salvării sau predicile „Deşteptării”? „Flagelanţi” care îşi sfâşie public pielea cu lovituri de bici există şi în zilele noastre în mai multe ţări catolice, ca şi „penitenţii” din America de Sud care pun să fie răstigniţi în Vinerea Sfântă, o practică ce aduce uneori moartea, deşi confraţii victimei au grijă s-o dea jos de pe cruce când leşină! Concepţii ciudate despre iubirea divină incită în mănăstiri la un masochism asemănător şi la acea revărsare de senzualitate deghizată sub aparenţe mistice, după cum vom vedea la credincioşii lui Krishna.

Iubesc prea mult India, măreaţă în pofida rătăcirilor sale, ca să nu aşez în faţa acestora imaginea propriilor noastre rătăciri, potrivite să ne inspire rezerva cuvenită în judecăţile noastre.

Iată-mă la Bombay, în casa unui industriaş bogat. Aceasta, construită de proprietar în cel mai masiv dintre stilurile moderne, este vastă şi afişează soliditatea unei mari opulenţe.

Salonul în care intru este exagerat de mare şi mobilat fără moderaţie. Îţi croieşti cu greu drum prin mulţimea de mese şi gheridoane, canapele, fotolii, scaune şi taburete de toate formele şi de toate mărimile. Având stiluri heteroclite şi imprecise, toate acele piese de mobilier sunt uniform somptuoase. Covoare moi şi perdele din brocart gros ţesut cu fir de aur completează decorul.

Un mic detaliu: fotoliile şi canapelele nu par destinate să fie folosite de vizitatori; toate sunt ocupate de rame mari aurite în care sunt inserate, sub geam, imagini colorate ale unor zeităţi hinduse. În acea adunare multicoloră de personaje divine contrastează câteva portrete foto ale strămoşilor stăpânului casei.

Împingând mobilele şi mai aproape unele de altele, se obţine un spaţiu liber pentru reuniunea vesperală zilnică a familiei şi a câtorva intimi. Sunt oaspetele cucernicului industriaş şi, cu toate că nu mi-a impus această obligaţie, ţine să fiu prezentă la aceste reuniuni. Speră să obţin un beneficiu spiritual, să-mi înmoaie ceea ce numeşte „inima mea uscată de intelectuală”.

Un şir de fotolii mărgineşte locul unde ne vom instala… Dar nu pe fotolii, evident, deoarece sunt ocupate de zei, o graţioasă zeitate feminină, o alta cu aspect redutabil şi un domn bărbos. Gazdele mele se aşază turceşte pe covor, la picioarele frumoaselor fotolii. Gestul lor nu mă miră, îl cunosc. Una dintre prietenele mele din Ceylon – unde am revenit, aşa cum îmi pusesem în gând – face la fel în ziua ei de primire.

La ea, jilţurile nu sunt folosite ca altare, totuşi nimeni nu se foloseşte de ele. Stăpâna casei şi vizitatorii se aşază întotdeauna în faţa lor, pe covor, în salonul în cel mai corect stil englezesc.

În timp ce credincioşii cultului iau loc, eu mă instalez lângă o fereastră de unde, pe jumătate ascunsă de faldurile unei perdele, voi putea urmări în voie reprezentaţia fără să particip. Nu este deloc variată; în fiecare zi, Mr. M… o repetă, identic. (Respectabila mea gazdă ţine să i se spună *Mister*; a studiat în America.)

Mr. M… un bărbat la vreo şaizeci de ani, înalt, robust, cu părul cărunt, intră ţinând în mână un instrument muzical indian, asemănător cu o chitară mare. O poartă cam aşa cum zeii aşezaţi pe fotolii îşi ţin atributele simbolice cu care nu ştiu ce să facă, deoarece Mr. M… nu este muzicant. Trebuie aşadar să se limiteze la

a ciupi sau zdrăngăni din când în când una sau două corzi. Atunci se aude *dran*, *dran*, şi în felul ăsta pseudochitaristul anunţă deschiderea pioasei practici. O conduce stând turceşte – în India se spune „în lotus” –, în fruntea a doua şiruri de credincioşi ce formează un dreptunghi în faţa lui. Tăcerea este desăvârşită.

Dran! *dran*! şi prezidentul nostru oftează rostind numele Hari. Hari este unul dintre miile de nume ale lui Vishnu (gazda mea face parte din secta *Vaishnava*).

Acest „Hari!” murmurat pe un ton extrem de mieros dă semnalul. Unul sau altul dintre credincioşi îl repetă: „Hari!”… apoi un altul, după care, uneori, mai multe voci împreună. Aceste „Hari! Hari!” se succedă, întrerupte de tăceri lungi şi însoţite din când în când de acel *dran*, *dran* al chitarei. Credincioşii ţin ochii închişi sau îi deschid exagerat de mari, privind cu o expresie extatică lustrele de cristal atârnate de tavan.

Chipurile unora dintre femeile prezente capătă atunci o frumuseţe aproape supranaturală.

Hari! Hari!… Tonul vocilor devine mai ferm, menţinându-se totuşi suav. Repetările numelui sacru devin mai numeroase şi mai rapide. „Hari! Hari!”… *dran*, *dran*. Emoţia creşte, lacrimi curg pe faţa lui Mr. M… fostul student la universităţile americane, marele industriaş a cărui abilitate în tranzacţiile comerciale este lăudată de semenii lui din Bombay. Deocamdată nu e decât un credincios purtat în afara lumii sale obişnuite, un *bhakta*, conform termenului indian. Mai mulţi dintre cei prezenţi plâng şi ei domol, savurând senzaţia provocată de ceea ce alţii, bucurându-se de „darul lacrimilor”, au numit, în Occidentul nostru, „rouă sufletului”.

Hari! Hari!… Numele devine un strigăt de iubire, de senzuală – ar trebui să zic sexuală – angoasă, apelul disperat către un Iubit care se eschivează. *Dran*, *dran*, răsună ca un tremolo chitara atinsă uşor de degetele tremurătoare ale gazdei mele…

Totuşi, în timp ce, amuzată, dar cu multă simpatie, îi

observ pe credincioşi, ei sunt spionaţi de un alt observator însufleţit de sentimente diferite. Este un indian din poliţia secretă britanică.

De ce ar putea fi suspectat Mr. M…? Nu face politică, ocupându-se doar de afacerile lui importante; grija de a câştiga şi mai mulţi bani decât are şi aceea de a se aşeza, după moarte, la picioarele lui Vishnu-Hari, în paradisul lui Vaikuntha, nu lasă loc nici unei alte preocupări în mintea lui. Face parte din acea clasă numeroasă a oamenilor de afaceri modernizaţi care se adaptează foarte bine la regimul britanic. Totuşi, s-a considerat utilă introducerea unui spion la el în casă, iar acesta a socotit că ar fi abil să se deghizeze în credincios. Trebuie să spun că-şi joacă rolul la perfecţie. E nostim, aşezat turceşte în faţa unui fotoliu, rostind „Hari! Hari!” de ţi se frânge inima. Reuşeşte chiar să stoarcă câteva lacrimi care i se preling pe obraji.

Cu cât este plătit pentru a face meseria asta? Mă întreb şi eu…

Având ocazia să descopăr profesiunea acestui individ pe când începuse să mă spioneze, am crezut că se cuvenea să-l avertizez pe Mr. M… Acesta mi-a răspuns simplu: „Dacă omul acesta este într-adevăr ceea ce credeţi, faptul că a auzit rostindu-se cu iubire numele lui Hari şi l-a pronunţat el însuşi, chiar dacă în mod prefăcut, îl va abate de la intenţiile lui rele şi îl va îndrepta spre căinţă şi pioşenie”.

Mă îndoiesc foarte mult că s-a ajuns la acest rezultat fericit. Inima spionului trebuie să fi fost mai tare decât o „inimă de intelectuală”.

În general, adoratorii lui Vishnu îşi închină cultul unuia dintre avatarurile sale, cele mai populare fiind Rama şi Krishna.

Faptele eroice ale lui Rama Chandra ne sunt oferite, sub numele de *Rāmāyana*, de trei autori diferiţi: Valmiki, într-un poem sanscrit; Tulsidas, în hindi, limba curentă; şi un autor anonim, care a scris *Adhyatma Rāmāyana* sau

Rāmāyana esoterică.

Rama este prezentat ca un prinţ pe care tatăl său îl exilează pentru a-l înlocui ca moştenitor al tronului cu unul dintre fraţii lui mai mici. Supunându-se poruncii paterne, Rama, împreună cu soţia lui Sita şi cu unul dintre fraţi, Lakshman, care refuză să-l părăsească, se duce să trăiască în pădure. Soţia lui este răpită de Ravana, un rege-demon care o duce în Ceylon. Ca s-o elibereze, Rama îl atacă pe Ravana în fruntea unei armate de maimuţe. Ravana este ucis, Sita este eliberată şi, cum tatăl lui Rama moare, acesta domneşte în locul lui, dovedindu-se a fi cel mai virtuos dintre monarhi.

Din acest scurt rezumat nu ne putem face o idee despre povestea foarte lungă plină de episoade care este *Rāmāyana*. Poemul, în versiunea hindi a lui Tulsidas, mai accesibilă marelui public, ocupă în India un loc identic cu acela pe care Evangheliile îl ocupă în Occident.

Totul este mitic în personajul Rama? Sau chiar a existat un prinţ în jurul căruia s-a format o legendă? Nu voi discuta această problemă.

Rāmāyana nu este doar un poem şi o carte de devoţiune care, în unele case pioase, este citită zilnic, capitol cu capitol, de-a lungul anului, ci episoadele pe care le descrie sunt şi jucate în reprezentaţii teatrale ce au loc în general toamna, sub numele de Ramlila (poemul eroic al lui Rama), în centrul şi nordul Indiei. La piesă participă, în afara actorilor, un cor de recitatori care cântă, urmând textul poemului, tot ce se referă la descrierea locurilor sau la unele episoade care au legătură cu cele jucate de actori, dar care nu sunt reprezentate. Corul cântă şi el, după poem, reflecţiile pe care eroii dramei le fac separat, descriind diferitele lor stări sufleteşti şi emiţând înalte teorii filosofice pe care nimeni nu le aude în zarva care însoţeşte reprezentaţia.

O dată la câţiva ani, o reprezentaţie extraordinară, cuprinzând întregul poem, are loc la Benares, pe malul Gangelui opus oraşului. Veniturile unui fond constituit de

unul dintre foştii maharajahi din Benares acoperă cheltuielile spectacolului. Acesta durează o lună, diferitele episoade ale poveştii eroului fiind jucate succesiv[36].

Particularitatea cea mai marcantă a punerii în scenă este că nu există „teatru”. Decorurile reprezentând locurile unde se desfăşoară acţiunea sunt răspândite la câţiva kilometri unele de altele, într-o câmpie imensă. Aceste decoruri nu constau din pânze pictate, care dau iluzia realităţii, precum cele de pe scenele noastre occidentale, ci sunt adevărate construcţii uşoare, în genul celor care se ridică la noi pentru expoziţii.

Un asemenea loc înfăţişează cetatea Ayodhya, unde se înalţă palatul rajahului Dasharatha, tatăl lui Rama. La o distanţă apreciabilă se află oraşul Mithila, cu somptuoasa reşedinţă a regelui Janaka, socrul lui Rama. Foarte departe se înalţă fortăreaţa căpcăunului cu zece capete Ravana, unde acesta va putea fi văzut, la momentul potrivit, înconjurat de curtea lui demonică, şi aşa mai departe. Există sihăstrii pe fiecare munte, care sunt adevărate coline de pământ, şi păduri înfăţişate prin pâlcuri de copaci adevăraţi, plantaţi acolo pentru această ocazie.

În loc să vadă episoadele dramei reprezentate succesiv pe o scenă în faţa lor, spectatorii trebuie aşadar să se deplaseze ca să-i urmeze pe actori în locurile unde se desfăşoară acţiunea, în zilele în care scenele jucate prezintă un interes deosebit, numărul celor care asistă se ridică la zeci de mii, iar această mulţime, călătorind dintr-un loc în altul după Rama, constituie ea însăşi un spectacol.

Atitudinea mulţimii nu este aceea a unor oameni veniţi să se distreze, ci a unor credincioşi care celebrează un cult, ceea ce în India nu implică deloc tăcerea, dimpotrivă.

Rolul lui Rama este încredinţat întotdeauna unui tânăr din casta brahmanică; costumul său include tiara

36 Lipsa fondurilor şi schimbările pe care le-a adus noul regim din India au pus sub semnul întrebării continuarea acestor reprezentaţii.

foarte înaltă, care este acoperământul distinctiv al lui Vishnu, şi, câtă vreme o ţine pe cap, este considerat ca fiind zeul însuşi. La trecerea lui, credincioşii se prosternează, se îmbrâncesc ca să se apropie de el, străduindu-se să-i atingă poalele veşmântului sau „să ia praful de pe picioarele lui”.

Să atingi uşor talpa picioarelor cuiva sau să simulezi acest lucru, dacă persoana este încălţată, şi să duci apoi degetele la frunte ca să depui acolo simbolic pulberea astfel culeasă constituie semnul unui respect profund, vecin cu adoraţia sau exprimând adoraţia însăşi…

Din toate părţile izbucnesc exclamaţiile „Ram! Ram!”… Sita, soţia lui Rama, şi ea o personalitate divină, este asociată cultului. „Ram! Ram! Sita Rama!” strigă credincioşii.

Totuşi, deşi sunt însufleţiţi de o fervoare intensă, ei nu se dedau la manifestări exagerate, aşa cum fac unii adoratori ai lui Krishna. Cultul lui Rama rămâne în general sobru.

Locuiam la Benares în momentul în care a avut loc una dintre marile reprezentaţii ale *Rāmāyana*. Maharajahul din ordinul căruia era organizată m-a invitat la spectacol. A mă duce însemna pentru mine, în fiecare seară, un adevărat mic voiaj. Întâi mi-a trebuit aproape o oră să ajung de la mine la locul unde mă aştepta o barcă pentru traversarea Gangelui. Pe celălalt mal am urcat pe un elefant şi m-am deplasat în diferitele locuri unde Rama îşi făcea faptele de vitejie. Acestea mi-au prilejuit întâlnirea cu personaje ciudate, cum ar fi femeia lipsită de noroc care, de câteva secole, stătea ţintuită de o stâncă, hrănindu-se numai cu aer. Originea straniei sale situaţii aminteşte de povestea lui Amphitryon. Femeia era soţia unui eremit. Într-o zi, regele zeilor, Indra, luând forma unui eremit, a venit la femeie în absenţa soţului şi aceasta, înşelată de aparenţe, i-a acordat favorurile la care numai soţul avea dreptul. Totuşi, eremitul a aflat ce se întâmplase; neputând să-i facă nimic divinului impostor,

acel bărbat rău şi-a ţintuit soţia nevinovată de o stâncă. Nu mă îndoiesc că a suportat, în altă viaţă, pedeapsa pe care o merita o astfel de nedreptate şi am avut plăcerea să-i *văd* victima coborând de pe stâncă la porunca lui Rama, care tocmai nimicise câţiva demoni foarte urâţi, de felul lor soldaţi din garda maharajahului.

Un detaliu ce trebuie remarcat este acela că toate rolurile, inclusiv ale femeilor, sunt interpretate de tineri. Bărbaţilor adulţi le revin doar câteva roluri de bătrâni înţelepţi, demoni şi maimuţe, care formează oastea lui Rama condusă de maimuţa divină Hanuman. Toţi actorii sunt brahmani, cu excepţia unor demoni şi a „soldaţilor simpli" din armata maimuţelor.

Seara cea mai impresionantă este aceea în care se celebrează căsătoria lui Rama cu Sita.

Urcată, ca de obicei, pe un elefant, m-am dus întâi la palatul regelui Janaka, tatăl logodnicei. Nu eram singura care domina mulţimea de la înălţimea elefantului. Alţi invitaţi privilegiaţi beneficiau de acelaşi avantaj. Câţiva rajahi şi seniori importanţi stăteau cocoţaţi pe elefanţi bogat împodobiţi şi machiaţi: semnul distinctiv al adoratorilor lui Vishnu era pictat pe fruntea lor, iar ochii mici înconjuraţi de fard, că ai femeilor, păreau alungiţi că ai japonezilor. *Howdah*, lectica spaţioasă de pe spatele lor, în care încap mai multe persoane, era acoperită cu covoare şi împodobită cu ghirlande de flori, iar nobilii ocupanţi erau îmbrăcaţi în straie de satin în culori pastelate şi gătiţi cu nenumărate coliere de diamante, rubine şi smaralde, care scânteiau ca nişte stele în noapte de fiecare dată când erau atinse de o rază de lumină a reflectoarelor.

Alţi elefanţi stăteau la distanţă, fără să se amestece cu cei printre care se găsea şi al meu. Aceşti alţi elefanţi formau „culisele" scenei. Pe spatele lor se aflau actori costumaţi în zei şi zeiţe. Se considera că veneau din cer să ia parte la nunta lui Rama şi, neputând să facă minuni, simulau una coborând de pe elefanţi în momentul în care urmau să-şi joace rolul. Puteau fi văzuţi Brahma, care

purta o mască cu trei feţe, Shiva, reginele încinse cu o piele de tigru şi ţinând în mână un trident; Vishnu, pe cap cu tiara lui enormă şi având în mână o bâtă, îi stătea alături… Mai departe se aflau Ganesha cu cap de elefant şi numeroase fiinţe divine, apoi multe zeiţe: Sarasvati, călare pe o pernă albă în formă de lebădă, şi Lakshmi, în picioare pe un lotus din satin roşu. Zeii şi zeiţele, acoperiţi cu pietre scumpe, formau o constelaţie care rivaliza în strălucire cu aceea a prinţilor.

Rama a ajuns curând la palat, însoţit de tânărul lui frate Lakshman şi de înţeleptul Vishvamitra. Ceremonia căsătoriei, celebrată cu toate ritualurile uneia adevărate, urma să înceapă.

Ca să apară în palat – adică în lumea noastră –, zeii trebuiau să ia înfăţişare umană. Atunci, foarte repede, pe elefanţii ce reprezentau sălaşurile lor creşti, asistenţii le dădeau jos straiele frumoase, bijuteriile şi măştile şi, înfăşuraţi doar într-un simplu cearşaf alb care le cădea până la picioare, având peste bustul gol cordonul sacru, zeităţile intrau în palat sub formă de brahmani.

În acel moment, marele hol al locuinţei regale era deja plin de o mulţime de figuranţi ce reprezenta curtea regelui Janaka şi pe cea a regelui Dasharatha.

Reginele soţii ale lui Janaka şi damele de companie care aduceau logodnica formau o trupă şi mai strălucitoare decât cea a seniorilor.

Ar fi exagerat să spun că atitudinea şi fizionomia tinerilor care jucau rolurile de femei corespundeau descrierilor ditirambice pe care le face poemul frumuseţii şi graţiei prinţeselor şi însoţitoarelor lor. Jenaţi de straiele de damă pe care nu erau obişnuiţi să le poarte, de machiajul care li se lipea pe faţă, de inelele agăţate la urechi şi la nas şi stânjeniţi în mers de cercurile grele de argint care le atârnau la glezne, bieţii tineri păreau îngrozitor de stângaci şi de jalnici.

Publicul nu se gândea să remarce asta. În întregul Orient, rolurile de femei sunt deseori interpretate de

bărbaţi. În Japonia am auzit spunându-se că efectul produs de ei este mai artistic decât cel reuşit de actriţe.

Şi asta îmi aminteşte că, invers, eu am apărut ca împărat roman într-o piesă jucată la pensionul meu, unde, bineînţeles, rolurile masculine erau interpretate întotdeauna de fete.

Rama şi Sita au îndeplinit ritualurile căsătoriei, s-au deplasat în jurul unei vetre şi au primit încurajările şi binecuvântarea brahmanului oficiant.

Un prieten pândit, aşezat lângă mine pe elefant, mi-a şoptit la ureche: „Rolul frumoasei Sita trebuie neapărat să fie jucat de un băiat, altfel cei doi ar fi acum căsătoriţi”.

Partea cea mai frumoasă a venit atunci când cortegiul nupţial s-a pus în mişcare, însoţindu-i pe miri la palatul tatălui lui Rama.

Palanchinele soţilor, cel al rajahului Dasharatha, cele ale soţiilor de rajahi şi ale curţii lor erau încadrate de gărzile de corp ale maharajahului din Benares, îmbrăcate în uniforme europene şi înarmate cu puşti moderne.

Poemul spune că un zgomot care a zguduit pământul a salutat unirea lui Rama cu Sita. Regizorii însărcinaţi cu punerea în scenă se străduiseră să-l imite.

Gărzile de corp au tras salve repetate, au răsunat gonguri şi clopote, câteva orchestre au cântat împreună cât au putut de tare, credincioşii strigau „Ramdji djai!” („Trăiască Rama!”), iar unii dintre ei, cu priviri extaziate, îşi manifestau entuziasmul cântând, fiecare pentru el, melodii diferite la flaut, la acordeon sau la alte instrumente.

Zeii şi-au reîmbrăcat costumele lor divine şi au urcat din nou pe elefanţi. La lumina reflectoarelor şi a focurilor bengaleze se zăreau din nou Brahma cu trei feţe, Sarasvati pe lebăda de satin alb şi toate celelalte divinităţi. Toţi aruncau flori, pentru că în poem se spune că o ploaie de flori a căzut din cer.

Una dintre aceste flori celeste s-a rătăcit şi a căzut pe mine. Însoţitorul meu, pânditul, şi-a împreunat mâinile

cu respect şi m-a asigurat că era un semn bun pentru mine.

Am admirat elefanţii care, în număr mare, înaintau calmi, indiferenţi la zarvă, prin mulţimea compactă, fără să lovească pe nimeni.

Palatul tatălui lui Rama se afla la aproape doi kilometri de cel al regelui Janaka. Procesiunea se mişca lent; nimeni nu era grăbit să ajungă şi ar fi fost imposibil să mergi repede prin acea mulţime.

La Dasharatha, un ospăţ pe cinste îi aştepta pe soţi şi pe suita lor. Respectând cu stricteţe adevărul, actorii mâncau efectiv. Unul dintre regizori, pe care îl cunoşteam, a avut amabilitatea să se gândească la mine şi să ceară să fie urcat pe elefantul meu un coş cu prăjituri şi fructe.

Am convingerea că nici unui străin nu i-a fost dat să participe la banchetul nupţial al divinului Rama Chandra şi sunt oarecum mândră de norocul meu.

Petrecerea continua; fuzee multicolore traversau cerul, orchestre şi instrumentişti izolaţi stăruiau să umple spaţiul cu sonorităţi discordante, iar credincioşii strigau neobosiţi: „Ramdji djai!”. Noaptea era înaintată şi-mi trebuia mult timp ca să ajung acasă; aşa încât m-am întors la Gange, unde am găsit barca şi, pe celălalt mal, maşina care mă aştepta.

Nu în toate serile de Ramlila aveau loc mari puneri în scenă ca aceea care servea drept cadru nunţii lui Rama, dar toate erau interesante, şi asta, uneori, datorită tablourilor neprevăzute care nu făceau parte din scenariu.

Ca s-o înfăţişeze pe Sita rămasă în palatul socrului, în timp ce Rama îşi continua aventurile pe alte meleaguri, tinerelul care o interpreta rămânea singur, aşezat într-un jilţ.

Profitând de absenţa altor actori, multe spectatoare formau în jurul lui un cerc de adoratoare. Cu palmele împreunate, repetând neobosit numele frumoasei Sita, petreceau acolo ore în şir, într-un fel de extaz.

Niciuna nu se gândea să remarce că în faţa ei se afla

doar o figură de carnaval, un băieţandru deghizat şi fardat care trebuia să fi suferit din cauza nemişcării şi era nerăbdător să sară din jilţ ca să se ducă să ia masa cu tinerii lui colegi.

Sita! Sita!... Acele indiene în stare de adoraţie constituiau ele însele un spectacol, în afara programului oficial al reprezentaţiilor. De Ramlila erau multe astfel de „suplimente”.

Unul dintre cele mai pitoreşti episoade era lupta dată de oastea maimuţelor, condusă de maimuţa divină Hanuman, împotriva trupelor de demoni ale căpcăunului-rege Ravana.

Aceste maimuţe trebuiau să facă numeroase figuri acrobatice; rolurile lor erau jucate de soldaţi din garda personală a maharajahului, tineri robuşti foarte înclinaţi să-şi facă tumbele războinice şi în afara reprezentaţiilor. Într-o zi, încă foarte însufleţiţi de vitejiile înfăptuite împotriva demonilor lui Ravana, s-au răspândit, deghizaţi încă în maimuţe, într-un sat vecin şi, cu multe strigăte şi ţopăieli, au jefuit prăvăliile şi au fugit cu prada.

A doua zi dimineaţă, după ce s-au liniştit, au început să se gândească la consecinţele escapadei. Prăvăliaşii jefuiţi se plânseseră maharajahului şi pe vinovaţi îi aştepta o pedeapsă severă. Cum s-o evite? Le-a venit ideea să se ducă la tânărul brahman care juca rolul lui Rama şi să-i ceară sfatul şi protecţia.

Băiatul era şi deştept, şi îndrăzneţ. Le-a poruncit soldaţilor să-şi pună costumele de maimuţe, a îmbrăcat şi el straiele lui Rama, şi-a pus pe cap tiara lui Vishnu şi, astfel travestit, urmat de trupa de maimuţe, s-a dus la palat. Acolo, fără să aştepte vreo întrebare, i-a spus maharajahului:

— Satul e al meu şi aceste maimuţe sunt ale mele.

Nimeni nu discută vorbele lui Vishnu, stăpânul universului; şi, cu tiara pe cap, tânărul era în acel moment Vishnu însuşi.

Rajahul şi-a împreunat mâinile şi s-a prosternat. Nu i-

a pedepsit pe soldaţi şi, se spune, a plătit negustorilor tot ce le fusese furat. Ultima parte poate să ne stârnească îndoieli. Maharajahii nu obişnuiau să-şi plătească supuşii.

Acele „vremuri bune” s-au dus. S-a dus şi protecţia străină care îi apăra pe prinţii indieni. India independentă s-a debarasat oarecum de statele indigene şi de opulenţii şi deseori despoticii lor seniori. Să sperăm că nu îi va înlocui cu un alt gen de despotism, aşa cum s-a întâmplat deseori în lume.

Avatar al lui Vishnu, ca şi Rama, Krishna are un număr şi mai mare de adoratori decât ultimul, iar cultul pe care aceştia i-l dedică prezintă particularităţi pitoreşti de care este lipsit cultul lui Rama.

Krishna este cel mai remarcabil dintre eroii marelui poem epic indian *Mahābhārata*, despre care se consideră că datează din secolul al X-lea î.Hr. Poemul îl prezintă ca un rege drept şi binevoitor care, în timp de război, se dovedeşte a fi un adversar abil şi puternic. Totuşi, nu acest model perfect de cavaler indian atrage marea masă de credincioşi *vaishnava*[37], ci Krishna înfăţişat în *Stimad Bhagavata* şi în alte cărţi cu tendinţe asemănătoare. Acestea, în povestiri dintre care unele ar putea rivaliza cu cele ale lui Boccaccio, ne înfăţişează un băiat de o frumuseţe şi o atracţie sexuală excepţională care, la vârsta de unsprezece ani, este amantul a vreo sută de femei. Acest început promiţător nu s-a dezminţit deoarece, mai târziu, lui Krishna, devenit prinţ suveran, i se atribuie un număr de optsprezece mii de concubine.

Nu e cazul să istorisesc aici, nici măcar pe scurt, toată povestea lui Krishna – mai bine zis, două poveşti: una eroică şi castă, alta fantezistă şi licenţioasă. O relatare succintă a câtorva episoade din cea de a doua va fi de ajuns pentru a explica originea practicilor ce vor fi descrise.

Vishnu s-a întrupat în Devaki, soţia lui Vasudeva. În ziua căsătoriei acesteia, o voce cerească i-a prezis fratelui

37 Adoratori ai lui Vishnu.

ei, regele Kangsha, că va fi ucis de unul dintre fiii surorii sale. Kangsha a poruncit aşadar să fie daţi morţii copiii pe care ea i-a născut. Totuşi, la naşterea lui Krishna, Vasudeva, ajutat de un concurs de împrejurări miraculoase, a reuşit să-l salveze dându-l drept fiul unor păstori. Krishna este crescut printre păzitorii de turme şi, în acest mediu rustic, lângă pădurea din Brindaban, îşi trăieşte aventurile amoroase precoce.

E mai bine să recurgem aici chiar la text:

Krishna copil este „de o frumuseţe incomparabilă, are tenul albastru (sic!) şi luminos. Nimeni nu poate să reziste farmecului său, păstorii şi tinerii lor prieteni văcari au pentru el o afecţiune fără margini. Krishna şi-a meşterit un flaut dintr-o trestie şi, când cântă, toate animalele, chiar şi fiarele sălbatice, vin degrabă şi i se culcă la picioare. Păsările încep să scoată triluri când îl văd, iar dacă se opreşte sub un copac, acesta se umple imediat de flori”.

Zeul încarnat se comportă totuşi ca un băiat obişnuit, se joacă cu ceilalţi copii în timp ce vacile pasc, se luptă cu ei şi, uneori, este învins. Ba chiar face glume necuviincioase. Văzând *gopi* (văcăriţe) intrând în râu la scăldat, le ia hainele agăţate de copacii de pe mal şi se duce să le ascundă departe, obligându-le astfel pe bietele femei să alerge goale de colo-colo în căutarea veşmintelor.

Acesta este numai un preludiu inocent al isprăvilor erotice ale lui Krishna. Eroul nostru împlinise unsprezece ani şi înnebunise deja toate femeile din ţinut. Într-o zi, Radha, scăldându-se în Jamuna, l-a zărit printre frunze: Krishna se sprijinea de un copac şi se uita la ea. Vederea lui Krishna a produs asupra tinerei

Radha un efect neobişnuit: a fost vrăjită şi a ajuns cu greu acasă, întorcând capul la fiecare pas ca să mai arunce o privire spre „cel care îi furase inima”.

Radha era căsătorită, dar poemul ne dezvăluie, foarte indiscret, că soţul ei „suferea de o diformitate fizică ce nu-i permitea îndeplinirea îndatoririlor conjugale”. Este oare

un mod de a-i acorda circumstanţe atenuante infidelei Radha ori s-a dorit să se anunţe că a fost oarecum fecioară când a avut-o Krishna?

Adoratorii lui Krishna nu sunt foarte preocupaţi de acest detaliu; li se pare admirabil dispreţul manifestat de Radha faţă de toate convenţiile sociale şi legile religioase abandonându-se pasiunii pentru Krishna. Tânăra a devenit pentru ei tipul perfect al misticului posedat de iubirea pentru divinitate şi care nu se sinchiseşte de ceea ce s-ar putea împotrivi manifestărilor nebuniei sale amoroase.

Krishna nu se despărţea niciodată de flautul său – „când cânta din instrument, era auzit numai de cei de care voia el să fie auzit, dar aceştia uitau ce însemna libertatea şi erau atraşi irezistibil spre locul unde răsuna flautul”.

De când îl zărise pe Krishna, Radha trăia ruptă de realitate, stare care o făcea să neglijeze treburile zilnice; plângea întruna şi, dacă cineva rostea numele lui Krishna în faţa ei, leşina[38].

„În timpul nopţii auzea flautul, i se părea că acesta îi repeta numele în sunete melodioase, ca şi cum cel care cânta o chema la el şi o implora. Atunci, uitând de toate, de fidelitatea conjugală, de îndatoririle bunei-cuviinţe faţă de părinţi şi de grija faţă de propria onoare, a alergat spre Krishna. L-a găsit pe malul apei, printre flori sălbatice, într-un loc singuratic şi tainic, departe de orice locuinţă şi, acolo, amândoi s-au îmbrăţişat cu iubire pe pernele de flori, în timp ce păunii dansau în faţa lor, păsările cântau şi luna se reflecta în mii de imagini lucitoare în undele apei cristaline atinse uşor de briza ce legăna lotuşii înfloriţi”.

Radha nu putea să-i fie de-ajuns acestui îndrăgostit de unsprezece ani, care nu se afla la prima experienţă. Poemul, categoric licenţios, ni-l arată în pădure, admirând luna plină şi începând deodată să cânte una dintre melodiile sale cu efecte magice.

---

38 Este vorba de starea pe care credincioşii acestui cult o numesc purva-raga, atracţia faţă de persoana iubită înainte ca unirea să fi fost consumată.

Auzind-o, femeile din împrejurimi îşi încetează imediat activităţile, „lasă baltă oala unde fierbe orezul sau se ridică de la masă fără să fi terminat de mâncat; cele care îşi alăptează copiii îi lasă deoparte ca pe o povară neplăcută”. Se îmbracă cu atâta grabă, încât „îşi pun inelele de la urechi la nas şi inelele de la nas în urechi[39], îşi înfăşoară capul în tunică şi îşi încing pieptul cu vălul”.

Şi, îmbrăcate astfel, o pornesc la drum. Zadarnic încearcă soţii, părinţii şi copiii să le oprească – nu mai sunt stăpâne pe ele. „Câţiva bărbaţi se gândesc să-şi lege nevasta de un stâlp, dar iubirea copleşitoare le face să cadă moarte, în timp ce sufletul lor îşi ia zborul spre Krishna”.

Femeile merg prin pădure şi ajung la Krishna, „sprijinit graţios de un copac şi luminând întreaga pădure cu frumuseţea lui strălucitoare”.

Krishna le întreabă pe *gopi* de ce au făcut imprudenţa să vină noaptea în pădure, unde dau târcoale fiarele sălbatice.

Ele răspund fără ezitare: „După ce ne-ai atras la tine cu frumuseţea şi flautul tău irezistibil, de ce ne întrebi motivul care ne-a adus? Am venit să ne dăruim ţie fără reţinere”.

Krishna le dojeneşte cu timiditate: „O nevastă trebuie să-i rămână credincioasă soţului. Faceţi precum soţiile virtuoase, păziţi-vă să păcătuiţi şi să atrageţi ruşinea asupra voastră dorind iubirea unui alt bărbat decât soţul vostru legitim”.

La acestea, *gopi* răspund: „Nu are rost să le vorbeşti despre datorie unor femei pe care le-ai fermecat cu frumuseţea ta şi cântecul flautului tău. Ne-am pierdut simţul datoriei şi orice teamă de scandal şi de consecinţele lui. Dacă a ne dărui ţie este un păcat, suntem gata să suportăm pedeapsa. Mai bine infernul cu tine decât cel

39 Se ştie că indienele îşi găuresc nasul ca să-şi atârne sau să-şi introducă în el bijuterii. Acest obicei tinde să dispară, femeile cu educaţie modernă, din clasele sociale superioare, renunţând complet la el.

mai înalt dintre Ceruri fără tine. Dacă refuzi să ne satisfaci setea noastră irezistibilă de tine, vom muri la picioarele tale”.

Aceste nenumărate amante ale eroului – trei sute după o versiune, opt sute după alta – au rămas anonime, în plan secund; numai Radha joacă un rol în legendă.

Radha a fost părăsită când Krishna a plecat la Mathura, unde, conform profeţiei, şi-a omorât unchiul într-o întrecere.

„Neconsolata Radha se ducea în pădurea de la Brindaban şi, cu mintea rătăcită, lua un copac drept iubitul ei absent şi-i adresa vorbe de iubire; alteori, credea că descoperea pe pământ urma picioarelor lui Krishna. Atunci aşeza flori pe acele urme iluzorii, se aşeza lângă ele şi le adora plângând. Uneori şi-l imagina pe Krishna venind, şi atunci atârna ghirlande de flori de boschetul tainic unde obişnuia să-l întâlnească. Tresărea la cel mai mic zgomot, crezând că era zgomotul paşilor iubitului ei. Veghea, îl aştepta toată noaptea şi, când înţelegea în sfârşit că nu va veni, se prăbuşea fără cunoştinţă”.

Acest roman plin de pasiune se termina brusc printr-o scenă de gelozie. Krishna s-a întors, trebuia s-o întâlnească pe Radha noaptea în „boschetul lor tainic” şi, încă o dată, Radha „l-a împodobit cu ghirlande de flori, a presărat pe pământ flori şi frunze proaspete şi a răspândit parfumuri noi”.

Krishna n-a venit. În timp ce Radha îl aştepta, el o întâlnise pe drum pe frumoasa Chandrabali, care, aproape cu forţa, îl trăsese spre un boschet. Krishna, spune poemul, nu dorea s-o urmeze, „dar n-a putut să-şi impună o purtare lipsită de curtoazie şi a consimţit să petreacă noaptea cu ea”.

Krishna i-a cerut să-l ierte, dar Radha n-a vrut. Povestea spune că, mai târziu, a avut loc o împăcare, dar partea de ciclu care îi interesează pe credincioşi se limitează la alternanţele de bucurie şi de durere pe care prezenţa sau absenţa lui Krishna i le pricinuia nefericitei

Radha.

Totuşi, deşi asta e în afara subiectului meu, dacă cititorul doreşte câteva detalii despre sutele de amante anonime ale divinului Krishna, voi spune că li se arăta tuturor în acelaşi timp şi că fiecare era convinsă că el petrecuse noaptea cu ea. Când plecau de acasă pentru a se duce la Krishna în pădure, soţii lor nu băgau de seamă. Fiecare credea că soţia se afla în pat lângă el. Şi chiar dacă Krishna le făcea vizite nocturne amantelor sale, soţii culcaţi lângă ele nu observau.

Indienii sunt gata să le dea explicaţii de ordin psihic celor care nu cred în materialitatea acestor fapte, dar ele nu-şi au locul în cartea de faţă.

Iubirea patetică dintre Radha şi Krishna m-a făcut să stau pe o rogojină în marele hol al unei locuinţe luxoase din Calcutta. Compania este numeroasă, cam trei sute de oameni, dacă nu mai mult. Trebuie să ascultăm un artist de renume care, seară de seară, timp de o lună, dă o serie de recitaluri ce relatează povestea lui Krishna.

Nu există nici punere în scenă, nici costume; artistul care urcă pe o estradă nu foarte înaltă este într-un costum elegant de oraş: *dhoti* şi vestă de mătase albă. Nu declamă, aşa cum fac actorii, ci imprimă vocii accente diferite, în acord cu scenele pe care le descrie sau cu sentimentele pe care le exprimă, iar debitul său, o melopee monotonă, curge fără oprire, uniform ca apa unui râu, şi sfârşeşte prin a acţiona asemenea unei substanţe hipnotice, care şterge din mintea subiectului conştiinţa mediului în care se află ca să-i substituie un decor inventat.

Artistul este un bărbat, dar nu are importanţă, spectatorii o văd în el pe Radha înecată de plâns, făcându-şi auzite tânguirile amoroase. Chiar dacă figura nefericitei Radha se estompează, fiecare dintre cei prezenţi – bărbaţi şi femei – s-a identificat cu patetica iubită a zeului încarnat, îi trăieşte sentimentele, simte că a devenit ea şi, cu o frenezie de amantă exasperată sexual, îşi va chema

iubitul ale cărui sărutări au subjugat-o pe veci.

Asupra mea însă, spectatoare prozaică, dicţia incoloră a recitatorului ar fi exercitat în cele din urmă un efect adormitor dacă n-ar fi fost spectacolul oferit de credincioşi, care mă ţinea cu ochii şi urechile în alertă.

Mulţi plângeau tăcut sau hohoteau zgomotos, unii îi adresau apeluri disperate lui Krishna, alţii îşi loveau fruntea de podea urlând de disperare sau se rostogoleau pe rogojini, pradă unor atacuri de nervi.

Artistul continua să-şi depene imperturbabil povestea… Era un profesionist, îşi câştiga onorariul.

Această reuniune nu era publică, erai primit numai cu invitaţie şi toţi spectatorii făceau parte din clasele superioare ale societăţii indiene. Cel care se zvârcolea vociferând pe podea va sta mâine la o catedră ca profesor, îşi va ocupa scaunul de magistrat, va trata afaceri comerciale importante sau va ocupa o înaltă funcţie administrativă… şi nu va mai semăna câtuşi de puţin cu dementul care fusese cu o zi înainte.

Aşa este India, cu o mentalitate greu de înţeles.

În marea lor majoritate, oamenii doresc zei apropiaţi de ei, zei care să le semene; acest fapt îmi este amintit de un învăţat indian simpatic, avocat de profesie şi de religie *vaishnava*.

Dumnezeu – mi-a zis el – este inimaginabil, inaccesibil; nu putem avea nicio relaţie cu el. Avatarurile sale, Rama sau Krishna, ne sunt mai uşor de înţeles; sunt mai aproape de noi sub forma lor omenească, faptele lor sunt omeneşti. Dar când au trăit? Mulţi dintre eruditii noştri se îndoiesc de existenţa lor istorică. În schimb, Chaitanya este un personaj cât se poate de real, poate fi atins, ne putem concentra asupra lui devoţiunea şi iubirea.

Cine e acest Chaitanya, care ne este prezentat ca potrivit să-i ţină locul unui zeu prea îndepărtat sau unor avataruri cu existenţă istorică îndoielnică?

În 1486, s-a născut Nadia, al doilea fiu al unei familii de brahmani, un copil pe care milioane de credincioşi îl vor

considera Krishna revenit pe pământ şi divinitatea eternă şi atotputernică încarnată.

Era o încarnare directă şi completă a lui Vishnu sau o încarnare de gradul doi? Această problemă poate părea bizară, dar nu şi pentru membrii ramurii aparte a sectei adoratorilor lui Vishnu (*Vaishnava*), pe care i-am auzit discutând-o. Această subsectă *Vaishnava* pretinde că îl are fondator pe Chaitanya şi, firesc, personalitatea acestuia are o mare importanţă pentru adepţii ei.

Vishnu, adică divinitatea supremă concepută sub aspectul său de Fiinţă având formă şi calităţi[40], dar neuman, poate să se încarneze şi să trăiască o viaţă omenească printre noi. El este atunci Rama sau Krishna[41]. La rândul său, un avatar cum ar fi Krishna nu este pur şi simplu o fantomă care, după ce-şi sfârşeşte rolul, dispare fără să lase urme. Krishna, mort în lumea noastră, continuă să existe printr-un alt gen de existenţă; dezîntrupat, dar având în continuare conştiinţă şi voinţă, el poate fie să se reîncarneze complet într-un individ ales de el, fie să sălăşluiască în acesta la diferite intervale.

Biografii lui Chaitanya ni-l descriu în general sub acest ultim aspect. La începutul carierei sale, cei apropiaţi distingeau perioadele în care era Nimai, un erudit brahman profesor de gramatică sanscrită, şi cele în care îl vedeau, în afara stării sale naturale, comportându-se ca o zeitate, aşezându-se pe tronul rezervat lui Vishnu în capela prietenilor, lăsându-se adorat, făcând miracole – până şi învierea unui mort – şi apărând sub forme divine: cea a lui Vishnu cu patru braţe, cu tiara pe cap, sau cea a copilului Krishna cu ten albastru (şic/). Biografii adaugă că perioadele de activitate divină ale lui Chaitanya se terminau aproape invariabil cu pierderea prelungită a cunoştinţei şi că, venindu-şi în fire, Chaitanya nu-şi mai

40 Saguna, distinctă de Fiinţa absolută, inimaginabilă, căreia nu i se pot atribui nici formă, nici calităţi (care sunt limitări) şi care este numită nirguna.

41 Pentru adepţii cei mai fervenţi ai lui Chaitanya, acesta ar fi fost un avatar asemănător cu Rama sau Krishna.

amintea ce făcuse ca Vishnu sau Krishna.

Pentru cine nu face parte din gloata adoratorilor săi, pânditul Nimai, care a luat numele de Chaitanya intrând în ordinul asceţilor *sannyasin*, apare ca un mistic a cărui exaltare frizează deranjamentul mental. De altfel, aceasta era opinia multor oameni care trăiau în preajma lui. Deţinând într-un grad maxim acel „dar al lacrimilor" apreciat şi de misticii din Occident, Chaitanya suferea, în plus, de numeroase leşinuri şi crize care prezentau toate simptomele epilepsiei, în cursul cărora făcea spume la gură[42].

Pierzându-şi cunoştinţa în timp ce se scălda în mare, a murit înecat la vârsta de patruzeci şi opt de ani.

Am zăbovit asupra personalităţii lui Chaitanya din pricina ciudăţeniei practicilor religioase la care se dedau discipolii lui.

Cultul lor este bazat pe legenda lui Krishna aşa cum v-am înfăţişat-o înainte şi include în mod firesc lamentările nefericitei Radha, care îl cheamă pe preaiubitul ei Krishna, cel care s-a despărţit de ea. Am văzut deja cum recitarea poemului, care descrie durerea iubitei părăsite, le poate provoca spectatorilor manifestări morbide. Le vom găsi şi la adepţii lui Chaitanya, care s-a dedat el însuşi în mod excesiv acestor manifestări în timpul vieţii, dar, în plus, vom face cunoştinţă cu un alt gen de delir religios, delir vesel, provocat de o revărsare a preaplinului iubirii faţă de divinitate.

În mod spontan, auzind rostindu-se numele lui Hari (Vishnu), Chaitanya începea să danseze ca să-şi manifeste bucuria iubirii. Exuberanţa lui era, se pare, contagioasă, iar unii oameni – chiar în vârstă şi gravi de felul lor – cedau influenţei pe care o emana şi îi imitau evoluţiile coregrafice.

---

42 După spusele adepţilor lui Chaitanya, extazul provocat de iubirea faţă de divinitate era însoţit de semne exterioare, precum: pulak, părul de pe cap şi de pe corp zbârlite; sudoare foarte abundentă, uneori sangvinolentă; crize asemenea celor de epilepsie, spumă la gură; sincope prelungite şi repetate.

Totuşi, apropiaţii lui Chaitanya au ajuns să organizeze reuniuni la care oamenii veneau *intenţionat* să strige zgomotos numele lui Hari bătând din palme. O perfecţionare a ritualului a dus la folosirea de cimbale şi a unei tobe pentru acompanierea strigătelor de *Hari bole*! („Spuneţi Hari!”) ale credincioşilor. Pentru aceştia, o nouă perfecţionare a constat în a-şi lega de glezne jartiere de care erau cusuţi clopoţei, astfel încât clinchetul lor să se adauge „sonorităţilor suave”[43] ale corului şi instrumentelor.

Acest gen de adunări religioase este numit *kirtan*, care înseamnă „celebrarea proslăvirilor”. Nu toate constau în demonstraţii excentrice, multe dintre ele semănând cu ceea ce se numeşte în ţările noastre „reuniuni pentru rugăciune”. Am văzut această *kirtan* practicată la prietenii mei din Bombay şi nu era deloc zgomotoasă.

Îmi făcusem deja o idee despre adunarea *kirtan* organizată de adoratorii lui Krishna, cea descrisă mai sus, când, după un timp oarecare, am fost invitată să asist la o altă adunare a credincioşilor lui Krishna. Am fost anunţată că acea *kirtan* va fi celebrată după cele mai stricte tradiţii chaitanyiste şi va fi secretă.

Există două feluri de *kirtan*: unele publice, la care pot să participe toţi; la altele participă numai iniţiaţii sau, ca să folosim un termen mai puţin ambiţios, se poate spune că acei care asistă sunt membrii aceleiaşi confrerii. Aşadar îmi făcuseră o favoare invitându-mă.

Locul unde urma să aibă loc era o casă obişnuită, nici luxoasă, nici săracă. Intrai pe o poartă masivă, care se deschidea, dintr-o stradă îngustă, spre o curte încadrată de clădiri date cu lapte de var. Curtea fusese împodobită în vederea reuniunii; ghirlande de flori dispuse în festoane erau agăţate de ziduri, iar altele, legate la ferestrele locuinţelor, coborau până la pământul presărat cu petale şi frunze verzi.

Vreo cincizeci de bărbaţi, toţi îmbrăcaţi în alb, se

43 Această apreciere în privinţa zarvei îi aparţine unui adept al sectei.

aflau deja în curte când am sosit şi am fost imediat condusă – aş zice mai curând ascunsă – în apartamentul femeilor din casă, situat la etajul întâi. De acolo, prin jaluzelele trase, puteam să văd toată curtea.

Şedinţa a început cu o recitare lungă a unor poezii mistice. Cei care recitau erau toţi participanţi la *kirtan*, nu fusese adus niciun profesionist plătit.

Poeziile alternau cu scurte îndemnuri, predici ţinute cu înfocare, rugi şi cântece cu accente pasionate. Instrumentele obişnuite (tobă în care se bătea cu mâinile şi cimbale) îi acompaniau pe cântăreţi. Muzicanţii nu erau nici ei artişti plătiţi şi, la fel ca participanţii la *kirtan*, împărtăşeau aceeaşi emoţie degajată de ritual. Aceasta le tulbura puţin prezenţa de spirit: mâinile continuau să lovească instrumentele fără să-şi dea seama, astfel încât acele *bum bum* şi *ding ding* au ajuns să acompanieze şi improvizaţiile poeţilor, şi cântăreţii, şi predicatorii, şi efuziunile adoratorilor. Zgomotul nu părea să deranjeze pe nimeni – dimpotrivă, le insufla tuturor un plus de vehemenţă.

Participanţii la acest cult nu cooperau deloc unii cu alţii, prin mişcări reglate şi coordonate; fiecare era „pe cont propriu”, lăsându-se în voia propriilor sentimente.

Agitaţia creştea, unii au început să strige numele lui Hari (Vishnu), apoi să se îndemne unul pe altul ţipând *Hari bole*! – adică „Spuneţi Hari!”, deoarece rostirea numelui Hari se consideră că are un efect magic asupra spiritului celui care îl pronunţă, îl aduce pe păcătos la căinţă şi face să se nască în el iubirea de divinitate: *bhakti* sau superlativul lui, *prema*.

Cei doi credincioşi instrumentişti loveau în tobă şi în cimbale din ce în ce mai repede, din ce în ce mai tare.

Hari bole!… *Hari bole*!… Câţiva, cuprinşi de o frenezie pioasă, au început să danseze, cu braţele ridicate, iar zurgălăii legaţi la gleznele lor sporeau vacarmul. Contagiunea se răspândea – cea despre care vorbesc biografii lui Chaitanya. Şi au intrat toţi în acţiune, lovindu-

se unul de altul, îmbrâncindu-se fără să-şi dea seama, în curtea prea mică pentru agitaţia lor violentă.

Nu era vorba de lamentări, Radha nu plângea absenţa iubitului ei; Iubitul suprem se afla acolo, fiecare îi simţea prezenţa şi îşi striga bucuria nemăsurată care îi umplea pieptul gata să explodeze. *Hari bole*!… Câţiva au căzut pradă convulsiilor, cu spume la gură, iar ceilalţi nici măcar nu i-au văzut.

Zidurile din jur îi sufocau pe misticii în delir; numele lui Hari, Harinam, trebuia să răzbată afară, să fie dus tuturor, să aibă toţi parte de mântuire, de beatitudinea infinită dăruită de Hari.

Hari bole!… Poarta a fost deschisă cu violenţă şi valul credincioşilor pătimaşi s-a revărsat pe străduţele înguste ale oraşului indigen.

Le-am salutat zorită pe femeile care mă primiseră şi, în pofida eforturilor lor binevoitoare de a mă reţine, m-am grăbit să ies, dorind să urmăresc de la distanţă ceata care îşi continua drumul cântând şi dansând.

Unii trecători erau atraşi de acea trombă care se învârtejea în faţa lor, îndreptându-se nu se ştie unde!… îi vedeam alăturându-i-se, gesticulând, strigând *Hari bole*!

La o răspântie se afla un negustor amărât, cu câteva fructe aşezate în faţă pe o tarabă. Şi el a fost lovit de valul mulţimii revărsate. L-am văzut de departe ridicându-se brusc, cu braţele întinse spre cer, răcnind *Hari bole*! Mişcarea lui bruscă a răsturnat taraba, fructele s-au rostogolit pe jos, în timp ce proprietarul, fără să le dea atenţie, dispărea pe o alee împreună cu hoarda halucinată.

Termometrul arăta 45 °C pe veranda mea protejată de un acoperiş dublu contra razelor arzătoare ale soarelui de vară. Mă aflam la Benares şi reflectam la o teorie destul de sinistră, atribuită celebrului filosof Madhva (născut pe la 1199), care prezintă puncte de asemănare cu doctrina predestinării proclamată de Sfântul Pâvel, Sfântul Augustin şi alţii[44]. Asemănarea constă în faptul că cele

44 De altfel, nu Sfântul Pavel a inventat această doctrină. Găsim urme

două teorii susţin că există suflete care sunt irevocabil şi fără leac închise în sfera infernală. Diferenţa este că, la Sfântul Pavel, Dumnezeu a creat aceste suflete pentru damnare aşa cum, zice apostolul, „olarul face după voie vase pentru diferite trebuinţe”[45], în timp ce, potrivit lui Madhva, aceste suflete sau, mai exact, aceste *jiva*[46] există prin ele însele, aşa cum sunt, cu substanţa proprie şi calităţile inerente acesteia, şi n-au fost zămislite de un zeu.

Restul teoriei urmează logic. Fiinţa fundamental rea se plasează în mod firesc într-un mediu în armonie cu natura sa, adică într-un mediu în care domină răul. Influenţa acestui mediu contribuie la accentuarea caracterului rău al individului care s-a plasat acolo. Devenind mai rău decât era, acesta va fi înclinat să se îndrepte spre un habitat unde puterea răului va fi şi mai puternică, iar efectul acestei puteri rele va fi resimţit de individ, care i se va supune şi ale cărui calităţi rele vor fi din nou sporite… şi aşa mai departe.

Dar nimeni nu comandă această călătorie înfricoşătoare, ea se realizează mecanic, se poate spune, *jiva* se plasează singur în mediul care corespunde alcătuirii fiinţei sale. Aşa cum uleiul pluteşte deasupra apei: uleiul stă deasupra, apa dedesubt, nimeni nu poate să facă nimic, natura diferită a uleiului şi a apei fiind singura cauză.

Cele 45 de grade la umbră nu mă îmbiau deloc să insist asupra sorţii îngrijorătoare, dar foarte logice a nefericiţilor jiva; totuşi, doream să beneficiez de un supliment de informaţii despre interpretările date doctrinei lui Madhva referitoare la acest subiect. Şi mai voiam să ies din casă, iar cele două dorinţe se potriveau foarte bine. Aveam să merg aşadar la reverendul J… un misionar englez, indianist erudit, care îi cunoştea pe toţi pandiţii din Benares; cu siguranţă avea să-mi indice unul

---

ale ei cu mult înaintea lui în Vechiul Testament.

45 Această comparaţie fusese deja făcută înaintea Sfântului Pavel.

46 Termenul „suflet” nu este o traducere exactă a termenului sanscrit jiva. Mai corect,jiva este „eul”.

sau doi pe care i-aş fi putut consulta cu folos.

L-am găsit pe reverendul J... în biroul lui mare de lucru; citea, având la îndemână un pahar de citronadă cu gheaţă. Aşa cum se obişnuia în India, unde numai bărbaţii – mă refer la străini – rămâneau să-şi continue sarcinile în timpul verii toride, soţia şi copiii misionarului se mutaseră pentru câteva luni într-o staţiune din Himalaya. Cred că reverendul J... se consola uşor de absenţa lor. Toţi englezii însuraţi erau obişnuiţi cu perioade de celibat prelungite; soţiile lor se temeau de căldură, iar sănătatea copiilor era întotdeauna un pretext pentru plecarea la munte la Darjeeling, Simla, Nainital, Almora sau în altă parte, unde nu numai că era răcoare, ci şi cluburile ofereau tot felul de distracţii. Alte familii rămâneau despărţite ani întregi; educaţia copiilor impunea şederea lor în Anglia şi, chiar dacă de multe ori stăteau la internatul unui colegiu, mama considera că era bine să le fie aproape şi să se bucure în acelaşi timp de plăcerile vieţii mondene.

Destul de frivole, puţin ciudate, aşa erau obiceiurile societăţii engleze din India înaintea câştigării independenţei, când toţi acei *bara sahib* şi *bara mem sahib*[47] au fost nevoiţi să părăsească paradisul care, de câteva generaţii, fusese pentru ei India. Nu se cuvine să-i judec şi, dacă ar trebui s-o fac, n-aş face-o decât cu o indulgenţă binevoitoare din punctul de vedere al unei străine ca şi ei, străină foarte „asiatizată" poate, dar care rămânea sensibilă la farmecul relaţiilor amicale cu afabilele gazde şi al discuţiilor interesante cu soţii lor, deseori oameni învăţaţi.

Reverendul J... profita de celibatul lui momentan ca să lucreze la traducerea unui vechi manuscris sanscrit, pe care îl descoperise undeva în sudul Indiei.

Cunoştea foarte bine teoria atribuită lui Madhva, dar credea că nu se vorbea deloc despre ea în rândul adepţilor

47 Sahib: stăpân; mem sahib: soţia stăpânului. Aşa li se spunea străinilor de către servitorii sau subordonaţii lor indieni. Bara: mare. Acest calificativ era adăugat când era vorba de un înalt funcţionar sau un alt personaj important.

acestui filosof.

— Vom merge la pânditul Hariprasad, mi-a zis el. Este un om amabil şi erudit, îi veţi putea pune întrebări.

Misionarul a chemat un servitor.

— Tot fără gheaţă, ceai cald, nu-i aşa? m-a întrebat el.

— Tot. Am oroare de băuturile reci. Teozofii, vecinii mei, îşi imaginează că practic o penitenţă de un gen secret bând ceai fierbinte pe o asemenea căldură.

În timp ce ne delectam cu o gustare copioasă, reverendul J... mi-a destăinuit o particularitate care avea să facă mai interesantă vizita mea la pânditul Hariprasad.

— Cunoaşteţi, nu-i aşa, povestea lui Mirabai şi răspunsul pe care i l-a dat lui Rupă Goswami? m-a întrebat el.

Cunoşteam povestea.

— Ei bine, Hariprasad este unul dintre acei mistici care, în devoţiunea lor faţă de Krishna, se consideră ca fiind femeile şi soţiile lui Krishna.

Într-adevăr, pe lângă genurile de *kirtan* deja descrise, aceasta este o altă ciudăţenie a cultului lui Krishna. Dar să vedem întâi ce spune tradiţia despre poeta Mirabai.

Aceasta era soţia rajahului Kumbha Korana din Chittor, care domnea pe la anul 1420. Devoţiunea ei excesivă faţă de Krishna nu era pe placul soţului şi al familiei sale, care au încercat zadarnic s-o facă să renunţe. Efuziunile poetice amoroase ale lui Mirabai în onoarea preaiubitului ei Krishna au provocat în cele din urmă furia soţului uman, rajahul, care a condamnat-o să bea o cupă cu băutură otrăvită.

Poeta mistică a fost suprimată, dar poeziile ei sunt şi azi recitate de un mare număr de *vaishnava*. Iată câteva rânduri:

Am respins orice teamă de lume sau de familie.

Inima mea a fost străpunsă de săgeata iubirii lui Krishna.

Mirabai dansează în faţa stăpânului ei...

Se agaţă de picioarele lui.

Sunt nebună după Krishna, nimeni nu-mi cunoaşte durerea.

Numai rănitul ştie suferinţa celui rănit.

Cum aş putea să ajung la odaia iubitului meu?

Numai el poate fi medicul care să mă vindece.

Gopal [*un nume al lui Krishna*] este cu adevărat al meu.

Cel ce poartă pe cap tiara.

Care ţine în mâini cochilia marină, discul, bâta şi lotusul.

Care poartă o ghirlandă în jurul gâtului.

Acela este singurul meu stăpân.

Eu nu mai am nici tată, nici mamă, nici fraţi, nici rude.

Nu mă mai tem de nimic.

Acum toţi o ştiu.

Am hrănit liana iubirii cu lacrimile mele.

Mirabai este sclava iubitului ei Krishna.

Întâmplă-se orice!

Şi iată la ce poveste făcea aluzie reverendul J…

Mirabai s-a dus în pelerinaj la Brindaban, locul unde, conform tradiţiei, Krishna şi-a petrecut tinereţea şi a trăit cu *gopi*[48]. La Brindaban locuia un ascet cu renume, mare adorator al lui Krishna, pe nume Rupă Goswami[49]. Mirabai dorea să stea de vorbă cu el, dar acesta refuza s-o primească, declarând că, dedicându-se unei vieţi de ascetism strict, nu trebuia să vadă femei.

Când i s-a transmis acest răspuns, prinţesa a exclamat indignată: „Păi ce! Rupă e mascul? Dacă-i aşa, atunci ce caută la Brindaban?… Niciun mascul n-are dreptul să locuiască aici. Dacă zeiţele care păzesc Brindaban vor băga de seamă prezenţa lui, îl vor pedepsi şi-l vor alunga. Celebrul Goswami nu ştie că există un

48 Văcăriţe - vezi supra, pp. 85 şi 87.

49 Goswami este mai curând un nume de castă sau de castă, adăugat numelui Rupă.

singur mascul pe lume, iubitul meu Krishna, iar toţi ceilalţi sunt femei?”

Întâmplarea e povestită şi în alt fel.

Cu ocazia pelerinajului, Mirabai nu lăsa în jos perdelele locuinţei şi ieşea fără voal. Când soţul i-a reproşat asta, ea i-a răspuns: „De ce ar trebui să-mi pun voal? Aici sunt numai femei; toţi adoratorii Stăpânului Krishna sunt soţiile lui”.

Mirabai nu este singura care practica această credinţă ciudată; mulţi *vaishnava* o practică, cel puţin cu câteva restricţii, iar atitudinea lor religioasă constă în simularea condiţiei feminine. Adepţii bărbaţi ai unora dintre sectele lor se adresează unii altora cu numele de „surori”.

Mi s-a relatat că alţii chiar îmbracă straie femeieşti şi nu mă îndoiesc de veridicitatea acestor informaţii, deoarece discipolii lui Ramakrishna declară acelaşi lucru despre el. Într-o carte recentă[50], Swami Nikhilananda scrie:

În timp ce-l adora pe Rambala[51] ca pe copilul divin, inima lui Ramakrishna s-a umplut de o tandreţe maternă şi a început să se considere femeie. Cuvintele şi purtările lui s-au schimbat. Îşi imagina că era o *gopi*[52] din Brindaban. La cererea lui, Mathur i-a făcut rost de haine şi de bijuterii femeieşti.

Hariprasad, la care urma să fiu condusă de reverendul J... avea să fie oare îmbrăcat cu un sari, ca o femeie? Mă pregăteam deja să înfrunt această încercare fără să râd, dar amabilul misionar mi-a risipit temerile.

— Nu, mi-a zis el. Hariprasad nu se deghizează în femeie, doar că eleganţa şi rafinamentul costumului său îi dau un aspect efeminat. De altfel, veţi vedea...

Venise ziua în care urma „să văd”.

---

50 Swami Nikhilananda, Ramakrshna Prophet of New India (Harper, New York, 1948).

51 Sau Ramlala, vezi supra, p. 29.

52 Vezi supra, p. 85.

Desigur, Hariprasad nu avea habar de dezvăluirile reverendului J... în privinţa atitudinii sale mistice. I se spusese că voiam să-i cunosc părerea despre damnarea inevitabilă şi veşnică a unor jiva, după cum spunea Madhva.

Am fost primită cu amabilitate de un bărbat cu proporţiile frumoase ale unui atlet, într-un veşmânt de mătase albă. Purta părul lung legat artistic în coc, în care fusese înfiptă o crenguţă de iasomie; alte câteva flori albe apăreau după o ureche, avea picioarele goale în papuci de satin roşu, împodobiţi cu broderii cusute cu fir de aur. Câteva coliere de pietre preţioase îi atârnau pe piept şi inele de mare preţ îi străluceau pe degetele subţiri. Era foarte parfumat.

De altfel, întreaga casă era înmiresmată. Un amestec de mirosuri de iasomie şi de tămâie făcea atmosfera aproape sufocantă. Toate încăperile pe care le puteam zări erau luxos mobilate cu divane tapiţate cu mătase; plante înflorite, aşezate unele lângă altele, creau iluzia unui strat de flori într-o grădină. Numeroase lustre de cristal atârnau de grinzile colorate ale tavanului; pereţii erau acoperiţi cu o mulţime de oglinzi.

Acest decor neaşteptat m-a năucit puţin. Cum să mai vorbeşti, în acest paradis, despre bieţii *jiva* închişi iremediabil în infernul lor? Trebuia totuşi s-o fac, era motivul vizitei mele. Dar, după primele cuvinte pe care le-am rostit, Hariprasad a protestat. Cine putea să-şi imagineze o asemenea oroare! Sensul doctrinei lui Madhva fusese interpretat greşit, niciodată nu i-ar fi trecut prin minte un lucru atât de cumplit. Hari (Vishnu) era numai iubire, privea toate fiinţele cu o bunăvoinţă infinită şi, mai devreme sau mai târziu, avea să le primească pe toate în beatitudinea sălaşului său...

Ar fi fost necuviincios să mai susţin şi să încerc să dovedesc, bazându-mă pe texte, că Madhva enunţase într-adevăr sinistra doctrină în prezenţa acelui bărbat împodobit ca un idol, care, la fiecare mişcare, răspândea

efluvii suave emanând din cutele mătăsoase ale veşmântului şi ale cărui mâini erau învăluite în lumina multicoloră a pietrelor preţioase de pe degete.

Au fost aprinse lămpile şi, imediat, toate oglinzile şi bijuteriile purtate de Hariprasad au început să scânteieze extravagant, tulburând vederea, aşa cum parfumurile tari care saturau aerul tulburau mirosul.

Apoi, dintr-o altă încăpere ascunsă au răzbătut melopee languroase care celebrau iubirea lui Krishna. Trebuie să fi fost ceasul cultului vesperal în capela casei.

Hariprasad, care susţinuse foarte lucid conversaţia până în acel moment, a amuţit brusc. Expresia feţei i-a devenit extatică şi, după câteva clipe de nemişcare deplină, s-a ridicat încet şi a început să danseze.

Dansul lui nu semăna prin nimic cu gesticulările frenetice pe care văzusem că le făceau unii *vaishnava*. Gesturile se menţineau măsurate şi armonioase. Departe de a fi grotesc, trupul său suplu şi frumos de atlet se apleca cu graţie, în timp ce rula şi derula succesiv amplele falduri ale veşmintelor sale de mătase albă.

Pasiunea iubirii pe care o mima nu dezvăluia niciun sentiment de lascivitate josnică, ci doar o exaltare mistică ce tindea cu patimă spre o unire spirituală cu un iubit de vis.

Cum împăca Hariprasad rolul de iubit al lui Krishna cu îndeplinirea normală a îndatoririlor sale de soţ? Problema asta mă intriga puţin şi i-am propus-o discret reverendului J… în maşina care urma să mă lase acasă.

— Soţia pânditului este ea însăşi o mare adoratoare a lui Krishna, mi-a răspuns misionarul. Şi ea îl consideră probabil iubitul ei.

Reverendul J… n-o văzuse niciodată pe această femeie, care trăia după regulile stricte impuse de *purdah*, dar doamna J… o cunoştea şi de la ea avea aceste informaţii.

Oricum, bizareria sentimentelor lor religioase nu părea să-i fi deranjat pe soţi în viaţa conjugală: cei trei fii

voinici născuţi din căsnicia lor dovedeau acest lucru.

Se înţelege de la sine că m-am dus la Brindaban. Ba chiar am fost de mai multe ori.

Evident, nu mă aşteptam să găsesc acolo pădurea în care se spune că îşi trăise Krishna aventurile amoroase, ci voiam doar să văd ce făcuseră adoratorii lui din acel loc sacru pentru ei. Acolo, ca şi în alte părţi, credincioşii nu respectaseră caracterul iniţial al legendei pe care se bazează credinţa lor. La Brindaban, ca şi la Muttra – fostul Mathura –, nimic nu amintea de locurile câmpeneşti unde veselele *gopi* se zbenguiau printre cirezi. Temple, temple mari, pe care le ghiceai bogat înzestrate, îi erau consacrate lui Krishna sub diferitele lui titluri; idilei naive cam fără perdea îi urmase un dogmatism rigid.

În afara perioadelor de pelerinaj, aceste localităţi sunt puţin frecventate şi atmosfera psihică aparte, care învăluie multe locuri sacre din India, mi s-a părut, dacă nu total absentă, aproape imperceptibilă.

Totuşi, plimbându-te la lăsarea serii pe cheiul acoperit cu dale care, de la Muttra, se întinde pe malul râului Jumna[53], e greu să rămâi insensibil la poezia mistică a decorului.

Pe scările de marmură care coboară spre râu, bărbaţi bine înfăşuraţi în cearşafuri albe stăteau jos nemişcaţi, meditând. Forma unui bust gol, rigid, având deasupra un păr negru încâlcit, se întrezărea vag în unele dintre pavilioanele cu ziduri ajurate ce dominau apele râului, dezvăluind acolo prezenţa unui ascet izolat.

Nimic nu mişca, doar enormele ţestoase, familiare, care se îmbrânceau, întinzând capul afară din apă, cerşind mâncare îndată ce auzeau, pe dale, alunecarea uşoară a picioarelor goale ale unui trecător.

O tăcere, un calm nesfârşit învăluiau totul în jur şi păreau să se întindă, dincolo de ape, peste universul întreg.

Credincioşii apăreau ca nişte umbre furişate, aşezau

53 Numit înainte Jamuna.

şiruri de lămpi aprinse de-a lungul scărilor, luminau slab pavilioanele în care yoghinii vegheau, apoi dispăreau brusc aşa cum apăruseră.

În ce vise se cufundau acei oameni imobili? în ceaţa uşoară care urca dinspre apa neagră, îl vedeau poate pe Krishna zâmbindu-le şi auzeau chemarea flautului său fermecat?

Cucerită de atmosferă, m-am aşezat pe una dintre trepte, privind fix râul sacru; dar în locul lui Krishna cel care împarte vise am văzut ivindu-se imaginea austeră a lui Shiva, nemilosul distrugător al mirajelor şi al lumilor, care nu sunt decât miraje. Automat, mi-am ridicat mâinile, cu palmele împreunate, executând un salut ritualic hindus, şi am murmurat formula consacrată: *Namah Shivaya*! (Omagiu lui Shiva!). Cineva, care probabil mă auzise, a mişcat lângă mine şi m-am grăbit să mă îndepărtez, deoarece poate fi periculos să-l saluţi pe Shiva în faţa unor adoratori fanatici ai lui Vishnu, care nu ştiu că diferiţii zei nu sunt decât aspecte ale Fiinţei inimaginabile… sau ale închipuirii lor, după cum spun înţelepţii Indiei. Apropierea râului Jumna atingând uşor scările de jos ale cheiului invita la prudenţă o străină singuratică.

La prima mea vizită pe meleagurile lui Krishna mi s-au arătat diferite relicve datând din copilăria acestui erou divin, printre altele, *leagănul* său. Credulitatea credincioşilor este la fel în toate ţările; nu mai e nevoie să amintesc relicvele absurde care sunt venerate în Occident, toată lumea le cunoaşte.

N-am văzut mare lucru din leagăn, căci era acoperit cu mai multe huse; după cât îţi puteai imagina, obiectul pe care îl ascundeau trebuie să fi fost o mobilă mică de lemn.

Într-o capelă unde am primit încuviinţarea să intru, paznicul care m-a condus mi-a arătat un leagăn mic de mărimea unei jucării, din aramă aurită, aşezat pe o masă împodobită cu flori. Avea forma unei nacele, o bărcuţă prevăzută cu un scaun, asemenea balansoarelor pe care le atârnăm în grădini pentru copii; pe scaun era aşezat un

mic idol care îl reprezenta pe tânărul Krishna. O sforicică subţire legată de scăunel permitea legănarea lui pentru amuzamentul bebeluşului Krishna, crezându-se probabil că îi plăcea acest joc.

Înainte ca brahmanul care îngrijea acel loc să mă poată împiedica, am tras uşor de sfoară şi Krishna s-a legănat. Ghidul meu a tresărit, manifestându-şi îngrijorarea, şi s-a grăbit să mă conducă afară.

Aceste mici leagăne pot fi găsite în capelele private ale adoratorilor lui Krishna, iar în ziua de *Janmashtami*, care este Crăciunul acelor *vaishnava* din sectele adoratorilor lui Krishna, copilul Krishna (Balakrishna) în leagăn este prezent pe altarul împodobit cu flori şi frunze de *tulsi* (o specie de busuioc). Pe lângă ritualurile obişnuite cu care sunt adoraţi zeii, credincioşii leagănă atunci micul idol.

Am fost invitată într-o zi de militarii unui detaşament staţionat în munţii Himalaya, care sărbătoreau *Janmashtami* prin diferite manifestări distractive. Au avut loc câteva concursuri sportive de genul celor importate de englezi, pe care indienii le-au adoptat cu entuziasm. Apoi, în timp ce cei şase funcţionari britanici prezenţi şi soţiile lor erau conduşi la bufetul pregătit pentru ei, un ofiţer indigen mi-a făcut un semn discret să-l urmez şi m-a dus într-o parte separată a barăcilor, care servea ca templu improvizat. Această favoare îmi era acordată pentru că trăiam retrasă, fără să mă amestec cu cele câteva familii străine pe care funcţiile şefilor lor le exilaseră în acei munţi şi pentru că servitorii mei mă descriau ca vegetariană şi neamatoare de băuturi alcoolice.

Mai mult, brahmanul care celebra cultul pentru soldaţi mă surprinsese de mai multe ori citind texte sanscrite sau meditând în pădurile învecinate şi trăsese probabil concluzia că nu eram o străină „asemenea celorlalţi”. În fine, sunt convinsă că la părerea pe care brahmanul *pujari*[54] şi-o făcuse despre calităţile mele de

54 Care celebrează ceremoniile în onoarea zeilor, puja.

apropiată de zei cel mai mult contribuise faptul că îi oferisem adesea mici cadouri.

În templul rustic – o coşmelie din scânduri –, un altar improvizat avea deasupra un mic tron de aramă aurită rezervat idolului principal şi, puţin în lateral, leagănul drăguţ al lui Balakrishna.

Când am intrat, după ce m-am descălţat, în jurul altarului se aflau câţiva soldaţi, iar unul dintre ei trăgea de sfoara balansoarului cu un aer meditativ. Contrastul dintre acel bărbat înalt şi robust, cu tenul măsliniu, şi jocul pueril la care se deda nu putea fi decât comic, dar camarazii lui, care îl priveau, nu vedeau lucrurile astfel. Probabil că aveau să legene şi ei, după aceea, Copilul Divin, iar mintea lor, în general ocupată de griji foarte vulgare, urma să se bucure câteva clipe de extazul mistic.

O, India, absurdă şi uluitoare!…

Nu puteam să răspund mai bine amabilităţii ce mi se arătase decât dovedind eu însămi o oarecare deferenţă faţă de mititelul Krishna care stătea în leagăn. I-am făcut aşadar o reverenţă, o reverenţă frumoasă, aşa cum fusesem învăţată la pensionul meu de stil vechi. Apoi, cu gravitate, am întins mâinile spre sforicică pe care mi-o lăsase soldatul şi, preţ de un minut, l-am legănat pe Balakrishna…

Vremuri agreabile, când putea exista cordialitate în relaţiile dintre indieni şi străinii care ştiau să-i înţeleagă… Vremuri, mi-e teamă, definitiv trecute.

În patruzeci de ani, am văzut accentuându-se treptat sentimentele de xenofobie, nu numai în India, ci peste tot în Asia.

La a doua mea vizită pe meleagurile lui Krishna, accesul în temple devenise strict interzis. Nu mi s-a mai arătat leagănul Copilului Divin, nici micul lui balansoar…

În această carte sau în alta, voi avea ocazia să revin asupra unor fapte asemănătoare, aşa că nu mă voi opri acum asupra acestui aspect. Voi relata doar un incident care a marcat una dintre vizitele mele la Muttra: mi se

pare potrivit să arăt sentimentele care prevalau în India înaintea celui de-al Doilea Război Mondial.

Pe când locuiam în regiune, o doamnă americană de origine evreiască mi s-a alăturat şi mi-a cerut s-o conduc la Muttra.

Îşi legase la pălărie o eşarfă de mătase galbenă care îi accentua caracterul cu adevărat oriental al fizionomiei; eu şi lama Yongden purtam veşminte chinezeşti.

Pe când urcam în maşină să plecăm, nişte oameni au venit după noi, intrigaţi de înfăţişarea noastră exotică, şi ne-au întrebat: „Din ce ţară sunteţi?”

Lama, căruia îi place să glumească, le-a strigat: „Suntem japonezi”.

Efectul cuvintelor sale a fost imediat şi neaşteptat. Cei de faţă le-au aruncat câteva monede vânzătorilor de flori aşezaţi lângă templu, au luat florile destinate lui Krishna-Vishnu şi le-au aruncat cu grămada în maşina noastră, scoţând exclamaţii entuziaste.

Sentimentele de atunci sunt departe de a fi dispărut. Japonezii, mult timp învingători ai albilor în ultimul război, au fost striviţi de o armă nouă, dar nu cu adevărat învinşi, cred mulţi asiatici, în India ca şi în alte părţi. Au dat un exemplu care n-a fost uitat, care nu va fi uitat… E bine să ştim asta.

Capitolul VI

Foamete Epidemii Superstiţii

M-am aşezat într-un mic pavilion ce domină râul Narbada, care curge printre faleze abrupte de stânci albe. Am făcut o scurtă plimbare cu vaporul, până la capătul defileului îngust, şi am privit multe cuiburi de albine agăţate de stânci. Barcagiii au avut grijă să mă prevină că fumatul sau zgomotul le enervează pe albine şi le face să se repeadă cu miile asupra celor care le tulbură liniştea. O inscripţie, scrisă cu vopsea pe stânci, îi avertizează de altfel pe călători în legătură cu pericolul la care se expun, iar dovada le este oferită de o stelă ce comemorează moartea unui inginer englez care s-a înecat în acel loc

încercând să scape de albinele furioase care îl atacaseră.

De asemenea, am văzut o cascadă şi ruinele unui templu care, după unele statui mutilate, pare să fi fost consacrat unui cult tantric. Şi apoi… m-am aşezat la umbră şi l-am informat pe paznicul unui bungalou vecin, rezervat călătorilor, că voi sta acolo câteva zile.

Suntem în plină vară, nu este deloc anotimpul pe care îl aleg turiştii ca să se plimbe în India, aşa încât sunt convinsă că nimeni nu-mi va tulbura singurătatea.

Căldura e toridă, dar nu mă copleşeşte… Tocmai am făcut o călătorie dantescă printre scene de coşmar, într-o regiune infernală.

Am venit să caut India meditaţiilor liniştite, India înţelepţilor anahoreţi care trăiesc în umbra răcoroasă şi parfumată a pădurilor, şi am întâlnit India bântuită de secetă, pârjolită, chinuită de foamete.

Zile întregi, trenurile cu care am călătorit au străbătut câmpii al căror pământ calcinat nu avea, cât vedeam cu ochii, nici urmă de verdeaţă. Ici şi colo, în jurul satelor, copacii desfrunziţi, întinzându-şi crengile uscate şi răsucite grotesc, căpătaseră aspectul unor personaje demonice, malefice şi torturate totodată.

La fiecare oprire a trenului, prin praful stârnit de brize asemenea răsuflării unui cuptor încins întrezăream grupuri mai mult sau mai puţin numeroase înghesuindu-se la bariere, cerşind mâncare, toţi cu acelaşi gest primitiv: lovindu-şi burta, ducând mâna la gură.

Şi ce grupuri! Schelete acoperite cu o piele măslinie devenită prea largă, care atârna în pliuri pe abdomen, la genunchi şi pe piept, în pungi flasce, zbârcite, bălăbăninde, care fuseseră cândva sâni.

Unii copii, ale căror oase păreau gata să le iasă prin piele, erau numai abdomen. Corpul lor mic, pricăjit, nu mai avea decât un pântece absurd de proeminent, care le dădea înfăţişarea caricaturală a unor gnomi.

Cineva care *ştia* mi-a spus: „Mănâncă pământ!”

Bieţii copii se loveau şi ei peste burta monstruoasă,

deschideau gura, implorând să li se dea ceva de mâncare. Toţi, până şi cei mai mici, purtaţi în braţe de mamele lor şi care imitau cu stângăcie gestul vrednic de milă prin care îşi arătau stomacul gol, aproape tăcuţi, îşi arătau foamea care îi chinuia… Aproape tăcuţi… Poate nu mai aveau forţă să strige. Gândul mi-a trecut prin minte văzându-le încetineala mişcărilor, greutatea vădită a unora de a sta în picioare, mâinile agăţate de barieră. Şi ochii!… Ochii anormal dilataţi la unii sau menţinându-se cu greutate deschişi la alţii. După ce-i vedeai, nu puteai uita acele priviri de oameni disperaţi – te urmăreau inexorabil… Şi, în ciuda raţionamentelor pe care le puteam face în mod logic ca să mă dezvinovăţesc, un sentiment confuz şi persistent de vinovăţie mă cuprindea de fiecare dată când mâneam.

Trenul se punea din nou în mişcare, unii călători împărţiseră proviziile pentru drum pe care le luaseră cu ei, alţii aruncaseră la grămadă monede. Gest de milă care arăta bunătatea celor care îl făcuseră, dar inutil. Înfometaţii erau vreo sută la barieră în haltele mici, mii în jurul gărilor mari şi cu milioanele pe toată întinderea teritoriilor unde domnea foametea.

Ceea ce putusem să văd din tren văzusem şi de-a lungul drumurilor străbătute cu *Tonga*[55]. Mici grupuri izolate, familii, strigau la trecerea mea, se loveau peste burtă sau peste gură, copiii alergau după vehiculul meu… când puteau să alerge. Şi îi lăsam în urmă pe aceşti vagabonzi amărâţi ca să dau peste alţii mai departe, la fel ca primii, bărbaţii cărând câteva zdrenţe jalnice, iar femeile purtând copiii.

Încotro se duceau?… în general spre oraşe, mai ales spre marile oraşe, unde credeau că se distribuiau alimente. Sau, auzind de taberele instalate de urgenţă pentru adăpostirea înfometaţilor, se străduiau să ajungă la una dintre ele.

---

55 Vehicul mic pe două roţi în care te aşezi turceşte, pe o saltea subţire. Un mic coviltir îl adăposteşte pe călător.

Numai că le era interzis să intre în oraşe; atunci, se îngrămădeau în regiunea din jur şi, chiar dacă li se distribuia orez, cantitatea nu era suficientă ca să-i sature pe toţi şi mulţi mureau lent de inaniţie.

Cerşetorii care reuşiseră să intre în oraşe nu o duceau nici ei mai bine; i-am văzut întinşi pe străzi, gata să-şi dea duhul, şi, într-adevăr, zilnic treceau şarete ce adunau cadavrele care apoi erau arse în afara cartierelor locuite. Cei care se mai puteau târî, mamele mai ales, purtând în braţe bieţi copilaşi deja aproape fără simţire, se opreau în faţa prăvăliilor unde se vindeau alimente. Uneori, dar foarte rar, bărbatul care stătea în picioare lângă soba de gătit le arunca *ehopatti* (un fel de clătită) sau un fruct. Cei mai mici dintre copii se opreau îndelung în faţa grămezilor de *mitaie* (prăjituri) sau de fructe, stăteau acolo pierduţi într-un extaz dureros până când erau alungaţi cu brutalitate. Fraţii lor mai mari se mulţumeau deseori să arunce priviri jinduitoare la tarabe sau, cel mult, să scoată o tânguire timidă arătându-şi burta. Înţeleseseră deja că nu aveau ce să spere şi se grăbeau să pornească în urma părinţilor, dar mulţi erau orfani. Uneori, părinţii muriseră în cursul unor lungi călătorii sau copiii, îndepărtându-se să cerşească, pierduseră urma familiei cu care porniseră la drum.

Ajutoare?... Singurele ajutoare cât de cât eficiente erau cele furnizate de unele asociaţii religioase hinduse sau musulmane şi de misiunile creştine, dar îndeosebi de guvernul britanic. Totuşi, înfometaţii erau mult prea numeroşi pentru ca aceste diferite eforturi caritabile să poată satisface nevoile tuturor. Câteva date luate din rapoartele oficiale ne vor ajuta să ne facem o idee despre amploarea pe care o ia foametea în India.

În timpul foametei din 1896 – 1897 au fost distribuite ajutoare de hrană la 4.250.000 de nevoiaşi. În 1899 – 1900 s-au distribuit ajutoare la 6.500.000 de înfometaţi. N-am informaţii exacte despre foametea din 1907 – 1908 şi cea din 1919 – 1921. Într-un discurs rostit la Calcutta, pânditul

Nehru estima la 3 milioane numărul înfometaţilor care au pierit în timpul marii foamete din Bengal în 1943. În 1946, pe când locuiam la Calcutta, erau adunate zilnic de pe străzi cadavrele refugiaţilor morţi de inaniţie, care nu găsiseră loc în taberele de ajutor organizate pentru ei sau care refuzau să meargă acolo, ascultând de una dintre superstiţiile care îi dominau. În 1950, peste 6 milioane de indieni au suferit de foame în districtele Chittoor, Arcot, Chingleput, Salem, Coimbatore şi Ramned.

Se prevedea o nouă foamete pentru anul 1951 Foametea, ca şi holera, este endemică în India, unde se manifestă, mai puternic sau mai slab, când ici, când colo, dar face în permanenţă victime, iar când calamitatea capătă proporţii comparabile cu datele citate mai înainte, nu există niciun mijloc de a-i îndepărta complet efectele.

Când ni se spune că s-au distribuit ajutoare la atâtea sau atâtea milioane de indivizi, nu suntem informaţi despre numărul, probabil şi mai mare, al celor care, dintr-un motiv oarecare, n-au beneficiat de ajutoare.

Datele oficiale se pot baza şi pe cantitatea de grâne sau de orez alocată spre a fi distribuită şi care, teoretic, ar trebui să[56]

formeze un anumit număr de raţii. Dar trebuie să nu fi trăit niciodată în Orient ca să crezi că faptele reale corespund unor astfel de calcule. Indiferent că este vorba despre India, China sau altă ţară, cantitatea de alimente care rămâne în mâinile şirului lung de agenţi de diferite ranguri însărcinaţi cu manipularea lor tinde întotdeauna s-o depăşească pe cea a alimentelor distribuite în realitate. Destui oameni s-au îmbogăţit în perioadele de foamete din Asia1.

Acest soi de oameni este oare total necunoscut în Occident? Cine ar îndrăzni să afirme că da?

De asemenea, trebuie să se ţină cont de obstacolele pe care indivizii ce trebuie ajutaţi le ridică ei înşişi şi care

56 Când apărea această carte, foametea lovise statul Bihar şi se întindea în regiunea Madras.

împiedică eforturile făcute în interesul lor. În India, problema castelor joacă un rol important în această privinţă.

Pe când mă aflam la Benares, într-o perioadă de foamete, un pândit şi-a manifestat în prezenţa mea dezaprobarea faţă de o bucătărie deschisă de o misiune creştină, unde se distribuiau zilnic mese săracilor.

— Aceşti străini, spunea pânditul, ne vor răul. Profită de mizeria sătenilor noştri ca să-i facă să mănânce toţi laolaltă orez fiert de oricine. Cei care îşi vor potoli foamea cu acest aliment impur vor fi murdăriţi şi decăzuţi din casta lor. Misionarii nu scapă ocazia să le amintească cinic: „Ce mai zici de casta ta acum?”. Aşa i-au spus unui brahman care mâncase la ei împreună cu fiul lui. De ce nu distribuie orez crud?

Cunosc motivul. Refugiatul, străin în oraş, fără bagaje, nici adăpost, nu avea nici loc unde să-şi fiarbă orezul, nici ustensile ca să-l gătească. Ştiind situaţia în care se afla, indivizi fără scrupule îl pândeau, îi propuneau în schimbul orezului crud pe care îl primise un bol de supă apoasă, care era numai apă în care fiersese orez. Amărâtul, chinuit de foame şi grăbit să bage ceva în stomac, accepta şi ticălosul pleca cu orezul.

Multe alte stratageme necinstite erau folosite pentru a-i înşela pe înfometaţi, în general oameni de la ţară, sosiţi în oraş frânţi de oboseală, după o lungă călătorie pe jos şi dezorientaţi într-un mediu cu totul nou pentru ei.

Alţii, cu o încăpăţânare stupidă, nu voiau să încerce să-şi schimbe regimul alimentar. Erau consumatori de orez, fireşte, mi s-a spus, nu văzuseră niciodată o boabă de grâu sau de orz, şi refuzau să facă terci din ele. Declarau că nimeni dintre ai lor nu mâncase vreodată acele grâne ciudate, poate că li se dădeau fiindcă li se dorea moartea. Într-adevăr, circulau zvonuri: se spunea că în taberele de ajutoare se distribuiau alimente otrăvite. Mortalitatea mare din rândul nefericiţilor care ajungeau acolo extenuaţi conferea acestei scorneli o aparenţă de adevăr.

Am auzit cum erau acuzaţi englezii că provocaseră perioadele de foamete, deşi ele existaseră în India şi înainte de stabilirea lor acolo. Administraţia britanică, spuneau unii, încurajează şi chiar impune cultura de iută şi de bumbac în detrimentul celei de orez şi cereale. Alţii adăugau că, de multe ori, marii proprietari indieni de terenuri erau şi ei preocupaţi mai mult de culturi de un interes comercial profitabil decât de nevoile compatrioţilor lor.

Nu am căderea să discut acest gen de probleme şi, oricum ar fi fost în trecut, protestele ar fi azi lipsite de sens. Având în vedere că India a devenit stăpână pe destinul ei, guvernul este cel care trebuie să ia măsurile necesare pentru a se evita repetarea cumplitelor perioade de foamete la care am asistat şi eu, ca martoră îngrozită.

Irigaţiile în unele părţi ale ţării, asanările în altele – mi-au spus experţi în materie – pot să crească în proporţii considerabile suprafaţa de terenuri fertile. Pare cât se poate de probabil.

Veşti recente spun că guvernul repartizează cerealele între regiunile unde acestea sunt din abundenţă şi cele care duc lipsa lor. S-ar fi făcut şi rezerve pentru a limita efectele recoltelor deficitare.

Constituirea de rezerve de cereale nu este o inovaţie în India – ea este menţionată în texte foarte vechi; cât priveşte repartizarea care, prin decret oficial, impune exportarea de grâne dintr-o regiune în alta, ea prezintă o oarecare noutate. Cum o vor primi ţăranii indieni? Există temeri că s-ar putea revolta. Oamenii care se tem de foamete se hotărăsc greu să-şi reducă stocurile ce le-ar putea asigura subzistenţa într-o perioadă de lipsuri. Unii prieteni brahmani şi proprietari de terenuri mi-au explicat indignarea lor vizavi de colectele de grâne, pe care le consideră o spoliere.

Au avut loc şi răzmeriţe din cauza asta.

Pe la jumătatea lunii mai a anului 1949, la Suwana, lângă Jeypore, cincisprezece persoane au fost ucise când

poliţia a tras împotriva unei mulţimi de ţărani care atacaseră nişte funcţionari la colectarea grânelor.

Regiunea unde s-a produs acest eveniment este chiar una dintre cele pe care le-am străbătut în timpul unei foamete cumplite. Amintirea ei şi a altora care au urmat este probabil adânc întipărită în memoria populaţiei; fapte asemănătoare celor despre care am vorbit constituie dovada şi prevestesc şi posibilitatea unor tulburări mai serioase.

După toate probabilităţile, tehnicile agronomice, dacă sunt susţinute de bunăvoinţa ţăranilor, vor putea spori în proporţii notabile cantitatea de orez, de cereale şi de plante comestibile care ar putea fi puse la dispoziţia populaţiei. Aceasta este estimată actualmente la 317.696.000 de locuitori[57]. Totuşi, dacă populaţia va continua să crească peste măsură, dacă, aşa cum prevăd unii, indienii vor ajunge să fie 1, 7 miliarde la sfârşitul acestui secol, se poate spera ca randamentul recoltelor să crească şi el în aceeaşi proporţie?

Încă de pe acum, mulţi declară că indienii sunt prea numeroşi ca să se poată hrăni suficient cu ceea ce produce solul lor. Dacă, zic ei, epidemiile repetate nu i-ar secera în număr mare, perioadele de foamete ar fi şi mai frecvente.

Oricum, este evident că foarte mulţi indieni din castele populare sunt subalimentaţi permanent.

Remediul este acela care se impune în toate ţările, dacă vrem ca oamenii să nu ajungă să repete iar şi iar marile masacre numite războaie, al căror motiv ascuns, dar adevărat este lupta pentru existenţă – adică, în ultimă instanţă, pentru hrană; remediul este diminuarea numărului de oameni care trebuie să trăiască pe pământ sau, cel puţin, frânarea înmulţirii lor.

Restrângând acest raţionament la moderaţia comportamentului personal, mulţi occidentali vizionari au înţeles pericolul de a avea mai mulţi copii decât sunt în stare să crească în condiţii de bunăstare materială şi

57 După statisticile din 1950.

morală satisfăcătoare.

Chinezii şi indienii au făcut aceeaşi remarcă şi, la ei, nicio prejudecată religioasă sau de altă natură nu se opune reducerii voluntare a naşterilor.

În India, am fost frapată de deplina sinceritate cu care se afirmă voinţa de a nu procrea împotriva dorinţei. În timp ce în Occident „aparatele” destinate să servească acestui scop se vând mai mult sau mai puţin discret, e ciudat să observăm că, într-un oraş mare precum Calcutta, se vedeau în vitrinele magazinelor anunţuri de genul „articole de cauciuc”. Pe o stradă ce duce la Dhurrumtollah am numărat vreo douăsprezece. Anunţul era deseori în engleză, *rubber goods*, şi te făcea să crezi că articolele respective fuseseră produse în Anglia. În sprijinul maselor mari de indigeni care nu ştiau să citească englezeşte, unii comercianţi traduseseră în mod ingenios în hindi: „Articole din Anglia”.

Nu trebuie să deducem de aici că indienii le datorează englezilor *ideea* procreării controlate. Cu mult înainte să fi existat englezii, cu câteva mii de ani înainte de era noastră, maeştrii care îi instruiau pe tinerii brahmani le indicau, la capătul perioadei de studiu, procedeele care le permiteau să obţină genul de urmaşi pe care şi-i doreau; de altfel, procedee ciudate, care ţin mai mult de magie decât de fiziologie. În această ordine de idei, indiferent că este vorba de relaţii conjugale serioase sau de jocuri erotice frivole, invenţiile spiritului indian ne lasă cu gura căscată.

După terminarea studiilor, tânărul brahman se căsătoreşte, deoarece căsătoria este obligatorie pentru indieni. Din acel moment, dacă a înţeles bine instrucţiunile care i-au fost transmise în acest scop, depinde numai de el să aibă un fiu „cu ten deschis, înzestrat cu o viaţă lungă”, sau un fiu „inteligent, bun vorbitor, care să devină celebru”, sau, dacă preferă, o fiică „cu mintea ageră, instruită” etc. Şi, ca ultimă lecţie, maestrul nu uita să-l

învețe pe viitorul soț mijlocul de a împiedica procrearea[58].

Dacă îmi este permisă această observație, se pare că, în această privință, indienii moderni au mai multă încredere în „articolele din Anglia” decât în știința vechilor și foarte severilor lor înțelepți.

Ram! Ram!… Pe drum, în noapte, trec oameni care strigă numele divin; torțele pe care le poartă răspândesc un licăr prin frunzișul copacilor din grădină. Ram! Ram! Vocile se îndepărtează, dar altele, auzindu-se deja slab, se apropie. Ram! Ram!… Morții sunt duși pe câmpurile de incinerare, pe malul Gangelui.

Gata, m-am trezit! Așa se întâmplă în fiecare noapte; aș putea oare să adorm din nou? Mă îndoiesc, deoarece căldura – 40 °C în camera mea – m-ar împiedica în mod sigur. Mă sufoc sub plasa de țânțari și, dacă aș ridica-o, nu m-ar lăsa cei câțiva țânțari pe care îi am. Cred că țânțarii ăștia sunt foarte rezistenți la mirosul îngrozitor de fenol din micul meu apartament. M-am obișnuit cu această atmosferă de spital, dar nu e deloc plăcută.

Pânditul care vine în fiecare dimineață să citească cu mine texte sanscrite este însă incomodat.

— Cum poate să vă placă putoarea asta? mă întreabă el.

— Sigur că nu-mi place. E o măsură de precauție igienică.

În fiecare zi, servitorul meu spală dalele din camere cu apă cu dezinfectant și toarnă puțin și în urcioarele unde se află apa cu care îmi fac toaleta. Prudența se impune în timpul unei epidemii combinate de ciumă și holeră atât de violentă ca aceea prin care trecem.

Pânditul dă din umeri cu un aer disprețuitor:

— Străinii sunt absurzi, declară el. Ciuma, holera vin

58 Extras din Brihadaranyaka Upanishad, una dintre cele mai vechi upanișade. Potrivit orientaliștilor occidentali, acestea datează de prin secolul al VH-lea î.Hr. însă indienii le atribuie o vechime mult mai mare, între 1500 și 1000 î.Hr. Există un număr considerabil de upanișade, așa cum există multe evanghelii în afara celor patru general cunoscute. Unele upanișade târzii se situează prin secolele al V-lea și al Vl-lea d.Hr.

prin aer.

E inutil să-i vorbesc de molipsire prin microbi; am încercat să o fac, dar mi-a râs în nas. „Străinii sunt stupizi de cred astfel de gogoşi”, a replicat el. Iritată de aerul de superioritate cu care vorbea, am răspuns:

— Aşa stupizi cum sunt, datorită măsurilor de precauţie pe care le iau, niciunul dintre ei n-a murit. Aici, la Benares, până acum n-a murit nici măcar unul, în timp ce indienii mor cu miile. Ram! Ram!... îi auziţi ducându-şi cadavrele rudelor la Gange. Procesiunile astea funebre se succedă zi şi noapte.

Trebuie să ştii să-ţi ţii gura. Pânditul îmi aruncă o privire veninoasă.

— Cine ştie dacă nu cumva străinii suflă un aer rău spre noi ca să ne facă să murim? a mormăit el printre dinţi.

În Orient e periculos să stârneşti astfel de idei – pot avea consecinţe supărătoare. Am vrut să abat gândurile interlocutorului meu în altă direcţie.

— Am să vă povestesc, i-am spus eu, ce s-a petrecut la Tunis, în Africa, o regiune guvernată de francezi. O încărcătură de păr de animal provenind din Orientul Apropiat fusese livrată unui fabricant de mobilă spre a-i servi la umplerea scaunelor, canapelelor, saltelelor etc. Însă ciuma bântuia în ţara de unde provenea părul, şobolanii se cuibăriseră în baloturile de marfa. Pe scurt, au apărut cazuri de ciumă în rândul muncitorilor care mânuiseră părul şi al celor care lucrau cu el. Ancheta, care s-a declanşat imediat, a dezvăluit provenienţa părului şi pericolul la care erau expuşi locuitorii oraşului. Bolnavii au fost transportaţi într-un fort izolat, unde medicii şi infirmierele s-au închis împreună cu ei. Santinele păzeau ieşirile şi împiedicau orice contact cu cei din afară. Cât despre părul de animal depozitat în atelierele de mobilă, municipalitatea a dispus să i se dea foc şi din el a rămas numai cenuşă. În loc să se răspândească şi să facă sute de victime, boala a ucis doar trei oameni dintr-o populaţie de

peste două sute de mii de locuitori[59]. Iniţiativa rapidă luată de autorităţile locale a salvat oraşul.

Pânditul mă ascultase cu atenţie.

— Câtă nedreptate! a exclamat el după ce am terminat de povestit. Francezii ăia sunt şi mai răi decât englezii. Să distrugi o marfă utilă, care reprezenta o sumă mare de bani, ce prostie, câtă răutate! Ne-am fi revoltat dacă cineva ar fi îndrăznit să facă aşa ceva la noi!

Într-adevăr, asta s-ar fi putut întâmpla şi probabil „s-ar fi întâmplat” în faţa numeroaselor măsuri şi reforme binefăcătoare, motivaţia fiind că englezii au contribuit în foarte mică măsură la lămurirea marii mase a indienilor şi la distrugerea prejudecăţilor şi obiceiurilor lor nefaste.

Rămaşi să-şi hotărască singuri soarta, guvernanţii indieni vor fi oare mai îndrăzneţi? Aceia dintre ei care sunt învăţaţi, oameni ai progresului, şi sunt destui, vor reuşi, „fără să se întâmple nimic”, să îndrume marea mulţime a compatrioţilor lor ignoranţi în afara căilor bătătorite? E îndoielnic. În închisorile din India nu sunt închişi numai comunişti. Cu puţin timp în urmă, un indian foarte tradiţionalist şi foarte cucernic mi-a destăinuit că aproape cinci mii de persoane fuseseră încarcerate pentru revolte pioase împotriva unor decrete care se opuneau obiceiurilor încetăţenite şi prescripţiilor religioase ale hinduismului.

Ram! Ram!... Această fredonare care însoţea defilarea cadavrelor continua zi şi noapte fără încetare, pe toate drumurile care duceau la câmpul de incinerare, iar numărul acestor câmpuri crescuse nu numai pe malurile Gangelui, ci şi la ţară. La fel se întâmpla pe un teritoriu mare cât mai multe state din mica noastră Europă.

Câţiva prieteni îmi scriseseră sfătuindu-mă să plec. Nu-şi dădeau seama că, în apartamentul meu dezinfectat zilnic, slujită de servitori dezinfectaţi şi ei când se întorceau din oraş, riscam mult mai puţin decât în trenurile cu care aş fi plecat şi în hotelurile unde ar fi

59 Acesta era aproximativ numărul locuitorilor din Tunis în acea perioadă.

trebuit să trag pe drum, pentru că ar fi trebuit să merg mult până să ies din zona infestată.

Ieşeam din casă puţin, dar destul ca să observ comportamentul indienilor, mai ales al celor săraci, a căror viaţă se desfăşoară în mare parte în afara casei. Iar aceşti săraci nu-şi puteau imagina că, odată cu morţii, puteau fi arse şi hainele pe care le purtau sau patul în care îşi dăduseră ultima suflare. Erau lucruri costisitoare de care cei vii se puteau folosi foarte bine. Astfel, o femeie sau un bărbat din familie se îmbrăca imediat cu acele sariuri sau *dhoti*[60] devenite inutile mortului, înfăşurat gol într-un cearşaf vechi drept linţoliu. Abia fusese ridicat cadavrul din pat şi altcineva se şi întindea în el. Familii întregi dispăreau în câteva zile şi altele se instalau imediat în locul lor, pentru a se simţi mai comod decât în locuinţa lor suprapopulată.

Oamenii obişnuiţi nu credeau că se pot molipsi. Cum ar fi putut fi instruiţi acei sărmani despre felul în care se propaga flagelul, dacă pânditul meu, un brahman învăţat, profesor şi făcând parte din acea clasă socială care la noi se numeşte burghezie, spunea: „Microbii sunt o pură invenţie a străinilor stupizi şi dăunători; holera, ciuma vin din aer!”. În sinea lui, îşi zicea probabil şi că epidemiile care se abăteau asupra oamenilor erau opera demonilor sau a zeilor. În Occident, alţii au întreţinut credinţe asemănătoare... şi le întreţin încă.

Ram! Ram!... deschide în altă lume un adăpost preafericit pentru cei ale căror membre se înnegresc şi se chircesc în flăcările rugurilor.

Incinerarea unui cadavru este un spectacol pe care puţini occidentali l-au văzut. Cuptoarele crematoriilor din oraşele noastre ascund vederii familiilor contorsiunile pe care le face defunctul înainte să fie mistuit de flăcări. În schimb în Orient – şi îndeosebi la Benares – ajunsese un tablou zilnic şi banal, care nu-i mai impresiona pe

60 Dhoti - bucată de stofă pe care bărbaţii o leagă la brâu şi o trec printre picioare în chip de pantaloni.

trecători.

În afara câtorva yoghini unşi cu cenuşă şi având în creştet claia de păr încâlcită ca un turban voluminos, dintre care se găsesc întotdeauna câţiva aşezaţi în contemplare în apropierea rugurilor, sau a rudelor venite să însoţească mortul, oamenii trec pe *ghatul*[61] funebru complet indiferenţi, fără să se oprească vreodată să arunce o privire ultimelor gesticulări ale braţelor şi picioarelor care, vii, fuseseră active pentru muncă sau pentru plăcere, fără ca pocnetul sec al craniilor care explodează să-i facă să se întrebe ce gânduri au putut adăposti şi nutri creierele care ies şi se scurg clocotind ca un lapte dat în foc.

Tinerii solizi însărcinaţi cu serviciul incinerării, care lucrau la bustul gol şi cu un *dhoti* scurt acoperindu-le partea de sus a coapselor, confereau operaţiei macabre un aer vag şi banal de bucătărie. Înarmaţi cu prăjini lungi, întorc în foc pe o parte şi pe alta bucăţile deja separate ale corpurilor, bazinul mai ales, ale cărui oase cedează ultimele.

Deseori, familiile sărace nu au mijloace să cumpere o cantitate de lemne suficientă pentru o incinerare promptă şi completă. Şi-atunci? Resturile pe jumătate carbonizate trebuie împinse în Gange.

De altfel, în perioadele de epidemie, mai mult ca oricând, trebuie să te grăbeşti. Culcaţi pe tărgi, înfăşuraţi într-un linţoliu, cu picioarele sau jumătate de corp cufundat în fluviul sacru pentru asigurarea mântuirii, alţi „clienţi” îşi aşteaptă rândul. Acum stau la „coadă”.

Foarte aproape de ei, îndepărtând uneori o targă, bărbaţi purtând doar un mic slip scotocesc cu mâinile prin nămol, se aventurează în apa mai adâncă, uneori se scufundă, scotocind întruna şi examinând pumnii de mâl pe care îi scot la suprafaţă. Aceşti amărâţi caută bucăţele din bijuteriile lăsate asupra cadavrelor celor bogaţi şi care s-au amestecat cu cenuşa şi resturile de oseminte aruncate

61 Chei, şir de trepte care duc la un râu.

în fluviu.

Pe vremuri, aur, perle şi obiecte preţioase erau puse pe rugurile marilor personaje sau ale morţilor foarte bogaţi. Partea din relicvele rugului lui Buddha – fragmente de lemn şi de oase calcinate – care a fost închisă în stupa de la Kusinara şi descoperită în timpurile moderne de serviciul arheologic britanic în India conţinea perle foarte mici pe care le numim „seminţe”. Se găsesc şi în cantitatea infinitezimală de astfel de relicve pe care am obţinut-o la faţa locului în perioada descoperirii lor[62].

În zilele noastre, numărul celor dispuşi să piardă, odată cu morţii, obiecte de valoare devine din ce în ce mai mic. Acei paria care scotocesc în nămol în partea de jos a cheiului de incinerare nu par să se îmbogăţească.

Dar nu numai cadavrelor le este rezervat ritualul ultim al unei băi parţiale într-un râu sacru; muribunzi conştienţi încă sunt supuşi şi ei uneori unui asemenea ritual, şi se consideră că este mai eficient pentru fericirea lor postmortem decât dacă s-ar aplica unui trup despărţit deja de suflet. Credinţa că a muri pe jumătate cufundat în Gange sau în alt râu sacru[63] îi asigură defunctului intrarea într-un paradis este una dintre cele mai groaznice superstiţii hinduse. Ea îi face pe unii credincioşi să-şi smulgă părinţii din patul pe care agonizează ca să-i transporte pe malul unui râu şi să-i cufunde în apă sau, aşteptând acest ultim ritual, să-i lase întinşi în apropierea câmpului de incinerare unde le va fi curând ridicat rugul.

Am văzut astfel de nefericiţi abandonaţi acolo ca să moară, ale căror priviri arătau că erau pe deplin lucizi, conştienţi de situaţia lor. Ştiu că orientalii nu au în faţa morţii spaima pe care o resimt cei mai mulţi dintre occidentali – şi totuşi…

---

62 Nu vreau să las impresia că venerez relicve. Ar fi în contradicţie categorică cu învăţătura lui Buddha. Un înţelept este mare prin ideile pe care le-a exprimat; oasele lui sunt formate din aceeaşi materie ca oasele tuturor mamiferelor şi nu au nimic deosebit demn de venerat.

63 Vezi relatarea vizitei mele la Pashupatinath din în inima Munţilor Himalaya. Nepalul.

Există poate mulţi resemnaţi care se supun de bunăvoie practicii sinistre deoarece cred în superstiţia călăilor lor, dar sunt şi alţii care se revoltă şi ale căror proteste nu sunt ascultate.

Mai multă greutate decât mărturia mea va avea aceea împrumutată de la un indian cu un nume pe care un semen de-al lui, poetul Rabindranath, avea să-l facă celebru. Iată ce relatează în autobiografia lui Devendranath Tagore, care a fost onorat cu titlul de Maharshi (mare înţelept):

Pe când bunica se afla pe patul de moarte, tata era absent, fiind plecat la Allahabad. Medicul ne-a spus că bolnava nu trebuia să mai fie ţinută mult timp în casă. Aşa că bunica a fost scoasă afară ca să fie dusă pe malul Gangelui. Dar bunica dorea să mai trăiască; nu voia să fie dusă la Gange. „Dacă fiul meu Dwarkanath ar fi fost aici, nu v-ar fi îngăduit niciodată să mă scoateţi din casă”, spunea ea. Dar nimeni n-o asculta şi a fost dusă pe malul râului. Acolo, ea a mai spus: „Pentru că m-aţi adus la Gange împotriva voinţei mele, am să vă dau multă bătaie de cap. N-o să mor imediat”.

A fost aşezată într-un şopron acoperit cu ţiglă, pe malul Gangelui, unde a trăit încă trei zile şi trei nopţi…

La răsăritul soarelui, îşi trăia ultimele clipe. A fost dusă atunci în mijlocul Gangelui şi toţi au strigat zgomotos numele Ganga, Nārāyana[64] şi Brahma. La sfârşit, şi-a dat ultima suflare[65].

Indieni care păreau a fi demni de încredere m-au asigurat că, în unele cazuri, când bolnavul nu se hotăra să moară, cucernicele sale rude îl sufocau vârându-i în gură nămol sacru din Gange sau din alt râu sfânt. Cei de la care deţin aceste informaţii mă încredinţau că intenţia categorică a celor care acţionau în acest fel nu era deloc

64 Ganga, Gangele, este considerat o zeiţă; Narayana este zeul Vishnu.

65 Autobiografia lui Maharshi Devendranath Tagore, tradusă din originalul bengalez în engleză de Satyendranath Tagore. Traducerea în limba franceză îmi aparţine.

să ia viaţa muribundului. Voiau doar să-l ajute să moară într-un mod pios.

O altă superstiţie interzice ca un bolnav care a fost dus pe malul unui râu ca să moară să fie transportat înapoi acasă pentru că nu moare şi să-şi reia viaţa normală dacă se vindecă. În acest caz, ar trebui să se retragă în altă parte şi să trăiască singur, ca un ascet, lăsând tot ce are fiilor.

Astfel de obiceiuri par a fi căzut mai mult sau mai puţin în desuetudine. Zic „mai mult sau mai puţin” deoarece viitorul poate să ne rezerve multe surprize în privinţa superstiţiilor hinduse.

Incinerarea morţilor este datina generală în India şi trebuie să-i felicităm pe indieni, deoarece este o practică prin care ar putea fi atenuate într-o oarecare măsură efectele deselor epidemii.

Totuşi, se face o excepţie pentru *sannyasin* (asceţi) \ care sunt îngropaţi – şi, în general, îngropaţi în poziţie de meditaţie, cu picioarele încrucişate. Excepţie fac şi copiii foarte mici, care pot fi aruncaţi într-un râu. Iar a treia excepţie – ciudată – îi vizează pe cei care, mai mult decât toţi ceilalţi, ar trebui să fie incineraţi: leproşii şi alte persoane atinse de boli asemănătoare.

Îmi amintesc uimirea şi dezgustul pe care mi le-a provocat vederea cadavrului, deja mutilat şi cu abdomenul deschis, al unui bebeluş căruia un câine îi devora liniştit măruntaiele. Apa adusese trupuşorul la mal sau poate că nu fusese scufundat în mijlocul fluviului şi ajunsese acolo, prins în nămol, prin mulţimea celor care îşi făceau abluţiunile rituale. Lângă el, adoratori care schiţau mudre răspândeau, drept ofrandă sfintei Mame-Gange, flori de iasomie şi de filimică, ce pluteau un moment pe apă, apoi se duceau la fund, adăugându-se stratului de putreziciune vegetală şi animală care, amestecat cu mâlul fluviului, face malurile apelor mici vâscoase şi urât mirositoare.

Această întâlnire lugubră avusese loc în timpul primei mele vizite la Benares, cu mulţi ani înainte de

marea epidemie pe care am descris-o.

Dar văzusem şi altele mai târziu, printre care şi următoarea: urcam cu barca pe Gange, îndreptându-mă spre templul de la[66]

Dakshineshvar. Înaintam încet de-a lungul fluviului, folosind prăjina împotriva curentului. Îi priveam pe cei care se scăldau, pe femeile care îşi spălau oalele de aramă şi, deodată, am zărit un obiect îngust şi lung pe care un câine îl trăgea spre el. Văzând că ezitam să numesc ceea ce mi se părea că recunosc, servitorul mi-a alungat incertitudinea declarând calm: „E un om”.

Era într-adevăr un cadavru, un cadavru devenit rozaliu, acel rozaliu vineţiu ce aminteşte culoarea unor păpuşi care au corpul din piele. Capul era de nerecunoscut, buzele, roase, lăsau să se vadă dinţii. Pe când ne apropiam de acea epavă macabră, am observat că avea picioarele legate; în pofida şederii în apă, carnea părea să fie tare, deoarece câinele, fiindu-i greu să muşte din ea, trăgea cu toate puterile de membre, ridicând rând pe rând picioarele sau braţele, târând cadavrul în nămol fără să lase impresia că mânca mare lucru.

Nu ne aflam la Benares, ci foarte aproape de Calcutta, iar aruncarea cadavrelor în apă era interzisă… Dar, la urma urmelor, picioarele legate dădeau de gândit: omul era probabil viu când fusese aruncat în apă, nu se putea şti unde, poate foarte departe în amonte faţă de locul unde îl adusese curentul. Dar pe cine mai interesează aceste lucruri în India, unde populaţia este atât de numeroasă?

Revenind de la templu, fiind ora refluxului, am mers pe mijlocul fluviului, unde este de ajuns să te laşi în voia curentului. Trecând la distanţă prin faţa locului unde văzusem mortul, servitorul mi-a zis: „E terminat deja”. Într-adevăr, în locul sinistrei păpuşi rozalii nu se mai zărea decât o grămadă agitată de vulturi. Alungaseră câinele şi i-am văzut luându-şi zborul: locul era curat.

---

66 Vezi infra, capitolul IX.

Pe măsură ce anii treceau, astfel de întâlniri deveneau tot mai rare în apropierea marilor centre. Chiar la Benares, Gangele nu mai căra decât câini morţi, iar numărul lor nu era mare. Canalele de scurgere ale oraşului, care se vărsau în apa sfântă a fluviului, şi rămăşiţele omeneşti pe care le aruncă acolo cei însărcinaţi cu incinerările sunt de-ajuns ca să facă această apă suspectă. Dar indienii gândeau altfel. Şi declarau triumfal: „Apa Gangelui rămâne permanent pură, nimic n-o poate contamina; s-au făcut analize, iar ele au demonstrat că apa Gangelui nu conţine niciun microb”. La care străinii, guri rele, ripostează zicând între ei: „Apa Gangelui este atât de murdară, încât nici microbii nu pot să trăiască în ea”.

Totuşi, asta e o replică pe care nu era bine s-o rosteşti în faţa indigenilor.

Ciuma şi holera îşi vedeau neabătut de drum. Ram!… Ram!… Morţii continuau să defileze zi şi noapte prin faţa grădinii din jurul pavilionului meu, iar eu mă sufocam în continuare de căldură şi de mirosul nu prea plăcut de fenol.

O şcoală situată în aceeaşi grădină şi unde învăţau fetiţe nu socotise de cuviinţă să-şi închidă porţile. De altfel, nu erau mai în pericol în clasă decât la casele lor. Totuşi, la un interval de câteva zile, două dintre ele, sosite dimineaţa aparent sănătoase, s-au prăbuşit brusc şi au murit în mai puţin de o oră chiar în şcoală, înainte de amiază.

Curiozitatea mă împingea uneori până pe cheiul de incinerare; era un mod de a mă informa cu privire la intensitatea sau diminuarea epidemiei. Şi apoi, mă interesau atitudinile pitoreşti ale „spectatorilor”. Yoghini convinşi sau impostori, toţi erau potriviţi să tenteze penelul unui pictor. Eu nu sunt pictoriţă şi mă limitam să mă aşez uneori lângă unul dintre ei, încercând să-l fac să vorbească.

„De ce contempli cu atâta atenţie cadavrele care se transformă în cenuşă? întrebam eu. Spectacolul distrugerii nu e continuu, prezent pretutindeni şi în toate? îl poţi

vedea în fiecare fir de iarbă, în fiecare piatră, dacă eşti în stare”.

Unii dădeau din cap aprobator, alţii se supărau, strigau injurii şi, dacă n-ar fi fost mulţimea care mişuna pe cheiuri, poate că n-aş fi fost foarte în siguranţă.

Stele naive, monumente mici, înalte de cincizeci de centimetri, te fac şi ele să visezi pe acel *ghat* funebru. Ele amintesc că acolo nu au fost arşi numai morţi, ci şi femei vii, care au fost culcate pe ruguri lângă soţii lor defuncţi.

Stelele, sculptate grosolan, înfăţişează imaginea unui bărbat şi a unei femei în picioare unul lângă altul, datând din vremuri apuse… Superstiţia sinistră, ale cărei efecte tragice le comemorează, a murit definitiv?

Englezii au plecat, ei, care decretaseră legi ce pedepseau asasinatele rituale… E cazul să fim complet liniştiţi în privinţa viitorului? Ar trebui să ne îndoim?

„Poezia” acestui gen de sinucidere n-a încetat să bântuie mintea unor intelectuali indieni. În legătură cu un tablou intitulat Sati[67], reprezentând o văduvă îngenuncheată printre flăcările unui rug, o femeie eminentă, poetă şi militantă pentru independenţa Indiei, Sarojini Naidu, a scris:

Life of my life. Death’s bitter sword
Hath severed us like a broken word
Rent us în twain, who are but one…
Shall the flesh survive when the soul is gone…[68]
(„Viaţa vieţii mele, paloşul aspru al morţii mele
Ne-a despărţit ca un cuvânt frânt.

67 Sati este numele soţiei lui Shiva dintr-o legendă din Pur ane (veche istorie a zeităţilor). Shiva fiind insultat, Sati moare din pricina durerii resimţite ca urmare a ofensei aduse iubitului ei soţ. După una dintre versiunile acestei legende, Sati a murit astfel: s-a dus într-un loc retras, a practicat o meditaţie yoghină deosebită ce aprindea un foc în trupul yoghinului, iar acest foc a mistuit-o. De aici vine, prin extensie, numele de sati dat văduvelor care îşi manifestă iubirea pentru soţ lăsându-se arse de vii ca să nu-i supravieţuiască. Tabloul respectiv fusese prezentat într-o expoziţie de artă, unde l-am văzut. îi aparţinea atunci lui Samarendro Nath Tagore. Am şi eu o reproducere.

68 Extras din The Golden Threshold.

Să destrami în două ceea ce este doar unul…

Trupul va supravieţui oare când sufletul va fi plecat…”)

Despre acelaşi tablou, un artist şi un intelectual foarte distins, Coomaraswamy (mort în 1947), şi-a exprimat părerea după cum urmează:

Idealul care îşi găseşte expresia în *sati* a fost atât de prost înţeles şi interpretat, încât o explicaţie ar putea fi utilă. Cutuma *sati* devenită obligatorie ca lege socială ar fi infinit de nedreaptă şi rea, se înţelege de la sine. Ea nu se poate aplica decât unor cazuri excepţionale, în condiţii aparte. Este un ideal care atrage mai curând femeile decât bărbaţii.

Astfel, în pofida civilizaţiei şi a bunului-simţ, Infinitul protestează împotriva revendicărilor perfecţiunii…

Unii pot să presupună că, în India, *sati* a ajuns să fie considerată o cutumă barbară şi crudă din vremurile trecute. Este posibil ca indienii să nu fie deloc în stare s-o suporte în continuare, dar n-o privesc cu oroare. Familiile care pot numi o strămoaşă devenită *sati* sunt mândre de înaintaşa lor eroică şi, cel puţin în Bengal, multe femei – poate majoritatea – îndrăgesc acest ideal şi ar dori să mai poată fi realizat…

Tabloul înfăţişează tragedia eternă a iubirii, care este viaţa însăşi pentru o femeie şi numai o parte din viaţă pentru un bărbat. Expresia ultimă a acestui fapt real şochează sentimentele de tihnă şi confort ale unei burghezii prospere. Am pierdut credinţa care făcea posibile astfel de lucruri. Suntem mai mari sau mai mici pentru că nu mai putem suporta gândul unei astfel de iubiri sau o asemenea iubire încă există?

Ca referinţă, reproduc mai jos textul original englez[69].

---

69. ..the picture embodies the eternei tragedy of love that is life itself to a woman and only part of life to a man. The ultimate expression of this real thing in human psychology cuts across all the quiet and comfortable sentiment of a prosperous bourgeoisie. We have lost the faith that made such things possible. Are we greater, or less, because

Multe văduve indiene regretă că nu pot muri pe rug împreună cu rămăşiţele pământeşti ale soţului, ne spune Coomaraswamy. Mă îndoiesc foarte mult că există chiar atât de *multe*, dar nu pot să neg că ideea acestei sinucideri atroce continuă să bântuie minţile bolnave ale unor nefericite.

Următoarea relatare îi aparţine unui avocat indian din una dintre cele mai înalte caste brahmanice[70], răposatul S.C. Mookerjee, un militant al partidului care lupta pentru independenţa Indiei:

Cumnatul meu era pe moarte. Sora mea, foarte agitată, umbla de colo-colo, intrând din minut în minut în camera soţului ei, să vadă în ce stare era.

Bolnavul a murit pe când mă aflam lângă el, împreună cu alte persoane. Sora mea a ieşit repede. Cum intrase şi ieşise de nenumărate ori, nimeni nu i-a acordat vreo atenţie. Deodată, în curte s-a văzut o lumină puternică. Am ieşit în fugă; sora mea ardea ca o torţă. Turnase pe ea conţinutul unui bidon cu benzină şi-şi dăduse foc la haine. Am aruncat pături peste dânsa; m-am ales cu arsuri grave în timp ce stingeam flăcările, dar ele îi distruseseră deja prea profund trupul în diferite locuri pentru ca rănile să se mai poată vindeca. Sora mea a murit.

Nu ştiam cum să-i dau bătrânei noastre mame această veste cumplită – mă temeam ca nu cumva şocul să-i fie fatal. În fine, am luat-o în braţe, mi-am aşezat capul pe pieptul ei şi i-am povestit încetişor ce se întâmplase. Spre marea mea stupefacţie, mama m-a respins brusc, s-a ridicat dreaptă şi a exclamat veselă: „Sunt fericită, fiica mea nu va fi văduvă!”

Orice comentariu este de prisos, starea de spirit a celor două femei apare limpede. Va fi de ajuns să remarc

---

we cannot bear the thought of love like that?... or is there still, perhaps, such love?...”

70 Străinii nu ştiu în general că toate castele conţin grade ierarhice. Nu toţi brahmanii au acelaşi rang social. La fel stau lucrurile şi în cazul celorlalte caste.

că mama, care se bucura că fiica ei devenise *sati*, nu considerase potrivit şi pentru ea acest comportament. Era văduvă. Consideraţii de familie – copiii o abătuseră de la acest sacrificiu.

Să-ţi îmbibi hainele cu benzină şi să le dai foc este, de altfel, oricât ar fi de oribil, un mod de sinucidere pe care îl adoptă cu uşurinţă indienele care, dintr-un motiv sau altul, vor să părăsească această lume.

Cât despre *sati*, consider că din câte am spus se poate înţelege că amintirea aureolată de sentimentalismul morbid al acestei cutume sălbatice bântuie încă în mod periculos mintea unor indieni. Două exemple din rândul claselor populare vor completa această scurtă expunere.

Un bărbat tocmai fusese incinerat într-un sat de la frontiera indo-nepaleză; defunctul era celibatar. Am întrebat o ţărancă, vecina lui:

— Dacă ar fi fost căsătorit, soţia lui ar fi acceptat să fie arsă odată cu el? Şi am adăugat: Asta nu se mai face acum, nu-i aşa? E interzis…

— Da, e interzis… a răspuns nesigură femeia. Totuşi, dacă văduva are rude devotate, pot s-o ajute…

Aşa se întâmplase, cu ceva timp în urmă, într-un sat indian. O văduvă îşi exprimase, se zicea, „de bunăvoie” dorinţa de a fi arsă împreună cu cadavrul soţului ei. Urmaşe cortegiul funebru în văzul tuturor, urcase pe rug şi, în două rânduri, ceruse *ghi* să-l toarne peste ea[71]. Apoi, rudele „devotate” au dat foc grămezii de lemne. împrejurare ciudată, agentul de poliţie din sat a asistat şi el la sacrificiu. Indiferent că acesta a fost sau nu voit, justiţia engleză nu admitea săvârşirea lui, drept care le-a pedepsit cu asprime pe rudele prea „devotate” ale victimei[72].

Să ne întoarcem însă privirile de la acest spectacol

71 Unt topit, folosit în bucătăria indiană. în cazul sacrificiilor de origine vedică, ghi este turnat în foc ca ofrandă. Aici, victima se gândea poate să-l folosească în loc de benzina pe care alte sati o toarnă peste ele.

72 Am menţionat succint aceste două episoade în cartea mea în inima Munţilor Himalaya.

care, indiferent ce ar putea să creadă unii indieni, ne îngrozeşte; am dori ca indienii, după ce s-au eliberat de jugul politic al străinului, să se elibereze şi de jugul, mai apăsător şi mai nefast, al vechilor superstiţii care nu vor să dispară.

Multe luni trecuseră din a doua şedere la Benares. Supunându-mă unuia dintre acele misterioase îndemnuri care îmi dictează acţiunile, am părăsit oraşul şi, după câteva zile, călăream încă o dată prin pădurile Munţilor Himalaya, întorcându-mă în Tibet.

Capitolul VII

Shakti, mama universală Zeiţa-energie, creatoare a lumilor Adoratorii ei Diferitele aspecte ale cultului ei secret

Dominând nenumăraţii zei care, după spusele celor care „ştiu”, reprezintă diferitele chipuri ale aceleiaşi divinităţi sau, mai degrabă, diferitele feluri în care oamenii o concep, se înalţă imaginea cumplită sau ironic surâzătoare a Mamei.

Mama este divinitatea feminină, ceea ce poate să tulbure noţiunile noastre occidentale ereditare despre Dumnezeu, imaginat ca parte bărbătească: Tatăl.

Mama nu este *o* zeiţă – acestea sunt puzderie în India, ca şi zeii –, ci este Zeiţa absolută, Shakti.

Shakti, după cum indică numele – şi iniţiaţii în misterele ei ştiu lucrul ăsta –, este *Energia*. Nu e cazul să întrebăm: Energia cui, a ce? Emanând din ce? Produsă cum?… Este cauza necunoscută, generatoare şi totodată distrugătoare de lumi şi fiinţe, a materiei şi a spiritului; ea există anterior formării atomilor şi rămâne după destrămarea lor (*pralaya*).

Tratate enorme conţin mii de alegorii, prin care gânditorii indieni s-au străduit să aducă la cunoştinţă teoriile elaborate despre ea sau să le deghizeze pentru a le sustrage înţelegerii profanilor.

Să amintim în treacăt una dintre aceste povestiri.

Narada, marele înţelept, este cuprins de curiozitate.

Îşi zice: „Noi îi adorăm pe zei, Brahma, Vishnu, Shiva, dar zeii pe cine adoră?”. Nimic nu-i este imposibil lui Narada. El îi întreabă pe zei. Aceştia se arată reticenţi. Îi răspund:

— Mare înţelept, ce nevoie ai să ştii asta? Suntem zeii voştri şi, adorându-ne, vă bucuraţi de cele mai bune condiţii de viaţă. Nu-i deloc necesar să ştiţi care este zeitatea pe care noi o respectăm. De altfel, o, mare înţelept, ceea ce vrei să cunoşti este cel mai important şi mai greu de înţeles dintre adevăruri; cum v-am putea înfăţişa această „realitate”[73] imposibil de dezvăluit?

Narada este tenace, devine insinuant, linguşitor şi, în cele din urmă, obţine răspunsul dorit.

— Zeitatea pe care o venerăm, o, înţeleptule, este eterna rădăcină a materiei, care este Fiinţa însăşi. Universul întreg a fost creat de această mare Zeiţă; prin ea dăinuie, prin ea va fi distrusă şi, câtă vreme există, lumea este dominată de farmecul ei. Află, o, înţeleptule, că noi, zeii, depindem de Shakti, că existăm numai prin ea, că ea este cauza tuturor fenomenelor, că întruchipează toate formele ca în joacă. Prin Shakti este Brahma creator, Vishnu păstrător şi Shiva distrugător; ei sunt la fel de inerţi ca nişte cadavre. Numai Energia (Shakti) este activă[74].

Ce s-a întâmplat cu bogatul panteon indian în faţa acestei declaraţii (de o formă foarte orientală) de ateism transcendent?

Mai concis, aceeaşi declaraţie mi-a fost făcută şi de specialişti contemporani în *Vede*: „Pârabrahman (Şinele Suprem în sens panteist) nu este nimic, mi-au spus ei, totul este Shakti (Energia)”.

Am greşi deducând de aici că Shakti-Energia este un concept ştiinţific materialist. Nici vorbă de aşa ceva.

---

73 Termenul sanscrit tattava este folosit aici cu sensul de „realitate în sine”.

74 După Mahabhagavata. Aceeaşi idee se găseşte în Kubjika Tantra: „Fără Shakti a fiecăruia dintre ei, soţii (zeii care sunt în mod simbolic uniţi de Shakti) sunt doar corpuri inerte”. Sau în Jnanatnava: „Shiva fără Shakti este inert ca un cadavru, fără Shakti nu poate face nimic”.

Shakti-Energia ar fi mai degrabă o concepţie mistică. Dar ne putem lipsi de reflecţii nesfârşite pe marginea acestui subiect, deoarece suntem informaţi că natura lui Shakti nu poate fi cunoscută şi că toate teoriile pe care le putem elabora despre ea sunt produse ale activităţii sale ironice, ţesând vălul de iluzii veşnic suspendat în faţa Marelui Vid (*Sunyata*).

Se înţelege de la sine că noţiunea de Shakti, Energia personificată, îi este străină marii mase a credincioşilor hinduşi. Pentru aceştia, Zeiţa este o femeie puternică cu multiple forme şi căreia i te adresezi cu sute de nume diferite.

La un grad şi mai inferior de înţelegere, fiecare dintre formele Zeiţei este considerată a fi o femeie aparte.

Indiferent cum se manifestă, cultul Zeiţei le domină pe toate celelalte în India.

În cadrul tradiţionalismului foarte larg al hinduismului, în ceea ce priveşte cultul, credincioşii sunt *vaishnava*, shivaiţi sau *ganopati* (adoratori ai lui Ganesha, zeul cu cap de elefant, protectorul erudiţilor şi dătătorul de prosperitate). Una dintre ultimele urme ale religiei vedice s-a păstrat în cultul soarelui, aproape exclusiv practicat de brahmanii care recită mantra sacră prin excelenţă, al cărei sens este explicat în multe feluri diferite. Explicaţiile, cel puţin acelea considerate a fi cele mai profunde, sunt dezvăluite doar de unii guru şi numai anumitor discipoli recunoscuţi ca apţi să le înţeleagă.

Toţi brahmanii primesc câteva deslușiri despre acest subiect în cursul ceremoniei *upanyana*, când li se înmânează cordonul, însemn al castei lor. Totuşi, brahmanii înşişi mărturisesc că explicaţiile pe care le primesc atunci sunt foarte rudimentare[75]. De altfel, cel care le primeşte, un băiat de şapte-opt ani, nu este deloc în stare să le înţeleagă.

Gayatri, care iniţial s-ar fi putut să fie o formulă de

75 Amintesc în treacăt că o anumită meditaţie yoghină despre soare este practicată în Tibet.

adorare a soarelui material, „dătătorul de viaţă”, ce face să crească grânele şi, prin aceasta, întreţine viaţa, a căpătat mai târziu un sens mistic care s-a păstrat până în zilele noastre.

Cea mai obişnuită traducere este:

„Să medităm la lumina strălucitoare a Fiinţei dătătoare de viaţă. Să ne lumineze judecata”[76].

Toate ritualurile religioase hinduse prevăd în mod obligatoriu şi adorarea a noua planete: Soarele (Surya), deja menţionat, Luna (Chandra), Marte (Bhumi-suta), Mercur (Buddha), Jupiter (Guru), Venus (Shukra), Saturn (Shani) şi planetele Rahu şi Ketu.

Le sunt oferite apă limpede, flori, tămâie, prăjituri dulci, imitaţii de haine şi bani.

Gangele, considerat o zeiţă, a fost venerat de indieni din timpuri străvechi. Iată ce spune despre el un indian învăţat:

Apa Gangelui este considerată în stare să ofere mântuirea celor care se scaldă în ea sau doar o ating. Chiar şi în zilele noastre, cea mai mare dorinţă a oricărui hindus este să moară pe malul Gangelui. Venind de foarte departe, oasele morţilor (care au fost incineraţi) sunt

---

76S ayanacharya, care le aminteşte în comentariul său la Rigveda. După spusele lui, una dintre interpretări se referă la brahmani (sau la celelalte două caste pure cărora le este îngăduit să recite gayatri). Ea înseamnă:

„Să medităm, ca la noi înşine, la strălucitorul şi omniprezentul creator; această lumină divină care distruge ignoranţa şi efectele sale. Fie ca acest soare să ne lumineze mintea ”.

A doua interpretare: „Să medităm, ca la un obiect de adoraţie, la strălucitoarea lumină a acestui soare pe care toţi o doresc. Fie ca acest soare să ne lumineze mintea”.

A treia interpretare: „Să obţinem de la acest soare hrana pe care fiecare o doreşte. Fie ca acest soare să ne lumineze judecata”.

Aşa cum s-a procedat cu cenuşa lui Gandhi.

Despre cufundarea în apele Gangelui, vezi supra, p. 119.
în legătură cu acest subiect, vezi şi supra, p. 124.

aduse zilnic la Hardwar şi în alte locuri ca să fie aruncate1 în apele fluviului, în credinţa că defuncţii vor primi astfel un loc în sălaşul ceresc. Când un hindus se apropie de clipa morţii, i se toarnă pe gât apă din Gange2.

Nu există niciun râu în lume a cărui apă să aibă proprietăţi atât de sănătoase. Dacă un loc a devenit impur, apa Gangelui îl purifică. Niciun râu nu are calităţi fertilizante atât de puternice. Chimiştii europeni declară că este singura apă care nu permite înmulţirea microbilor dăunători3.

Această ultimă afirmaţie, care nu ştiu pe ce se bazează, dovedeşte un entuziasm destul de exagerat. La Benares, unde alimentarea cu apă a oraşului se face din Gange, apa este decantată şi dezinfectată într-o mare incintă specială cuprinzând mai multe bazine prin care aceasta trece înainte de a fi distribuită. Dar „credincioşii” nu fac greşeala să bea direct din fluviu în timp ce îşi fac baia rituală pe chei.

La zeităţile enumerate anterior se adaugă multe altele care, după toate aparenţele, sunt tot precedentele, sub nume diferite. Fiecare zeu, fiecare zeiţă sunt adoraţi sub un nume aparte în aproape fiecare dintre templele care le sunt consacrate, iar acest lucru provoacă consecinţe ciudate. Cei mai puţin inteligenţi din marea mulţime a adoratorilor nu ştiu că această multitudine de nume se referă doar la câteva personalităţi divine şi ajung să-l deteste pe zeul X dacă sunt adoratorii zeului Z, fără să aibă bănuiala că X şi Z sunt unul şi acelaşi.

Asta este mai mult decât o eroare bună să stârnească râsul. Ura faţă de un zeu se întinde, în mod firesc, şi asupra celor care îl adoră, iar dacă zeul poate să rămână nepăsător la injuriile care i se aduc, nu la fel stau lucrurile cu adoratorii lui, când sunt victimele unor acte de violenţă.

Istoria ne oferă multe exemple de procedee pline de cruzime folosite de adoratorii unui zeu ca să-i facă pe adoratorii altui zeu să recunoscută întâietatea acestuia, ambele zeităţi fiind însă acelaşi personaj.

Voi cita un singur caz referitor la Ramanuja, unul dintre filosofii celebri ai Indiei (născut în jurul anului 1017).

Kulottunga, rege din dinastia Chola, împins de shivaiţii de la curtea lui, a vrut să obţină de la Ramanuja o declaraţie publică prin care să recunoască faptul că Shiva îi era superior lui Vishnu.

Ramanuja era *vaishnava*, adică adorator al lui Vishnu. Se afla în călătorie când a ajuns la reşedinţa lui porunca de a i se înfăţişa regelui. Unul dintre discipoli, pe nume Kurathalvan, şi bătrânul lui preceptor, Periya Nambi, s-au oferit să-i ţină locul.

Au încercat amândoi să angajeze o dezbatere despre meritele celor două zeităţi. Conform tradiţiei, Kurathalvan şi-a permis o glumă, jucându-se cu sensurile termenului Shiva. I se cerea să afirme că nu exista nimic superior lui Shiva (*Shiva parataram naşti*). Folosind numele lui Shiva ca denumire a unei unităţi de măsură folosite în epocă, Kurathalvan a răspuns că o altă măsură de capacitate, *drona*, era superioară lui *Shiva*. Dar rău a făcut vrând să fie spiritual, deoarece a fost condamnat să i se scoată ochii. Bătrânul lui tovarăş, Periya Nambi, a avut aceeaşi soartă şi cei doi orbi au fost aruncaţi în drum după supliciu. Periya Nambi a murit din cauza rănilor, dar Kurathalvan, mai robust, a reuşit să ajungă în oraşul Stirangam, unde a fost primit de coreligionarii lui.

Este o poveste foarte veche, dar care, în diverse variante, a fost repetată de multe ori de-a lungul secolelor.

În timpurile moderne, cu ocazia unor *mela* (mari adunări religioase) la Hardwar şi în alte locuri sfinte, s-a încetăţenit înfruntarea credincioşilor din diferite secte, care folosesc cu ardoare pumnii şi bâtele în onoarea zeităţilor lor. În aceste încăierări, la care participă câteva sute de indivizi, plouă cu vânătăi şi fracturi şi, nu de puţine ori, asemenea reuniuni pioase se soldează cu câteva capete sparte iremediabil.

Pe deasupra acestor dezbateri despre prezenţa şi

meritele zeilor, Zeiţa pluteşte senină. Nimeni nu-i contestă perfecţiunea şi puterea, iar adoratorii tuturor zeilor o adoră şi pe ea, sub unul dintre multiplele-i nume.

În realitate, hinduşii – indiferent că sunt *vaishnava*, shivaiţi sau adoratori ai altor zeităţi –, oricare ar fi secta sau casta din care fac parte, sunt toţi, în adâncul sufletului, *shakta*, adică adoratori ai Zeiţei.

Dar nu există uniformitate în practicile ritualice care formează cultul ei şi în sentimentele pe care le inspiră adoratorilor. Ar fi necesară o carte groasă pentru a înfăţişa toate aspectele lui Shakti şi toate atitudinile spirituale ale credincioşilor. Nu putem prezenta aici decât un tablou sumar.

În afara aspectului filosofico-ştiinţific al Energiei, pe care l-am menţionat la începutul acestui capitol, Shakti este prezentată sub aspecte simbolice cu semnificaţie esoterică şi aspecte exoterice: cele care constituie cultul public.

Să vedem întâi câteva dintre primele aspecte.

În *Pur a ne*[77] se spune că, într-o anumită situaţie[78], Shakti i-a apărut soţului ei Shiva sub zece forme diferite.

Întâi a apărut ca zeiţa Kali. Iată cum este descrisă:

Corpul ei era de un albastru la fel de închis precum cel mai închis dintre nori; era goală şi cumplită. Părul lung şi negru îi cădea răvăşit pe spate; în talie avea o centură de care atârnau capete de oameni, iar o ghirlandă lungă de capete tăiate, din care picura sânge, îi cobora de la gât până la genunchi.

Într-una dintre mâinile ei stângi (zeiţa avea patru braţe) ţinea un alt cap însângerat şi în cealaltă mână stângă ţinea o sabie. Cu cele două mâini drepte făcea semne liniştitoare, promiţând lumii protecţie. Limba, foarte roşie, atârna afară din gura deschisă, care lăsa să se

---

77 Cărţi care înfăţişează vechile legende ale zeilor.

78 Shiva îi interzisese lui Shakti să asiste la marele sacrificiu ritualic (yajna) pe care tatăl ei, Daksha, urma să-l celebreze şi la care el, Shiva, nu fusese invitat.

vadă dinţii mari şi ascuţiţi. Avea trei ochi[79]. Cel din mijlocul frunţii strălucea orbitor.

A doua oară a apărut sub trăsăturile lui Tara.

De culoare albastru-închis şi cu o înfăţişare înspăimântătoare, cu limba atârnând, părul încâlcit legat în creştetul capului într-un coc cu un şarpe, în timp ce cinci semiluni formau o diademă deasupra frunţii. Avea trei ochi şi patru braţe. În cele patru mâini ţinea un lotus, o sabie, un pumnal şi un vas cu vin. În jurul şoldurilor avea înfăşurată o piele de tigru.

Apariţia a treia a fost Rajrajeswari.

De culoare roşie, cu trei ochi, o lună strălucindu-i deasupra frunţii, împodobită cu bijuterii splendide. În cele patru mâini ţinea un lasou, o ţepuşă, un arc şi o săgeată. Stătea pe un tron aşezat pe capetele lui Brahma, Vishnu, Rudra (Shiva) Ishana şi Mahesh. Explicaţia acestei alegorii este că Shakti domină toţi zeii.

A patra oară a apărut ca Bhuvaneshwari.

De culoare stacojie, splendid înveşmântată şi împodobită. Două dintre mâini ţineau lasoul şi ţepuşa, celelalte două făceau gesturi de binecuvântare. Avea trei ochi şi o semilună îi strălucea deasupra frunţii.

Apariţia a cincea a fost Bairavi.

Aşezată pe un lotus; cu faţa roşie, bogat înveşmântată şi împodobită, un colier de capete de om îi atârna la gât, avea cei trei ochi obişnuiţi şi semiluna deasupra frunţii. Două dintre mâinile sale ţineau o ghirlandă de flori şi o carte, iar celelalte două încurajau şi dădeau binecuvântarea.

Şi iată cea mai cumplită dintre apariţii, Chinnamasta. Îmi este deosebit de familiară deoarece, cu foarte mult timp în urmă, un ascet hindus mi-a făcut cadou o acuarelă veche care o reprezenta. Aceste tablouri sunt rare şi niciun indian cap de familie n-ar îndrăzni să păstreze unul în casă, deoarece Chinnamasta este zeiţa mistică ce distruge

79 Imaginile tuturor zeităţilor tantrice au trei ochi. Ochiul din mijlocul frunţii simbolizează Cunoaşterea.

tot ce aparţine acestei lumi. Doar *sannyasinii* care au renunţat nu numai la lumea noastră, ci şi la toate celelalte, inclusiv la sălaşele paradiziace ale zeilor, atârnă uneori imaginea lui Chinnamasta pe peretele camerei lor. Ceea ce am făcut şi eu cu acuarela mea ca s-o sustrag privirilor, deoarece simbolismul ei, neînţeles de profani, ar fi putut să le pară şocant.

Chinnamasta este reprezentată când de culoare stacojie, când de un gri roşiatic (ca în acuarela mea). Este goală, zveltă şi cu forme perfecte. O ghirlandă de capete de om pusă la gât îi atârnă până la genunchi. Are doar două braţe. Şi-a tăiat capul cu sabia pe care o ţine încă în mâna dreaptă, în timp ce mâna stângă ţine capul retezat de părul lung şi negru. Din gâtul rămas fără cap ţâşnesc trei jeturi de sânge care descriu o curbă înaltă, unul cade în gura capului – propriul cap – pe care zeiţa îl ţine în mână, iar celelalte două jeturi sunt băute de două zeităţi feminine de mărime mult mai mică decât zeiţa, Dakini şi Yogini, una neagră, cealaltă albă, care stau în picioare de o parte şi de alta a ei şi au săbii în mâini.

Cei trei ochi ai zeiţei au strălucirea soarelui, a lunii şi a focului (zeul Agni).

Chinnamasta stă rigidă şi mândră pe un cuplu în poziţie de unire sexuală, pe care îl striveşte sub picioare. Cuplul este reprezentat într-un triunghi de culoare închisă, cu vârful în jos (indică astfel caracterul tantric al simbolului), triunghiul-însuşi fiind plasat în centrul unui lotus alb deschis.

Printre alte semnificaţii esoterice, Chinnamasta simbolizează triumful asupra instinctelor animalice şi eliberarea din ciclul morţilor şi renaşterilor repetate, *samsara*.

Ce de-a şaptea apariţie este Dhumavati.

De culoare fumurie, hidoasă, slabă de i se văd oasele. Ţine un coş în care se spală grânele (un *kula*). Se află într-un car decorat cu un stindard pe care este pictat un corb (stindardul zeului morţii).

Apariţia a opta este Bagalamukhi.

Are tenul galben, veşmintele îi sunt galbene şi e gătită cu bijuterii de aur. Cei trei ochi îi strălucesc puternic; are o semilună ca diademă. Stă pe un tron de aur într-o cameră cu pereţi din aur. Tronul şi pereţii sunt bătuţi cu pietre scumpe.

A noua oară apare ca Matangi.

Neagră, aşezată pe un lotus roşu, îmbrăcată în veşminte roşii. Are cei trei ochi obişnuiţi şi patru braţe. În mâini ţine un lasou, o ţepuşă, o sabie şi un scut.

Apariţia a zecea este Mahalakshmi.

În general este reprezentată ca o femeie tânără şi drăguţă cu tenul trandafiriu, aşezată pe un lotus roşu. Are patru braţe; două mâini ţin lotuşi, iar celelalte două fac semne încurajatoare şi-şi binecuvântează adoratorii. Patru elefanţi albi ridică cu trompa vase bătute cu pietre scumpe şi varsă peste zeiţă apa nemuririi.

Sub această formă, Shakti este zeiţa bogăţiei.

O iconografie bogată, asupra căreia am insistat pur şi simplu pentru a-i ajuta pe cititori să-şi facă o idee despre imaginile asupra cărora se exercită meditaţiile mistice ale adoratorilor lui Shakti.

Dintre aceste zece forme (Mahāvidyā), numai două sunt destinate cultului public: Kali şi Lakshmi (Mahalakshmi, marea Lakshmi). O altă formă a lui Shakti este adorată ca Sarasvati, zeiţa cunoaşterii, a elocinţei, protectoarea învăţaţilor. Altă formă este Durga războinica, exterminatoarea de demoni, reprezentată călare pe un leu, alteori un tigru, după cum arată statueta pe care o am eu.

Totuşi, episoadele istoriilor legendare ale zeiţelor Durga şi Kali sunt aproape identice şi se referă în mod vizibil la aceeaşi personalitate simbolică. Cultul dedicat celor două divinităţi de masa populară a adoratorilor este şi el asemănător. Amândurora le fac plăcere sacrificiile sângeroase.

Zilnic sunt sacrificate mii de capre în faţa numeroaselor altare ridicate pentru Kali în India. Unele

temple, cum ar fi Kalighat de la Calcutta, sunt adevărate abatoare. Caprele sunt aduse acolo de credincioşi şi decapitate de un preot însărcinat cu acest sacrificiu. Cel care a oferit animalul poate să ia corpul acasă şi să mănânce carnea. Dughene de măcelari ocupă vecinătatea templului; se poate cumpăra carne provenită de la animalele care au fost sacrificate. În realitate, hinduşii tradiţionalişti care consumă carne n-ar trebui s-o mănânce decât pe aceea a animalelor oferite spre sacrificare.

Cât o priveşte pe zeiţă, după toate aparenţele, acesteia îi ajunge să vadă şiroind sângele victimelor şi să-i adulmece mirosul.

Nu trebuie să se creadă că sacrificiile au loc întotdeauna în prezenţa unei efigii a lui Kali. O legendă referitoare la Shakti, soţia lui Shiva[80], care a murit de durere văzându-şi soţul umilit în public, spune că Shiva a ridicat trupul lui Shakti şi, cu mintea rătăcită de durere, a umblat prin lume ducând pe umăr cadavrul iubitei sale. Deoarece mersul lui dezordonat ameninţa să zdruncine echilibrul universului, Vishnu a vrut să-l elibereze pe Shiva de povara funebră ca să-l facă să-şi recapete liniştea minţii. Stând în spatele lui Shiva, Vishnu a tăiat aşadar în bucăţi corpul defunctei. Aceste bucăţi au căzut în diferite locuri, pe parcursul drumului străbătut de zeu.

Aceste locuri, numite *Maha pita* (sunt vreo cincizeci şi două în India), sunt locuri de pelerinaj, *tirtha*, consacrate părţilor corpului lui Shakti care au căzut acolo.

La Kalighat se spune că au căzut patru degete de la piciorul drept al lui Shakti. O imitaţie a acestor degete de la picior este păstrată cu stricteţe, ascunsă în templu, şi ei i se adresează brahmanii care oficiază ritualurile adorării. Este un fapt puţin cunoscut chiar şi de către hinduşi.

Totuşi, în acelaşi templu, agăţată de o stelă, se află o altă imitaţie care ţine locul zeiţei. Este doar un cap din aur la care sunt ataşate patru mâini, de asemenea din aur. O

---

80 în această încarnare poartă numele de Sati - vezi supra, nota 1 de la p. 125.

perdea le ascunde vizitatorilor această emblemă.

La fel se întâmplă în toate templele ridicate pe locurile denumite *Maha pita*. La Kamakhya, în Assam, este venerată o efigie a părţilor sexuale ale zeiţei. Voi mai vorbi despre acest pelerinaj.

În toate aceste locuri, cultul include sacrificii sângeroase, dar nicăieri acestea nu ating proporţiile pe care le capătă în Nepal[81].

Acolo, un ţinut himalayan care se intitulează cu încântare de sine „Zidul de apărare al tradiţionalismului hindus”, Dasahara, marea sărbătoare închinată zeiţei Durga, prilejuieşte masacrarea a mii de bivoli şi râuleţe de sânge curg atunci pe străzile oraşului[82].

Ritualul îngrozitor, practicat în Nepal şi probabil şi în alte părţi, constă în a stropi cu sânge efigia zeiţei, presând carotida victimei pentru ca sângele să ţâşnească cu presiune, aşa cum facem uneori cu apa când stropim cu un furtun. Unii dintre sacrificatori se laudă că în acest fel pot face ca agonia unei victime să dureze mai bine de o oră.

Adoratorii lui Kali-Durga nu s-au oprit aici. Ei sunt obsedaţi de ideea de a-i oferi Mamei victime mai nobile decât animalele. Ar vrea să-i ofere oameni.

Mă îndoiesc foarte tare că în epoca noastră sunt mulţi oameni care au astfel de gânduri, dar nu pot să spun că nu există.

Într-o zi, aflându-mă în sudul Indiei, unul dintre aceşti fanatici mi-a declarat deschis: „Îi sacrificăm Mamei capre; ea ar prefera oameni, dar nu-i putem oferi. Englezii ne interzic”[83].

Englezii au plecat şi totuşi, în pofida faptului că foarte mulţi dintre conducătorii actuali sunt intelectuali deosebiţi, care au o dorinţă incontestabilă de a-şi lumina compatrioţii, ne întrebăm dacă, până în colţurile

81 Observaţii făcute prin 1950.

82 Vezi cartea mea în inima Munţilor Himalaya. Nepalul.

83 Suntem înclinaţi să credem că la fel procedează şi guvernul Indiei independente.

îndepărtate ale vastului teritoriu pe care îl au de guvernat, vor reuşi întotdeauna să-i împiedice pe indivizii care nutresc superstiţii atât de îngrozitoare să le pună în practică.

De altfel, sacrificiile umane au existat la toate popoarele. Vorbind numai de India, unele triburi aborigene sacrificau tinere deasupra unei gropi pentru ca sângele lor, intrând în pământ, s-o îmbuneze pe zeiţa fertilităţii şi să asigure recolte bogate.

În ceea ce priveşte timpurile vedice, suntem îndreptăţiţi să credem că sacrificiul uman (*purushamedha*) a fost într-adevăr practicat. Explicaţiile potrivit cărora acest sacrificiu a fost caracteristic doar omului primordial mitologic nu sunt convingătoare.

În ceea ce o priveşte pe Kali, aceasta a dat naştere sinistrei frăţii criminale a aşa-numiţilor *thug*. Membrii săi, adoratori ai cumplitei zeiţe, asasinau în onoarea ei, sugrumându-şi victimele. Suprimarea acestei secte de asasini mistici a fost realizată în mod energic de autorităţile britanice în 1830, dar siniştrii *thug* au fost definitiv eliminaţi abia în 1848.

În legătură cu ei s-a născut o legendă care mi-a fost povestită de un indian. Naratorul era ferm convins de realitatea faptelor pe care le relata. Iat-o:

La început, leşurile oamenilor asasinaţi nu erau descoperite şi, astfel, asasinii scăpau nepedepsiţi. Zeiţa le poruncise categoric să nu se uite niciodată în urmă când se depărtau după comiterea unui asasinat.

Totuşi, într-o zi, unul dintre asasini, împins de curiozitate, a întors capul să vadă ce se întâmpla cu victima. Şi a zărit-o pe Kali devorând cadavrul. Ea a dispărut imediat şi, de atunci, nu şi-a mai îndeplinit funcţia protectoare. Trupurile celor asasinaţi au fost găsite, iar descoperirea lor a dus la aflarea criminalilor, a căror confrerie a ajuns, după cum am spus, să fie suprimată.

Obiceiuri asemănătoare existau în secta aşa-numiţilor *kapalika*. Aceştia nu erau direct adoratori ai lui Kali. Ei îl

venerau pe Bhairava (cel care produce spaima), una dintre formele lui Shiva, dar erau înrudiţi cu shaktismul (cultul zeiţei Shakti).

Aceşti fanatici considerau că ofranda cea mai plăcută zeului lor era un cap de om – dar nu un cap oarecare, ci capul unui brahman şi, de preferinţă, al unui brahman eminent, erudit sau sfânt. De multe ori criminalii erau ei înşişi brahmani.

Se spune că în vremea lui Shankaracharya, cel mai renumit dintre filosofii indieni[84], o parte din populaţia *mahratt*, brahmani numiţi *kanadit* avea obiceiul să abată pelerini din drumul lor, sub un pretext oarecare, apoi să-i decapiteze după ce-i duseseră într-un loc izolat. Se spune că, în cursul unui pelerinaj, Shankaracharya a fost cât pe ce să devină victima unuia dintre ei, fiind salvat doar de sosirea neaşteptată a unuia dintre discipolii săi, care l-a ucis pe acel kanadi.

Lucru de mirare, Shakti, sub forma lui Kali, zeiţa sângeroasă, inspiratoarea unor culte feroce, este considerată de alţi adoratori ai ei mamă iubitoare şi i se consacră un cult de exaltare sentimentală, asemănător cu cel destinat lui Krishna, cu deosebirea că acesta trezeşte sentimente asemănătoare celor pe care le avem faţă de un iubit, pe când adoratorii lui Kali au sentimente de iubire filială. În afara acestei diferenţe, găsim la cei din urmă toate caracteristicile cultelor vaishnavite, viziuni, manifestări extravagante, dansuri, strigăte, plânsete etc., care au fost descrise mai înainte.

Poveştile despre viziuni sunt multe. Una dintre ele, al cărei protagonist se spune că a fost filosoful Shankaracharya, este istorisită după cum urmează.

Într-o zi, la Benares, simţindu-se copleşit de oboseală şi căldură, se întinsese pe dalele unei străduţe înguste care cobora în trepte spre Gange. Cum stătea aşa, culcat şi

84 Data de naştere a lui Shankara a iscat multe discuţii. Este fixată în general între 788 şi 800. Unii au vrut s-o plaseze în secolul al VI-lea, dar nu au mulţi susţinători.

moţăind, s-a apropiat o tânără ce ducea pe umăr un urcior gol pe care voia să-l umple cu apă din fluviu. Picioarele lui Shankara întinse de-a curmezişul treptelor blocau trecerea. Tânăra s-a oprit.

— Brahmane, i-a zis ea lui Shankara, trage-ţi picioarele, te rog, aş vrea să trec şi nu se cuvine să păşesc peste picioarele unui brahman.

— O, n-are importanţă! a răspuns filosoful. N-am putere să fac nicio mişcare, nu mai am energie (Shakti).

Atunci, în locul tinerei, Shankara a văzut-o pe zeiţă, care i s-a adresat sever:

— Înţelegi tu, care refuzi să mă cinsteşti, că nu poţi să faci nimic fără mine? a întrebat ea.

După care a dispărut.

Shankara s-a ridicat brusc şi a dat fuga la templul din Annapurna, din apropiere, unde a adorat-o pe zeiţă, spre marea mulţumire a credincioşilor care se aflau acolo şi cunoşteau necredinţa celebrului filosof.

Această poveste fantezistă mi-a fost istorisită pe treptele aceluiaşi templu din Annapurna, arătându-mi-se, în plus, şi treptele străduţei de-a latul căreia se întinsese Shankara când îi apăruse zeiţa. Credinţa sufletelor simple naşte peste tot aceleaşi aberaţii.

Se spune că Shankaracharya a compus pe loc un imn în onoarea zeiţei.

O, Mamă Annapurna[85], dătătoare de fericire.

Care oferi cu mărinimie daruri şi alungi teama.

O, mină de giuvaieruri, de frumuseţe.

Care îi purifici pe adoratorii tăi de toate păcatele.

Care rămâi indestructibilă chiar şi în vremea destrămării[86] Zeitate ocrotitoare a lui Kashi[87].

Vas al compasiunii, ajută-mă.

---

85 Annapurna este numele lui Shakti ca zeiţă a merindelor.

86 „în vremea destrămării”, adică atunci când atomii din care este alcătuită materia de disociază şi rămâne numai energia pură. E vorba de pralaya, felul în care indienii concep sfârşitul lumilor.

87 Kashi este unul dintre numele indiene ale oraşului căruia îi spunem Benares.

Imnul este lung şi fiecare strofa se termină cu „ajută-mă”. Sute de imnuri au fost compuse în cinstea lui Shakti, invocată sub diferitele ei nume. Iată fragmente extrase din câteva dintre acestea:

Devi, tu care îi eliberezi pe cei care te imploră de durere.

Fii favorabilă, o, Mamă a Universului.

Fii favorabilă, o, Regină a lumii.

Ocroteşte universul, o, suverană Stăpână a lucrurilor însufleţite şi neînsufleţite.

Tu eşti singurul sprijin al lumii.

Care e toată pătrunsă de tine.

Tu eşti sămânţa universului.

Şi eşti iluzia supremă.

Tot acest univers a fost vrăjit de tine şi când îţi place ţie, eşti mântuirea oamenilor.

Cum aş putea să te preamăresc.

Ce cuvinte sublime ar fi de ajuns?

Oare nu eşti mai presus de toate proslăvirile Tu, care exişti ca spirit în inima tuturor fiinţelor?

Mamă eternă, Energie care creează, menţine şi distruge.

Slavă ţie!

Şi acesta:

Nu cunosc nici formulele, nici gesturile ritualice.

Nu ştiu nici cum să te primesc, nici cum să-mi exprim jelaniile, Dar ştiu, o, Mamă, că urmându-te îmi alung suferinţele.

Neştiind poruncile tale.

N-am împlinit ceea ce ar fi trebuit să fac şi am nesocotit celebrarea cultului tău.

Dar, o, Mamă, eliberatoare a tuturor Fiinţelor.

Totul trebuie să-mi fie iertat.

Căci un fiu rău se naşte uneori, dar niciodată o mamă rea.

O, Mamă! Ai pe pământ o mulţime de fii vrednici de tine.

Dar eu, fiul tău, sunt demn de dispreţ.

Totuşi, nu se cuvine să mă părăseşti.

Căci un fiu rău se naşte uneori, dar niciodată o mamă rea.

O, Durga, Stăpâna noastră! Ocean de compasiune! îmi amintesc de tine când mă copleşeşte primejdia.

Copiii care suferă de foame şi de sete îşi cheamă întotdeauna mama. O, Mamă a lumii, nu e deloc uimitor că eşti plină de compasiune faţă de mine!

O mamă nu-şi părăseşte niciodată fiul, chiar dacă e împovărat de mii de păcate.

Nu există un păcătos mai mare decât mine.

Nu există o putere la fel de mare ca a ta pentru ştergerea păcatelor. O, Mahadevi, tu ai auzit ce aveam să-ţi spun.

E rândul tău să făptuieşti după bunul tău plac.

Acest ultim imn îi este atribuit tot lui Shankaracharya, însă ne îndoim că autorul său ar fi celebrul comentator al Vedantei, căruia îi sunt atribuite şi următoarele versuri, care indică o cu totul altă atitudine:

Nu mă prosternez în faţa zeilor.

Cel ce este mai presus de toţi zeii nu-i salută.

Luând exemplu de la Sangha (ordin religios) budiştilor, Shankaracharya a întemeiat un ordin de *sannyasin* profesând filosofia Vedanta. Toţi cei care au îndeplinit succesiv funcţia de conducător al ordinului sunt numiţi Shankaracharya[88], numele propriu al Stăpânului devenind titlu. Astfel, e uşor de făcut confuzie între autorii diferitelor producţii literare semnate Shankaracharya.

Dar nu are importanţă. Am vrut doar să arăt latura emoţională a cultului cumplitei zeiţe. Ar fi multe de spus despre ea; „fiii” înduioşaţi de „Mamă” nu pierd deloc din vedere caracterul ei aprig de Energie creatoare a zeilor şi a celor care îi adoră, creatoare indiferentă a mirajului lumii şi „devoratoare de universuri, în ziua destrămării lucrurilor”.

88 Vezi infra, pp. 211 şi 231.

Nenumărate sunt relatările despre apariţiile lui Shakti sub una dintre formele ei. În timpurile moderne, Ramakrishna care îl vedea pe Rambala[89] o vedea şi pe Kali, a cărei statuie era venerată în templul Dakshineswar, unde locuia.

În timpul nopţii auzea paşi uşori, ca ai unei fetiţe, urcând scara care ducea la etajul de sus al templului. Auzea clinchetul inelelor pe care misterioasa apariţie le purta la glezne; ţinându-se după ea, o descoperea pe un balcon. „Părul ei lung şi negru plutea despletit pe spate şi forma neagră se profila pe cerul nopţii. Privea Gangele curgând prin faţa templului sau luminile oraşului Calcutta în depărtare.”[90]

Unii occidentali, bărbaţi şi femei, au căzut pradă atracţiei cultului habotnic al Zeiţei, destul de greu de înţeles pentru noi. Am cunoscut mai mulţi astfel de oameni, iar o americancă a publicat, sub numele de Sora Nivedita, o mică lucrare intitulată *Kali, Mama*.

Un alt aspect al cultului lui Shakti i-a atras pe unii intelectuali occidentali. De altfel, termenul „cult” e nepotrivit aici. În realitate, nu este vorba despre adorarea unei zeităţi, ci de practici yoghinomagice ascunse sub aparenţele unor ritualuri religioase. Scopurile acestora sunt multiple. Unii speră să obţină prin intermediul lor avantaje materiale, alţii le consideră potrivite să le dezvolte capacităţi latente ce le pot asigura controlul asupra materiei, alţii urmăresc iluminarea intelectuală şi spirituală, produsă de o exaltare a energiei din noi şi inversarea direcţiei sale, abătând-o de la satisfacerea dorinţelor senzuale şi servindu-se de ea pentru a genera o activitate cerebrală supranormală.

Abordăm astfel latura ocultă a cultului Zeiţei, aşa cum este expusă în diferitele lucrări ale literaturii tantrice, şi ne aflăm imediat în mijlocul unei învălmăşeli aproape

89 Vezi supra, p. 30.

90 După un discipol al lui Ramakrishna, în Ramakrishna, Prophet of New India.

imposibil de descâlcit de teorii şi ritualuri divergente, printre care e foarte greu să te descurci.

Credincioşii cultului secret al Zeiţei folosesc o clasificare a indivizilor care nu are nicio legătură cu castele clasice ale hinduismului, deşi ţin cont de acestea în viaţa publică. Clasificarea lor este de ordin spiritual şi se aplică doar gradelor de calificare pentru participarea la ritualuri şi la diferitele forme ale acestora, pe care fiecare credincios este autorizat să le practice.

Conform tantrelor, există trei clase de indivizi care corespund unor diferite dispoziţii naturale sau caractere (Bhava). Treapta inferioară este pashu (animal), din care fac parte indivizii a căror inteligenţă este mediocră şi care sunt dominaţi de instincte grosolane. Un *pashu* poate să fie totuşi om cinstit, să manifeste bunătate, să fie, am putea spune, un nătărău de treabă. Gradul superior celui de *pashu* este vira. El corespunde unui caracter „eroic”[91], la care activitatea şi pasiunea sunt predominante, şi are o inteligenţă mai vioaie decât *pashu*. La gradul de sus se plasează *dxvya*, a cărui mentalitate seamănă cu cea a zeilor. La el, instinctele grosolane sunt stinse, iar comportamentul îi este călăuzit de capacităţi intelectuale şi spirituale strălucite.

Fiecare dintre cele trei diviziuni cuprinde multe subdiviziuni şi limitele lor se confundă. Rar se întâmplă ca un individ să aparţină exclusiv unei categorii. Aproape întotdeauna există la el un amestec inegal de elemente aparţinând categoriilor învecinate.

Pe de altă parte, deşi *pashu* înseamnă într-adevăr „animal”, după rădăcina *pash* a verbului „a lega” el poate la fel de bine să însemne „cel care este legat”. Adoratorii lui Shakti adepţi ai ritualurilor oculte insistă asupra acestui punct, scutindu-şi astfel de o calificare umilitoare fraţii inferiori în materie de merite spirituale.

Dar aici pătrundem în spiritul care însufleţeşte tantrismul. De ce anume este legat *pashu*? Este legat de

91 Vira înseamnă într-adevăr „eroic, erou, războinic”.

milă, de ignoranţă, de iluzie, de teamă, de respectul uman, de sentimentul de ruşine, de reacţiile produse de dezgust, de relaţiile de familie, de prejudecăţile referitoare la obiceiuri şi caste. În fond, aici este pus în cauză omul de mijloc. Tantrismul dispreţuieşte omul conservator, care se conformează obiceiurilor mediului social căruia îi aparţine, fără să le pună în discuţie, şi acceptă la fel ideile din care derivă acestea.

Tot în seama lui *pashu* sunt puse şi alte „inferiorităţi" mentale cu caracter heteroclit.

Pashu nu celebrează cultul în timpul nopţii, se abţine să mănânce carne şi să bea vin. Nu are relaţii sexuale decât o dată pe lună, conform legii religioase hinduse etc. Pe scurt, aceste ultime reproşuri adresate lui *pashu* arată că adoratorii lui Shakti îi consideră *pashu* pe majoritatea celor care nu aparţin castei lor.

Pe de altă parte, cultul secret diferenţiază nouă clase de adoratori, iniţiatul trecând de la una la alta până când ajunge la cea mai de sus, *kaulachara*.

Cultul secret constă în practici numite *sadhana*, adică „mijloace" care aduc succesul. El se împarte în două: *dakshina achara* şi *vama achara*, care sunt în general înţelese ca fiind *cultul mâinii drepte* şi *cultul mâinii stângi*.

Totuşi, adoratorii lui Shakti nu admit această interpretare, în afara semnificaţiei „dreapta", *dakshina* are şi sensul de „favorabil", „îngăduitor". În această formă de cult, Zeiţa este adorată sub una din formele sale binevoitoare, ca fiind dispusă să primească favorabil cererile care îi sunt prezentate.

Cât despre vama, acest termen înseamnă într-adevăr „stânga", dar are şi o semnificaţie secundară, aceea de „femeie". Bazându-se pe acest ultim sens, adoratorii lui Shakti spun că *vamachara* trebuie înţeles ca fiind cultul care include femeia ca element al ritului.

Uneori i se spune şi *lata sadhana*. *Lata* înseamnă „liană", dar la figurat are şi sensul de „femeie". „Femeia care se leagă de bărbat aşa cum liana se leagă de copac şi

îl prinde în strânsoarea ei”, spune un text indian.

E uşor să dai o interpretare răutăcioasă acestei comparaţii poetice şi să observi că liana sufocă şi ucide copacul pe care se încolăceşte. Nu ezitam să-i tachinez pe prietenii mei indieni în această privinţă, dar în general îmi răspundeau cu multă siguranţă: „Femeile noastre nu seamănă cu cele din ţara dumitale; sunt liane care împodobesc cu flori copacii de care se sprijină, fără să le facă niciun rău”.

Când ni se spune că femeia constituie un element al ritualului, trebuie să înţelegem că asta nu însemnă pur şi simplu că femeile asistă la ceremonia ritualică sau că joacă un rol de oficiante. Trebuie să înţelegem că sunt unul dintre elementele indispensabile celebrării eficiente a ritualului.

Ritualul principal al *Vamachara* este *pancha tattvaf* „ritualul cu cinci elemente”, numit în mod obişnuit „cei cinci M”. De ce cinci M? Deoarece elementele necesare pentru celebrarea ritualului sunt în număr de cinci, iar numele sanscrit al fiecăruia începe cu litera M. Acestea sunt:

— *Manşa*, carne;
— *Matsya*, peşte;
— *Mudra*[92], grâne;
— *Madyaf* vin (sau altă băutură alcoolică);
— *Maithuna*, unirea sexuală.

Se spune că nu se poate obţine niciun beneficiu din acest gen de cult al Zeiţei dacă nu sunt reunite cele cinci elemente.

După cum e lesne de imaginat, al cincilea element a provocat obiecţiile cele mai puternice şi le-a adus acestor adoratori acuzaţia de imoralitate.

Ei nu au ezitat să se apere. Au fost forţaţi să admită că acest cult degenerează uneori în orgie la unii dintre coreligionarii lor, dar au afirmat că era vorba de o abatere

92 Mudra înseamnă în general gesturi făcute cu mâinile, dar înseamnă şi grâne uscate.

de la regulile prevăzute pentru *pancha tattva*.

În această privinţă este bine cunoscut dictonul: „Unii beau vin ca să îndeplinească ritualul; alţii îndeplinesc ritualul ca să bea vin. Unii practică unirea sexuală ca să îndeplinească ritualul; alţii iau ca pretext ritualul ca să se dedea la desfrâu”.

Să vedem cum trebuie celebrată corect *pancha tattva*.

Întâi, celebrarea completă nu le este permisă tuturor credincioşilor, ea fiind interzisă lui *pashu* (individ care ocupă treapta de jos a scării valorilor spirituale). Acesta trebuie să se abţină de la orice băutură alcoolică, după cum prescrie legea religioasă hindusă. Îi este interzisă şi practicarea unirii sexuale ritualice, deşi, pe de altă parte, poate să fie căsătorit şi chiar trebuie să fie, religia hindusă impunând căsătoria tuturor, cu excepţia asceţilor *sannyasin*. În funcţie de casta din care face parte, *pashu* va înlocui cu lapte, unt topit sau miere vinul prescris pentru *pancha tattva* şi felurite legume vor ţine locul cărnii şi peştelui.

Vira are voie să celebreze ritualul complet, cu restricţia ca femeia cu care se va uni să fie soţia lui legitimă. Totuşi, se poate întâmpla ca soţia lui *vira* să nu fi atins un grad de dezvoltare spirituală egal cu al lui, să nu fie *vira* şi, prin urmare, să nu aibă dreptul să practice ritualul. În acest caz, *vira* are dreptul să-şi aleagă altă parteneră.

El se va căsători cu aceasta conform unirii numite căsătorie Shaiva[93]. Această căsătorie va fi valabilă numai pe durata ritualului sau aceeaşi parteneră va putea fi păstrată pentru celebrări ocazionale, fără limită de timp. Femeia devine atunci *sadhadarminif* soţia întru religie a lui *vira*. Se cuvine să amintim aici că hinduismul permite poligamia, astfel încât această unire nu are nimic şocant

93 Hinduşii recunosc opt feluri de căsătorii. Căsătoria Shaiva este imediat inferioară căsătoriei Brahma, cel mai deplin legitimă, băieţii rezultaţi din ea fiind moştenitorii de drept ai bunurilor paterne.

pentru hinduşi.

Pentru *divya* care a atins un grad înalt de iluminare spirituală, cele cinci elemente ale ritualului capătă un sens simbolic, iar *maithuna* devine unirea conştiinţei acestui adorator cu Fiinţa supremă universală.

Totuşi, dacă din motive ştiute numai de el *divya* consideră util să îndeplinească ritualul cu o femeie pe care o va considera ca fiind ea însăşi adoratoare a lui Shakti, îi este permis să aleagă orice femeie, fără să ţină cont de regulile sociale. Unii spun chiar: „Orice femeie, mai puţin soţia legitimă”.

Iată-ne ajunşi la panta alunecoasă care îi duce pe unii adoratori ai lui Shakti la comportamente reprobabile.

Am văzut că adepţii shaktismului au fost constrânşi să recunoască răul şi că încearcă să invoce drept cauze încălcări ale codului religiei lor. Totuşi, nu pot să nege că există în literatura tantrică, pe care se bazează shaktismul, lucrări care îngăduie şi chiar impun obscenităţile care au atras asupra adoratorilor lui Shakti o reputaţie proastă.

Unii autori s-au străduit să dovedească într-un mod foarte erudit să tantrele nu îngăduie în niciun caz desfrâul, iar exerciţiile ciudate pe care le descriu urmăresc obţinerea unor rezultate de ordin intelectual şi spiritual, pe care chiar le produc la indivizii fizic şi mental calificaţi să urmeze acest gen de antrenament.

Şi au perfectă dreptate: răul vine din faptul că indivizi deloc calificaţi pentru acest gen de antrenament – *pashu*, cum îi numesc adoratorii lui Shakti – au făcut din el un joc nesănătos. Dar, orice s-ar spune, practicile bizare preconizate de unele doctrine tantrice pot duce la excesele pe care pretind că le dezaprobă.

Să amintim în treacăt că teorii şi practici asemănătoare se găsesc şi în *Hatha Yoga* şi în alte yoga fizice.

Ritualul *pancha tattva* – cei cinci M – se celebrează în general în adunări numite *chakra* („cerc”), deoarece participanţii se aşază în cerc. Există diferite tipuri de

adunări. Cercul poate fi format dintr-un număr egal de bărbaţi şi femei, fiecare bărbat fiind aşezat lângă partenera lui (*shakti*), care o reprezintă pe Zeiţă.

La alte reuniuni, numărul de femei este dublu faţă de cel al bărbaţilor. Bărbatul este aşezat atunci între două *shakti*. Cea din dreapta lui trebuie să fie onorată, în faţa ei sunt aşezate ofrande, iar ritualurile obişnuite de adorare care au loc în faţa efigiilor Zeiţei au loc şi în faţa ei. Femeia aşezată în stânga bărbatului este cea cu care va avea relaţia, după comuniunea cu vin, grâne, carne şi peşte la care participă toţi cei de faţă şi, de asemenea, după lungile recitări liturgice foarte potrivite să elimine din *maithuna* orice element de senzualitate.

Dacă tot am îndrăznit să abordez acest subiect delicat, voi dezvălui că am cunoscut un european, erudit şi făcând parte din înalta societate a ţării sale, care era adorator al lui Shakti. Ce căuta de fapt? Mi-a mărturisit că vedea în ritualul dedicat Zeiţei un fel de magie şi credea că putea să obţină prin ea beneficii materiale. Participa la *chakra* mistice de o puritate ireproşabilă. Pe soţia lui, de care era foarte îndrăgostit, o considera ca fiind Zeiţa, iar înainte de *maithuna* lor intimă o adora cum se adoră imaginea lui Shakti în temple, legănând în faţa ei flori, lămpi ritualice cu mai multe flăcări şi arzând tămâie, în timp ce psalmodia imnuri în sanscrită.

Ascultând în această privinţă confidenţe naive şi de o gravitate cu totul religioasă, nu puteam să nu mă mir că acest preludiu nu-l făcea să renunţe după aceea la o activitate mai realistă. Se pare totuşi că aceasta nu era cu nimic stingherită. Acest cuplu fermecător avea trei copii. Soţii au murit, de aceea m-am aventurat să le evoc intimitatea lor puţin obişnuită.

Iniţiaţii vor înţelege că acest adorator occidental al lui Shakti nu căuta cu adevărat iluminarea spirituală prin acest ritual, deoarece *maithuna* care duce la ea exclude procrearea.

Ramakrishna, despre care am vorbit de mai multe

ori, şi-a pus în minte să practice rând pe rând diverse religii. Nu omisese nici cultul lui Krishna, nici pe cel al lui Rama, ceea ce îl făcuse să se identifice cu marele slujitor al lui Rama, regele maimuţelor, Hanuman. La acea vreme, comportamentul lui ajunsese să semene cu cel al unei maimuţe – sărea în loc să meargă şi-şi aranja în formă de coadă postavul pe care îl purta înfăşurat în jurul şoldurilor. În perioada în care a practicat creştinismul, Ramakrishna l-a văzut pe Iisus venind la el în grădina templului[94].

Pornind pe această cale, se înţelege de la sine că Ramakrishna nu putea să neglijeze ritualul adorării femeii în maniera Vamachara. Ni s-a relatat că, într-o anumită zi de sărbătoare a Zeiţei, el şi-a aşezat soţia, Şarada Devi, pe atunci în vârstă de optsprezece ani[95], pe altarul unde ar fi trebuit să se găsească idolul reprezentând-o pe Kali. Amândoi, ni se spune, au căzut într-un extaz care s-a prelungit câteva ore, în care soţii s-au unit spiritual. Vom vedea că participanţii la anumite *chakra* mistice tind spre acelaşi scop.

Dintre multele feluri de *chakra* trebuie să amintim *chudachakra*, care reuneşte cincizeci de bărbaţi şi tot atâtea femei. Intrând în sala de reuniune, fiecare femeie îşi scoate o piesă vestimentară, vestă sau jachetă, şi o aruncă la grămadă cu ale celorlalte. Apoi vin bărbaţii care, la întâmplare, iau o haină din grămadă. Femeia căreia îi aparţine veşmântul va fi, în cursul ritualului, soţia bărbatului care l-a luat.

La alte adunări există o promiscuitate desăvârşită, credincioşii amestecându-se după bunul lor plac.

La altele, bărbatul şi femeia sunt legaţi împreună sau un cordon îi leagă pe toţi credincioşii aşezaţi în cerc.

---

94 Fapt relatat în Ramakrishna, Prophet of New India, traducere din bengali de Swami Nikhilananda.

95 Ca o trăsătură a obiceiurilor indiene, se poate aminti că Ramakrishna a fost căsătorit la vârsta de douăzeci şi trei de ani cu o fetiţă de cinci ani. în cazul lor, căsătoria nu a fost niciodată consumată, chiar dacă Şarada Devi a trăit de la optsprezece ani lângă soţul ei. Am avut ocazia să stau de vorbă cu ea pe când era văduvă.

Unele practici ale Vamachara amintesc vag de liturghiile noastre negre de altă dată. O femeie goală întinsă o reprezintă pe Zeiţă şi primeşte cultul adoratorilor; sexul ei este considerat o *yantra*.

În sens propriu, termenul *yantra* desemnează un instrument care serveşte la făcut ceva. În sens figurat, în tantrism, este o diagramă, un desen simbolic asupra căruia trebuie să se fixeze atenţia în timpul meditaţiei.

Yantra este şi reprezentarea esoterică a unei zeităţi cu ajutorul unor figuri geometrice şi de alt fel, litere, silabe ce formează cuvinte magice etc. Este posibil să însufleţeşti *yantra* la fel ca efigiile zeităţilor şi atunci i se poate consacra un cult. Cei care practică tantra – adoratorii lui Shakti şi alţii – spun că adorarea idolilor este hărăzită marii mase a credincioşilor, oamenii mai luminaţi apropiindu-se de cunoaşterea zeilor prin simbolurile numite *yantra*.

Unele practici oribile de magie se prevalează tot de shaktism. O voi indica pe una dintre ele. *Sadhaka* (cel care practică ritualul *sadhana*) se întinde peste un cadavru şi stă acolo în meditaţie. Cu timpul, cadavrul începe să vorbească sau, mai curând, se crede că Zeiţa vorbeşte prin gura lui şi rosteşte oracole.

Ritualul tibetan *rolang* (cadavrul care se ridică), pe care l-am descris deja în cărţile mele precedente, este oarecum asemănător cu acesta.

Alteori tinere fecioare (*kumari*) sunt obiectul unui cult. În cursul celebrării ritualului, acestea manifestă calităţi mediumnice. Indivizii prezenţi îşi imaginează atunci că, prin vocea lor, Zeiţa dă sfaturi sau îşi exprimă dorinţa.

Am amintit deja pita, locurile unde, conform legendei, au căzut părţile corpului lui Sati-Shakti. Unul dintre cele mai importante *pita* este situat în Assam, lângă Gauhati, un oraş aflat pe malul fluviului Brahmaputra. Legenda spune că acolo a căzut organul feminin al Zeiţei; în acel loc a fost construit templul Kamakhya (sau

Kamatcha).

Aşa cum la Kalighat o efigie care figurează degetele de la picioare ale Zeiţei, căzute în acel loc, ţine loc de idol reprezentând-o pe aceasta, la Kamakhya, într-un sanctuar secret al templului, se află o altă efigie: imitaţia părţilor sexuale feminine (*yoni*), cărora le este închinat cultul.

Se spune că templul Kamakhya a fost din timpuri străvechi un centru de ocultism şi magie. Se considera că slujitoarele

Zeiţei, *kumari*, de la acest templu aveau puteri asemănătoare celor cu care grecii o înzestrau pe Circe. Totuşi, vrăjile lor erau mai blânde: în loc să transforme oamenii în porci, îi metamorfozau în miei. De altfel, se arată că transformarea nu era deloc fizică, ci pur mentală, exprimând starea de supunere la care farmecele şi puterile magice ale acestor *kumari* îi aduceau pe pelerinii bărbaţi ce se aventurau în vecinătatea lor. Aceşti „miei" umani erau reţinuţi astfel într-un fel de sclavie tâmpă şi nu se mai întorceau niciodată acasă.

Ce rămâne din aceste poveşti? Foarte puţine lucruri în afara peisajelor splendide pe care le oferă regiunea, peisaje apte să îndemne un călător să se stabilească acolo. Cât despre *kumari*, numărul lor, care odinioară ajungea la câteva sute, a scăzut treptat. Sub acoperirea unor ritualuri misterioase, aceste fete nu mai sunt decât prostituate asemănătoare cu *devadaşi*, pe care le întâlnim în templele din India meridională[96].

Pelerinii nu par totuşi să se metamorfozeze în „miei", aşa cum n-au făcut-o nici locuitorii sedentari din regiune. Cu puţin înainte de declaraţia de independenţă a Indiei, Assam a fost teatrul unor masacre îngrozitoare, în care hinduşii au omorât mii de musulmani. De altfel, primii au avut aceeaşi soartă puţin după aceea, în alte părţi ale Indiei, unde musulmanii nu i-au cruţat deloc.

Pe lângă indieni, câţiva tibetani şi indigeni din

96 Vezi supra, p. 45.

triburile Lopa[97] de rasă tibetană vizitează uneori Kamakhya. Vrăjile acelor *kumari* nu par să aibă efect asupra asprilor munteni care se întorc, neschimbaţi, în pădurile lor sau în înalta lor „Ţară a Zăpezilor”. Când l-am întrebat despre farmecele preoteselor Zeiţei, unul dintre ei mi-a declarat sincer că i se păreau urâte. Părerea mea despre ele era poate mai puţin categorică, dar nu mă simţeam deloc îndemnată să-l contrazic foarte ferm pe rusticul meu interlocutor.

Vizita mea la Kamakhya a fost marcată de un incident burlesc care mi-a rămas în amintire…

Preferasem să ajung la Gauhati urcând de-a lungul fluviului Brahmaputra. La bordul ambarcaţiunii în care mă aflam erau un grup de tinere indiene, studente, şi câteva englezoaice. În timp ce priveam peisajul, vorbeam de una, de alta cu studentele şi această familiaritate cu indigenele („native” le spuneau atunci englezii, pe un ton special de dispreţ) îi păruse poate de prost gust uneia dintre pasagere, care a vrut să-i pună capăt adresându-mi-se:

— Unde mergeţi? m-a întrebat dânsa.

— La Gauhati, să văd templele.

— O, templele! a exclamat doamna. Mereu acelaşi lucru, idoli hidoşi cu patru braţe, şase braţe, mai multe capete. De altfel, ei (hinduşii) nu ne lasă să intrăm. Nu putem decât să aruncăm o privire de afară la acele orori. Nu veţi vedea probabil nimic mai mult decât o ţaţă îngrozitoare care scoate limba (Kali).

— Probabil n-o voi vedea şi, în orice caz, la Kamakhya este venerată o emblemă, o imitaţie a ceva, am răspuns.

— Emblemă… imitaţie… a replicat doamna cu dispreţ. Trebuie să fie ceva contra naturii, aşa cum numai sălbaticii pot să imagineze.

Calificativul „contra naturii” aplicat de o femeie reprezentării sexului ei era destul de comic şi mi-a fost destul de greu să mă abţin să nu râd. Onorabila *lady* nu ştia evident ce fel de efigie era venerată la Kamakhya.

97 Lo, în tibetană, înseamnă „sud”. Lopa, oameni din sud.

Tinerele indiene se retrăseseră discret câţiva paşi când fusesem abordată de doamna respectivă, însă i-au auzit remarca, iar una dintre ele a pufnit în râs.

— Ce brute sunt aceste „native” şi câtă grosolănie! a mormăit pasagera. N-ar trebui să li se permită să se amestece cu noi.

Obiceiul indienilor de a simboliza prin obiecte realiste teorii filosofice foarte elevate m-a pus de multe ori în situaţii stânjenitoare.

În cursul unei vizite pe care mi-o făceau două amabile misionare străine, una deja în vârstă, cealaltă tânără şi amândouă celibatare, cea din urmă, examinând statuetele aşezate pe o etajeră, a zărit, printre ele, un *lingam*. L-a luat şi mi l-a arătat întrebând:

— Ce-i asta?

— Nu pot să-i spun unei domnişoare, am răspuns.

Misionara a mai aruncat o privire rapidă la obiectul pe care îl ţinea între degete şi l-a pus repede la locul lui.

— Ghicisem, a replicat ea pe un ton din care răzbătea mândria că fusese atât de perspicace.

Nu mai aveam nimic de adăugat. M-am grăbit să le abat atenţia vizitatoarelor şi le-am arătat statueta lui Krishna cântând din flaut.

Un scurt expozeu al shaktismului, religia şi filosofia lui Shakti, Mama universală, nu poate fi de ajuns pentru a-l lămuri pe deplin pe cititor în privinţa acestui subiect destul de neclar. Diferitele aspecte ale shaktismului trebuie studiate din textele diferitelor tantra şi, mai ales, cu ajutorul informaţiilor ce se pot obţine oral de la iniţiaţii cărora reuşeşti să le câştigi încrederea. Multe practici vechi enumerate în scrierile sacre ale adoratorilor lui Shakti au căzut în desuetudine. Ce-a mai rămas? O cercetare în această privinţă impune multă răbdare şi şederi foarte prelungite în India, Nepal, chiar şi în Tibet, deoarece, conform anumitor tradiţii ce par să se bucure de oarecare încredere, shaktismul nu este originar din India,

ci a fost importat din Asia Centrală[98]. El s-ar fi amestecat mai târziu cu elemente indigene, acest amalgam constituind în zilele noastre, sub multiplele sale aspecte, cea mai populară dintre religiile Indiei.

Bine, vor admite probabil cititorii, suntem de acord că, pentru a fi fructuoasă, o anchetă despre ritualurile secrete ale adoratorilor Zeiţei, ca toate anchetele despre practicile cultelor esoterice, necesită o şedere prelungită într-o ţară unde acestea sunt în vigoare; dar dumneavoastră, care scrieţi această carte, aţi stat o mare parte din viaţă în India – şi atunci chiar nu aveţi nicio experienţă personală legată de acest ritual ciudat *pancha tattva*?

Ba da, am câteva. Dorinţa de a-mi da seama eu însămi este prea mare ca să-mi permită să mă mulţumesc, în orice privinţă, cu ceea ce pot să aflu din cărţi sau din relatările celorlalţi.

În realitate, mi s-a întâmplat de trei ori să fiu martora celebrării depline a ritualului celor cinci elemente…

O dată mi s-a permis să mă alătur credincioşilor, iar aceştia, mi s-a spus, apelau la un procedeu psihic puţin folosit.

De două ori am tras cu ochiul la adoratori, ascunsă fiind cu ajutorul unor complici.

Împrejurările care au însoţit una dintre aceste incursiuni în misterele shaktismului se numără printre cele mai extravagante dintre cele în care am fost amestecată. În cursul unei nopţi foarte întunecoase, deghizată în tânăr tibetan şi culcată pe burtă într-un pod cu fân, am putut să-i observ pe adoratorii lui Shaki adunaţi într-o încăpere mare situată sub podul în care mă strecurasem.

Acei oameni făceau parte din cea mai joasă dintre clasele sociale şi se dedau unei orgii josnice[99].

O altă ocazie mi-a fost oferită de un *guru* (maestru

98 Alte infiltrări par să se fi produs şi dinspre ţările nordice, unde ar fi existat diferite forme de shaktism.

99 Vezi acest episod în cartea în inima Munţilor Himalaya. Nepalul.

spiritual) adorator al Zeiţei. Respectabilul om s-a înşelat, cred, în privinţa naturii interesului pe care îl manifestam faţă de doctrinele expuse de el. I s-a părut că, în loc să le studiez din punctul de vedere obiectiv al unui orientalist, aveam o înclinaţie spre ele şi încercam să le adopt. Mi-a propus să-mi ofere *diksha*, un fel de iniţiere pregătitoare, în cursul căreia ţi se şopteşte la ureche o *mantra*. Am acceptat.

După câteva luni, un discipol al acestui guru m-a invitat să particip la celebrarea ritualului *pancha tattva*. Discipolul respectiv era un om instruit, agreabil; înainte să fi putut da un răspuns invitaţiei sale, a prezentat obiecţiile pe care le-aş fi putut avea şi mi-a declarat că, în secta deosebită din care făcea parte, ritualul se celebra într-un mod absolut mistic, că fiecare dintre credincioşi va fi însoţit de soţia lui legitimă şi de o a doua *shakti* – cea care este venerată, după cum s-a spus înainte. Trebuia să fiu a doua *shakti* a acelui bărbat amabil. Rolul meu în această calitate mi se părea uşor de îndeplinit. În seara fixată, Mister N.[100], soţia lui şi cu mine ne-am dus cu maşina în locul unde urma să aibă loc reuniunea.

Sala în care am intrat era discret luminată de multe lămpi mici aşezate în şir de-a lungul pereţilor. De faţă erau zece bărbaţi şi douăzeci de femei. Veşmintele lor, precum şi felul în care arăta casa unde ne aflam trădau opulenţa.

Mici banchete joase, alternând cu scaune mai înalte, erau aşezate în sală în aşa fel încât să formeze un cerc. Pe fiecare banchetă urmau să se aşeze, unul lângă altul, un *sadhaka* şi a sa *bhogya shakti*[101]. Femeia era aşezată în stânga partenerului – în acea ocazie, acesta era soţul ei legitim. Scaunele separate aveau să fie ocupate de *pujya*

---

100 în acea perioadă, indienii care primiseră educaţie englezească preferau ca toţi ceilalţi să li se adreseze cu mister (mistress în cazul femeilor), şi nu cu un apelativ indian. La fel este şi acum când cineva li se adresează în engleză. Indienii care au primit titlul de cavaler ţin să li se spună sir, iar soţiilor lor lady.

101 Bhogya shakti este femeia cu care participantul la sadhana ritualului pancha tattva, sadhaka, se va uni.

shakti[102][103], eu urmând să fiu una dintre ele. Oarecum îndepărtate de celelalte scaune, dar tot pe linia cercului, o banchetă şi un mic tron erau rezervate pentru cel care prezida *chakra* şi pentru ale sale *shakti*.

În sală nu se afla niciun idol.

Cei prezenţi le-au salutat pe *shakti* ale celui care prezidă şi pe acesta, apoi s-au salutat unii pe alţii după atât de graţioasa modă indiană: cu palmele împreunate, după care şi-a stabilit fiecare locul. Întregul ceremonial se desfăşura lent, în mare tăcere; un miros de tămâie plutea în aer, amestecându-se cu parfumul florilor ce acopereau masa aflată în afara cercului.

În cerc, pe altă masă, era desenată yantra4 şi, plasate între contururile desenului, se aflau un urcior mic, cupe mici de tot din argint şi farfurioare tot din argint în care se aflau diferitele elemente ale comuniunii ritualice.

Fusesem informată că era vorba de un *divya chakra* (un cerc divin) şi cunoşteam teoretic regulile stabilite pentru celebrarea acestui fel deosebit de *chakra*. Erau „liniştitoare”, dacă pot să folosesc acest termen, care se potriveşte cel mai bine dispoziţiei în care mă aflam. Totuşi, diferitele tipuri de *chakra* catalogate aşa cum se cuvine în tantre au dat naştere atâtor subtipuri şi amestecuri chiar între varietăţile respective, atâtor invenţii şi din partea maeştrilor in shaktism, încât îmi era cu neputinţă să prevăd exact ce formă avea să ia întrunirea pioasă la care fusesem invitată.

Curiozitatea surescitată, amestecată cu un strop de teamă, îmi provoca, în timpul aşteptării, o enervare uşoară care, zău aşa, nu era deloc neplăcută. Un subtil parfum de aventură se amesteca cu efluviile suave care umpleau sala, iar aventura este pentru mine unica raţiune de a fi în viaţă. Totuşi, din ochi, reperasem instinctiv o uşă care, la nevoie,

102 Pujya shakti este cea care va fi adorată ca reprezentând-o pe Zeiţă. Se spune că, dacă sadhaka manifestă cea mai mică dorinţă senzuală faţă de pujya shakti, crima lui este egală cu un incest comis cu mama sa.

103 Vezi supra, p. 154.

mi-ar fi permis să fug.

La picioarele scaunului pe care mi l-a indicat Mister N. erau aşezate flori şi diferite ofrande, între lămpi mici, înconjurându-le astfel cu un cadru luminos ce reproducea forma acelei *yantra* a Zeiţei. La fel arătau toate scaunele ocupate de *pujya shakti*. Faptul că tronam în postură de idol pe acel gen de altar ar fi putut să mă facă să râd, dar atmosfera de intensă religiozitate creată de reculegerea absolută a celor de faţă anula orice aspect comic al situaţiei mele.

Toţi *sadhaka* cu ale lor *shatki* îşi ocupaseră locurile; a început recitarea de imnuri şi mantre, în timp ce, din când în când, conducătorul ritului schiţa, în jurul acelei *yantra* desenate pe masă şi a celor de faţă, gestul trasării unor figuri cu semnificaţie mistică. Această psalmodiere prelungită, căreia admirabila limbă sanscrită îi împrumuta sonorităţi de clopot dintr-un bronz perfect, producea un efect de vrajă în stare să te facă să uiţi materialitatea obiectelor din jur. Flăcările nenumăratelor lămpi mici clipeau ca ochii unor personaje nevăzute, care îi urmăreau pe ascuns pe adoratorii nemişcaţi cufundaţi în vise neştiute…

Evadasem puţin în regiuni vagi când am fost chemată la realitatea situaţiei în care mă aflam de sosirea în faţa mea a conducătorului ritualului, care îmi întindea una dintre cupe şi farfuria mică pe care se afla ceva ce semăna cu trei fărâme dintr-o substanţă comestibilă. Am aruncat o privire furişă spre colegele mele întru zeitate temporară, să mă asigur că le voi imita bine gesturile, şi m-am înfruptat fără să fac vreo greşeală, cred. De altfel, toţi adoratorii ţineau ochii închişi şi probabil că n-ar fi observat greşelile pe care le-aş fi putut comite.

Ce înghiţisem? Mi-ar fi fost foarte greu să spun. În orice caz, nu era nici carne, nici peşte, nici vin. Era ceva dulce, puţin uleios, un gust asemănător cu cel al prăjiturilor indiene. În picătura de lichid se putea distinge însă un strop de alcool, cum e cel pe care îl simţim în sucul

de struguri proaspăt presaţi sau în orezul puţin fermentat pe care chinezii îl consumă ca pe un produs dulce. Era într-adevăr *o chakră* „divină”, unde elementele materiale aveau doar valoare simbolică.

Urma să apară cu siguranţă şi al „cincilea element”. Ce formă va lua simbolul lui?

Îndrăznesc să mărturisesc că nu mai visam, eram complet lucidă: conştiinţa mea profesională de reporter orientalist îmi dicta imperios să notez totul.

Mrs. N. a desfăşurat o parte din sariul ei foarte lung şi larg. Soţul şi-a petrecut un braţ pe după ea, apucând capătul liber al sariului, l-a înfăşurat în jurul ei, prinzându-şi soţia astfel încât amândoi, aşezaţi unul lângă celălalt, rămâneau ascunşi din cap până în picioare sub stofa care îi învăluia. Toţi adoratorii au făcut la fel. Imobilitatea „pachetelor” de mătăsuri multicolore pe care le formau era desăvârşită. Amintindu-mi textele pe care le citisem, înţelegeam că bărbaţii şi soţiile lor iniţiate, strâns lipiţi, se cufundau într-o meditaţie ce tindea spre o completă uniune spirituală prevestind unirea supremă cu Shakti, energia universală, singura realitate în lumea iluzorie a fenomenelor şi egală cu Brahman, Şinele Suprem din filosofia Vedanta[104].

Acest gest părea să fie punctul culminant al acelui gen de *chakra* la care luasem parte. Totuşi, îmi mai aminteam că se spunea că unii *shakta* sau yoghini din alte secte evită unirea sexuală normală şi că ating aceeaşi exaltare fizică ţinându-şi partenera doar îmbrăţişată. Procedeul este cunoscut în Tibet. Scopul este producerea energiei care se doreşte a fi abătută apoi de pe direcţia obişnuită şi folosirea ei pentru activarea capacităţilor de ordin intelectual sau spiritual. Această energie, care se consideră că poate fi trezită prin raporturi sexuale, cu condiţia de a-i întrerupe cursul normal, poate fi produsă şi fără să se recurgă la procedeul obişnuit care le repugnă

104 Să ne amintim ce s-a spus despre Ramakrishna şi despre soţia lui - vezi supra, p. 154.

celor mai avansaţi adepţi pe calea spirituală.

Ce făceau prietenii mei ascunşi sub nenumăratele cute de stofa lucitoare? Nu era deloc momentul să mă aventurez să-i întreb, aşa că am rămas cuminte la locul meu în faţa ofrandelor, florilor şi lămpilor aşezate la picioarele mele. Celelalte *pujya shakti* stăteau la fel de nemişcate. Cred că spectacolul oferit de acea adunare ciudată n-ar fi putut să existe decât în India, mama tuturor feeriilor.

După foarte mult timp, „pachetele" s-au mişcat; bărbaţii şi femeile au ieşit ca din crisalide, debarasându-se de coconii lor.

Mi se explicase: „După ce te ridici până la înţelegerea Unităţii complete (acel Unu fără pereche din Vedanta), trebuie să cobori din nou la recunoaşterea lumii fenomenelor, lume iluzorie, desigur, dar, într-un fel, reală pentru noi, care facem parte din ea. În această lume, zeii există şi cultul lor are raţiunea lui de a fi". Adoratorii ieşiţi din extazul lor transcendental urmau aşadar s-o adore pe Zeiţă, care, în această împrejurare, era *pujya shakti*... eram eu.

Curtenitoarea ceremonie a ritualului *araţi* vesperal, pe care o contemplasem atât de des, când se desfăşura în onoarea unei zeităţi, urma să-mi fie adresată.

Rând pe rând, oficiantul legăna în faţa mea florile, tămâia şi lampadarul cu nenumărate flăcărui, gestul lui trasând la nivelul chipului meu o elipsă foarte alungită... se auzea sunet de conci şi răsunau clopote. Chiar ocupasem un loc în Olimpul hindus? Era puţin ameţitor...

Dar, la fel cum tovarăşii mei *sadhaka* coborâseră din înălţimile unirii lor fizice cu Mama universală, şi eu mi-am părăsit jilţul de zeiţă de moment fără să am impresia că eram cine ştie ce.

Mr. şi Mrs. N. m-au condus acasă în tăcere. Păreau atât de cufundaţi în meditaţie în maşina care ne transporta, încât nu îndrăzneam să intru în vorbă cu ei şi, când ne-am despărţit, m-am limitat la salutul indian, cu

palmele împreunate.

A trecut mult timp. Nu eram preocupată doar de cercetarea mea despre shaktism şi ritualurile sale, multe alte subiecte interesante captându-mi atenţia.

Atunci s-a ivit o altă ocazie, dar cu totul întâmplător. O doamnă hindusă care, dispreţuind regulile de castă, se căsătorise cu un negustor parsi m-a prezentat fratelui ei mai mic care se pregătea să plece în Europa. Avea să stea mai întâi în Anglia, apoi intenţiona să viziteze Parisul şi alte capitale. I-ar fi plăcut să fie primit de persoane capabile să-i facă această călătorie lesnicioasă şi instructivă; nu puteam oare să-i dau scrisori de recomandare pentru unii dintre prietenii mei europeni? I-am promis că i le voi da cu dragă inimă, ceea ce a făcut ca relaţiile pe care le aveam cu sora lui să devină şi mai amicale. Plecarea tânărului avea să aibă loc abia după câteva luni; între timp, l-am întâlnit deseori la sora lui şi, după cum îmi era obiceiul, am profitat ca să discut cu el despre viaţa socială şi practicile religioase din India. Am ajuns astfel să-i vorbesc într-o zi despre shaktism şi despre ritualurile lui, printre altele *pancha tattva*, care avea o reputaţie atât de proastă.

— Am auzit vag vorbindu-se despre oameni care celebrează un fel de cult nocturn de genul celui despre care aţi amintit, mi-a spus interlocutorul meu.

— Îi cunoaşteţi pe oamenii aceştia? am întrebat.

— Eu, nu. îl cunosc doar pe grădinarul lor. Acesta a aflat de la un servitor sau de la un furnizor, nu ştiu cum, că mă voi îmbarca la Bombay şi a venit să mă roage să-l iau până acolo cu mine. În schimb, drept plată pentru călătorie, se oferă să-mi fie servitor pe drum şi tot timpul cât voi sta la Bombay, dacă n-am să mă îmbarc imediat. E originar din acea regiune. Soţia şi copiii i-au rămas acolo. Este foarte îndurerat că s-a despărţit de ei şi ar vrea să se ducă să-i vadă. Un grădinar îmi va fi servitor… E grotesc! … Pârcă-l văd aranjându-mi lucrurile în valize…

Tânărul a râs, după care a continuat:

— N-are importanţă, voi plăti totuşi călătoria acestui om cumsecade.

— Veţi face o faptă bună, am zis. Dar ce legătură are povestea acestui grădinar cu cei care o adoră noaptea pe Zeiţă?

— V-am spus. Grădinarul pretinde că stăpânii lui o fac. Nu ştiu mai mult. Vreţi să vorbiţi cu acest grădinar? Am să-i spun că de asta depinde călătoria lui gratuită.

Şi tânărul începu din nou să râdă.

M-am întâlnit cu grădinarul. Mi-a confirmat că stăpânii lui o adorau pe Zeiţă în unele nopţi fără lună. El făcea parte dintr-o sectă *Vaishnava* şi dezaproba energic sacrificarea unei capre care avea loc în timpul celebrării cultului de stăpânii lui şi invitaţii lor într-un pavilion izolat situat în grădină.

Slujindu-mă, informatorul meu nu avea de ce să se teamă că-şi va pierde locul de muncă, pentru că era hotărât să plece; şi avea numai de câştigat, deoarece i se propunea să fie dus la familia lui gratis. În plus, i-am promis o mică sumă de bani dacă mă introducea în timpul nopţii în grădină şi dacă, bineînţeles, puteam să arunc o privire în pavilion.

Deşi în unele tantra se spune că în epoca noastră *pancha tattva* trebuie să se celebreze deschis, ştiam că obiceiul era să se facă contrariul şi nu puteam să sper că voi fi invitată de oameni care practicau o variantă a ritualului ce includea un sacrificiu sângeros şi, probabil, al „cincilea element” în toată materialitatea lui.

Grădinarul mi-a spus că nu-i va fi greu să mă lase să intru noaptea pe poarta de serviciu de lângă coliba în care locuia…

Cât priveşte urmarea, iată la ce puteam să mă aştept. Pavilionul unde se adunau acei *shakta* era format dintr-un parter acoperit, cu o terasă şi înconjurat de o verandă. Avea o singură încăpere mare. Conform dispunerii obişnuite, mai multe uşi-obloane se deschideau spre verandă din cele patru laturi ale încăperii. După cum se

întâmplă deseori, uşile nu ajungeau până la tavan şi locul care ar fi putut fi umplut de o impostă fusese lăsat liber, pentru a uşura aerisirea. Într-un colţ al verandei, o scară ducea pe terasă. Grădinarul socotea că, plasându-mă pe această scară, aş fi putut vedea, prin spaţiul de deasupra uşilor, ce se întâmplă în interiorul pavilionului. Nu eram la fel de sigură ca el, totul depinzând de distanţa dintre scară şi uşi, dar eram hotărâtă să-mi încerc norocul.

După vreo trei săptămâni am fost informată că avea să fie celebrată *pudja*, deoarece se făceau pregătirile necesare şi – spre marele dezgust al grădinarului vaishnavit – o capră fusese cumpărată şi legată într-un colţ al grădinii.

În ziua indicată, am îmbrăcat un sari comun de un albastru foarte închis, aşa cum poartă femeile din casta de jos. În felul acesta, dacă aş fi fost zărită de departe, aş fi putut fi luată drept una dintre servitoarele care locuiau în fundul grădinii. De altfel, ar fi fost noapte şi, în plus, grădinarul mă asigurase că adoratorii stăteau închişi înăuntru pe toată durata celebrării cultului. Topografia locului se preta destul de bine intenţiilor mele; scara nu era foarte departe de uşi şi dacă din locul unde mă aflam nu puteam să văd toată întinderea sălii, privirea mea ajungea, din fericire, până la podeaua zonei în care era plasată *yantra*.

Aceasta îmi părea a fi desenată pe o suprafaţă din pământ. Nu putea fi pe sol, deoarece nivelul sălii era cu două trepte mai sus faţă de nivelul grădinii! Se turnase probabil pământ într-un cadru şi *yantra* fusese trasată în interiorul cadrului. Nu puteam să verific lucrurile cu minuţiozitate, deoarece eram departe. Totuşi, am putut zări farfuriile cu „elemente” comestibile făcute biluţe, dar mult mai multe decât în cazul acelei *divya chakra* relatate înainte. Urciorul cu vin avea, de asemenea, dimensiuni impozante. Oare era plin? Capacitatea cupelor pregătite pentru adoratori aşa lăsa să se creadă.

Ritualuri după ritualuri: libaţii în diverse locuri

peyantra şi în afara ei, gesturi schiţând în aer sau spre pământ figuri imaginare, răsuciri de degete şi de mâini (*mudra*) şi un limbaj simbolic mut, recitări de mantra.

Mă cuprindea oboseala. Poziţia incomodă pe treptele scării, cu capul întins spre deschizătura cea mai apropiată de mine, ca să nu pierd nimic din ce puteam zări, devenea stânjenitoare.

În noaptea de cerneală, haite de şacali, animale care fac curăţenie nocturnă în aşezările indiene, dădeau târcoale şi lătratul lor era un acompaniament lugubru pentru psalmodierea adoratorilor închişi în pavilion. Timpul mi se părea lung şi curiozitatea slăbea…

În rândul adoratorilor s-a produs agitaţie. Era adusă victima, o biată capră care behăia. Libaţii au fost vărsate pe ea şi oficiantul a murmurat o mantra la urechea ei.

Nu puteam să aud cuvintele, dar le cunoşteam. Este o variantă a celei mai sacre mantra hinduse, *gayatri*[105], şi se poate traduce după cum urmează:

„Să ne amintim legăturile care împiedică existenţa animalului. Să medităm la Creatorul Universului. Fie ca el să ne elibereze de o viaţă ca animal”.

Cu o singură mişcare a cuţitului ritualic cu lamă curbată, sacrificatorul a retezat capul victimei, iar acesta a fost aşezat, însângerat, pe *yantrat* cu o lampă mică între coarne. Spectacolul era jalnic.

Au reînceput recitările, apoi a urmat comuniunea, care mi s-a părut destul de copioasă, mai ales în ce priveşte lichidele. Fiecare înghiţitură de aliment solid era urmată de o duşcă generoasă. Totuşi, niciunul dintre adoratorii aflaţi în câmpul meu vizual limitat nu dădea semne de beţie.

A trecut din nou mult timp, apoi fiecare bărbat şi-a tras spre el propria *shatki*. În acea adunare nu vedeam nicio *pujya shakti* destinată să fie adorată ca încarnare a Zeiţei. Adoratorii erau însoţiţi de o singură *shakti*, soţia legitimă sau altă „soţie întru religie”. Evident, nu puteam

105 Vezi supra, p. 133.

ghici genul de relaţii dintre cuplurile prezente.

Voi îndrăzni să spun că al „cincilea element”, unirea sexuală ritualică, s-a prezentat cu o decenţă perfectă. Ideile orientalilor sunt foarte diferite de ale noastre şi nimic din ce are legătură cu sexul nu li se pare că ar avea de ce să stârnească ilaritate sau scandal.

Bărbaţii, tăcuţi şi cufundaţi în meditaţie, aşezaţi cu bustul drept în atitudinea unor idoli tantrici de zei uniţi cu soţiile lor, îndeplineau un adevărat act religios lipsit de orice lubricitate.

Alţi *shakta*, în alte adunări, se bălăcesc beţi în orgie, era un lucru cunoscut şi am văzut câte ceva în Nepal, dar nu era cazul şi acolo, în acea casă necunoscută unde intrasem nepoftită.

Capitolul VIII

Guru educator, călăuză spirituală şi proteu cu mii de feţe

Deşi zeii, cu toate superstiţiile şi practicile generate de ei, ocupă de mult timp un loc important în viaţa indienilor, un alt personaj, deloc mitic, are un rol cel puţin egal cu al lor. Acest personaj este *guru*.

Deşi credinţa în zei, sub diferitele ei forme, ar putea să slăbească, iar influenţa ei asupra vieţii sociale şi politice din India să scadă, se poate prevedea că puterea morală a acestor guru se va menţine încă mult timp de acum încolo şi că unii dintre ei vor avea o contribuţie considerabilă la dezvoltarea Indiei viitoare.

Ce este un guru? Răspunsul cel mai obişnuit este că guru e o călăuză spirituală; evident, acesta este unul dintre rolurile sale şi chiar rolul originar, dar el îndeplineşte multe altele. Guru e un proteu pe care îl întâlnim cu nenumărate funcţii, îndeplinind treburile cele mai diverse.

O gamă a diferiţilor guru cuprinde de la brahman, titularul unei funcţii ereditare şi retribuite de consilier şi de capelan pentru una sau mai multe familii, până la maeştri exercitând discipline alese din practica diverselor forme de yoga sau explicând sensul profund al diferitelor

filosofii indiene. Gama cuprinde în plus guru educatori, sociologi şi oameni politici, aşa cum au fost Raja Rammohan Roy, Keshab Chandra Sen, Rabindranath Tagore şi Gandhi.

În sanscrită, termenul *guru* implică o idee de excelenţă, poate să însemne venerabil, puternic etc., dar, după cum am spus, se aplică îndeosebi unui ghid spiritual. În realitate, ar trebui să-l denumească pe brahmanul care iniţiază un tânăr dintr-una din cele trei caste superioare, îi comunică mantra sacră (*gayatri*) şi îi dă cordonul distinctiv al castei sale. Pe vremuri, această ceremonie marca perioada de viaţă numită Brahmacharya, perioada de studii. În cursul acesteia, tânărul studios – *brahmacharin* – trăia pe lângă guru, îl slujea şi era instruit de el. Instruirea consta în învăţarea scrierilor sacre – *Vedele* etc. – şi interpretarea pe care le-o dădea guru în funcţie de şcoala filosofică din care făcea parte. Odinioară, un tânăr, mai ales din casta brahmanilor, dedica acestei perioade de studii religioase zece, cincisprezece şi chiar douăzeci de ani din viaţă. Se înţelege că acum nu mai este aşa; civilizaţia modernă nu-i permite tinereţii răgazuri atât de prelungite şi fără rezultate practice din punct de vedere economic. Fiul unor părinţi bogaţi este trimis la colegiu, cel dintr-o familie săracă începe învăţarea unei meserii. Indianul, indiferent care ar fi el, trebuie să se pregătească să-şi creeze „o situaţie”, ceea ce în limbaj vulgar înseamnă să fie în stare să câştige bani.

Totuşi, ceremonia *upanayana* este şi acum celebrată, dar se limitează în general la o zi de distracţii familiale, cuprinzând un banchet la care iau parte prietenii familiei tânărului, aproape la fel cum se face la prima comuniune a catolicilor.

Upanayana înseamnă „să fii dus la un preceptor”, subînţelegându-se să fii iniţiat de el în doctrine religioase. Celebrarea acestei *upanayana* se consideră o a doua naştere, de unde apelativul „născut de două ori” (*dvija*) cu care se mândresc membrii celor trei caste superioare. Se

spune despre ei că au primit prima naştere de la părinţi şi a doua de la *gayatri* (mantra sacră) ca mamă şi de la preceptor (*acharya*) ca tată.

Vârsta băiatului dus la iniţiere variază în funcţie de casta din care face parte. În general, ea este de şapte-opt ani pentru un brahman, unsprezece pentru un *kshatriya* şi doisprezece pentru un *vaishya*. Perioada indicată pentru celebrarea ceremoniei este primăvara pentru un brahman, vara pentru un *kshatriya* şi toamna pentru un *vaishya*, dar această cutumă pare să fie mai puţin respectată în zilele noastre. Pe vremuri, copilul care urma să fie iniţiat trebuia să poarte o pelerină, să aibă o centură şi să ţină în mână un baston. Pelerina unui brahman era din piele de antilopă neagră, cea a unui *kshatriya* – de căprioară, iar cea a unui *vaishya* – de capră. Centura brahmanului era făcută din iarbă împletită, cea a unui *kshatriya* – din maţe uscate (precum coardele instrumentelor noastre muzicale), iar cea a unui *vaishya* – din lână. Bastonul unui brahman ajungea până în dreptul părului, cel al unui *kshatriya* – în dreptul frunţii, iar cel al unui *vaishya* – în dreptul nasului. Şi lemnul bastonului era diferit. Toate aceste prescripţii au căzut aproape în desuetudine. În unele familii, tânărul poartă straie galbene-portocalii, culoarea purtată de asceţii *sannyasin*.

Imediat după iniţiere, începea, după cum am spus, perioada de studii religioase, azi suprimată de cele mai multe ori. Vom reveni asupra acesteia şi vom arunca o privire asupra felului în care se prezenta ea în Antichitatea indiană şi a urmelor pe care le-a lăsat în comportamentul unor guru moderni. Înainte însă, se cuvine să facem cunoştinţă cu acel guru familial ereditar, varietate a genului care încă „face ravagii” în lumea hinduşilor tradiţionalişti. Mulţi dintre ei îl consideră un adevărat flagel, fără să aibă curajul de a se debarasa de el.

Acest guru – întotdeauna un brahman – e nelipsit de la toate evenimentele care au loc în familie (naşteri, iniţieri, căsătorii, decese), dându-le un caracter religios

prin celebrarea ritualurilor prescrise pentru aceste ocazii. De cele mai multe ori, tatăl unui guru actual şi, înaintea lui, bunicul şi străbunicul au exercitat funcţia de guru la strămoşii familiei de azi; la fel, fiul şi nepotul îi vor urma în calitate de guru al descendenţilor familiei. Există astfel familii de hinduşi care, de foarte mult timp, sunt legate de o familie anume de guru. O familie poate să rupă această legătură, să-l revoce pe guru, să aleagă altul, dar acest gest este considerat un fel de păcat care poate avea consecinţe funeste. Cei mai mulţi capi de familie se resemnează aşadar să suporte rapacitatea brahmanului lor salariat, fără să se jeneze însă să se plângă de el când nu e de faţă.

Pe vremuri, aceşti guru îşi atribuiau drepturi extraordinare asupra familiilor pe care se considera că le îndrumau pe calea spirituală. Unul dintre aceste drepturi bizare semăna cu „dreptul stăpânului" din timpul feudalismului. Guru avea dreptul şi chiar datoria s-o aibă primul pe mireasă imediat după ceremonia căsătoriei. În acest scop, un colţ al sălii unde aceasta fusese celebrată sau o încăpere învecinată era izolată cu perdele. La un moment dat, mireasa, în general o fetiţă între opt şi unsprezece ani, trecea în spatele perdelei, unde se afla guru. Ea trebuia să-i spună: „Eu sunt Radha, tu eşti Krishna" (aluzie la Radha, iubita lui Krishna) [106]. Atunci guru o poseda şi, după ce-şi termina „îndatorirea religioasă", dădea un semnal la care muzicanţii începeau să cânte o melodie zgomotoasă.

Mă îndoiesc că acest obicei mai este respectat, dar n-am curajul să afirm că a fost complet abolit şi că nu se mai pot semnala exemple moderne.

Iată un fapt care mi-a fost relatat de un martor ocular şi care datează doar de vreo douăzeci de ani.

Era vorba despre căsătoria unui student care făcea parte din facţiunea intelectualilor progresişti. Viitoarea mireasă era însă fiica unor hinduşi ultratradiţionalişti

106 Vezi supra, pp. 85 şi urm.

reacţionari. Conform vechilor uzanţe, tânărul n-o văzuse niciodată, căsătoria fiind aranjată de familiile viitorilor soţi.

Băiatul accepta să se supună vechilor cutume, dar numai până la un punct; nu admitea ca un guru, un bărbat matur, s-o iniţieze înaintea lui în tainele unirii conjugale pe fetiţa cu care urma să se căsătorească.

Ştia că toate obiecţiile sale faţă de părinţii lui şi faţă de cei ai fetei s-ar fi lovit de încăpăţânarea lor: ritualul secular trebuia să fie îndeplinit. Înfuriat de neputinţa de a-i face să renunţe şi hotărât să împiedice consumarea unirii, s-a gândit la o intervenţie originală. Înţeles cu unii dintre prietenii lui, a ascuns o bâtă solidă în încăperea unde trebuia să aibă loc căsătoria. Apoi, la sfârşitul ceremoniei, când mireasa a trecut în spatele perdelelor bâiguind vorbele consacrate („Eu sunt Radha, tu eşti Krishna”), mirele, cu bâta în mână, s-a repezit în spatele perdelelor, l-a apucat pe guru, care pusese mâna pe fetiţă, şi, înainte ca persoanele aflate de faţă să fi avut timp să se opună, i-a tras o bătaie zdravănă.

Apoi, întorcându-se spre muzicanţi, le-a strigat:

— Daţi-i drumul!… Muzical…

Acesta este un fapt excepţional. Orice ar face un guru, discipolul trebuie să fie încredinţat că are motive foarte întemeiate să procedeze aşa şi că acţiunile sale cele mai reprobabile în aparenţă – chiar beţia sau desfrâul – nu-i ştirbesc cu nimic excelenţa caracterului[107] şi nu-l pot scuti pe discipol de cultul de veritabilă adoraţie pe care îl datorează gurului său.

„Guru este Brahma, guru este Shiva, guru este regele zeilor (Maheshvara). Guru este însăşi Fiinţa Supremă (Pârabrahman). Plecăciune acestui Stăpân guru”, spune un imn care îl preamăreşte pe guru.

Fără să ne referim la ideile care prevalau în

107 Unii dintre aceşti „guru” exotici sau pseudoexotici care activează în ţările noastre încearcă să le insufle acest gen de idei unor naivi - şi, din păcate, reuşesc.

Antichitate cu privire la guru şi la rolul său, să vedem ce crede despre asta un indian contemporan cu noi, care a primit o educaţie occidentală şi locuieşte la New York, unde predică diversitatea filosofiei Vedanta preconizată de Vivekananda.

În introducerea unei traduceri a lucrării *Atmabodha* (cunoaşterea „Sinelui”) de Shankaracharya, Swami Nikhilananda scrie:

Tradiţia hindusă accentuează foarte mult faptul că, pentru a fi eficiente, cunoştinţele trebuie transmise de la un om viu la alt om viu. Cărţile pot furniza informaţii, dar nu pot da inspiraţie. Religia care nu este transmisă, ci doar propovăduită degenerează în predici intelectuale. Străvechea înţelepciune a Indiei a ajuns la noi printr-un şir neîntrerupt de Maeştri religioşi.

Alţii merg mai departe şi declară că tot ce poţi învăţa tu însuţi ca filosofie religioasă este o „cunoştinţă furată” şi că „hoţul” este vinovat de o infracţiune pentru care va suporta pedeapsa.

Din câte am putut să constat eu însămi în India modernă şi după poveştile despre unii guru din secolele trecute, presupun că indienii au fost întotdeauna risipitori cu titlul venerabil de guru şi că acesta a fost atribuit fără noimă unor intelectuali foarte respectabili, unor habotnici halucinaţi şi unor impostori neruşinaţi de cea mai joasă speţă.

Nevoia de a onora un maestru sau de a te face onorat ca maestru pare înnăscută la indieni, iar predispoziţia la iluzii în privinţa caracterului şi meritelor ghizilor spirituali pe care şi-i aleg este incredibilă. Ştiu bine că aceeaşi observaţie poate fi făcută şi despre capii religioşi sau politici pe care îi urmează masele occidentale. Să nu ne umflăm în pene aşadar, atribuindu-ne o superioritate pe care nu o avem. Dar este vorba aici de indieni, nu de noi. Ei nu sunt chiar atât de orbi pe cât pot să-i pară unui străin, deoarece, referitor la valoarea celor pe care îi venerează şi la eficacitatea acestora, au elaborat teorii de

o frumoasă subtilitate.

Nu are importanţă, spun ei, valoarea proprie acelui guru pe care îl venerăm. Nu are importanţă valoarea zeului pe care îl adorăm. Guru poate fi un om vulgar sau chiar condamnabil din punctul de vedere al moralităţii curente. Cât priveşte zeul, nu are importanţă ce fapte se spune că a făcut, nu are importanţă nici măcar dacă există sau nu. Contează doar sentimentele pe care guru sau zeul le stârneşte în noi. Şi unul, şi celălalt îndeplinesc rolul de excitator şi pun în mişcare în noi energii care altfel ar rămâne în stare latentă. O piatră pe care o adorăm este doar o piatră, dar fervoarea adoratorului poate produce în el transformări mentale şi chiar fizice care fac din el un nou individ.

Astfel, se recomandă să nu iei la puricat comportamentul propriului guru, să nu investighezi întinderea erudiţiei sau inteligenţei sale, deoarece, în fond, nu de el depinde beneficiul căutat de discipol, ci acesta este mai curând rodul sentimentelor discipolului însuşi[108].

Există un fond de adevăr de netăgăduit în această teorie, care se bazează pe observaţii concrete din domeniul psihic. Totuşi, din păcate, indienii sunt prea înclinaţi să-l extindă până dincolo de limitele raţionale. Am văzut un număr considerabil de oameni inteligenţi,

108 Se va putea compara aici atitudinea tibetanilor faţă de propriii guru. Şi ei ştiu să se împace cu imperfecţiunile lor, dar din alte motive decât cele ale indienilor. Tibetanii, fiind budişti, neagă existenţa unui ego (eu, suflet sau oricare ar fi numele care i se dă) permanent. Ei spun că „eul" nostru este doar o înlănţuire de transformări, un agregat ale cărui elemente materiale şi elemente mentale acţionează şi reacţionează unele asupra celorlalte şi sunt continuu schimbate cu cele ale agregatelor („eurile") învecinate. Astfel, individul, aşa cum îl văd ei, este asemenea curentului rapid al unui râu sau al unui vârtej cu multiple aspecte. „Discipolii inteligenţi ştiu să recunoască în această succesiune de individualităţi care apar la guru lor pe cele din care se pot obţine lecţii şi judecăţi utile. Ca să-şi asigure acest beneficiu, ei suportă manifestările de ordin inferior care se produc în acelaşi guru, ca şi când ar aştepta răbdători, în mijlocul unei mulţimi vulgare, trecerea unui înţelept" (A. David-Neel, Initiations Lamaiques).

învăţaţi, care s-au făcut discipolii servili ai unor indivizi vulgari sau de-a dreptul şarlatani.

Trebuie să mărturisesc că, dată fiind înclinaţia mea spre tachinare, am făcut uneori glume oarecum răutăcioase faţă de unii guru. Iată una de care m-am făcut vinovată.

Un avocat indian de cultură europeană îmi lăudase foarte mult capacităţile intelectuale şi înţelepciunea profundă a gurului său. Fiind cultivat şi inteligent, trăsesem concluzia că omul pe care îl alesese să-i fie călăuză spirituală nu avea cum să fie lipsit de merit. Am acceptat aşadar cu bucurie invitaţia pe care mi-a adresat-o de a sta de vorbă cu acest guru eminent.

L-am găsit într-un mic pavilion agreabil situat în mijlocul unei grădini. Guru, un bărbat matur, s-a declarat poet. Mi-a citit versuri compuse de el despre subiectul destul de banal al morţii care ne aşteaptă pe toţi. Versurile nu aveau nimic remarcabil, dar autorul lor arăta în mod clar că le considera sublime. Şi-a dat ceva osteneală să-mi explice sensul lor, care era cât se poate de clar: pe toţi ne aştepta moartea, aşa încât trebuia să fim pătrunşi de acest adevăr.

Pricepând că, în pofida complimentelor adresate, admiraţia mea nu era foarte mare, individul, după ce eşuase ca poet, a încercat să se arate un contemplativ de mare anvergură.

Concentrarea profundă (*samādhi*) este considerată de indieni semnul unui grad înalt de perfecţionare spirituală. Şi, într-adevăr, aşa este, dar pentru cine e cât de cât antrenat, *samādhi* se poate falsifica sau se poate produce din cauze care nu au nimic spiritual. Semnele exterioare cele mai vădite ale acestei stări de concentrare a minţii sunt nemişcarea absolută, o încetinire notabilă a respiraţiei şi o scădere a numărului şi forţei bătăilor inimii.

Iată-l aşadar pe guru rămânând nemişcat, cu torsul drept, ochii ficşi sub pleoapele pe jumătate lăsate. A stat aşa, asemenea unei statui. Am ghicit că aştepta momentul

în care mă voi prosterna ca să-i aduc un omagiu şi voi părăsi în tăcere camera.

Nu eram singuri; se aflau acolo trei dintre discipolii „omului sfânt”.

Stau şi eu nemişcată: ochii îmi rămân ficşi, fără să clipesc, nicio mişcare nu-mi vădeşte respiraţia încetinită. Fiinţă răutăcioasă, îmi zic în gând: „Hai să te văd, bărbate! Tu ai să cedezi primul!”

Şi timpul trece. Discipolii sunt destul de stupefiaţi. Nu trec minute, ci câteva ore; se apropie noaptea. Guru renunţă în sfârşit la postura lui rigidă, probabil era ora mesei. Se întinde, se ridică şi pleacă. Eu tot nu mă mişc. Abia o jumătate de oră mai târziu a venit şi rândul meu. Mă întind, privesc în jur şi mă ridic.

— Guru v-a indus o stare de *samādhi*, în timp ce şi el se găsea în această stare, îmi spun discipolii.

Credinţa că un maestru poate să producă – voit sau nu – o stare de completă absorbire celor aflaţi în apropiere, în timp ce el însuşi e cufundat într-o astfel de stare, este foarte răspândită în India. Ea se bazează pe fapte adevărate şi documentate temeinic, dar nu era şi cazul meu. Totuşi, n-am recunoscut că am vrut să-l înşel pe acel guru, care mi se păruse prea încrezut. De altfel, nu cred că s-a lăsat păcălit de teatrul meu, cum nici eu nu m-am lăsat înşelată de al lui.

M-am informat şi am aflat că acel guru avea reputaţia unui om foarte cinstit şi virtuos în multe privinţe. I se putea ierta mica vanitate şi putea fi stimat, dar de aici până la a-l lua ghid spiritual consideram că era cale lungă.

Acel guru-poet era un laic şi, cu toate că maeştrii spirituali sunt căutaţi îndeosebi printre *sadhu* şi *sannyasin*\ un mare număr de laici îşi asumă acest rol şi nu duc lipsă de discipoli. Unii dintre aceşti maeştri laici sunt personalităţi remarcabile, alţii sunt de-a dreptul ilari.

Mi-aş permite să amintesc aici spectacolul pe care mi l-a oferit unul dintre aceştia din urmă, aşa cum l-am

descris într-o carte anterioară[109][110].

Într-o seară, la Calcutta, unde locuiam la nişte prieteni în oraşul indigen, am zărit pe fereastră doi indivizi aşezaţi turceşte pe pământ, unul în faţa celuilalt, într-un şopron situat în faţa locuinţei mele. Unul dintre ei avea pe el doar un lornion, iar celălalt se limita, ca veşminte, la o simplitate edenică – şi, zău, nu-i stătea deloc rău.

Bărbatul cu lornion era guru şi-i dădea elevului său atent o lecţie despre exerciţiile legate de respiraţie, după metoda Hatha Yoga. îl vedeam astupându-şi pe rând nările, expirând cu putere sau lent, ţinându-şi răsuflarea, în timp ce, plin de sine, îi arăta cu degetul venele de la gât şi de la tâmple, care, din cauza efortului, deveniseră proeminente.

După diferite acrobaţii, maestrul şi elevul s-au ghemuit, sprijiniţi numai pe degetele de la picioare, şi au început să sară, lovindu-se cu călcâiul în partea de jos a feselor. Primul îşi scosese lornionul; îl ţinea acum în mână, folosindu-se de el aşa cum un dirijor îşi foloseşte bagheta, ca să bată măsura şi să dirijeze dansul, încurajându-l totodată pe novice cu vocea şi cu gestul.

O lumânare înfiptă în pământ lumina această scenă. Lecţia a durat până când aceasta a ars de tot.

Câteva zile mai târziu, într-o dimineaţă, am văzut ieşind din casa de vizavi un indian îmbrăcat decent, după moda europeană. Lornionul de pe nas mi-a atras atenţia. L-am recunoscut pe acel guru în pielea goală de la lecţia nocturnă. Ce profesie putea să exercite când era îmbrăcat? M-am informat şi am aflat că era vânzător într-un mare magazin de modă.

Altă dată am auzit de un guru deosebit de stimat de un mare număr de discipoli. De data asta am fost informată de la început în privinţa profesiei sale „civile”. Era angajat la o bancă, dar brahman. Cu ocazia marii sărbători pe care hinduşii o celebrează în onoarea zeiţei Durga – *Dasahara*, numită în mod obişnuit *Durga pudja* –,

109 Vezi capitolul următor.

110 Vezi Initiations Lamaîques, p. 113 (Ed. Adyar).

guru m-a invitat să asist la ceremonia *prana* pratishta1 ţinută la el acasă.

Am găsit vreo cincizeci de persoane adunate în faţa altarului care era ridicat în grădina locuinţei. Ca brahman, stăpânul casei, guru, oficia el însuşi. Mi s-a atras atenţia că avea grijă să-i plaseze în jurul lui, în primele rânduri ale participanţilor, lângă altar, pe discipolii care făceau parte din casta brahmanică. Eram însoţită de unul dintre prietenii mei indieni, un înalt magistrat.

Era necesar să i se arate respectul cuvenit statutului social al acestuia, dar, totodată, acest nebrahman (magistratul făcea parte din casta *vaishya*) trebuia ţinut la oarecare distanţă de altar. Dificultatea fusese rezolvată plasându-se un fotoliu pentru el pe o mică terasă ce preceda intrarea casei. Mie îmi era destinat un alt fotoliu, în dubla calitate de străină importantă şi barbară impură (*mleccha*).

La sfârşitul ceremoniei, participanţii, înainte să se retragă, au atins cu vârful degetelor picioarele lui guru: „Au luat pulbere de pe picioarele sale”, cum se spune atât de frumos în India, şi am fost destul de şocată să-l văd pe gravul şi foarte distinsul magistrat aplecându-se şi făcând acelaşi gest de smerenie pioasă.[111]

A observat surprinderea mea şi a zâmbit. Am fost puţin jenată şi am încercat să mă gândesc la altceva, dar aveam în minte numai aparenta nepotrivire între dovezile de respect arătate faţă de gazda noastră şi condiţia lui socială umilă, aşa că am revenit asupra subiectului.

— Cred, i-am spus magistratului, că acest om respectabil, atât de onorat la el acasă, va fi poate mâine foarte brutal interpelat de şeful lui de birou şi ameninţat fără menajamente cu concedierea dacă face vreo greşeală.

— Exact aşa se va întâmpla, mi-a răspuns interlocutorul meu. Ca hindus, i-am adus castei din care face parte gazda noastră omagiul cuvenit. Mă înţelegi, nu-i aşa? M-am aplecat în faţa „brahmanului”, nu a lui *babul*.

111 Vezi supra, pp. 28 şi 61.

Dacă şeful îl admonestează pe *babu* fiindcă merită, va fi bine. Eu nu-l voi invita în casa mea pe acest secretar neînsemnat; nici eu şi nici ai mei nu vom avea relaţii cu el. Asta e foarte bine, fiecare om şi fiecare lucru trebuie să fie la locul lui; India a înţeles asta şi e perfect.

Această declaraţie îmi amintea de atitudinea bogaţilor *shudra* faţă de brahmanul salariat care celebra ritualurile religioase în locuinţa lor.

Dacă era perfect, nu aveam nimic de replicat. Nu-mi rămânea decât să strig: „Trăiască India!”. *Jai Hindi* şi eram dispusă s-o fac încă o dată nu pentru că prietenul meu magistrat m-ar fi convins pe deplin, ci pentru că… iubesc India, puţin pentru că este în multe privinţe admirabilă… şi mult pentru că acolo, cu mult timp în urmă, în acel gen de templu care era pe atunci Muzeul Guimet, India a aruncat asupra mea o vrajă de care nu m-am eliberat niciodată.

Îmi luasem deja rămas-bun şi ieşeam în grădină când unul dintre invitaţi, un student pe nume Ram Dass, s-a desprins de un grup adunat încă în jurul lui guru şi a venit repede spre mine.

— I-am transmis lui guru dorinţa dumneavoastră de a sta de vorbă cu el, mi-a spus tânărul. Nu are nimic împotrivă să vă primească mâine la ora două.[112]

Cu ceva timp înainte, Ram Dass îmi lăudase erudiţia profundă a maestrului său în diferitele ramuri ale filosofiei Vedanta şi, într-adevăr, îmi exprimasem dorinţa să stau de vorbă cu eruditul său guru. Această dorinţă slăbise în bună măsură în timpul acelei *pudja* la care tocmai asistasem; aerul de suficienţă cu care Banerdji oficiase mă făcea să am dubii în legătură cu puterea lui de înţelegere intelectuală sau spirituală. Totuşi, nu puteam ca, refuzând întrevederea pe care o solicitase pentru mine, să-i aduc o ofensă amabilului tânăr care credea că-mi făcuse un serviciu.

A doua zi m-am întors aşadar la locuinţa acelui guru.

112 Titlu dat indienilor care au primit o anumită educaţie şi îndeplinesc funcţii diferite de slujbaşi, secretari etc.

Am traversat grădina fără să întâlnesc pe cineva; am urcat treptele micului peron şi m-am pregătit să bat la uşa casei, dar nu a fost nevoie – uşa era deschisă, lăsând să se vadă o scenă ciudată.

Pe un coridor îngust, guru era întins cât era de lung pe o rogojină. Ca s-o facă mai răcoroasă, pe pernă fuseseră puse frunze de bananier, care formau în jurul capului o aureolă lată şi verde. Alte frunze îi ieşeau de sub şale, scoţând în evidenţă pânza care îi înfăşură coapsele, din bumbac subţire, alb, foarte scurtă şi destul de revelatoare – era singurul veşmânt pe care îl purta. În fine, pe alte frunze, aşezate în cerc şi în mai multe straturi, reproducând o floare mare – un lotus, îmi închipui –, se odihneau picioarele goale ale lui guru – alias *babu* Banerdji, angajat la bancă.

Un tânăr stătea pe vine în dreptul capului acelui idol, iar altul la picioare. Fiecare ţinea o ramură de palmier cu care făcea vânt acelor extremităţi ale maestrului care-i erau încredinţate.

Primul meu gând a fost că acel trup astfel împodobit şi expus era al unui mort. Dar nu, pieptul i se ridica uşor; guru dormea… sau se prefăcea că doarme. Fixase ora întrevederii noastre, prin urmare trebuia să se aştepte la vizita mea. Uitase oare? Era puţin probabil; punerea în scenă pe care o contemplam trebuia să fi fost pusă la punct pentru mine, din dorinţa de „a mă da gata”, cum ar fi zis un puştan din Paris. Dacă aşa stăteau lucrurile, scopul urmărit nu fusese atins; tipul, aproape gol, întins între rozete de verdeaţă, nu mi se părea deloc impozant, ci-mi evoca mai curând amintirea unor vite premiate din vitrinele măcelarilor.

Totuşi, tinerelul care le făcea vânt picioarelor lui guru mi-a arătat un taburet foarte scund pus în cadrul unei uşi şi, în tăcere, m-a invitat să mă aşez. De acolo aş fi putut să-l privesc în voie pe bărbatul întins în faţa mea. Cât timp? Evident, până când, punându-mi îndeajuns la încercare umila supunere, maestrul ar fi catadicsit să

deschidă ochii şi să-mi observe prezenţa. Mi-a fost imposibil să-i acord mai mult de o secundă acestei idei ciudate – am izbucnit în hohote de râs şi am plecat cuprinsă de un amuzament teribil.

Secta Brahmo Samaj i-a furnizat Indiei moderne câţiva eminenţi guru laici – în primul rând, pe fondatorul sectei, Raja Rammohan Roy (1772 – 1833).

Rammohan Roy a fost un distins erudit; în afară de sanscrită, limba sacră a Indiei, ştia arabă, persana şi engleza. El a făcut o reformă religioasă bazată, se zicea, pe *Vede*, care proclamau unitatea lui Dumnezeu şi în care nimic nu justifica cultul idolilor.

Discipolul său Debendranath Tagore (1817 – 1905), numit Maharshi (*maha-rishi*, mare înţelept), a devenit, după el, şeful sectanţilor brahmo, dându-le o nouă direcţie spirituală. Ca hindus tradiţional, Debendranath îşi propunea să bazeze pe *Upanişade* credinţele propuse membrilor brahmo, dar, mărturiseşte el cu candoare în *Memoriile* sale, declaraţiile panteiste[113] pe care le întâlnea acolo nu-i plăceau. Atunci pe ce să bazeze brahmoismul, dacă nu se putea nici pe *Vede*, nici pe *Upanişade*? Pe când îşi punea această întrebare, a descoperit că existau o sută patruzeci şi şapte de *Upanişade*, deşi până atunci cunoscuse doar douăsprezece[114], cele pe baza cărora Shankaracharya a scris comentarii susţinând doctrina *advaita*: „Unul fără pereche”[115] şi irealitatea lumii fenomenelor, comparată cu un miraj (*maya*).

În mulţimea de texte oferită de aceste numeroase *Upanişade*, provenite de la autori diferiţi şi compuse la intervale de secole, erau uşor de descoperit pasaje potrivite pentru a sprijini ideile preferate. Debendranath

113 Precum afirmaţiile „Eu sunt Brahman”, adică Şinele Suprem, o declaraţie panteistă.

114 Cele mai vechi Upanişade; mai târziu, fiecare sectă a produs multe altele cu tendinţe diferite, care ocupă în hinduism un loc oarecum asemănător cu cel al evangheliilor apocrife în cadrul creştinismului primar.

115 Monism.

Tagore a găsit, dar mai ales a avut încredere în propria-i inspiraţie şi a compus încă o upanişadă, *Brahmi Upanishad*, pe care o declară încununarea precedentelor.

El a conceput şi o regulă de conduită pentru membrii sectei şi un ritual.

Debendranath Tagore făcea parte dintr-o familie bogată şi era susţinut de prieteni generoşi. Am extras din *Memoriile* sale descrierea locului de cult pe care l-a construit la etajul al treilea al sediului asociaţiei:

O boltă de marmură albă adăpostea jilţul cititorului; estrada pentru corul care cânta imnuri şi galeriile pentru cei care asistau erau decorate artistic. Iluminatul holului se făcea cu sfeşnice de cristal.

Debendranath Tagore propovăduia un teism care îşi găsea locul în cadrul foarte vast al hinduismului. Faptul că respingea cultul idolilor nu-l excludea din sânul tradiţionalismului, deoarece hinduismul admite cultul imaginilor, dar nu-l impune în mod categoric.

În urma unei schisme, în rândul sectanţilor brahmo a apărut un alt guru: Keshab Chandra Sen (1838 – 1884). În jurul anului 1865, el i-a propus lui Debendranath Tagore să decreteze că de atunci înainte le va fi interzis preoţilor cultului şi predicatorilor brahmo să păstreze vreun semn distinctiv de castă sau de sectă. Era vizat în special cordonul sacru, emblema celor trei caste superioare. Keshab Chandra Sen a propus şi alte inovaţii, care au fost respinse de Debendranath Tagore. Asta a dus la o ruptură şi Keshab Chandra Sen, urmat de un mare număr de brahmo, a înfiinţat „Brahmo Samaj din India”, în timp ce denumirea de Adi (originar, iniţial) Brahmo le-a revenit celor rămaşi fideli lui Debendranath Tagore.

Foarte bun orator, Keshab Chandra Sen a străbătut întreaga Indie, propovăduind ceea ce el numea o religie universală. A ţinut conferinţe şi în Anglia, unde a fost primit de regina Victoria.

Totuşi, o parte a adepţilor lui Keshab Chandra Sen s-au despărţit de el cu ocazia căsătoriei fiicei sale cu

maharajahul din Cooch Behar. Îi reproşau lui guru că şi-a căsătorit fiica deşi nu avea vârsta legală[116] şi, de asemenea, că a îngăduit, la această căsătorie, celebrarea unor ritualuri idolatrice.

Această sciziune a dus la înfiinţarea unei a treia ramuri a brahmoismului: Sadharan Brahmo Samaj.

Sectanţii Adi Brahmo au rămas în esenţă hinduşi, nu admit căsătoria între persoane din caste diferite. În schimb, cei din Sadharan Brahmo resping total sistemul de caste *şipurdah*, adică recluziunea femeilor.

Din punct de vedere doctrinar, cele două ramuri provenite din schisma lui Keshab Chandra Sen au asimilat elemente împrumutate de la islam şi de la creştinism. Cultul lor, la care am asistat, cuprinde rugăciuni liturgice şi altele improvizate de credincioşi, toate de o lungime excesivă.

Brahmo nu sunt mulţi, dar formează o elită intelectuală din care se desprind personalităţi de prim-plan.

Familia Tagore l-a dat Indiei şi pe unul dintre cei mai mari guru laici contemporani, celebrul poet Rabindranath Tagore. Chiar dacă a avut, ca toţi guru, un cerc de discipoli intimi, Rabindranath a urmărit îndeosebi să împărtăşească unui mare număr de tineri învăţătura pe care o preconiza. Aceasta forma un ansamblu complex de principii care domina idealul *brahmacharya* după moda străveche.

Acest ideal pe care l-am expus constă în a consacra studiului mulţi ani din tinereţe, trăind lângă un maestru în liniştea pădurii. Din acest program, Rabindranath Tagore a reţinut ceea ce era compatibil cu obiceiurile epocii noastre.

Pe o vastă proprietate numită Santiniketan (locuinţa păcii), nu departe de Bolpur, Rabindranath Tagore a

116 Paisprezece ani, potrivit legii decretate în acea perioadă de administraţia britanică. Guvernul Indiei independente a fixat vârsta legală la cincisprezece ani. Hinduşii îşi căsătoreau copiii la orice vârstă şi fără vreo potrivire între vârstele soţilor. O copilă de cinci ani putea să fie dată ca soţie unui bărbat de şaizeci.

înfiinţat un colegiu. Din cauza distanţei mari la care se afla de marile oraşe, regimul elevilor nu putea fi decât de internat, care se potrivea cu regula practicii *brahmacharya*: coabitarea elevului cu maestrul său.

Scopul fondatorului nu era numai acela de a le asigura elevilor de la Santiniketan o instruire ştiinţifică modernă, pe care o urmărea, ci şi de a forma o generaţie de indieni care, deţinând cunoştinţe ştiinţifice extinse, păstra totodată atitudinea spirituală tradiţională a vechii Indii.

Am putut să mă bucur la Santiniketan de atmosfera cu totul aparte de meditaţie care te înconjura. Cursurile se ţineau la umbra unor copaci mari, după care elevii erau văzuţi răspândindu-se în parc, cu o carte în mână. Cadrul era ideal pentru facilitarea studiului şi pentru reflecţie.

Profesorii locuiau în case mici, construite în incinta colegiului sau în apropierea acestuia; locuinţele lor erau de o simplitate austeră, asemenea celei care domnea în tot colegiul. Marele nostru specialist în sanscrită Sylvain Levi a locuit acolo când a ţinut, la Santiniketan, un curs superior de sanscrită şi a comentat texte sacre.

Colegiul admitea şi fete; această tentativă de coeducaţie era o invenţie îndrăzneaţă, în timp ce în India se menţinea cu tenacitate încă sistemul *purdah*, care ţinea femeile închise în odăile lor şi nu le permitea să apară în faţa nici unui bărbat în afara soţului şi a rudelor apropiate. În zilele noastre, această regulă şi-a pierdut mult din strictеţe, fără să fie totuşi complet abolită.

La Santiniketan, ziua începea cu un serviciu religios în *mandir*, o sală mare fără statui sau imagini de zeităţi. La el participa întregul colegiu, toţi cântau imnuri sau ascultau o scurtă lectură. O reuniune asemănătoare avea loc seara, iar altele, cu ocazia sărbătorilor religioase.

Gravitatea blândă a acestei tebaide de tineri eremiţi studioşi era înveselită de ceea ce m-a amuzat ca fiind produsul imaginaţiei unui poet. Într-un copac mare din parc, Rabindranath îşi construise un cuib ce consta dintr-o

cabană mică agăţată de crengile copacului. Avea parter şi etaj. Parterul servea ca bucătărie – acolo se pregătea masa maestrului când petrecea zile de singurătate la etajul de sus, pierdut în frunziş. Amintirea necuviincioasă a cabanelor lui Robinson m-a făcut să zâmbesc în faţa cuibului atât de asemănător cu cele care primesc comeseni veseli în vecinătatea Parisului. Cât de diferite erau însă gândurile lor de cele ale acelui guru, poet şi învăţător retras în sihăstria lui aeriană!

Unii şi l-au închipuit pe Rabindranath Tagore ca disident al hinduismului, dar este o eroare; el a rămas profund ataşat acestuia şi, la fel ca „sfântul" din familia Tagore, Debendranath, credea mai curând că purifica religia naţională, aducând-o mai aproape de forma ei străveche. La rubedeniile lui Rabindranath, ataşamentul faţă de legile religioase ale hinduismului era temperat de efectul educaţiei occidentale, de şederile în Anglia şi de frecventarea străinilor, dar se manifesta totuşi. La o serată organizată la Jorasanko (Calcutta), casa strămoşească a familiei Tagore, i-am văzut pe bărbaţii din familie bând vin, o gravă încălcare a regulilor hinduismului care îi face impuri pe făptaşi, dar doamnele din casă, unele cu educaţie aleasă, nu şi-au făcut apariţia din cauza prezenţei unor gentlemeni englezi.

Printre povestirile atât de frumos scrise de Rabindranath Tagore se găseşte una, al cărei titlu nu mi-l amintesc, care vădeşte cu claritate că autorul ei nu voia deloc să distrugă complet vechile concepţii hinduse referitoare la atitudinea de supunere cerută femeilor în cadrul căsniciei.

Este povestea unei Griselidis[117] indiană. Ochii îi sunt bolnavi şi soţul, care studia medicina, prost şi vanitos, o îngrijeşte în felul lui. Rezultatul este o agravare a bolii; vederea bietei femei slăbeşte din ce în ce mai mult. Fratele ei intervine, vrea să consulte un oftalmolog, soţul se opune

117 Griselidis, marchiză de Saluzzo, martirizată de soţul ei, eroina unei legende din secolul al XI-lea.

şi continuă să-şi impună medicamentele pe care femeia, soţie supusă, continuă să le folosească, deşi simte că o duc la orbire. Fratele, neputând face faţă împotrivirii soţului în privinţa intervenţiei unui oftalmolog, îi cere unuia dintre ei să-i indice remediile potrivite. Soţia, supusă însă, aruncă în puţ fiolele cu medicamente aduse de fratele ei şi ajunge să orbească, dar caută să ducă la bun sfârşit, fără să vadă, muncile casei pentru a-şi servi soţul. Acesta îşi pierde răbdarea în faţa stângăciilor comise de biata oarbă. Se pregăteşte să-şi ia altă femeie, soţia martiră nu protestează, primind-o cu afecţiune pe nou-venită. Totuşi, fratele împiedică realizarea acestei căsătorii. Îi reproşează soţului inuman răul pe care l-a făcut. Atunci, în întâmpinarea unei căinţe care nu s-a manifestat încă şi nu pare să existe, oarba face o declaraţie înspăimântătoare pentru noi: „Nu te necăji. Din cauza ta mi-am pierdut vederea, dar gândeşte-te cât de rău ar fi fost dacă aş fi pierdut-o din vina altuia!”

Toate acestea sunt foarte frumos scrise de poetul nostru, însă problema e alta: încuviinţarea tacită a comportamentului nefericitei, sclavă a străvechii tradiţii hinduse, care îi impune soţiei o supunere totală. Evident, nu putem vedea aici atitudinea unui inovator progresist.

O latură foarte puţin cunoscută a personalităţii lui Rabindranath Tagore este că practica pictura şi desenul. Am avut ocazia să văd o expoziţie cu mai bine de două sute dintre lucrările sale; erau terifiante… nu găsesc un cuvânt care să poată exprima mai bine impresia pe care o produceau. Ce viziuni tulburi, ivite din subconştientul artistului, inspiraseră imaginile de coşmar aliniate pe pereţii holului expoziţiei, ce aspect căpătau aşadar pentru Rabindranath Tagore obiectele familiare ale lumii noastre? Trăind în aceasta, se apropiase probabil de o alta, o lume diabolică, în care omul este doar o umbră palidă ce pândeşte animozitatea lucrurilor pe care le crede neînsufleţite.

Îmi aduc aminte de un fotoliu din speteaza şi braţele

căruia ieşeau capete vii, rânjitoare, sfidându-l cu ferocitate pe cel care s-ar fi aşezat fără să le bănuiască prezenţa; crengi de copaci semănând cu nişte tentacule; un urcior oarecare lăsa să se întrezărească, sub forma lui obişnuită şi pasivă, un animal fioros stând la pândă. Şi fizionomiile de oameni reprezentate! Ce profunzimi mentale, în care se practicau torturi rafinate, nu dezvăluiau ele!

Opera etalată acolo, oferită observării unor invitaţi privilegiaţi, într-o sală joasă de la Government House[118], era a unui clarvăzător, unul care contemplase un infern mai oribil decât cel zugrăvit de Dante.

Dintre numeroşii guru laici contemporani se cuvine să-l amintim pe defunctul Sahabji Maharaj[119], şeful sectei Radhaswami, înfiinţată în urmă cu aproape un secol de Swami Sheo Dyal Singh, mai cunoscut sub numele de Radha Swami, originar din Agra.

Voi prezenta pe scurt doctrinele filosofice ale acestor sectanţi.

Universul este format din mai multe părţi. Cea mai de sus este Radha-swami desa[120], care este sălaşul spiritului pur fără legătură cu materia; a doua este aceea în care spiritul este combinat cu materia pură (materia în esenţa ei), iar în a treia materia predomină faţă de spirit. Ei pretind că prima se identifică cu Dumnezeul majorităţii religiilor.

Ca antrenament spiritual, membrii sectei practică yoga sunetului (*shabdayoga*) [121]. De asemenea, ei împing

---

118 Reşedinţa guvernatorului din Calcutta, înainte ca englezii să fi părăsit India.

119 Nu este un nume, ci un titlu, Seniorul Mare Rege.

120 Desa - ţinut, meleag, trebuie înţeles aici ca „sferă”.

121 La această yoga a sunetului se raportează multe teorii şi practici diverse. Uneori, în cursul unei meditaţii profunde, trebuie să auzi „sunetul primordial”, pe care unii îl descriu ca semănând cu zumzăitul unei albine. Alteori, energia din noi (kundalini) trebuie dirijată spre unul dintre centrii noştri fiziologici, numit anahata, sediul sunetului, care nu este deloc rezultatul ciocnirii dintre două obiecte, ci se produce singur etc.

cât mai sus cultul pentru guru. După părerea lor, guru este o adevărată divinitate. Nimic nu este prea bun sau prea mare pentru el. Resturile alimentelor care i-au fost servite la mese şi apa în care s-a scăldat sunt considerate sacre şi distribuite credincioşilor, aşa cum se face cu ofrandele de alimente şi cu apa pentru abluţiune ce au stat pe altarele zeităţilor care aveau valoare simbolică. Asta nu era nimic deosebit. În multe ţări din Orient, a primi resturile mesei unei personalităţi religioase sau cu un rang social ridicat se consideră o binecuvântare sau un semn de favoare, ceea ce se întâmplă mai ales în Tibet[122]. Indienii cred însă că resturile de alimente îl murdăresc pe cel care le consumă; din acest motiv, membrii sectei au primit porecla dispreţuitoare de *kurapathi* (mâncători de resturi).

Nu pot să spun până unde încuviinţa şi încuraja Sahabji Maharaj cultul lui guru. Se pare totuşi că, în pofida atitudinii sale foarte „americanizate", nu îl condamna.

Sahabji Maharaj nu s-a limitat la conducerea discipolilor săi pe calea spirituală, ci a urmărit şi realizări materiale. Lângă Agra, la Dayalbagh, a înfiinţat o aşezare concepută după principiile falansterului. Locuitorii erau obligaţi să fie membri ai sectei. Fiecare dintre ei continuă, în noua sa reşedinţă, să-şi exercite profesia sau adoptă una nouă, care să slujească cât mai bine interesul general. Oraşul cuprinde fabrici ale căror produse sunt puse în vânzare, beneficiile realizate mergând în fondul comun al falansterului. Acesta include de asemenea o bancă şi un birou poştal. Tot acolo există şcoli pentru copiii discipolilor, unde, în afara materiei programelor oficiale de studiu, se predau doctrinele religioase şi sociale ale sectei. Unii adepţi fac şi agricultură, pentru nevoile locuitorilor orăşelului. În fine, secta a înfiinţat ramuri în mai multe localităţi.

S-ar putea umple sute de pagini cu descrierea

122 Astfel de obiceiuri devin uneori excesive, urina, chiar excrementele demnitarilor religioşi sau ale unor indivizi consideraţi sfinţi fiind folosite ca medicamente entru uz extern şi chiar intern. în această privinţă, vezi A Vouest barbare de la vaste Chine, pp. 249-250.

numeroşilor guru care tronează în India într-un cerc mai mic sau mai mare de discipoli, gata să se supună tuturor excentricităţilor imaginate de maestrul lor.

Mi s-a vorbit despre unul dintre aceştia care se aşază pe un mic tron şi acolo, pretinde el, cade brusc într-o stare de concentrare desăvârşită, numită *samādhi*, ce suspendă activitatea minţii. Guru se bucură atunci de cultul care le este oferit zeităţilor din temple, după care adoratorii defilează prin faţa lui, se prosternează şi-i aşază la picioare, ca ofrande, monede sau obiecte preţioase. În timpul defilării, guru stă indiferent. Adoratorilor li se spune apoi că pot să plece şi ceremonia se repetă a doua zi.

Nenumăraţi sunt acei guru care practică sau încearcă să practice hipnotismul. E o „specialitate" aparte rezervată acelor guru sadhu-yoghini, dar sunt şi destui laici care le încalcă domeniul. Procedeul este simplu. Guru are grijă să-i spună discipolului că una dintre meditaţiile cele mai eficiente din punctul de vedere al progresului spiritual este aceea de a te uita în ochii maestrului. Discipolul poate să contemple în ei viziuni transcendente şi, în acelaşi timp, o energie subtilă emanată de guru se revarsă asupra lui, trezind forţe latente şi sporindu-i însutit capacitatea de înţelegere.

Aceste teorii sunt îmbrăcate în discursuri cu multe înflorituri, care sensibilizează mai ales femeile şi, printre ele, chiar multe străine, englezoaice sau americance.

De la o idee foarte frumoasă în sine, a înţeleptului care îl iniţiază pe tânăr transmiţându-i rezultatul lungilor sale meditaţii, sistemul de învăţământ profesat de guru a ajuns la cele mai absurde practici şi la indivizii cei mai groteşti. Asta nu înseamnă că nu întâlnim şi guru respectabili, eu am cunoscut astfel de oameni, dar sunt puţini şi nu le place să li se facă publicitate.

Una dintre calităţile cerute insistent discipolului este răbdarea. Perseverenţa în această privinţă arată cât de mare este preţul pe care îl pune pe învăţătura maestrului,

dar, prelungind aşteptarea discipolului dornic de instruire, cei mai pricepuţi guru în cunoaşterea resorturilor minţii urmăresc un scop mai înalt: încearcă să le ofere aspiranţilor timp ca să ajungă ei înşişi la adevărurile care ar dori să le fie dezvăluite.

Această atitudine clasică a marilor guru îşi are sursa în tradiţii milenare. Tipul perfect, precum şi atitudinea mentală a discipolului le găsim în *Chandogyaupanishad* sau, cum îi spunem în mod obişnuit, *Chandogya Upanishad*[123].

Este vorba de scurta poveste a lui Satyakama, tânărul adevărat, fiul lui Jabala, care se duce la un guru pe nume Handrumata.

Acesta este un înţelept care trăieşte retras în pădure. Nu ne este descris ca ascet, deoarece e proprietar de vite.

Primii paşi ai lui Satyakama în viaţa de discipol sunt surprinzători. Guru nu-i oferă vreo învăţătură, nu-i cere să studieze vreun tratat filosofic, nici să se consacre unor practici religioase aparte. îl face boar. Alege patru sute de animale jigărite şi i le dă în grijă tânărului, spunându-i doar atât: „Ai grijă de această cireadă, copilul meu”.

Satyakama nu spune nimic şi se afundă în pădure cu animalele ce-i fuseseră încredinţate spre pază. Totuşi, în timp ce merge, îşi zice hotărât: „N-o să mă întorc la maestrul meu înainte ca această cireadă de patru sute de capete să fi devenit de o mie de capete”.

Şi citim în textul sacru: „Astfel au trecut ani mulţi înainte ca animalele să se înmulţească şi să devină o mie”.

Suntem informaţi despre hotărârea discipolului şi despre felul în care şi-o duce la îndeplinire, dar nu ni se dezvăluie scopul urmărit. Totuşi, el este clar pentru un indian.

Scopul lui Satyakama este acela la care visează orice indian mistic din vremurile cele mai îndepărtate. Satyakama vrea să cunoască ce este „Şinele Absolut” – sau, ca să folosim termenii indieni, Brahman neutru aflat

123 Capitolul IV, secţiunea 4 şi următoarele.

dincolo de orice moduri de manifestare, „Nirguna Brahman”, şi vrea să cunoască natura „Eului”.

Handrumata cunoaşte dorinţa tânărului care i-a fost încredinţat spre îndrumare spirituală; totuşi, în loc să-i ţină discursuri filosofice, să-i expună doctrine aşa cum s-ar aştepta un occidental, el îi spune aspirantului la Cunoaşterea supremă: „Du-te să-mi păzeşti vitele”.

Satyakama nu se miră, nu cere nicio explicaţie, nu solicită instrucţiuni şi, după cum ni se spune, „stă mulţi ani în pădure să păzească cireada”.

Înseamnă că n-a învăţat nimic? Eroare – a învăţat totul. În linişte şi singurătate, a devenit în stare ca prin comuniunea mistică cu tot ce-l înconjoară să înţeleagă limbajul lucrurilor, iar acesta este singurul mod de a ajunge la *cunoaştere*.

Textul continuă relatarea în modul metaforic drag orientalilor. Un taur i se adresează lui Satyakama:

— O, Satyakama!

— Da, stăpâne, răspunde tânărul.

— Am devenit o mie, du-ne înapoi la maestrul tău. Ascultă, am să-ţi spun ceva despre natura Fiinţei (Brahman).

Satyakama ascultă ce-i spune taurul, iar acesta îşi încheie micul discurs anunţându-l pe tânărul boar:

— Mâine vei afla mai multe de la Agni (focul).

Satyakama porneşte la drum, ducând cireada spre locuinţa lui Handrumata şi, la prima oprire, focul îl strigă.

— Ascultă, Satyakama, am să-ţi spun ceva despre natura Fiinţei.

Şi Satyakama ascultă.

A doua zi, soarele îi dezvăluie şi el lui Satyakama ceva despre natura Fiinţei.

Vine din nou seara, tânărul boar pregăteşte cireada pentru noapte şi, în timp ce stă jos, se stârneşte un vânt uşor, care trece peste el şi-i zice:

— Ascultă, Satyakama, am să-ţi spun ceva despre natura Fiinţei.

Şi Satyakama ascultă…

Dar tot ce i se dezvăluie astfel nu face decât să confirme ceea ce a auzit în anii de singurătate în inima pădurii, pe când trăgea cu urechea la glasul lucrurilor din jur. Ceea ce i se spune acum el a *văzut* deja, aş spune, ca să folosesc expresia indiană. *Văzuse* atunci când era singur, atent la jocul Existenţei, şi, dincolo de suprafaţa mişcătoare a modurilor de existenţă, percepuse Sinele (Brahman absolut).

De aceea, când ajunge la guru, acesta nu se înşală.

— Copile, îi spune el, vorbeşti ca şi cum ai cunoaşte ce este Brahman. Cine te-a învăţat?

— Alţii decât oamenii, răspunde Satyakama.

Povestiri de acest gen se citesc cu respect în India, ca imnurile *Vedelor*, adică sunt psalmodiate cu voce joasă, fără nicio inflexiune declamatoare. Fredonarea monotonă a brahmanului curge constant, ca apa unui râu liniştit, ca existenţa, aşa cum devenirea multiplă curge la suprafaţa Sinelui, Brahman unic din filosofia Vedanta.

Povestea lui Satyakama ne oferă un exemplu tipic pe care se modelează mai mult sau mai puţin exact toţi guru indieni respectabili. Ei nu-şi mai trimit discipolii să păzească vitele în pădure pentru că foarte puţini guru contemporani au cirezi de vite. Ca să găsim o copie exactă a lui Haridumatra, trebuie să mergem în Tibet.

Linguşirile pe care le folosesc misionarii ca să recruteze adepţi li se par absurde indienilor. După părerea lor, aşa cum am mai spus, se cuvine să te străduieşti să fii instruit în doctrina care are valoare. Pe de altă parte, fiind psihologi subtili, indienii n-au scăpat ocazia să aplice în această privinţă teoria pe care i-am auzit deja exprimând-o în privinţa cultului zeilor. Chiar dacă o doctrină este în mod intrinsec de ordin inferior, zelul depus de discipol pentru însuşirea ei are valoare proprie şi poate acţiona ca un exerciţiu salutar, sporind energia şi perspicacitatea celui care o înfăptuieşte.

Cât despre guru, acesta nu doreşte deloc să-şi

divulge concepţiile filosofice la care a ajuns, nici să răspândească metodele de antrenament pe care le consideră capabile să ducă la perfecţionarea mentală a indivizilor. Ele nu au sens decât pentru cei care simt o sete adevărată de cunoştinţe aprofundate. Dar această sete trebuie să fie manifestată prin fapte.

De aceea, ne-am înşela dacă ne-am închipui că aceşti guru indieni – mă refer la cei care sunt demni de acest titlu respectabil – le ţin cursuri discipolilor. Nici vorbă de aşa ceva. Le vorbesc rareori, se limitează la câteva indicaţii despre metodele care trebuie folosite şi despre comportamentul necesar pentru a descoperi singuri ceea ce trebuie descoperit: natura fenomenelor exterioare, natura existenţei, natura a ceea ce numim „Eu”.

Mi-a fost dat să văd de aproape un mare număr de exemple ale modului în care guru moderni îşi imită predecesorii de acum douăzeci şi cinci de secole, instruindu-i pe candidaţii discipoli să fie răbdători. Iată unul.

Un magistrat dorea să obţină îndrumarea spirituală a unui *sannyasin* care preda câteva discipline. (Voi reveni mai târziu la guru *sannyasin*.) Acest guru locuia în apropiere de Madras, la aproximativ patru kilometri de locuinţa magistratului.

După ideile preconcepute din India, a veni cu trăsura sau cu calul la cel de la care vrei să soliciţi învăţătură şi sfat este o dovadă clară de lipsă de respect. Magistratul a făcut aşadar drumul pe jos, în pofida căldurii toride şi a norilor de praf orbitor. Ajuns în faţa camerei unde se afla guru, l-a salutat prosternându-se, apoi a rămas în picioare lângă uşă. Maestrul nu i-a acordat nici cea mai mică atenţie, continuând să vorbească cu câţiva discipoli. Magistratul a stat mult timp în picioare, poate câteva ore. Atunci guru, după ce le-a spus discipolilor că puteau să plece, s-a retras într-o altă încăpere, închizând uşa în urma lui. Magistratul s-a prosternat din nou şi s-a întors acasă pe jos.

A doua zi a revenit, tot pe jos, la locuinţa maestrului, rezultatul demersului său fiind identic cu cel din ajun.

Timp de şase luni, s-a dus zilnic la *sannyasin* şi a rămas în picioare la uşa lui, fără ca acesta să dea semne că i-ar fi remarcat prezenţa. După trecerea celor şase luni, maestrul a ridicat într-o zi ochii spre el şi i-a poruncit: „Stai jos!”

A început atunci o altă perioadă de vizite. Magistratul îşi câştigase numai dreptul de a se putea aşeza în loc să stea în picioare, deoarece guru nu-i adresa niciun cuvânt.

Au trecut multe alte luni înainte ca guru *sannyasin*, aparent mulţumit de perseverenţa solicitantului, să înceapă să-i dea câteva sfaturi.

Să credem oare că, în mai bine de un an de vizite zilnice, guru nu-l învăţase nimic pe candidatul discipol, că acesta nu învăţase nimic, pierzându-şi timpul şi ostenindu-se în zadar? Nu aceasta este şi părerea indienilor, care îşi amintesc de povestea lui Satyakama şi de multe altele asemănătoare. Magistratul făcuse dovada importanţei pe care o acorda instruirii sale, dorinţei de a ajunge la viziunea clară a realităţii, dar, în acelaşi timp, pe când mergea pe căldură şi prin praful neplăcut al drumului, de-a lungul acestuia, ca şi în cazul lui Satyakama, i se înfăţişaseră cunoştinţe pe care nu le avusese înainte.

Trenul care m-a dus la Madras tocmai s-a oprit; este unul dintre marile expresuri, hamali se îmbulzesc apucând mulţimea de bagaje ale celor numiţi de ei *sahib* – în acea perioadă, toţi albii erau *sahib*, „stăpân”. Îi las pe cei mai grăbiţi să iasă din compartimente, după care cobor şi eu. După nici trei paşi pe care i-am făcut pe peron, un englez îmbrăcat corect se apropie de mine şi mă salută.

— Mrs. Nil? mă întreabă el, pronunţându-mi numele englezeşte.

Nu eram mirată că acel gentleman venise să mă aştepte. Merg la prieteni orientalişti care locuiesc pe un mare domeniu deţinut de Societatea Teozofică la Adyar, în

apropiere de Madras. După toate aparenţele, domnul care mi se adresase fusese trimis de ei ca să mă ia de la gară. Totuşi, deoarece după-amiaza se apropia de sfârşit, preferam să dorm la hotel, care se afla chiar în gară, şi să merg la Adyar abia a doua zi. Îi explic asta în câteva cuvinte necunoscutului. Îmi răspunde? Nu-l aud. Mulţimea zgomotoasă a călătorilor ne desparte. Ajunge iar lângă mine la uşa hotelului, o ia înaintea mea ca să ceară o cameră bună şi comandă ceai. Sunt absolut convinsă că face toate astea în urma instrucţiunilor primite de la prietenii mei. Îi adresez aşadar un zâmbet amabil şi îl întreb:

— Locuiţi la Adyar? Sunteţi probabil membru al Societăţii Teozofice…

Domnul pare puţin amuzat de întrebarea mea, dar răspunde cât se poate de politicos:

— Nu, sunt şeful poliţiei.

Răspunsul, evident, mă surprinde, dar nu peste măsură.

Vin de la Pondicherry, unde am stat de vorbă cu Aurobindo Ghose. Dar Sri Aurobindo, care a devenit cel mai mare guru indian de tip intelectual, admirat şi venerat de elita compatrioţilor, era atunci doar un om politic care îi combătea pe englezi şi se refugiase pe teritoriul francez.

— Am considerat că e mai bine să vin eu însumi în loc să trimit un subaltern, îmi spune şeful poliţiei.

Apreciez acest procedeu amabil.

— Beţi-vă ceaiul, a continuat interlocutorul meu.

Se ştie că ceaiul de la ora cinci este un ritual sacru pentru un englez.

Îi spun şefului poliţiei că nu e nevoie să mă întrebe, ştie că vin de la Pondicherry şi cu cine m-am văzut acolo. Pentru asta se află aici.

Recunoaşte că este informat în privinţa acestor lucruri. Îi arăt scrisorile care mi-au fost transmise de India Office de la Londra pentru vicerege şi guvernatorii de provincii din India. Asta pare să-l liniştească în privinţa

pericolului pe care ar putea să-l reprezinte mica mea persoană pentru dominaţia britanică. Adaug totuşi:

— Mi s-a vorbit despre Aurobindo Ghose ca despre un filosof distins şi în această calitate am vrut să-l întâlnesc şi să vorbesc cu el.

— Desigur, admite şeful poliţiei, este un învăţat remarcabil, dar un om periculos. Se face vinovat de recenta asasinare a lui Mr. Ash.

N-am auzit niciodată de Mr. Ash, un funcţionar englez, se pare.

Răspund doar că mi se pare puţin probabil ca eruditul, pe care l-am auzit discutând probleme filosofice, să fie un asasin.

— Cu siguranţă că nu el însuşi l-a omorât pe Mr. Ash, precizează interlocutorul meu. A pus pe cineva.

Nu ţineam deloc să mă amestec în activităţile revoluţionarilor indieni; conversaţia s-a oprit aici.

Au trecut anii. Aurobindo Ghose, patriotul revoluţionar devenit filosof mistic, ghidul spiritual a mii de discipoli şi aproape zeificat, a murit în ziua de 5 decembrie 1950, în vârstă de şaptezeci şi opt de ani.

Dovezile extraordinare de veneraţie aduse memoriei sale ocupă un loc important în istoria contemporană a gândirii care le-a inspirat şi par aşadar pertinente.

Între diferitele tipuri de guru pe care le-am schiţat deja şi cele care vor urma, Sri Aurobindo ocupă un loc aparte. Câteva detalii despre el ar putea fi utile.

Sri Aurobindo s-a născut la Calcutta în anul 1872. La vârsta de şapte ani, familia l-a trimis în Anglia să-şi facă studiile. A stat acolo paisprezece ani şi a învăţat la Cambridge.

Prin activitatea politică din tinereţe şi cea pe care, într-un mod mai voalat, a continuat-o mai târziu, el aduce cu uşurinţă în mintea noastră amintirea nihiliştilor mistici din vechea Rusie sau pe cea a defunctului şef ocult al societăţii secrete japoneze „Dragonul negru”.

Sri Aurobindo a fost directorul liceului din oraşul

Baroda. Ca jurnalist şi militant revoluţionar, a fost condamnat la închisoare şi încarcerat de englezi la Alipore. După eliberare, s-a refugiat pe teritoriul francez, la Pondicherry, în 1910.

Acolo l-am întâlnit, într-o cameră mică cu aspect monahal din casa în care trăia împreună cu câţiva prieteni-discipoli.

Perfecta cunoaştere a filosofiilor indiene şi a celor din Occident se vedea foarte repede, dar nu ea mi-a reţinut atenţia atunci. Pe mine m-au interesat magnetismul aparte pe care îl degaja persoana lui şi dominaţia ocultă pe care o exercita asupra companionilor săi.

Camera în care ne aflam avea numai o masă şi două scaune plasate unul în faţa celuilalt, de o parte şi de alta a mesei. Sri Aurobindo era aşezat cu spatele la o fereastră mare deschisă. Nu se zărea nimic dincolo de ea, nicio clădire, niciun copac, doar cerul imens şi verde[124] al Indiei care strălucea ca un ecran pe care se detaşa persoana gurului. Era deja o punere în scenă intenţionată? N-aş îndrăzni să spun asta, deşi vizitatori recenţi afirmă că maestrul nu neglija efectul teatral. După spusele lor, Sri Aurobindo, care în ultimii ani de viaţă nu se mai arăta decât celor apropiaţi, se aşeza o dată sau de două ori pe an în spatele unei perdele de sub care îi ieşeau numai picioarele. Admiratorii erau atunci primiţi să defileze, oprindu-se ca să se prosterneze în faţa picioarelor oferite veneraţiei lor. Nu garantez aceste informaţii, deşi le-am primit din mai multe surse. Oricât de ciudată ni s-ar părea această ceremonie, ea corespunde ideii indiene pe care am semnalat-o deja: adorarea picioarelor unui guru. Noi, occidentalii, ştim că o ceremonie asemănătoare – şi chiar mai accentuată – există la romano-catolici, care sărută pantoful papei. Aceste diferite mărturii exterioare de servilism sunt destul de neplăcute, dar în privinţa

124 Cerul Indiei nu este albastru, asemenea celui din regiunile mediteraneene sau din Asia Centrală, ci verde opalin, de unde şi expresia unor poeţi indieni „papagalul cerului”.

sentimentelor interioare pe care vor să le exprime putem fi siguri că majoritatea celor care se prosternează nu acordă gestului lor o mai mare importanţă decât bărbaţii care salută ridicându-şi pălăria sau femeile care fac o reverenţă.

În timp ce Sri Aurobindo vorbea cu mine, patru tineri stăteau în picioare lângă un colţ al mesei, iar atitudinea lor adoratoare şi extaziată era de-a dreptul extraordinară. Înalţi, robuşti, nemişcaţi, cu ochii ţintă la maestru, semănau cu un grup statuar.

La un moment dat, dorind să-i pun lui Sri Aurobindo câteva întrebări mai deosebite, mi-am dorit în sinea mea să rămân singură cu el. Nu ştiu dacă mi-a prins gândul sau a simţit şi el o dorinţă asemănătoare cu a mea, dar, brusc, fără să fi spus o vorbă sau să facă vreun gest, cei patru discipoli au ieşit în acelaşi timp, rigizi, tăcuţi, asemenea unor automate puse în mişcare de sfori invizibile.

Nu este cazul să se acorde o mare importanţă acestui fapt neînsemnat; totuşi, puterea magnetică cu care părea să fie înzestrat Sri Aurobindo avea să se exercite în anii următori şi să adune în jurul lui o adevărată colonie de adepţi.

Sri Aurobindo nu a plecat de la Pondicherry; acolo şi-a dezvoltat ashramul. În sens propriu, *ashram* înseamnă „ermitaj”, dar această denumire a fost aplicată de mult timp oricărei locuinţe – oricât de mare ar fi ea şi chiar dacă e situată în mijlocul unui oraş – în care locuieşte un grup de persoane dedicate vieţii religioase.

Într-un studiu consacrat ashramului lui Sri Aurobindo, unul dintre discipolii lui cei mai eminenţi, Gabriel Monod-Herzen, un francez, aminteşte că atunci când Aurobindo Ghose s-a refugiat la Pondicherry era însoţit de patru dintre tovarăşii lui de activitate politică. După toate aparenţele, cei patru bărbaţi pe care îi văzusem.

Alţi oameni li s-au alăturat acestor primi tovarăşi; au fost mai întâi zece, apoi douăzeci şi cinci. Gabriel Monod-

Herzen declară că, treptat, pasiunea patriotică ce-i anima pe primii refugiaţi s-a transformat într-un „ideal de perfecţiune umană trăită”.

Acum ashramul ocupă o treime din oraş. Au acolo un teatru, o universitate recunoscută de guvernul indian, un teren de sport, o piscină olimpică, o fabrică de hârtie, dispensare, o staţie de benzină etc. Pe scurt, ashramul este în prezent o mică lume de aproximativ două mii de persoane care trăieşte în jurul unui ideal, dar în plină expansiune materială[125].

La fel ca în falansterul sectei Radha-swami de la Dayalbagh, în rândul acestei populaţii se găsesc oameni de toate condiţiile: cultivatori, fierari, poeţi, mecanici, cântăreţi, scriitori, artişti, contabili etc. Meseria pe care discipolul o exercită în ashram nu este neapărat meseria lui de dinainte – e liber să-şi aleagă alta, care îi place mai mult. Această libertate există cel puţin în principiu, dar unii spun că, practic, este limitată de nevoile ashramului, de lucrătorii care efectuează o activitate sau alta. Se zice că este limitată şi de aptitudinile discipolului, a căror evaluare nu e lăsată în seama lui. Este liber ca după ce şi-a ales o meserie sau i s-a atribuit una să aleagă alta în timp ce locuieşte în ashram? Răspunsul la această întrebare nu e clar.

Ashramul are ateliere de tâmplărie şi ateliere mecanice, o fierărie, o brutărie, o tipografie etc. Personalul care lucrează acolo nu este format doar din discipoli – există şi salariaţi străini de ashram, însă funcţiile de conducere sunt încredinţate exclusiv discipolilor. Numai aceştia sunt admişi ca bucătari, brutari şi, în general, în posturi care au legătură cu mânuirea alimentelor destinate celor trei mese zilnice pentru cei ce locuiesc acolo.

Scopul celor care conduc ashramul este ambiţios, ei urmărind să scape treptat de necesitatea de a-i repartiza pe discipoli în locuinţe împrăştiate în oraş şi să-i grupeze

125 După detaliile furnizate în 1968 de Christiane Roii, care a stat de mai multe ori în ashram.

pe un domeniu unic. Exemplul dat de Societatea Teozofică este foarte potrivit să îndemne la emulaţie. Dar Adyar, cu aproape 150 de hectare amplasate într-o zonă plăcută, între un râu şi ocean, cu numeroase vile, pădurici, alei, o bibliotecă remarcabilă, este cu totul altceva decât un falanster. Este un club confortabil rezervat membrilor Societăţii Teozofice. Aceştia nu ocupă deloc o poziţie de „discipol”, trăiesc aşa cum le place şi după propriile mijloace, profesând orice filosofie sau religie, având servitori proprii şi bucătărie privată, dacă nu le place să mănânce la restaurantul aflat pe domeniu. Experienţa destul de îndelungată pe care am avut-o la Adyar mi-a lăsat o amintire dintre cele mai plăcute.

Până când ashramul din Pondicherry va putea rivaliza ca întindere cu domeniul Adyar, generozitatea unui donator a permis construirea unui imobil conceput după un plan original. Casa are două etaje şi un parter supraînălţat, fiind construită în întregime din beton. Nu are geamuri, ferestre şi nici măcar un zid pe cele două faţade mai lungi. Acestea sunt construite din obloane cu lamele din fibrociment cu o lungime de un metru, care pot fi înclinate oricum, ceea ce asigură o foarte bună reglare a iluminării şi aerisirii încăperilor. Camerele sunt separate de una dintre faţade de un coridor, însă peretele dintre acest coridor şi camere este făcut din scânduri de tec fixate, alternativ, de cele două părţi ale unui cadru; aerul poate astfel să treacă, dar nu se poate vedea înăuntru. Imposibil să vezi, dar nu şi să auzi; această clădire nu este deloc izolată în ce priveşte zgomotul, aşa încât secretul discuţiilor purtate în interior nu prea pare asigurat.

Imobilul este dotat cu o instalaţie completă de toalete, lavabouri şi lavoare cu apă caldă, a cărei temperatură este reglată automat; pe acoperiş există un uscător.

Casă „fără ferestre”, ale cărei ziduri sunt „obloane din ciment”, această noutate arhitecturală aminteşte de ironicele fantezii ale lui H.-G. Wells şi ale altor profeţi care

descriu oraşe ale viitorului.

În ashram există o şcoală la care merg copiii discipolilor; „nu a fost creată ca să le permită copiilor să obţină diplome, scopul fiind să facă din ei bărbaţi şi femei de calitate superioară”. Acest scop este asemănător cu cel urmărit la Colegiul „Rabindranath Tagore” de la Santiniketan.

Totuşi, acest centru de educaţie a fost supus unei inspecţii, în urma căreia tuturor studenţilor care au urmat ultimul an de curs (după ceilalţi cinci dinainte), deşi nu li se acordă o diplomă la sfârşitul studiilor, li se recunosc aceleaşi drepturi ca ale studenţilor proveniţi de la o universitate indiană, inclusiv acela de a solicita un post de funcţionar.

Un anumit învăţământ profesional se face în atelierele ashramului şi tinerii practică acolo diferite sporturi, dar „spiritul de competiţie este dezaprobat” şi, fapt remarcabil, „boxerii sunt antrenaţi să se înfrunte fără să se bată” (şic/).

Discipolii nu sunt plătiţi pentru munca efectuată în ashram în folosul comunităţii. Aceeaşi regulă există şi în ordinele religioase catolice, dar cu o diferenţă considerabilă: călugărul sau călugăriţa este încredinţat (a) că ordinul îi va asigura existenţa pe toată durata vieţii. Bunurile pe care le deţine ordinul şi care sunt în realitate, dacă nu nominal, proprietatea colectivă a membrilor constituie o garanţie. Nimic asemănător nu există în ashramul din Pondicherry, iar unii dintre discipolii care locuiesc acolo şi-au dat probabil seama şi au prezentat observaţii în această privinţă, deoarece „gurul” lor a considerat util să publice o declaraţie categorică referitoare la proprietatea bunurilor ashramului:

Un ashram reprezintă casa sau casele unui instructor sau maestru de filosofie spirituală în care acesta îi primeşte pe cei care vin la el pentru învăţătură şi practică. Un ashram nu este asociaţie, nici corporaţie religioasă, nici mănăstire, ci doar ceea ce s-a spus mai sus şi nimic

mai mult.

Tot ce se află în ashram îi aparţine instructorului, *sadhaka*[126] (cei care practică sub conducerea lui) nu au niciun titlu, drept sau vreo cădere de vreun fel. Rămân acolo sau pleacă, după bunul lor plac. Banii pe care îi primeşte sunt proprietatea lui, nu ai unei instituţii publice… Totul depinde de instructor şi ia sfârşit odată cu încheierea existenţei sale, cu excepţia cazului în care este urmat de altcineva.

La început, Sri Aurobindo trăia în casa lui împreună cu un mic grup de însoţitori. Apoi i s-au mai alăturat câţiva. Mai târziu, după ce a venit la el Mama, în 1920, numărul a început să crească atât de mult, încât a apărut necesitatea unei soluţii pentru cei care veneau, în acest scop au fost cumpărate sau închiriate case, după nevoie. A trebuit să se ia măsuri şi pentru întreţinerea şi reconstruirea locuinţelor, precum şi pentru servirea hranei şi organizarea vieţii. Totul s-a făcut atunci după reguli particulare dictate de Mamă; ea le sporeşte, le modifică sau le schimbă după propria-i dorinţă. Toate casele din ashram îi aparţin lui Sri Aurobindo sau Mamei. Toţi banii cheltuiţi sunt ai lor şi sunt donaţi de multe persoane ca să ajute munca lui Sri Aurobindo. Dintre cei care se află aici, unii îşi dăruiesc bunurile, dar i le dăruiesc lui Sri Aurobindo sau Mamei, nu ashramului ca instituţie, deoarece o astfel de instituţie nu există. Ashramul nu este o asociaţie, nu există o corporaţie constituită, nici funcţionari, nici proprietate comună care să aparţină asociaţiei, nici consilii sau comitet director.

Lucrurile sunt foarte clare, tonul declaraţiei este imperios, chiar tăios, lăsând să transpară o oarecare nemulţumire faţă de unele revendicări care nu-i sunt pe plac instructorului-proprietar. Acest ataşament faţă de bunurile materiale contrastează cu spiritul de indiferenţă,

---

126 Sadhaka este, îndeosebi, cel care „reuşeşte” ceva, mai ales prin mijloace ţinând de magie, adică prin ritualuri numite sadhana. Dar semnificaţia termenului include numeroase extinderi.

de detaşare de care este impregnată spiritualitatea indiană.

Sri Aurobindo era bătrân când s-a publicat acest manifest. Ce interese urmărea el să servească după moartea sa? se gândea la moştenitorii lui sau la soarta „Mamei”, care ar fi putut să-i supravieţuiască?

Îngrijorarea celor care determinaseră această declaraţie provenea probabil din preocupări asemănătoare cu ale lui, dar care erau valabile pentru ei înşişi. Se văzuseră la mâna instructorului care „hotărăşte după propria-i voinţă dacă pot să rămână sau nu în ashram”. Avuseseră în vedere cazul în care, după decesul maestrului sau al „Mamei”, moştenitorii lor legali (Mama trebuie să aibă, doar dacă nu cumva fiul ei din prima căsătorie murise fără urmaşi) vor lichida bunurile ashramului, lăsându-i pe oaspeţii lui fără adăpost şi fără mijloace de trai.

Totuşi, timpul prezumţiilor a trecut, evenimentul de temut s-a produs: Aurobindo Ghose a murit.

După informaţiile particulare pe care le-am obţinut, conducerea ashramului ar aparţine în întregime „Mamei”, conform promisiunii făcute de guru, în urmă cu douăzeci de ani.

Prestigiul de care „Mama” se bucură în rândul discipolilor defunctului instructor este foarte mare. Unii dintre ei declară că acesta este în continuare prezent activ în ashram[127] şi că Prezenţa lui se identifică întru totul cu aceea a „Mamei”. Din această atitudine se poate trage concluzia că discipolii sunt dispuşi să-i acorde „Mamei”

127 Cu titlu documentar, iată în această privinţă un fel de „rugăciune” compusă de „Mamă”, care mi-a trimis un exemplar autograf: „Stăpâne, Tu mi-ai dat siguranţa, în dimineaţa asta, că vei rămâne cu noi până când opera ta va fi dusă la bun sfârşit, nu numai ca o conştiinţă care îndrumă şi luminează, ci şi ca o Prezenţă activă. în cuvinte clare şi precise, mi-ai promis că totul din Tine va rămâne aici şi nu va părăsi atmosfera pământului până când pământul va fi transformat. îngăduie-ne să fim întotdeauna demni de această minunată Prezenţă şi totul în noi să se concentreze de acum înainte asupra unicei dorinţe de a fi din ce în ce mai consacraţi împlinirii Operei Tale sublime”.

locul de guru pe care îl ocupa Sri Aurobindo. Oare toţi membrii ashramului sunt de acord cu acest plan şi, dacă astăzi sunt, se va menţine unanimitatea lor? Viitorul ne-o va spune[128].

Cititorii mei vor fi poate curioşi să ştie cine era „Mama”, persoana atât de strâns legată de opera lui Aurobindo.

Îmi este uşor să-i informez, deoarece am întreţinut şi întreţin în continuare cu ea relaţii amicale. Printre altele, păstrez cea mai plăcută amintire despre serile petrecute cu ea în pavilionul pe care îl ocupa pe strada Val-de-Grâce din Paris şi plimbările făcute împreună în Bois de Boulogne. Nici ea şi nici eu nu ne-am fi putut imagina atunci rolul pe care îl joacă acum.

Doamna Mirra Alfassa este o femeie distinsă, o intelectuală cu înclinaţii mistice, de origine levantină şi cu educaţie franceză, în spatele unei atitudini de mare blândeţe şi chiar al tendinţei de a rămâne retrasă (îmi amintesc că am auzit-o vorbind despre rolul „voalat” al femeii), Mirra Alfassa ascunde destulă energie. Deşi a suferit influenţa lui Aurobindo Ghose şi a rupt complet legăturile cu Occidentul ca să se stabilească lângă el, am motive să cred că, pe de altă parte, a exercitat o influenţă reală asupra gurului.

Moartea lui Sri Aurobindo a prilejuit manifestări asupra cărora îmi voi permite să zăbovesc, deoarece ele pot să ne lămurească în privinţa sentimentelor pe care le au indienii, în India modernă şi laică, faţă de marii guru.

Ca dovadă a respectului faţă de maestru, s-a decretat doliu naţional. Mesaje ditirambice de condoleanţe din partea preşedintelui republicii, pânditul Nehru, a lui Sardar Patel (decedat la puţin timp după aceea) şi a multor înalte personalităţi au fost publicate în presă.

O mulţime estimată la peste şaizeci de mii de

128 în 1968, „Mama”, aproape zeificată de discipolii lui Sri Aurobindo, este şeful spiritual necontestat al acestora. Cât priveşte administrarea temporală, aceasta este asigurată de un francez, Bărbier Saint-Hilaire, discipol al defunctului Sri Aurobindo.

persoane, venite din toate regiunile Indiei[129], a defilat prin faţa trupului neînsufleţit, expus pe un pat învelit cu satin alb, acoperit cu o ţesătură de mătase ornată cu dantelă şi înconjurat de flori împrospătate constant, în timp ce era arsă tămâie.

Mulţi adoratori se aşteptau să vadă înfăptuindu-se miracole în jurul patului funebru. Dar nu s-au înfăptuit. Numai câţiva discipoli au declarat că văzuseră efluvii luminoase emanând din cadavrul maestrului lor. Nicio urmă de descompunere nu a apărut timp de patru zile şi jumătate (exact o sută unsprezece ore şi treizeci şi şase de minute, potrivit celor din ashram).

„Mama" a interpretat acest fapt prin aceea că trupul lui Sri Aurobindo era „impregnat cu o asemenea concentraţie de lumină supranaturală, încât aceasta împiedica descompunerea".

Termenul „lumină supranaturală" face parte din vocabularul tehnic al doctrinei lui Sri Aurobindo.

Într-o scrisoare adresată unui prieten, unul dintre cei mai eminenţi oaspeţi ai ashramului a emis ideea că acea conservare anormală a cadavrului se datora faptului că gurul lăsase în mod voit să rămână în el o parte din conştiinţa proprie. În cele patru zile scurse între momentul decesului şi înhumare, unii au sperat că această stare se va prelungi şi s-a pus problema conservării rămăşiţelor pământeşti ale Instructorului într-o raclă de sticlă. Cei mai îndrăzneţi s-au gândit că ar putea să învie. Un vizitator care a discutat cu ei pe acest subiect a primit următorul răspuns: „Nu se poate şti ce se va întâmpla".

Dar au apărut semne de alterare şi, în ziua de 9 decembrie 1950, corpul neînsufleţit al lui Aurobindo Ghose a fost aşezat într-un sicriu din lemn de trandafir împodobit cu încrustaţii de argint şi având deasupra un lotus de aur. Cu o permisiune specială din partea autorităţilor franceze de la Pondicherry, înhumarea a fost făcută într-un cavou săpat la rădăcina unui copac cu flori galbene, în centrul

129 Chiar cu avioane speciale.

grupului de clădiri principale ale ashramului.

Înaltul comisar administrator al Indiei franceze şi numeroşi înalţi funcţionari au asistat la funeralii. Guvernul francez şi cel al Bengalului occidental (de unde era originar Aurobindo) au trimis mesaje de condoleanţe. Departamentul de cinematografie al guvernului de la Madras a cerut să se facă un film complet cu viaţa zilnică a membrilor ashramului şi cu funeraliile vestitului guru.

În ce consta învăţătura marelui guru de la Pondicherry? Extrag informaţiile următoare dintr-un rezumat al doctrinei sale redactat de un discipol, cu aprobarea lui.

Sri Aurobindo afirmă că dincolo de aparenţele Universului există

Realitatea unei Fiinţe şi a unei conştiinţe, Şinele tuturor lucrurilor, unic şi etern. Toate fiinţele sunt unite în acest Sine – acest Spirit unic –, dar sunt divizate de un anumit separatism de conştiinţă, o necunoaştere în mentalul, viaţa şi corpul adevăratului lor Sine şi Realităţii lor. Printr-o anumită disciplină psihologică, este posibil să dai la o parte acest văl de conştiinţă care separă şi să devii conştient de adevăratul Sine, de divinitatea care se află deasupra noastră şi a tuturor lucrurilor.

Învăţătura lui Sri Aurobindo enunţă că această Fiinţă, această Conştiinţă unică este conţinută în lumea noastră în materie. Evoluţia este metoda naturală prin care se eliberează, conştiinţa îşi face apariţia în ceea ce pare a fi inconştient şi, odată apărută, în acelaşi timp constrânsă să se înalţe tot mai sus, trebuie să se extindă spre perfecţiune.

Ca antrenament spiritual, Sri Aurobindo preconizează „disciplina psihologică” a unei practici yoga aparte. Ascetismul şi retragerea din viaţa socială nu sunt necesare, declară el, dar:

Inspiraţia maestrului, controlul şi prezenţa sa sunt indispensabile, deoarece, fără el, ar fi imposibil să se continue această disciplină, existând riscul a numeroase

căderi şi erori, care ar împiedica orice posibilitate de succes. Maestrul este cel care s-a ridicat la o conştiinţă şi la o trăire superioare. Este considerat adeseori manifestarea şi reprezentarea lor. El ajută nu numai prin învăţătura lui, dar şi prin influenţa şi exemplul său, precum şi prin puterea pe care o are de a-şi comunica şi celorlalţi propria experienţă.

Aceste ultime rânduri care proclamă caracterul indispensabil al maestrului reproduc opinia unanimă a tuturor guru indieni şi aş adăuga că foarte mulţi dintre ei au despre sine părerea măgulitoare că s-au ridicat „la o conştiinţă şi la o trăire superioare”. Unii reuşesc să-şi convingă discipolii.

Ca să completăm tabloul reacţiilor mentalităţii indiene despre gurul de la Pondicherry, trebuie să spun că, pe lângă omagiile aduse, au apărut şi câteva critici discrete vizând felul în care a murit.

Tradiţii curente spun că marii yoghini sunt inaccesibili bolii. Aceşti indivizi eminenţi părăsesc lumea noastră în momentul ales de ei, fără afecţiuni fizice; nu pier în urma unei boli involuntare. Or, Sri Aurobindo suferea de o afecţiune renală care a determinat o criză fatală de uremie.

Celebrul yoghin Ramakrishna a murit de cancer la gât, iar un alt guru, pe care îl voi aminti puţin mai târziu, a murit de cancer la braţ.

Acestea sunt fapte care tulbură convingerile unor indieni[130].

În schimb, despre Vivekananda, celebrul discipol al lui Ramakrishna, se spune că s-a conformat idealului clasic, punându-şi în mod voit capăt vieţii în cursul unui extaz mistic special – un fel de fuziune a fiinţei sale cu Marele Tot – pe care, se spune, îl mai avusese o dată în prezenţa maestrului său şi din care acesta îl trezise,

130 Mai exact hinduşi, deoarece budiştii nu au întreţinut niciodată ideea că perfecţiunea spirituală te cruţă de suferinţele fizice. Buddha a murit de boală (probabil dizenterie) la optzeci şi unu de ani.

interzicându-i categoric să încerce să-l provoace din nou.

Am cunoscut un *sannyasin* din ordinul lui Ramakrishna, prieten apropiat cu Vivekananda, care îl însoţise pe maestru în ultima plimbare pe care o făcuse înainte să revină în camera lui, unde a fost găsit mort a doua zi, aşezat în postură de meditaţie, şi reţin din cele ce mi-a spus că Vivekananda a părăsit voit această lume prin extaz eliberator.

În realitate, este vorba despre oprirea respiraţiei, ceea ce duce la o sufocare mortală; totuşi, există şi alte procedee care opresc inima; se consideră că toate îi provoacă yoghinului un extaz din care nu revine.

Tibetanii concep în alt fel dispariţia fără urme a marilor lor iniţiaţi în ştiinţele secrete. Aceştia, cred ei, sunt în stare să disocieze atomii care formează materia şi, în cursul unor meditaţii deosebite, disociază elementele din care este format corpul lor. Din ceea ce a fost un individ vizibil şi material rămâne doar o forţă insesizabilă, dar eficientă, a cărei activitate continuă în funcţie de impulsul dat de yoghin.

Un asemenea sfârşit le este atribuit mai multor personalităţi istorice sau legendare din Tibet, cum ar fi: eruditul traducător al unor texte sanscrite Marpa (secolul al X-lea), care a dispărut în acelaşi timp cu soţia lui; Rechungpa, un discipol al ascetului poet Milarepa; *nagspa* Ralopa[131] (probabil secolul al IX-lea); Gesar din Ling, eroul epopeii naţionale tibetane[132] etc.

Oricum, se pare că guru contemporani au renunţat la aceste plecări senzaţionale din lumea noastră.

Un guru a murit în sudul Indiei după ce a suferit mult – aşa cum am spus mai înainte – din cauza unui cancer la braţ.

Rămână din Tiruvannamalai era *sannyasin* şi, ca atare, ar fi trebuit să figureze în capitolul IX, dedicat

131 Am tradus biografia acestuia, care va fi publicată în curând.

132 Tradusă de A. David-Néel sub titlul La Vie surhumaine de Guésar de Ling (Ed. Adyar).

acestora. Totuşi, fiind şi conducătorul unui ashram, se cuvine să-l plasăm şi după celebrul guru de la Pondicherry.

Rămână, un brahman însufleţit de tendinţe mistice, a locuit la început într-un templu din Tiruvannamalai, apoi s-a retras în munţii[133] din apropiere, ca să trăiască acolo ca eremit contemplativ. Treptat, oamenii au început să vorbească despre el şi s-au strâns adoratori în jurul colibei sale. A mai trecut un timp; Rămână, aproape analfabet, nu transmitea nicio învăţătură, ci doar practici de devoţiune. Admiratorii l-au coborât pe anahoret din înălţimea munţilor unde trăia şi i-au construit o locuinţă într-un loc mai accesibil. Numărul adoratorilor lui Rămână a crescut şi mai mult şi a devenit un obicei să se adauge numelui său calificativul eminent de Maharshi (mare înţelept). S-a efectuat o nouă coborâre a „sfântului" spre câmpia locuită, construindu-se un ashram. Reputaţia acestui guru creştea întruna. Vizitatorii soseau în număr mare; printre ei puteau fi văzuţi europeni şi americani, care erau la fel de fervenţi. Ashramul se mărea, se construiau noi clădiri, dintre care un hol mare în care adoratorii puteau să se bucure de vederea (*darshan*) lui Maharshi aparent cufundat în meditaţie sau jucându-se distrat cu un păun alb.

Fratele „sfântului" a devenit atunci managerul său, în fruntea multor administratori, şi a avut grijă ca generozitatea pelerinilor să se exercite satisfăcător pentru ashram.

O nouă transformare: patul pe care se aşeza Rămână ca să se lase contemplat fusese deja înconjurat cu o barieră care-i ţinea şi mai la distanţă pe cei care veneau să se prosterneze în faţa lui, dar asta nu li s-a părut îndeajuns organizatorilor cultului, care trăiau de pe urma expunerii yoghinului. L-au instalat pe o platformă-divan din marmură neagră, în colţurile căreia se ridicau statuete de lei.

Rămână nu a putut să se bucure mult timp de această apoteoză, deoarece a murit în 1950.

---

133 La Arunachala.

Mai modest, cu aspect câmpenesc, este ashramul lui Swami Ramdas de la Kanhangad, pe coasta Malabarului. Guru este un *sannyasin*, după cum arată denumirea „swami”; este un mistic contemplativ, adept al Bhakti Marga, calea devoţiunii şi iubirii de Dumnezeu. El se străduieşte să-i aducă pe această cale pe cei care îl iau drept ghid spiritual. Totuşi, Ramdas nu este tot timpul adâncit în meditaţiile sale şi nu se expune în atitudini yoghine. El îşi exercită activitatea pentru slujirea aproapelui. A înfiinţat o şcoală pentru copiii ţăranilor din regiune şi întreţine un dispensar-spital.

Membri ai familiei şi câţiva dintre discipoli şi-au construit locuinţe în apropierea casei sale şi participă, prin danii şi prin muncă, la întreţinerea oaspeţilor ashramului şi la operele de binefacere care depind de el.

Şi la Swami Ramdas există o „Mamă” care se ocupă de conducerea materială a ashramului. Numele ei este Krishnabai. S-a spus că e o femeie cu un caracter paşnic şi o bună administratoare.

În relaţiile sale cu membrii ashramului, gurul dovedeşte multă simplitate. Seara, după cină, aceştia se aşază în jurul fotoliului său. Ascultă împreună radioul, discută ştirile sau iniţiază o discuţie filosofică, după care locuitorii ashramului se întorc la locuinţele lor. La ora nouă şi jumătate se dă stingerea.

Lista de ashramuri ar putea fi foarte lungă. Există cu sutele în India, mici şi mari, iar existenţa lor, deseori efemeră, se termină odată cu moartea fondatorului. Dar pentru fiecare dintre cele care dispar se formează unul sau alte două în jurul unor noi guru de valoare şi cu caracter diferit, dar întotdeauna mai mult sau mai puţin zeificaţi.

Oare aşa va fi mereu? Am fi tentaţi să ne îndoim de lucrul acesta, dar manifestările recente care s-au produs în ashramul de la Pondicherry arată că, în India modernizată, cultul unui guru este departe de a dispărea.

Capitolul IX *„Sfinţii profesionişti „Sadhu şarlatani, sadhu iluminaţi, sadhu tragici Portrete de sannyasin Cel*

mai trufaş dintre idealuri în numeroasele cărţi care s-au scris despre India, o atenţie sporită le-a fost acordată yoghinilor, fachirilor şi altor indivizi, numiţi în general *sadhu*, care formează acea parte pitorească a populaţiei indiene ce profesează „sfinţenia”. Pare aşadar inutil să zăbovim mai mult asupra lor, şi n-aş face-o dacă nu ar exista motive să cred că unele dintre aceste „sfinte personaje”, susţinute de colegii lor mai puţin străluciţi şi de o parte din elementul laic al hinduismului, se pregătesc să joace un rol în viaţa politică a noii Indii.

Un *sannyasin* pe nume Karpatriji[134] este actualmente şeful Societăţii Dharma Sangha (asociaţia legii religioase), strâns înrudită cu Mahasabha, acel grup ultrareacţionar bănuit că l-ar fi asasinat pe Gandhi. Pe de altă parte, unul dintre şefii cei mai importanţi ai ordinului *sannyasinilor* lui Shankaracharya, cel cu reşedinţa la Dwarka şi care poartă, ca titlu onorific, numele ilustrului fondator al ordinului, patronează „Comitetul de opoziţie faţă de legile antihinduse” şi se ridică public împotriva decretelor care instaurează treptat principii condamnabile în codul indian – cum ar fi cel al divorţului.

Aceste informaţii şi altele asemănătoare pot servi drept indicaţie, dar, ca să le percepem şi să le evaluăm corect valoarea şi importanţa, este bine să cunoaştem mediul din care apar. Cei mai mulţi dintre străinii care i-au descris s-au limitat fie la a-i denigra şi a-i ridiculiza pe „oamenii sfinţi”, fie la a-şi manifesta o admiraţie naivă faţă de ei. Ambele atitudini au o bază greşită. Printre cei cinci sau şase milioane de „sfinţi” care există în India se întâlnesc indivizi cu caractere foarte diferite. În pofida acestei diversităţi, se poate oare descoperi o trăsătură comună? Să examinăm problema.

În India există mai bine de cinci milioane de *sfinţi profesionişti*, mi-a spus unul dintre prietenii mei indieni.

---

134 Particula ji (se pronunţă dji) se adaugă la nume sau la titluri în semn de respect. Din punct de vedere social, un sannyasin are un rang superior în comparaţie cu sadhu.

Expresia poate părea ciudată, dar nu se găseşte una mai bună pentru definirea indivizilor la care se referă prietenul meu.

Sfântul profesionist este un om a cărui unică profesie, mijlocul lui de trai, este ori să fie ascet, mistic contemplativ, filosof cinic, pelerin permanent, ori să simuleze că ar fi.

Astfel de personaje se întâlnesc în toată India, poartă o pânză legată în jurul şoldurilor sau un veşmânt lung portocaliu ori de culoarea somonului sau se lipsesc de haine, înlocuindu-le cu o spoială de cenuşă şi mâzgăliturі direct pe piele. Părul încâlcit este aranjat astfel încât să arate ca un turban voluminos pe cap, apoi e presărat cu cenuşă. Particularităţile acestei ţinute caraghioase afişate de *sadhu* nu sunt dictate de fantezia personală – ele respectă nişte reguli tradiţionale, iar cel care le cunoaşte poate să-şi dea seama dintr-o privire din ce sectă face parte.

Spunându-mi că în India există peste cinci milioane de *sfinţi profesionişti*, prietenul meu, om cultivat, magistrat şi hindus pios, a adăugat:

— Nouăzeci la sută dintre aceşti „sfinţi” sunt adevăraţi şnapani, impostori sau trântori, care au ales acest gen de „profesie” ca să fie hrăniţi fără să muncească. Lor li se adaugă indivizi pasionaţi de vagabondaj, cărora ţinuta de asceţi le permite să rătăcească prin ţară fără să-i coste nimic, dormind în temple şi primind pomeni de la oamenii cu suflet mare.

După cum am arătat într-o notă, se cuvine să facem distincţie între *sannyasin*, de care mă voi ocupa mai departe, şi marea masă de *sadhu* obişnuiţi, chiar dacă mulţimea hinduşilor ignoranţi îi confundă adeseori.

Sadhu este orice individ care a îmbrăcat veşmântul portocaliu al asceţilor sau îşi afişează nuditatea. Între şarlatanii de categorie inferioară, cei pe care străinii îi întâlnesc la colţ de stradă, unde fac trucuri de prestidigitatori, şi *sadhu* fanatici, dar sinceri există o

categorie de mijloc, care a câştigat respectul hinduşilor.

Să-i vizităm pe câţiva dintre ei.

Ne aflăm lângă Madras. Am fost informată că un proprietar bogat a invitat în grădina lui unui *sadhu* remarcabil pentru a-l cinsti şi că mă invită să vin să-l văd. Bineînţeles, nu scap ocazia.

Într-o grădină mare a fost construită o boltă din şipci încrucişate; iar acolo, pe pământul bătătorit, este întinsă o mică rogojină. Pe această rogojină stă, aşezat turceşte, un bărbat gol: este *sadhu*. Particularitatea lui e că păstrează permanent aceeaşi poziţie; nu stă niciodată în picioare, mi s-a explicat discret, decât atunci când trebuie să meargă undeva în grădină ca să-şi satisfacă nevoile naturale sau să se scalde într-o baltă din vecinătate; nu stă nici culcat şi doarme ridicat în capul oaselor, cu spatele sprijinit de gratiile de lemn.

Trăieşte aşa de câţiva ani. Locuinţa lui cu grilaj din şipci, în care o lampă arde în cursul nopţii, îl lasă tot timpul expus privirilor curioşilor, împiedicând, se pare, orice încercare de înşelătorie.

Se spune că acest om are grade universitare. Nu mă miră. Stând de vorbă cu el, am constatat că e instruit. Departe de a-mi repeta ca un papagal texte sanscrite învăţate pe de rost, el le comentează şi le discută în mod erudit şi inteligent… Şi trăieşte de ani întregi nemişcat, într-un fel de coteţ mare de găini.

Să mergem în altă parte. Iată-ne la Benares, pe malul Gangelui, în mulţimea credincioşilor. Pe una din treptele de la Dashashwamedh Ghat (Chei), un bărbat stă în picioare în faţa unui fel de pupitru care îi vine până la brâu; este un *sadhu* care nu stă jos niciodată, nu se culcă niciodată. Rămâne permanent în picioare, sprijinindu-se uneori puţin de placa înclinată a pupitrului. Ca să poată să doarmă stând în picioare, este legat de pupitru; în acest fel îşi poate odihni bustul pe placa înclinată, păstrând picioarele rigide. Acestea au devenit enorme şi complet negre din cauza lipsei de circulaţie a sângelui.

L-am observat pe acest *sadhu* timp de aproape trei luni şi l-am găsit întotdeauna în picioare în acelaşi loc. Nişte indieni mi-au spus că încercaseră să-l surprindă aşezat sau culcat, în timpul nopţii, dar nu reuşiseră; de altfel, câţiva observatori se aflau permanent în jurul lui.

Într-o zi, omul a dispărut. Am încercat să aflu ce se întâmplase cu el, dar n-am reuşit. Când mi s-a spus că dispăruse sadhu *care nu stătea niciodată* jos, ca o incorigibilă ironică ce sunt, am replicat: „S-o fi dus să se odihnească jucându-se în altă parte de-a sadhu *care stă tot timpul jos*" – ceea ce i-a făcut pe câţiva să râdă, iar pe cei mai mulţi să se scandalizeze.

Un altul stă aşezat pe pământ; e gol, doar o pânză îi acoperă sexul. Foarte aproape de el, în direcţia celor patru puncte cardinale, ard patru focuri mici. Soarele îi arde craniul ras şi descoperit, producând pe nisipul alb, unde s-a instalat omul, o reflexie orbitoare.

Acest gen de austeritate este numit „cele cinci focuri", adică patru cărbuni aprinşi, al cincilea fiind soarele. În mod normal, cărbunii ar trebui să fie foarte încinşi şi de mari dimensiuni, dar pseudoasceţii care se expun în locuri aglomerate se limitează la focuri mici şi destul de blânde. Oricum, vecinătatea lor imediată le face greu de suportat în locurile unde temperatura urcă până aproape de 50 °C şi soarele îi prăjeşte yoghinului creierul.

Am vrut să fac şi eu acelaşi lucru ca să-mi dau seama de senzaţiile pe care le determină acest gen de exerciţiu. La început nu sunt deloc plăcute, dar apoi, un început de congestie care amorţeşte durerea poate fi uşor luată de misticii creduli drept intrarea în extaz. Am considerat că era prudent să nu prelungesc experienţa mai mult de o oră, dar unii *sadhu* suportă încercarea zile întregi. Am văzut totuşi că unii cad leşinaţi între focurile lor.

Ce urmăresc aceste practici? Nu trebuie să credem că cei care se dedau unor astfel de exerciţii vor să-şi ispăşească păcatele sau să sufere pentru păcatele celorlalţi. Ideea de păcat, în sensul în care o înţeleg

creştinii, le este complet străină hinduşilor *sadhu*.

Din cele mai îndepărtate timpuri, indienii au crezut în valoarea austerităţii ca mijloc de a dobândi puteri supranaturale, ba chiar pentru a-l ridica pe om la rangul de zeu.

Dacă facem abstracţie de şarlatanii care caută să obţină numai respectul publicului, este sigur că purtarea extravagantă a acestor *sadhu* care îşi impun torturi – şi există altele şi mai pline de cruzime decât cele pe care le-am descris – urmăreşte unul dintre cele două scopuri enunţate mai sus. Poveştile hinduse sunt pline de exemple de asceţi care, prin forţa propriei *tapasya* (austeritate), îi fac să tremure pe zeii la al căror loc jinduiesc. Şi îi vedeam pe aceştia din urmă întinzându-le capcane emulilor ca să-i facă să-şi întrerupă cursul austerităţilor, să-i facă să decadă şi să se îndepărteze astfel de starea divină.

Ca să înţelegem bine această teamă a zeilor de a se vedea înlocuiţi, se cuvine să ştim că, potrivit teoriilor indiene, starea de zeu nu este „pe viaţă”; poziţia celui mai mare dintre ei, Ishwara însuşi, se aseamănă mai curând cu a unui funcţionar, deloc de neînlocuit, putând să-i ia oricând locul unul mai demn decât el.

Această teamă a zeilor faţă de oameni este denunţată în *Brihadaranyaka Upanishad*, dar acolo nu de ascet se tem, ci de omul luminat care *ştie* că zeii nu au o existenţă separată de a lui.

„Acela care crede: sunt *altcineva* decât zeitatea pe care o ador; ea este *altcineva* decât mine – de acela zeii se folosesc ca de un animal. Aşa cum o cireadă foloseşte ca hrană unui om, tot aşa, fiecare om întreţine existenţa zeilor. Zeilor nu le place că oamenii ştiu asta”.

De ce? Să ne amintim de explicaţiile din capitolul II – zeii sunt creaţiile noastre, pe care îi ţin în viaţă cultul care li se dedică şi credinţa pe care o avem în ei.

Teama pe care divinitatea o are faţă de om se găseşte exprimată în mod antropomorfic în Geneză:

Domnul Dumnezeu a zis: Iată că omul s-a făcut ca

unul dintre noi, cunoscând binele şi răul. Şi acum nu cumva să-şi întindă mâna şi să ia roade din pomul vieţii, să mănânce şi să trăiască în veci!…

Să trăieşti veşnic înseamnă să atingi nemurirea şi, prin asta, să devii egalul zeilor.

Comportamentul unor *sadhu* care se etalează ostentativ în public i-ar expune uşor riscului de a deveni victimele unor glume triviale. Totuşi, deşi nu se lasă păcălită întru totul de ei, mulţimea de hinduşi ezită să-i ia în râs. Eu nu împărtăşesc această ezitare şi mi-am permis uneori să-i fac şi pe alţii să râdă de aceşti caraghioşi.

Pe un drum pe care tocmai trecuse o procesiune ce plimba o imitaţie a carului lui Jagannath, zeul venerat la Puri, un *sadhu* era întins într-un adăpost, cu ochii închişi, nemişcat, aparent cufundat în cea mai profundă meditaţie şi fără să fie conştient de ce se întâmpla în jurul lui.

Eu mă plimbam cu o doamnă străină foarte pasionată de religiozitatea hindusă, care l-a remarcat pe omul pseudosfânt.

— Crezi că este într-adevăr în stare de *samādhi*? m-a întrebat.

— Mă îndoiesc foarte mult, am răspuns.

— Totuşi… a insistat doamna, care nu voia să renunţe la iluzia de a fi contemplat un yoghin în extaz. Totuşi, cum am putea şti…?

— Nu e greu, am replicat.

Îmi venise o idee maliţioasă văzând lângă *sadhu* blidul pentru pomenile oferite de trecători.

Am dus-o pe turistă la oarecare distanţă de adăpostul acelui *sadhu* şi, văzând un puşti în zdrenţe, i-am propus:

— Vrei să câştigi o rupie?

Băiatul a făcut ochii mari şi a fost de ajuns ca să-i înţeleg răspunsul.

— Ascultă, i-am spus, te duci la *sadhu* pe care-l vezi culcat acolo. Are lângă el un bol mic în care trecătorii au pus bani. Bagă mâna în bol şi ia câteva monede, după care prefă-te că fugi cu banii. Să fim bine înţeleşi: nu vreau să

furi de la *sadhu* – îi vom înapoia tot ce vei fi luat. Vreau doar să mă amuz. Dacă eşti îndemânatic, primeşti o rupie.

Ce pleaşcă pe capul micului cerşetor! Râdea de plăcere. Şi s-a dus.

Nu a fost nevoie să aşteptăm prea mult. Nici n-a apucat bine să-şi întindă mânuţa jegoasă, că *sadhu* s-a ridicat brusc şi, înainte ca „hoţul" să fi putut atinge blidul, „omul sfânt", trezit subit din meditaţie şi proferând o serie de înjurături, a încercat să-l prindă. Pramatia a scăpat cu agilitate. De data asta, curioşii care umpleau strada au râs din toată inima. Am pus câteva monede în blidul „omului sfânt" ca să-i domolesc mânia, iar copilului, care mă aştepta puţin mai departe, i-am dat rupia promisă. Doamna străină părea oarecum decepţionată.

Această experienţă n-a lecuit-o de curiozitatea faţă de yoghini. Eram bune prietene şi, ca să-i fac plăcere, o plimbam prin oraş în căutare unor *sadhu* deosebit de pitoreşti.

Auzise despre cei care stau culcaţi pe un pat plin de cuie. Patul este format în general dintr-o scândură groasă sprijinită pe picioare. În scândură sunt bătute, în rânduri strânse, cuie lungi, ale căror vârfuri ies din lemn cam opt-zece centimetri.

În fine, am aflat că un ascet, a cărui specialitate era să se întindă pe acest gen de pat, locuia într-o piaţă mică din apropierea moscheii Aurangzeb. Instruia acolo, se spunea, câţiva discipoli, care se adunau în jurul patului plin de cuie.

Când a aflat, prietena mea n-a mai putut sta locului de nerăbdare. Trebuia să ne ducem să-l vedem pe acel *sadhu*. Am fost de acord şi, dorind să vorbesc cu „omul sfânt", am considerat că era mai bine să ajung la el în miezul zilei, când presupuneam că va fi singur, fiindcă predica în cursul serii.

Mi-a ieşit de minune. Nu numai că discipolii nu erau acolo, dar lipsea şi guru. Un singur adept păzea patul de tortură plasat sub o copertină. Ne-a spus că maestrul urma

să apară şi să-şi reia locul.

Totuşi, timpul trecea, iar ascetul nu mai apărea. Prietena mea era foarte dezamăgită; nu avea să-l vadă pe acel om întins pe cuie!

O idee ciudată mi-a trecut atunci prin minte.

— Nu te întrista, i-am spus. Dacă ţii neapărat să vezi pe cineva culcat pe cuie, aş putea să-ţi arăt eu.

După ce ai trăit ani mulţi în India şi te-ai interesat de practicile yoga fizice, nu se poate să nu ştii să faci unele exerciţii mai ciudate.

— Priveşte! i-am spus curioasei.

Mi-am scos sariul, un fel de togă în care se înfăşoară indienele, lăsându-mi pe mine doar nişte pantaloni lejeri şi o vestă subţire, după care m-am întins cât eram de lungă pe vârfurile cuielor. Şi, de acolo, am continuat să vorbesc cu prietena mea înspăimântată.

Lucrul cel mai rău sau cel mai amuzant din toată această aventură a fost că, în timp ce discutam astfel, am auzit dinspre străduţa care dădea în piaţă vocea unui ghid care însoţea un grup de turişti.

— *Ladies and gentlemeni* striga el în engleză. îl veţi vedea pe celebrul fachir care practică austeritatea extraordinară de a sta culcat pe vârfurile ascuţite ale unui pat de cuie!

Bălmăjelile lui abia se terminaseră când grupul de turişti se ivi brusc lângă copertina sub care mă aflam. Uluire generală. Ghidul şi turiştii au rămas muţi, stupefiaţi.

— *How doyou* de am zis şi am continuat în engleză. E destul de cald la Benares, nu-i aşa? Nu sunt fachirul, după cum vedeţi. Trebuie să vină; mă odihneam la umbră cât era locul liber.

După care m-am ridicat încet. Unii străini, prea absorbiţi ca să rostească vreun cuvânt, au venit să verifice cuiele şi şi-au zgâriat degetele, deoarece cuiele erau reale şi foarte bine ascuţite.

— Aţi văzut ceva mult mai uimitor decât un fachir, le-am spus atunci turiştilor. Aţi văzut o pariziancă întinsă pe

un pat de cuie – e ceva mai rar. Fiţi aşadar generoşi faţă de *sadhu* care se va întoarce, daţi-i câteva monede discipolului pe care îl vedeţi aici şi care i le va înmâna.

Mi-am pus pe mine sariul şi am plecat.

Cititorii mă vor considera cu siguranţă puţin neserioasă, dar nici în India nu poţi sta permanent cufundat în profunzimile meditaţiilor filosofice. De altfel, dintre atâtea lucruri minunate pe care ne învaţă India, nu poate fi deloc lipsit de importanţă acela că putem descoperi sensuri filosofice în cele mai ciudate întâmplări.

Totuşi, ironia şi gluma se integrează cu greu în atmosfera de religiozitate sumbră care predomină la Benares, oraşul lui Shiva.

Practici superstiţioase înspăimântătoare, a căror dispariţie nu datează de mai mult de un secol, dintre care unele tind să stăruie încă în zilele noastre, trezesc amintiri sinistre în unele colţuri ale oraşului. Ni se arată acele *lingam*[135] care au servit ca butuc pe care adoratorii, după ce şi-au donat bunurile unor brahmani, au pus să li se taie capul în chip de sacrificiu adus lui Shiva, sperând să merite astfel să renască într-un paradis.

Alţi dementi, pe care îi speria probabil sabia brahmanului sacrificator, alegeau înecul în fluviul sacru: Gange, Mama Gangadji, acest reverenţios apelativ hindus.

După ce-şi donau bunurile, aceşti fanatici lăsau să li se lege de gât un urcior plin cu pietre. Astfel îngreunaţi, urcau într-o barcă şi erau duşi în mijlocul fluviului, iar acolo se aruncau în apă – poate chiar erau împinşi, în caz de supremă ezitare – şi greutatea legată de gât îi trăgea imediat la fund.

În perioada uneia dintre şederile mele la Benares a avut loc o sinucidere de acest gen.

În toate oraşele din India sunt numeroase temple, dar Benares se distinge în mod deosebit în această privinţă. În afara marilor sanctuare care atrag atenţia vizitatorului, există multe altele, pe care trebuie să le cauţi pe străduţe

135 Emblema zeului Shiva, un falus.

înguste sau la periferia oraşului şi fiecare este legat de o legendă sau de o particularitate a zeului care locuieşte acolo.

Am vizitat multe asemenea temple, uneori aşa cum eram, dar de multe ori seara sau noaptea, îmbrăcată în veşminte indiene şi însoţită de un tânăr tibetan aflat în serviciul meu. Tânărul vorbea curent hindi şi nepaleza şi avea o oarecare pregătire.

Educat de mine aşa cum se cuvine, ştia ce întrebări trebuia să pună pentru a primi răspunsurile care mă interesau. Purta cordonul ritualic şi trecea uşor drept un nepalez ce aparţinea uneia dintre castele pure asimilate cu *vaishya*[136]. Acest tânăr, care nu stârnea nicio bănuială, îmi slujea ca paravan, în timp ce jucam rolul şters al mătuşii sale venită în pelerinaj la oraşul sfânt.

Alteori am fost totuşi condusă – deghizată sau nu, în alte ocazii – de prieteni brahmani ce nu împărtăşeau prejudecăţile care le interzic nehinduşilor intrarea în temple sau îmi făceau onoarea să mă considere destul de pură ca să mă pot apropia de zei.

Faptul că eram vegetariană şi obiceiul de a mă spăla dimineaţa şi seara, precum şi de fiecare dată când mă întorceam acasă după o plimbare îmi făceau o bună reputaţie, la toate acestea adăugându-se un motiv ce ar părea destul de ciudat occidentalilor.

Conform unei credinţe populare hinduse, copiii născuţi după ce căsnicia părinţilor a fost mult timp sterilă sunt daruri de la zei şi, în consecinţă, rămân obiectul solicitudinii aparte a acestora, care au intenţii speciale pentru ei.

Povestirile hinduse le atribuie eroilor lor o naştere târzie. Printre legendele despre celebrul filosof Shankaracharya există una în care se spune că s-ar fi născut după doisprezece ani de la căsătoria părinţilor. De altfel, ne lipsesc complet detaliile istorice referitoare la naşterea lui Shankaracharya.

---

136 Vaishya constituie a treia castă, cu zeci de subdiviziuni.

Dacă un copil care se lasă aşteptat timp de doisprezece ani le apărea deja prietenilor mei învăluit de o aură oarecum supranaturală, ce-ar fi putut gândi despre unul care aşteptase şaisprezece ani ca să-şi uimească părinţii deja în vârstă? Or, acesta era cazul meu – şi, cu toate că nu mă simţeam deloc răspunzătoare pentru asta, eram cât se poate de dispusă să profit de micile avantaje pe care mi le oferea.

Astfel, am fost condusă la un mic templu consacrat lui Bhairava, situat în afara oraşului, într-o pădurice deasă. Bhairava (cel care produce teroare) este una dintre formele tantrice ale lui Shiva şi e reprezentat cu corp de om şi cap de taur mitologic, uneori cu mai multe capete. Regăsim aici taurul prezent în toate mitologiile. Imaginea lui îmi era familiară din Tibet, unde, ca Jigdje, tatăl înfiorător încununat cu cranii, o cuprinde în braţe pe Shakti, soţia-energie, în timp ce striveşte sub picioare oamenii şi animalele pe care ea le produce: întreaga dramă a lumii personificată de aceste două personaje de coşmar.

Idolul din micul templu era mai puţin impresionant, corpul lui mare, maroniu-închis, în pofida capului de animal cu trei ochi şi a colţilor ascuţiţi pe care îi scotea la iveală, putând foarte bine să-i lase indiferenţi pe vizitatori. De altfel, nu vedeam niciunul şi, doar la oarecare distanţă de el, nemişcaţi, meditau sub copaci trei *sadhu*.

De ce fusesem adusă acolo? Din cauza unei credinţe ciudate. Se spunea că acela care petrecea noaptea în templu, la picioarele lui Bhairava, dobândea deplina iluminare spirituală (*moksha* sau *mukti*) până dimineaţa sau murea şi, în zori, îngrijitorul templului îi găsea cadavrul zăcând în faţa altarului.

De ce să nu încerc? Exista vreun truc sinistru care acţiona în acel sanctuar cu aspect nevinovat? în minte îmi reveneau poveştile despre adoratorii care cereau să li se taie capul pe un *lingam* sau despre aceiaşi aspiranţi la paradis ce păşeau spre Gange cu un urcior plin cu pietre legat de gât. Oare erau simulate în templu apariţii

nocturne în stare să-i facă să moară de groază pe credincioşii creduli sau acestea erau provocate de imaginaţia lor?

Cât priveşte iluminarea, părerea mea este că poate apărea brusc, aşa cum spun adepţii practicii zen, doar pentru că remarci printre obiectele sau gândurile familiare ceva ce era acolo dintotdeauna, dar nu l-ai observat niciodată. Şi, cu mult curaj, mă mândream că aveam deja vederea destul de pătrunzătoare.

Când i-am cerut voie să petrec noaptea lângă Bhairava, paznicul templului m-a privit ciudat, dar nu a avut nicio obiecţie – doar m-a avertizat că, dacă veneam cu un servitor, trebuia să rămână afară; intimitatea cu zeul nu admitea niciun martor. De altfel, nici nu-mi doream vreunul.

Într-o seară, înarmată cu o rogojină în care ascunsesem o pânză contra ţânţarilor – locul era plin de aceste insecte –, am ajuns la templu. Paznicul a manifestat o mulţumire vizibilă, deşi stăpânită, când a primit cele câteva rupii pe care i le-am dat. Fără un cuvânt, m-a lăsat să urc treptele ce duceau la sanctuar şi s-a retras.

Avea să mă spioneze? mă întrebam gândindu-mă la prozaica pânză contra ţânţarilor pe care o introdusesem pe furiş în templul lui Bhairava şi pe care trebuia s-o instalez. Mişcările îmi puteau fi urmărite foarte uşor, deoarece zidurile erau prevăzute cu mici deschizături prin care se putea vedea în interiorul templului. Atâta pagubă!… Hora ţânţarilor se pornise deja în jurul meu, cu bâzâituri ameninţătoare pentru propria-mi epidermă. Să mă spioneze cine o vrea, trebuia să mă refugiez urgent la adăpostul pânzei, dar n-am descoperit niciun cui, nicio asperitate de care s-o agăţ.

Totuşi, la capătul holului mic, vizavi de altar, fusese depozitată o etajeră înaltă sprijinită de perete. Îmi închipuiam că, în anumite momente, era probabil adusă în apropierea idolului şi se puneau pe ea alimentele pentru mesele lui. Înălţimea tăbliei de sus, înconjurată de o

bordură ajurată, dovedea intenţia de a le permite nărilor de animal ale lui Bhairava să adulmece mirosul bucatelor oferite.

Oricum, această etajeră avea să se dovedească folositoare. Am înnodat sforile pânzei de găurile bordurii tăbliei, am băgat marginile tulului sub rogojină şi m-am strecurat în acel cort de păpuşă.

Şi am aşteptat…

În faţa mea, dominându-mă, taurul fantastic, luminat de o lampă aşezată pe un piedestal înalt de aramă, părea să mă examineze cu cei trei ochi holbaţi şi îndreptând spre mine ameninţarea şovăitoare a maxilarului cu colţi proeminenţi.

În spatele lui dansau umbrele stârnite de tremurul flăcării gălbui peste care treceau curenţi de aer, creând un alt Bhairava exagerat de mărit, care apărea şi dispărea, se contorsiona, părând uneori gata să se desprindă de zid şi să înainteze în spaţiul gol spre imprudentul care i se oferea.

Poate că această fantasmagorie ar fi fost de ajuns, fără un truc sinistru al preoţilor templului, ca să stârnească panică şi să-i ucidă pe bieţii adoratori cu creierul înţesat de superstiţii…

Lucrul era posibil – acel dans al monstrului devenea înspăimântător şi simţeam nevoia să închid ochii.

Probabil că am adormit. M-a trezit o lumină puternică care mi-a trecut rapid peste pleoape. Am deschis ochii şi m-am ridicat: lampa altarului se stinsese şi întunericul era atât de adânc, încât albul zidurilor nu mai era vizibil.

Se auzeau şacali lătrând în grădină… ceva se târa pe dale şi a atins uşor cutele plasei. Ce? Un şarpe… Gândul mi-a provocat un mic fior: sunt destui şerpi veninoşi în grădinile indiene. Dar de ce m-ar muşca dacă nu-l speriam? Să-şi vadă de treaba lui, n-o să mă mişc, ceea ce nu-mi împiedica gândurile să se deruleze şi, uitând de Bhairava, am evadat spre junglă cu o povestire a lui

Majhima Nikaya în care Siddhartha Gautama se presupune că relatează un episod din viaţa lui de ascet înainte să fi devenit Buddha.

Mergeam printre mormintele risipite sub copaci, în pădure, spre acele locuri unde domneşte teroarea, şi m-am aşezat acolo să-mi petrec noaptea. Şi, pe când zăboveam în acel loc, o căprioară a traversat desişul, mişcarea unei păsări a pricinuit căderea unei crenguţe, vântul a început să adie făcând frunzele să foşnească. Şi mă gândeam: iată acum spaima şi teroarea. Şi m-am întrebat: de ce să stau nemişcat, aşteptându-le? De ce, îndată ce acea spaimă şi acea teroare vor căpăta formă, să nu merg în întâmpinarea lor şi să le stăpânesc?…

Şi au venit, în timp ce mă plimbam de colo colo, dar nu m-am oprit, nu m-am aşezat mai înainte să le fi stăpânit. Au venit pe când eram aşezat, dar nu m-am ridicat, nici nu m-am culcat înainte să le fi stăpânit.

Un nou licăr puternic a luminat sanctuarul. Nu era niciun şarpe la picioarele mele, ci un şobolan mare care se împiedicase de marginea pânzei contra ţânţarilor şi fugise speriat.

Apoi din nou întuneric, lătratul şacalilor, bubuituri de tunet care se apropiau şi, în sfârşit, aversa apăsătoare. Musonul venea devreme anul ăsta.

Ce se întâmpla cu acei *sadhu* din grădină? Probabil se vor refugia în templu… Dar n-a venit nimeni şi am stat până s-a luminat de ziuă, ascultând ploaia grea, tunetele din ce în ce mai slabe ale furtunii care se îndepărta, în timp ce Shiva îşi împlinea cu nepăsare în mine eterna-i operă de distrugere, fiecare bătaie a inimii marcând o etapă a nimicirii mele.

Atunci am deschis uşa şi am privit grădina de acum noroioasă şi copacii pe care şiroia apa. *Sadhu*? Erau tot acolo, în acelaşi loc unde îi văzusem în ajun, tot nemişcaţi, părând să nu fie conştienţi de nimic. Cele câteva zdrenţe de bumbac portocalii înfăşurate în jurul şalelor, acum ude, lipite de piele, chica încâlcită se transformase în burete din

care apa le picura pe faţă. Înţelegând în felul lor atitudinea viitorului Buddha, suportaseră asaltul elementelor naturii, stăpânindu-şi reacţiile, şi nu se ridicaseră să caute adăpost. Dar, adânciţi în meditaţia lor, avuseseră cu adevărat reacţii, senzaţii? Aproape că mă îndoiam văzându-i indiferenţi, plini de noroi, confundându-se cu el.

Totuşi, ploaia s-a oprit; puţin după aceea cei trei asceţi s-au ridicat şi s-au îndreptat spre Gange să-şi facă baia ritualică de dimineaţă. Îi priveam cum se îndepărtau, gândindu-mă din nou la misticii dementi care se duceau la fluviul sacru cu un urcior plin cu pietre atârnat de gât. Acei *sadhu* nu se gândeau la un astfel de sacrificiu. Au ieşit din valurile mocirloase din cauza umflării estivale a apelor purificaţi de toate păcatele contra normelor religioase şi deloc mai curaţi corporal decât intraseră. Ieşeau… Totuşi, mai târziu, aveam să-l văd pe unul dintre confraţii lor repetând gestul credincioşilor cu urciorul plin cu pietre, dar fără urciorul aducător al unei morţi indulgente primite prompt, ci lent, cumplit, dând dovadă de o perseverenţă înspăimântătoare, stârnindu-mi acea groază pe care Bhairava nu fusese în stare să mi-o provoace.

Cheiurile Gangelui sunt formate la Benares din gradene care coboară din oraş până la nivelul fluviului, care variază cu zece metri sau mai mult între cel mai de jos, iarna, şi cel mai de sus, vara. Pe aceste gradene de lăţimi diferite sunt aşezate etajat numeroase edificii religioase; unele de dimensiunile unui mic templu, altele reduse la proporţiile unei simple nişe adăpostind statuia unui zeu sau emblema lui.

Când fluviul îşi umflă apele, alimentat de afluenţii care îşi varsă în el puhoaiele provenite din ploile torenţiale şi din topirea zăpezilor de pe pantele Munţilor Himalaya, acoperă una după alta toate gradenele cu capele cu tot.

Cu puţin timp înainte de creşterea anunţată a nivelului apei, un *sadhu* s-a instalat în una dintre ele, o lojă mică adăpostind un *lingam* de marmură neagră, simbolizându-l pe Shiva. S-a aşezat turceşte, în poziţie de

meditaţie, în spatele imaginii zeului, şi n-a mai mişcat.

Apele au început să se umfle; zi de zi, nivelul apei creştea tot mai mult. Din mica lojă unde se afla, *sadhu* putea vedea cum apa acoperea succesiv una din treptele cheiului, apoi alta de deasupra ei şi încă una… Vedea cum apa urca spre el, dar stătea nemişcat, deoarece hotărâse s-o lase să-i treacă pe deasupra capului. Hotărârea lui era cunoscută şi stârnea o admiraţie respectuoasă în rândul mulţimii. Credincioşii aruncau flori în faţa capelei şi atârnau ghirlande. *Sadhu* stătea impasibil.

Am întrebat câţiva prieteni hinduşi dacă nu putea fi luat de acolo acel fanatic şi împiedicat să se sinucidă. La nevoie, de ce nu s-ar fi apelat la ajutorul poliţiei britanice?

Cei cărora m-am adresat au dat din cap, părând amuzaţi de naivitatea mea. Imensa majoritate a populaţiei aproba gestul acelui *sadhu*, îl considera sublim şi ar fi strigat că era un sacrilegiu dacă cineva ar fi intervenit.

Iar după spusele interlocutorilor mei, funcţionarii străini locuiau foarte departe de Gange, la Benares-Cantonnement, iar politica lor era aceea de a nu interveni în problemele religioase, preferau „să nu ştie”. De altfel, *sadhu* era liber să facă ce dorea, nimeni nu-l oprea să părăsească oricând capela, dar nu voia.

Am revenit la Gange câteva zile la rând, ca să-l văd pe omul care avea să moară. Mâinile şi picioarele îi erau nemişcate; stătea cu bustul şi cu capul drepte, asemenea unor statui de piatră tronând în capelele învecinate.

Apa a acoperit prima treaptă a micii sale loji, apoi pe a doua şi a atins pragul. Oamenii veneau cu barca sa se uite la *sadhu* şi să-i arunce flori.

Apa urca întruna. A ajuns la brâul bărbatului indiferent, la umeri, la gât, i-a atins gura, i-a acoperit capul, dar el n-a făcut nicio mişcare.

— *Jai*! *Jai*![137] au răsunat strigătele credincioşilor care se adunaseră să vadă sfârşitul dramei.

Este ceva absurd, gest de om nebun. Nu poate fi

137 „Victorie! Victorie!

calificat altfel. Totuşi… totuşi… în inflexibila şi stoica atitudine mentală a celui care îl comite există o măreţie înspăimântătoare care impune un respect religios.

Chiar dacă prietenul meu magistrat indian are motive întemeiate să afirme că, dintre cei cinci sau şase milioane de „sfinţi profesionişti" din ţara lui, 90% sunt impostori şi şnapani, nu ne putem îndoi că întâlnim şi câţiva indivizi neprefăcuţi, a căror dovadă de sinceritate o constituie chiar aceste extravaganţe.

Nu m-am dus în India ca turistă. De-a lungul numeroşilor ani pe care i-am petrecut acolo am desfăşurat doar o activitate de cercetare: studiul aspectelor profunde ale mentalităţii religioase a indienilor, ceea ce m-a făcut să cunosc numeroşi mistici şi pseudomistici, o lume care se întinde de la foarte docţii pândiţi, interpreţi ai *Vedelor*, la *sannyasin* în mod trufaş agnostici şi *sadhu* extatici.

Să mă ierte aşadar cititorii mei că îi fac să mai zăbovească puţin în preajma acestei clase neobişnuite a populaţiei indiene, deoarece influenţa sa nu este deloc neglijabilă şi, după cum am spus la începutul capitolului, unii dintre membrii ei se pregătesc să influenţeze în mod deschis sau indirect opinia publică şi comportamentul maselor din India de mâine.

Întâlnim în India o atitudine mentală cu totul aparte. Ea nu pare să fie indigenă, dar ar putea, cred unii, să fi fost adusă de arieni, de origine nordică, în cursul lentei lor penetrări spirituale, care le-a însoţit cucerirea. Această atitudine mentală îşi are expresia socială în *sannyasa*, care înseamnă „respingere".

Sannyasinii se înrudesc atât de mult cu acei *sadhu* pe care i-am descris în paginile anterioare, încât mulţimea hinduşilor fără educaţie îi confundă. Aceştia au strămoşi comuni.

La începutul formei de civilizaţie indiană care s-a perpetuat aproape intactă până în zilele noastre, codul religios împărţea viaţa individului în trei perioade strict delimitate.

Prima era perioada de studiu în preajma unui maestru, numită *Brahmacharya*[138]; a doua era *Grihasta*, căsătoria care ducea la asumarea îndatoririlor de şef de familie până la naşterea unui nepot pentru continuarea descendenţei; după care urma perioada numită *Vanaprastha* – bunicul era invitat să se retragă în pădure pentru a se dedica unor practici de devoţiune sau meditaţiei.

Primele două etape erau obligatorii, a treia – semifacultativă. Stăpânul casei care, de multe ori încă vioi şi viguros când devenea bunic, nu se simţea deloc atras să devină eremit se putea mulţumi să se retragă într-un loc izolat de la ţară sau la marginea pădurii. Îşi construia acolo o locuinţă pe care nimic nu îl împiedica s-o facă confortabilă, dispunea în continuare de bunurile sale sau de o parte din ele, precum şi de compania soţiei sau a soţiilor.

Alţii însă renunţau la toate bunurile în favoarea fiilor mai mari sau le împărţeau soţiilor.

Un exemplu celebru în această privinţă ni-l oferă *Brihadaranyaka Upanishad*.

— Voi renunţa la situaţia de şef de familie şi, în consecinţă, îmi voi împărţi bunurile între tine şi Katyayani, îi spune Yajnavalka soţiei sale Maitreyi.

Maitreyi refuză bogăţia care îi este oferită:

— La ce folosesc aceste lucruri trecătoare? răspunde ea.

Maitreyi doreşte să împărtăşească cunoaşterea prin excelenţă pe care o deţine soţul ei, cea a Sinelui Suprem, a Sufletului universal, a lui Brahman.

După ce i-a dat într-un discurs remarcabil învăţătura solicitată, Yajnavalka o părăseşte pentru a trăi ca un ascet – şi suntem îndreptăţiţi să credem că Maitreyi a făcut şi ea la fel.

Totuşi, pe lângă aceşti conservatori care respectă cutumele sociale, India a produs întotdeauna spirite libere

138 Vezi şi supra, p. 170.

care, fără să aştepte sorocul prescris, refuzând să se supună obligaţiei căsătoriei, evadau încă din tinereţe, în căutarea unor descoperiri, cum ar fi esenţa şi cauzele lumii, natura „eului” lor şi cunoaşterea care conferă puteri magice, acestea trei fiind strâns legate între ele.

Despre astfel de „evadaţi” este vorba atunci când, din timpurile vedice, sunt menţionaţi „oameni purtând veşminte galbene care rătăcesc cu vântul şi au puterile zeilor” sau, cum se mai spune, „oameni cu părul lung, acoperiţi de jeg maroniu, care hoinăresc în bătaia vânturilor”. Îi regăsim pe cei asemenea lor de-a lungul secolelor, permanent la marginea societăţii normale, atribuindu-şi un loc mai presus de legile ei şi fiind onoraţi de oile docile ale turmei sociale tocmai pentru că nu vor să meargă împreună cu ea şi se postează în afara căii sale în postură de rebeli.

Rebeli… Să ne înţelegem bine – nu rebel în sensul politic pe care occidentalii ar putea fi tentaţi să-l dea termenului, ci rebel mistic, căruia lumea în totalitatea ei, cu paradisul şi infernul său, îi apare, conform expresiei energice din anumite texte, „asemenea unei grămezi de gunoi”, şi care refuză să se tăvălească în el.

Evident, „sfinţii profesionişti” rareori se ridică la acest nivel; ei se mulţumesc să se bucure de beneficiile tradiţiei asociate cu atitudinea semeţ detaşată a strămoşilor lor. Totuşi, aceşti excentrici care rătăcesc rufoşi sau goi şi, în general, aroganţi sunt, cel puţin în exterior, mult mai aproape de indivizii cu „păr lung, cu veşminte galbene murdare, care hoinăresc în bătaia vânturilor” zugrăviţi în *Vede*, decât *sannyasinii* moderni, al căror mod de viaţă, demn şi paşnic, a fost adoptat de mulţi, unii constituindu-se în ordin religios.

Indienii le atribuie budiştilor responsabilitatea acestei schimbări.

Înainte de epoca lui Buddha, în India existau grupuri de asceţi numiţi *shramana*, care trăiau pe lângă un maestru; scrierile sfinte budiste, relatând o vizită făcută de

Buddha la trei guru de renume, fraţii Kasyapa, care locuiau la Uruvila, pe malul râului Neranjară, menţionează că i-a găsit pe aceştia înconjuraţi de o mie de discipoli. El însuşi, înainte să fi conceput doctrina pe care o va propovădui mai târziu, făcuse parte din grupuri asemănătoare, fiind succesiv elevul filosofilor Arata Kalama şi Rudraka. Dar nicio legătură aparte nu-i unea pe discipolii aceluiaşi maestru – nu formau o comunitate.

Altfel au stat lucrurile cu discipolii lui Buddha care, sub denumirea de *bhikkhu* (cerşetori) \ au îmbrăţişat viaţa religioasă. De la început, ei au format un ordin religios numit Sangha[139][140], au adoptat o uniformă[141] şi au avut o regulă comună.

Această regulă a constat la început din zece articole[142]. Mai târziu a fost extinsă, incluzând peste două sute, dintre care unele au un caracter destul de ciudat şi nu pot fi atribuite decât unor oameni care au pierdut deja sensul învăţăturii iniţiale a fondatorului.

---

139 Termenul bhikkhu (în pali, bhikku) era folosit cu mult înainte de epoca lui Buddha şi îi desemna pe asceţii care îşi cerşeau hrana. Călugării budişti n-au făcut decât să-i imite.

140 Sangha înseamnă societate, asociaţie.

141 Era impusă o formă specială a veşmintelor, precum şi culoarea lor. în schimb, sannyasinii nu sunt obligaţi să poarte nici un model anume de îmbrăcăminte, numai culoarea deosebindu-i de laici. Această culoare este obţinută dintr-o vopsea pe bază de gairikam (pronunţia obişnuită, gerua). în funcţie de proporţiile amestecului, se obţine o întreagă gamă de nuanţe de la roz-somon la portocaliu- închis, aproape roşu. Bhikkhu din sectele hinayaniste din ţinuturile din sud - Ceylon, Birmania etc. - poartă haine galben-aurii, iar lama tibetani - un costum grena-închis. Călugării budişti chinezi şi japonezi se îmbracă în gri sau negru.

142 Să nu ucizi. - Să nu iei nimic ce nu ţi-a fost dat de bunăvoie. - Să nu minţi. - Să nu bei băuturi ameţitoare. Interdicţiile precedente sunt obligatorii şi pentru laici. Călugării au în plus: Să nu mănânci în afara timpului stabilit. - Să nu dansezi, să nu cânţi, să nu asişti la petreceri sau la reprezentaţii teatrale. - Să nu ieşi în evidenţă folosind ghirlande, parfumuri sau unguente. - Să nu te foloseşti de paturi sau de jilţuri late sau înălţate. - Să nu primeşti nici aur, nici argint. - Să te abţii de la relaţii sexuale. Pentru laici, ultima interdicţie este înlocuită de următoarea: „Să te abţii de la relaţii sexuale nelegitime”.

Numind Sangha ordin religios, trebuie să notăm o diferenţă esenţială care există între el şi ordinele religioase creştine. Lui *bhikkhu* i se cere să fie cast şi sărac, dar nu depune un jurământ de supunere. În plus, este liber să părăsească ordinul dacă doreşte. Ideea de angajament irevocabil este incompatibilă cu doctrina impermanenţei generale propovăduite de Buddha. Disciplina, corespunzând dispoziţiilor fizice şi mentale ale omului care o acceptă azi, e posibil să nu se mai potrivească cu omul diferit care va deveni mâine, după ce se vor produce multe transformări în constituţia corpului şi minţii sale.

Indiferent cât de bine fondate ar putea fi criticile indienilor, care le reproşează budiştilor că au redus caracterul până atunci complet independent al vieţii ascetice, închizând-o în cadrul unui ordin, filosoful lor cel mai renumit, adversar înverşunat al budismului, Shankaracharya, a înfiinţat, la douăsprezece secole după Buddha, un ordin rivalizând cu Sangha, ai cărui membri sunt numiţi *sannyasinii* lui Shankaracharya.

În zilele noastre, aceştia revendică pentru ei exclusivitatea titlului de *sannyasin*, trimiţându-i, nu fără o urmă de dispreţ, pe toţi ceilalţi purtători de robă portocalie să îngroaşe rândurile mulţimii de *sadhu*.

Dar nu numai asta a luat Shankara de la budism, ci a asimilat şi alte lucruri din doctrina lui, şiretlic abil care l-a ajutat să triumfe asupra adversarului. Membrii lui învăţaţi nu se înşală în această privinţă şi-şi dau ei înşişi, ironic, titlul de *prachehana Bouddha*, „budişti deghizaţi”.

Călugării lui Shankara, influenţi şi în zilele noastre, sunt împărţiţi în zece categorii: Giri, Puri, Bharati, Sarasvati, Tirtha, Ashrama, Vana, Aranya, Pârvata şi Sagara. Aceste nume sunt cele pe care le poartă acele *matha* (mănăstiri) înfiinţate de Shankara şi nu implică nicio ierarhie de grade, nicio diferenţă în genul de viaţă al celor care îl poartă. Un *sannyasin* se identifică drept fiu spiritual al lui Shankaracharya, punând după numele lui

religios personal una dintre cele zece denumiri.

Aceleaşi cauze produc aceleaşi efecte. În timpurile în care budismul înflorea în India, comunităţile sale religioase ajunseseră să se îmbogăţească. La fel s-a întâmplat şi cu ordinele monastice creştine, iar Ordinul Shankara n-a făcut nici el excepţie.

Principala *matha* înfiinţată de Shankara, în Stingeri, situată în fostele state ale maharajahului din Mysore, deţine bunuri considerabile. Conducătorul ei este într-un fel şeful întregului ordin şi poartă titlul de Shankaracharya, indicând astfel că este reprezentantul actual al descendenţei directe a succesorilor maestrului. Totuşi, şefii celorlalte trei mari *matha*, de la Puri, Badrinath şi Dwarka, îşi asumă deseori şi ei acest titlu. Am văzut, la începutul acestui capitol, că Shankara din Dwarka ia parte activă la politica de opoziţie faţă de guvernul Nehru.

Am avut ocazia să observ fastul etalat cu ocazia unei călătorii a şefului mănăstirii din Stingeri – a fost ca pentru un adevărat suveran.

Asta nu înseamnă că, în mijlocul acestei abundenţe de bunuri, *sannyasinii* din Shankara sau măcar şefii lor trăiesc în lux. Nici vorbă de aşa ceva. Ordinul este bogat şi membrii lui cei mai eminenţi sunt copleşiţi de mărturii de veneraţie, dar modul lor de viaţă este în general simplu şi modest, îmbrăcămintea se limitează la veşmântul auster de bumbac portocaliu al tuturor asceţilor hinduşi.

Oricare ar fi pretenţiile membrilor ordinului lui Shankaracharya în privinţa dreptului exclusiv de a se numi *sannyasin*, ele nu sunt unanim recunoscute şi un mare număr de *sannyasin* rămân independenţi de Ordinul Shankara. Unii dintre aceştia sunt constituiţi în societăţi sau mici grupuri, alţii rămân izolaţi.

În general, la un nivel intelectual şi spiritual foarte ridicat faţă de mulţimea de *sadhu* vulgari, *sannyasinii*, chiar şi cei mai respectabili, nu se comportă permanent ca supraoameni şi investigatorul perseverent poate să

culeagă din rândul lor multe detalii pitoreşti sau să descopere sentimente pur şi simplu omeneşti.

Am fost unul dintre aceşti investigatori şi, în lipsa altor calităţi, am avut cel puţin perseverenţă. Fără să mai insist cu scuzele, voi continua aşadar seria de schiţe ale unor *sadhu* prezentată anterior cu o alta de *sannyasin*.

Dintre numeroasele *matha* la care am avut acces, una era situată într-un parc închis de ziduri înalte. Era ocupată doar de o mică comunitate formată din vreo zece membri. Aproape toţi erau învăţaţi, chiar erudiţi, şi primiseră o educaţie modernă. Se ştia că practicau meditaţii tantrice şi mi-au arătat tablouri folosite în acest scop. Aceste tablouri nu reprezentau niciunul dintre obiectele din jurul nostru, ci constau în combinaţii de linii de diferite culori, care formau desene complicate şi efecte de perspectivă.

Discipolul se închidea într-o chilie goală în faţa unui astfel de tablou, pe care maestrul lui îl considera potrivit sau pe care îl alesese special pentru el. Exerciţiul consta în a privi fix tabloul, fără să se lase distras de alt gând. Nu trebuia în niciun caz să încerce să caute un sens diferitelor combinaţii de linii şi culori pe care le contempla. Nu avea de descifrat cine ştie ce rebus. Desenul avea ca scop să producă un „şoc” în mintea discipolului şi să-i deschidă orizonturi intelectuale şi spirituale care până atunci îi rămăseseră ascunse.

Această metodă semăna cu cea folosită de secta chineză Ts’an, numită Zen în Japonia, cu diferenţa că, în loc să i se propună discipolului, ca în secta Zen, propoziţii aparent incoerente sau situaţii imposibile[143] (*koan* sau problemă), i se prezentau combinaţii de linii considerate potrivite să trezească în el senzaţii şi idei.

Mi s-a spus că indienii laici veneau la această *matha* ca să petreacă un timp retraşi din viaţa publică, perioadă în care practicau contemplarea unor astfel de tablouri.

---

143 „Sunetul unei singure mâini”, prima dintre problemele propuse în general novicelui. Sau: „Cum arăta chipul tău înainte ca tatăl şi mama ta să se fi născut”.

Sannyasinii din această *matha*, ca şi cei din majoritatea celorlalte comunităţi de acest gen, primesc foarte rar femei. Când o făceau, aveau ciudatul obicei să li se adreseze la persoana a treia, numindu-le „Maternitatea Voastră”, la fel cum se spune „Majestatea Voastră” unui suveran sau „Sanctitatea Voastră” papei[144].

De mai multe ori şi cât s-a putut de discret, i-am informat pe amabilii mei interlocutori că nu aveam niciun drept la titlul pe care mi-l acordau, dar în zadar – nu au renunţat niciodată.

— Aş vrea să faceţi cunoştinţă cu Ramashram, mi-a spus într-o zi prietenul meu B., un brahman proprietar de terenuri şi om foarte pios în modul cel mai tradiţional, Ramashram, a adăugat B., este un om cumplit, abia dacă îndrăznesc să-l vizitez, mi-ar distruge toate credinţele şi m-ar lăsa năuc, neştiind încotro să apuc, văzând numai ruine şi gol în toate părţile.

Această descriere mi-a stârnit cea mai vie curiozitate faţă de cumplitul Ramashram şi mi-am rugat prietenul să mă conducă la el cât de curând.

Poate că Ramashram făcuse parte din Ordinul Shankara, denumirea „ashram” care urma numelui său, Ram, lăsând să se presupună acest lucru, dar, oricum, trăia ca un *sannyasin* independent. Locuinţa lui consta dintr-un cub de zidărie izolat la ţară, printre copaci, la oarecare distanţă de un drum care ducea la Gange. Acest cub era aşezat ca un obiect pe o etajeră, în centrul unei terase la care se ajungea urcând şapte trepte. Spre aceasta se deschidea o uşă îngustă şi exista o singură fereastră prevăzută cu bare de fier solide.

Când am sosit, vreo doisprezece indieni erau aşezaţi în faţa căsuţei; ţineau mâinile împreunate, ochii ridicaţi spre cer şi păstrau o tăcere profundă. Aşteptau să sosească gurul, mi s-a spus, în timp ce mă aşezam mai la o parte. Totuşi, direcţia privirii lor mi-a furnizat o indicaţie;

144 S a” (Hzs Holiness). Acelaşi titlu este dat de englezi şi şefilor marilor matha din ordinul lui Shankaracharya.

am ridicat ochii şi l-am zărit pe Ramashram stând pe acoperişul locuinţei sale. El imaginase acest gen de tron. De acolo vorbea îndelung ca să-şi instruiască discipolii şi furniza reflecţiei lor acele teorii distrugătoare de credinţe care îl înspăimântau pe prietenul meu, brahmanul pios şi tradiţionalist.

Decorul din jur era foarte plăcut. Păsări albastre şi papagali verzi zburau şi cârâiau prin copaci, o familie de maimuţe ţopăiau şi se strâmbau, conferind acelei reuniuni de mistici de la picioarele unui maestru o notă de supremă ironie, mai feroce „distrugătoare de credinţe" decât ar fi putut fi cele mai teribile învăţături dezvăluite de cumplitul Ramashram cocoţat pe acoperişul său.

Vă amintiţi de magistratul care s-a dus zi de zi timp de şase luni să contemple un guru care nu-i adresa niciun cuvânt?[145] Ramashram făcea acelaşi joc – nu-mi adresa niciun cuvânt, dar eu nu aveam sentimentele care îl însufleţiseră pe magistrat. Vizitele care au urmat primului meu contact cu Ramashram s-au rărit la intervale regulate de opt sau zece zile: îmi lipsea credinţa, dar guru mă interesa.

Unii dintre discipolii cu care făcusem cunoştinţă îmi vorbeau despre învăţătura sau viaţa lui privată, în timp ce mergeam o porţiune de drum cu unul sau altul dintre ei sau îi duceam în oraş cu trăsura mea la sfârşitul reuniunii. Frântură cu frântură, am aflat astfel că *swami* fusese iniţiat în toată regula ca *sannyasin*, dar apoi se căsătorise şi, fiindcă, în pofida căsătoriei, ţinea să rămână *sannyasin*, adoptase doctrina tantrică propovăduită de *shakta*, care permite căsătoria înalţilor adepţi.

Alţii povesteau altceva: Ramashram fusese căsătorit în tinereţe, la fel ca majoritatea hinduşilor, apoi dorise să devină *sannyasin*, dar fără să se despartă de soţie, şi, ca să-i legitimeze prezenţa lângă el, profesa shaktismul.

Ramashram avea un fiu de vreo douăzeci de ani, căruia voia să-i dea o educaţie modernă. Tânărul urma

145 Vezi supra, p. 193.

cursurile Universităţii din Calcutta şi Ramashram plănuia să-l trimită să-şi completeze studiile în Anglia. Ca să poată suporta cheltuielile acestei educaţii, Ramashram nu ezita să-şi exploateze discipolii bogaţi, care păreau să accepte asta cu plăcere.

Această poveste nu era una obişnuită şi iubirea paternă a bătrânului *sannyasin* mi se părea chiar înduioşătoare. Dar se mai spunea ceva. Cubul de zidărie, aşezat ca pe o etajeră în pădurice a unde mişunau papagali verzi şi maimuţe, era teatrul unor ritualuri vehemente ce frizau orgia. Acolo se celebra chakra1 în integralitatea ei intensificată cu libaţii copioase. Era adevărat?

În fine, într-o zi, *swami* mi-a fixat o întâlnire. M-am dus în cursul după-amiezii; niciun discipol nu era prezent şi, în loc să se afle pe acoperiş, Ramashram m-a chemat lângă fereastra cu zăbrele. Am stat de vorbă, fiecare de altă parte a gratiilor, ca la carmelite, el înăuntru şi eu afară. Profesa filosofia Advaita Vedanta în maniera celor mai intransigenţi *shakta*, pentru care nu există nimic decât jocul energiei total impersonale şi inconştiente (luând ideea de conştiinţă în sensul care i se dă în general).

Făcând aluzie la declaraţia *sannyasinului* din ziua mărturisirii sale, declaraţie de respingere a celor trei lumi[146][147], guru zicea sarcastic:

— Ce să respingi? Nici aceste trei lumi, nici alta pe care ne-o putem imagina nu există.

Înţelegeam de ce prietenul meu B., brahmanul cel pios, spunea că individul era cumplit.

Am continuat să-l vizitez când şi când pe *sannyasinul shakta* şi am avut surpriza să aflu că era foarte renumit, lucru pe care nu-l bănuisem, deşi îi recunoşteam meritul filosofic. Îi scrisesem unuia dintre prietenii mei englezi care locuia în India că frecventam un ciudat *sannyasin shakta*. În răspunsul lui, corespondentul meu m-a întrebat dacă nu cumva era marele Ramashram, deţinătorul unor

146 Vezi supra, p. 152.

147 Vezi infra, p. 262.

vaste şi profunde cunoştinţe intelectuale şi spirituale, şi care, în realitate, era un adevărat *siddha purusha*[148].

Felul în care era respectat omul ce dădea lecţii de pe acoperiş şi căruia maimuţele îi făceau şotii mi-a stârnit o mare uimire. Nu pentru că n-aş fi ştiut deja că, atunci când este vorba despre personaje de acest gen, aparenţele sunt înşelătoare, ci pentru că nicio intuiţie nu mă făcea să văd în Ramashram fiinţa superioară zeilor care este un *siddha purusha* tradiţional.

În fine, într-o seară, pe când vorbea în faţa a doi dintre discipoli cărora, cu permisiunea lui, mă alăturasem şi eu, o aluzie pe care a făcut-o la Tibet mi-a sporit atenţia.

— Buddha se află acum în Tibet printre *dakini*[149], a spus el.

I-am şoptit discipolului aşezat lângă mine:

— Povestea asta are un sens esoteric, am auzit-o în Tibet.

— Ce spune? a întrebat Ramashram.

— A auzit asta în Tibet, a răspuns cel căruia îi şoptisem. Spune că are o explicaţie esoterică.

Ramashram n-a zis nimic.

După câteva săptămâni, unul dintre principalii lui discipoli a venit la mine.

— Doriţi să fiţi iniţiată de guru şi să primiţi o mantra[150] de la el? m-a întrebat. Este de acord să vă iniţieze.

Această veste m-a surprins. La drept vorbind, eram foarte departe de starea de spirit care să te facă să doreşti să-ţi încredinţezi unui guru îndrumarea spirituală. Oare nu ghicea asta Ramashram? Ce putea să urmărească? M-am tot gândit, dar n-am găsit niciun răspuns.

Atunci am primit o nouă scrisoare de la eruditul meu

148 Un supraom care stăpâneşte forţele naturale. Un mag în sensul cel mai înalt al cuvântului.

149 Un fel de zâne de diferite feluri.

150 O formulă care se presupune că are efecte aproape magice asupra spiritului sau materiei.

prieten din Calcutta, cel care îl aprecia atât de mult, şi am intuit că îi dăduse de înţeles că mă cunoştea. Probabil adăugase la această informaţie anumite elogii în stare să-l facă pe *swami* să mă creadă capabilă şi demnă să înţeleg sensul esoteric al tantrismului.

Deşi englez şi născut în rândul claselor sociale superioare din ţara lui, sir X. suferise totuşi atracţia Indiei şi a Zeiţei în aşa măsură, încât devenise *shakta* din tot sufletul. Marea lui dorinţă era să propage literatura puţin cunoscută a tantrismului şi, în acest scop, îşi pusese la bătaie averea şi vasta erudiţie, fiind autorul câtorva lucrări foarte documentate despre tantre.

Deşi se consacrase acestei opere şi manifesta un zel mai puţin obişnuit, distinsul meu prieten se păstra în limitele permise unui orientalist, dar le depăşea fiind un „practicant" al cultului Zeiţei, iar scrisoarea pe care o primisem era cea a unui adorator.

Nu mă simţeam deloc tentată să-l urmez pe această cale, dar nu-mi displăcea câtuşi de puţin o „iniţiere" care putea constitui preludiul unei cercetări interesante într-un domeniu destul de greu accesibil. I-am transmis aşadar ceremonios lui *swami* că eram impresionată de favoarea pe care mi-o acorda.

Lucrurile şi-au urmat cursul obişnuit. A avut loc o scurtă ceremonie pregătitoare *diksha*, în cursul căreia Ramashram mi-a şoptit la ureche o mantra. Scopul acesteia era să-mi purifice înţelegerea ca să-mi permită să pricep ce mi se va preda.

Doctrina, din care *swami* îmi oferea fragmente scurte la intervale destul de mari, nu mi-a adus la cunoştinţă nimic nou în privinţa fondului, dar interpretările lui personale erau deseori originale şi ciudat de îndrăzneţe. Ce efecte produceau ele asupra discipolilor? Dar li le expunea oare?

Ramashram era un tip ciudat; bănuiam că avea un fond de scepticism ironic faţă de toate doctrinele şi, totodată, o credinţă de nezdruncinat în propria-i

superioritate intelectuală.

Într-o zi m-a întrebat:

— Când sunteţi bolnavă, spiritul participă la suferinţa corpului dumneavoastră?

M-am simţit uşor umilită că mă credea atât de novice.

După ce l-am asigurat că-mi păstram spiritul liber când corpul meu se tânguia, a continuat:

— Când sunteţi vorbită de rău, resimţiţi o stare de neplăcere?

O, guru prea puţin subtil, mi-am zis, asta nu era o întrebare de pus unui „ucenic înţelept”. Ar fi trebuit să întrebi: „Când eşti lăudată, rămâi indiferentă?”

Dar nu m-a întrebat asta, aşa că am răspuns la întrebare:

— *Swamiji*, dacă un câine latră atunci când treceţi, sunteţi impresionat?

Şi am adăugat un citat:

— Câinii latră, caravana trece.

— Hm! Hm! a făcut Ramashram.

Răspunsul nu părea să-i fi fost pe plac. N-a mai continuat discuţia.

Fusesem mirată de felul în care îmi oferise iniţierea şi fusesem admisă la preambulul ei; în general, admiterea aspirantului este precedată de încercări variate şi de lungă durată. Trecusem prin această experienţă în Tibet, oarecum şi în India.

În realitate, Ramashram aştepta o ocazie să dea curs unei uzanţe străvechi. Aceasta a apărut în mod destul de anodin, dar îndeajuns pentru ca credinţa mea lipsită de zel – poate şi simţul meu foarte francez al ridicolului – să mă facă să refuz.

Era vară, în perioada când Gangele îşi umfla apele, iar fluviul ieşit din matcă inundase ţinuturile din jur. Drumul care trecea prin apropierea locuinţei lui Ramashram era construit sub forma unui dig, aşa încât, în mare parte, nu era afectat de ape. Căsuţa lui *swami* era şi

ea construită pe un dâmb, fiind situată mai sus de cota de inundaţie, însă cărarea ce ducea la ea trecea printr-o vale adâncă plină cu apă.

Am trimis servitorul care mă însoţea până la marginea râpei, cerându-i să-i strige pe tinerii pe care îi vedeam pe terasa lui guru şi să-i roage să-i transmită regretul meu că nu puteam să vin la el din cauza apei care îmi bloca drumul. Aceştia i-au comunicat probabil mesajul lui Ramashram. După câteva clipe, i-am văzut făcând spre mine gesturi largi.

I-am strigat de pe drum servitorului meu:

— Scoate-ţi încălţările, suflecă-ţi *dhoti* şi du-te de-i spune lui *swami* că-l salut cu respect, dar nu pot să ajung la el pentru că drumul este inundat.

Şi am adăugat:

— Poate că *swami* n-a ieşit din casă şi nu ştie că apa a ajuns atât de sus; explică-i lucrul ăsta.

Servitorul a plecat, cu veşmântul suflecat până la brâu. Crezusem că se va uda doar până la genunchi; dar, tot înaintând, a scos un strigăt de surprindere şi a intrat brusc în apă până la umeri. Asta doar un moment – terenul urca iar imediat şi, după încă puţină bălăceală, a ajuns la baza dâmbului.

L-am văzut pe terasă, apropiindu-se de fereastra cu zăbrele, dar Ramashram nu s-a arătat; discuţia cu mesagerul meu a durat doar câteva clipe, după care acesta din urmă s-a întors la mine, după o nouă baie nu tocmai neplăcută pe arşiţa după-amiezii.

Servitorul mi-a zis, cu o stupefacţie amestecată cu ironie:

— Vrea să vă duceţi la casa lui.

— Dar nu-şi dă seama de înălţimea apei, nu i-ai explicat?

— O, ştie foarte bine! M-a văzut udându-mă până la umeri, iar dumneavoastră sunteţi mai scundă decât mine.

— Păi, atunci?

— Vrea să vă duceţi.

Servitorul se tot uita la mine întrebător.

De departe, îi zăream pe cei câţiva discipoli în picioare pe terasă; continuau să mă cheme cu aceleaşi gesturi largi.

— Stoarce-ţi *dhoti* şi urcă pe capră lângă vizitiu, i-am poruncit servitorului. Vântul cald te va usca înainte să ajungem acasă.

Am urcat în trăsură şi, pe când ne îndepărtam, am aruncat o ultimă privire spre căsuţa-cub care domina apele. Pe terasă, doi dintre discipoli ţineau încă braţele ridicate – stupefacţia provocată de plecarea mea, în pofida ordinului dat de guru, le încremenise gestul cu care mă chemau.

Se înţelege că n-am mai dat niciodată ochii cu Ramashram.

Am continuat să mă gândesc la aventura din cursul după-amiezii şi în timpul gustării de seară. Ce puteau să creadă discipolii lui Ramashram despre lipsa lui de putere asupra mea? în pofida mărturisirii de profundă indiferenţă, bătrânul guru se gândea poate la simţămintele lor faţă de el şi avea de ce să se simtă umilit pentru eşecul suferit în faţa lor.

Servitorul meu, un tibetan venit în India odată cu mine, avea, se pare, aceleaşi gânduri, deoarece mi-a zis timid:

— Cu siguranţă că aţi fi trecut prin apă dacă un „Altul” v-ar fi cerut.

— Probabil, am răspuns, dar acest „Altul” nu mi-ar fi cerut lucrul ăsta.

Ştiam la ce se gândea servitorul.

S-a întors spre nord şi a ridicat cu gravitate mâinile împreunate, salutând respectuos. L-am imitat în tăcere şi n-am mai schimbat o vorbă toată seara. În minte ne apăruse imaginea pustietăţilor transhimalayene, şi a unui schit încastrat într-o creastă stâncoasă…

Încercarea ciudată pe care inundaţia i-o sugerase lui Ramashram nu a fost singura pe care a trebuit s-o refuz.

Printre altele, mi s-a întâmplat să fiu invitată foarte serios şi în mod presant să manifest printr-un semn înţelegerea ultimelor principii ale filosofiei Vedanta şi să dovedesc că eram cu adevărat angajată pe *mukti marga*, calea eliberării spirituale.

Dovada pe care trebuia să o aduc era destul de ciudată chiar şi din punctul de vedere al unui indian şi cât se poate de extravagantă din punct de vedere occidental. Totuşi, cei care mă îndemnau la această extravaganţă nu erau nici nebuni, nici dornici de glume proaste, ci brahmani onorabili, oameni în vârstă şi filosofi. Dar să lăsam faptele să vorbească.

În acea perioadă petreceam zile foarte plăcute ca locatară a unui mic apartament ce ţinea de cartierul general al Societăţii Teozofice de la Adyar, lângă Madras, un domeniu splendid situat pe malul oceanului.

Subiectul major al interesului meu era o investigaţie ce urmărea să mă lămurească în privinţa modului în care adepţii contemporani ai celor trei şcoli principale ale filosofiei Vedanta-Advaita Vedanta, monism strict; Vishishtadvaita, monism atenuat; şi Dvaita, dualism – înţelegeau doctrinele expuse în lucrările fondatorilor acestor şcoli. În felul acesta, am întâlnit mai mulţi eruditi din vecinătate. Printre ei erau şi trei care locuiau lângă Mylapore. Le ascultam cu mare plăcere dizertaţiile despre lucruri care câteodată mi se păreau obscure; uneori veneau la mine, alteori ne adunam la unul dintre ei, care avea, cred, profesia de notar (adică echivalentul ei în India).

Treptat, de la filosofia pură privită în mod obiectiv, interlocutorii mei alunecaseră spre latura ei „practică”, latura religioasă. Toţi trei erau pioşi tradiţionalişti, credeau în necesitatea unui ghid spiritual, a unui guru, pentru a păşi spre mântuire, şi îi venerau în mod deosebit pe asceţii mistici ale căror spirite sălăşluiau, spuneau ei, în afara lumii noastre, într-o sferă în care îi întâlneau pe zei sau intrau în comuniune cu Sufletul Suprem, „Unicul”.

După spusele lor, această stare transcendentală se manifesta în exterior printr-o deplină indiferenţă faţă de lucrurile acestei lumi, ducând la respingerea a tot ce este legat de ea: cutume sociale şi posesiuni materiale. Tipul perfect de individ complet „eliberat” era *sadhu*, care a renunţat la toate, chiar şi la haine: „Îmbrăcat în cele patru puncte cardinale”, după expresia eufemistică, pitorească şi fermecătoare din textele sanscrite.

Întâlnisem multe exemplare de acest tip, dar toate aparţineau sexului masculin; de aceea, am fost destul de surprinsă când am aflat că gurul unuia dintre docţii mei vizitatori era o yoghină care practica nuditatea totală.

I se dădea titlul de *Ma* (mamă), locuia într-o colibă din fundul unei grădini şi stătea aproape permanent cufundată în meditaţie.

Fireşte, ardeam de nerăbdare să cunosc o femeie deosebită, şi m-am bucurat foarte mult când discipolul ei mi-a propus să merg la dânsa.

Locuia la ţară şi, după cum fusesem informată, stătea într-o colibă din crengi acoperită cu paie. Când am ajuns acolo, yoghina era aşezată pe o rogojină şi-şi trecea printre degete mărgelele unui rozariu, repetând diferitele nume ale lui Vishnu. împlinise probabil cincizeci de ani, dacă nu mai mult, dar vârsta i se întipărea mai curând pe chip decât pe corp, a cărui piele rămăsese netedă şi întinsă; tenul închis făcea ca femeia să pară mai puţin goală, deşi era goală puşcă, fără nici cea mai mică bucată de cârpă care s-o acopere.

Cred că nuditatea era principala calitate pentru veneraţia pe care o inspira. Nimic din discuţia pe care am avut-o cu dânsa nu a vădit o supremaţie intelectuală oarecare; era puţin instruită şi părea să-i fie străin sensul profund al doctrinelor indiene. Se dedica numai devoţiunii: adorarea lui Vishnu, lectura relatărilor despre diferitele lui avataruri şi repetarea multiplelor lui nume. Orice cunoaştere era inutilă, spunea ea. Era de ajuns să ne abandonăm în mâinile lui Dumnezeu voinţa şi dorinţele

personale, să acceptăm, fără să-i cerem socoteală, şi durerile, şi bucuriile pe care vrea să ni le trimită. Ba chiar, deoarece nimic nu se produce decât la porunca lui, trebuia să ne bucurăm de torturile iadului, pentru că, dacă ni le impune, înseamnă că îi face plăcere şi trebuie să fim fericiţi că îi oferim această plăcere.

Ştiam că misticii *vaishnava*, Chaitanya şi alţii de acelaşi fel atinseseră această stare de spirit[151], dar mă îndoiam că o avea şi yoghina goală care îmi vorbea. În orice caz, nu înţelegeam foarte bine legătura dintre profesiunea de credinţă pe care o auzeam şi faptul că stătea dezbrăcată.

Cât priveşte discipolul yoghinei, acesta deborda de entuziasm şi-şi imagina, probabil, că vibram la unison.

Am avut dovada două zile mai târziu, când a venit din nou la mine. Ceilalţi doi prieteni îl însoţeau. O gravitate ciudată se citea pe chipurile vizitatorilor mei, chiar şi mersul avea o solemnitate neobişnuită.

Scurtând politeţurile normale, discipolul yoghinei m-a întrebat – sau mai curând a afirmat:

— Aţi fost foarte emoţionată de întâlnirea cu venerabila Ma, nu-i aşa?

Amabilitatea mi-a fost pusă la grea încercare.

— Este o femeie remarcabilă, am răspuns eu evaziv.

— Este un exemplu… un exemplu pentru dumneavoastră…

A urmat o tăcere lungă. Cei doi însoţitori ai notarului se rugau în şoaptă.

Acesta din urmă era nu numai erudit, ci şi elocvent. Pe măsură ce retorica lui îmi devenea clară, eram cuprinsă de stupefacţie. Exemplul care îmi era propus era nuditatea yoghinei, postură agravată, căci ea trăia izolată, în timp ce eu locuiam printre occidentali care, deşi pasionaţi de indianism, n-ar fi înţeles o asemenea fantezie din partea mea. Mai mult, cei trei indivizi plănuiau să mă ducă – cu trăsura, este adevărat – să-i fac o a doua vizită yoghinei

151 Referitor la Chaitanya, vezi supra, pp. 91 sqq.

sub această nouă înfăţişare.

Nu-mi mai venea nici să râd, grotescul propunerii năucindu-mă pur şi simplu.

— Vecinii m-ar închide la casa de nebuni şi agenţii poliţiei m-ar aresta dacă aş ieşi goală de pe domeniu, am răspuns în cele din urmă. Şi, de altfel, nu cred în utilitatea de a-mi etala corpul ca mijloc de a-mi lumina spiritul.

Cei trei fanatici s-au legat atunci de sinceritatea mea. Mă înşelam sau încercam să-i înşel pe ceilalţi citind scrierile sacre şi dedicându-mă meditaţiei; nu voiam cu adevărat eliberarea spirituală.

Văzând că stăteam tăcută, fără să le furnizez niciun element de controversă, ardoarea li s-a domolit treptat şi m-au părăsit cu o dezamăgire dureroasă şi cu aceste cuvinte de rămas-bun:

— Nu vă mai putem ajuta cu nimic… Nu înţelegeţi… Occidentalii nu vor înţelege niciodată…

Ceea ce mi se părea probabil. Nu ştiam atunci de existenţa nudiştilor occidentali…

Pentru că am ajuns să vorbesc despre nuditate, mi-aş putea permite să relatez un incident care nu are legătură cu problemele religioase şi cu asceţii decât prin faptul că s-a iscat acasă la unul dintre ei.

Acesta era oaspetele unuia dintre acei mari seniori care poartă titlul de rajah, fără a fi totuşi suveranul vreunui stat. Despre *sannyasin* nu am nimic special de menţionat; era un bărbat de vârstă mijlocie, care trăia foarte retras într-un apartament al palatului de la ţară pe care rajahul i-l pusese la dispoziţie. Acest rajah îl considera pe *sannyasin* gurul său, fără să-i ceară cu adevărat o îndrumare spirituală – respectarea ritualurilor prescrise era de ajuns pentru nevoile lui religioase, nu nutrea nici

O ambiţie de ordin spiritual. Din când în când îl vizita pe guru.

I se prosterna la picioare, stătea de vorbă cu el o jumătate de oră, după care se retrăgea.

L-am întâlnit într-una din aceste vizite. Înfăţişarea lui nu prezenta nimic extraordinar pentru indienii din vechea şcoală, dar mie personajul mi se părea fantastic: rajahul era un ins voinic, lat în spate, burtos şi brunet. Temperatura toridă a verii în câmpia Gangelui nu-l prea îndemna să se acopere. Purta doar un *dhoti* larg, dar scurt care, în loc să-i ajungă până la centură, lăsa abdomenul gol, revărsându-se deasupra lui. Dimensiunea prea mică a acelui *dhoti* era compensată de somptuozitatea materialului din care era făcut, burduhanul negricios al rajahului ieşind când dintr-o muselină fină de Benares de un roz-pal şi lamé auriu, când dintr-o mătase stacojie, împodobită cu stele minuscule, brodate cu perle.

Însă eram fascinată de mulţimea bijuteriilor care împodobeau bustul gol şi oarecum păros al rajahului. Multe coliere, imposibil de numărat de cât erau de încurcate între ele, îi atârnau de gât, lipindu-i pe piept smaralde, rubine şi diamante de mărimi anormale. Proprietarul lor scânteia ca un astru, în timp ce un diamant enorm, prins de toca mică din satin albastru-pal de deasupra părului bogat de culoarea abanosului semăna cu un far ce arunca fulgere.

Rajahul avusese preceptori europeni şi primise o educaţie semienglezească, care făcuse din el un om curtenitor, cu o conversaţie agreabilă, pe care îl întâlneam cu plăcere la guru. La una dintre aceste întâlniri avea să se producă „drama”.

Ca de obicei, o trăsură închiriată mă adusese la reşedinţa *sannyasinului* şi tot ea trebuia să mă ducă acasă la sfârşitul vizitei. Dorind să-mi iau rămas-bun, i-am spus servitorului meu să-l anunţe pe vizitiu să înhame caii şi să aducă trăsura la peronul palatului. Servitorul nu s-a întors imediat, dar când a venit m-a anunţat că nu găsise trăsura nicăieri, iar grădinarii îl informaseră că vizitiul plecase cu ea.

De ce făcuse asta? Nu înţelegeam, dar nu mă preocupa lămurirea acestui mister, ci trebuia să găsesc un

alt vehicul, ceea ce era imposibil în mijlocul câmpului. Nu mai rămânea decât să-mi trimit servitorul să aducă una de la marginea oraşului, la câţiva kilometri de palat, şi să-l rog pe *sannyasin* să-mi dea voie să aştept la el venirea trăsurii. Dar, de la primele cuvinte pe care le-am rostit despre acest subiect, amabilul rajah a şi intervenit. Dacă aveam nevoie de o trăsură, o puteam folosi pe a lui – urcam împreună şi mă ducea acasă.

Trăsura în care eram invitată să ocup un loc era fastuoasă, închipuiţi-vă o caleaşcă de modă veche şi de proporţii impozante, la spatele căreia stăteau doi lachei mari în livrea stacojie cu galoane de aur, pe capră aflându-se un alt valet lângă vizitiu, amândoi îmbrăcaţi la fel ca primii doi. Forma deschisă a trăsurii îi expunea complet pe ocupanţi privirii trecătorilor, şi m-a cuprins o adevărată teroare la gândul de a mă afişa între aceşti lachei de operetă, lângă un bărbat îmbrăcat numai cu pietre preţioase.

I-am mulţumit rajahului pentru amabilitate, dar i-am refuzat oferta rostind toate scuzele politicoase care mi-au venit în minte. Devenind în mod laş slugarnică, am ajuns să-i spun alteţă, deşi nu avea niciun drept la acest titlu, nefiind prinţ domnitor. Speram ca vanitatea, prinsă în capcană, să-i sugereze că un om de rang atât de înalt nu trebuia să se afişeze în compania unei persoane atât de insignifiante ca mine.

Aveam impresia că *sannyasinul* care mă asculta îmi intuia şiretlicul de doi bani şi râdea în sinea lui, ceea ce îmi sporea tulburarea.

A triumfat însă curtoazia încăpăţânată a rajahului. În timp ce servitorul meu se ghemuia la picioarele vizitiului, am fost nevoită să urc zâmbind în caleaşcă, unde proprietarul s-a instalat lângă mine. Niciodată nu mi s-a părut mai strălucitor şi mai gol. Îmi doream cu fervoare ca niciunul dintre prietenii străini să nu-mi iasă în întâmpinare. Dorinţa mi-a fost probabil auzită, căci am fost cruţată de această încercare.

Mi-am continuat investigaţiile prin lumea religioasă, de fiecare dată bogate în incidente pitoreşti; totuşi, mulţi dintre cei pe care îi întâlneam erau oameni serioşi, mai mult sau mai puţin erudiţi, mai mult sau mai puţin inteligenţi, dar având întotdeauna un caracter demn şi fiind duşmani înverşunaţi ai şarlatanismului.

Îmi amintesc îndeosebi de unul dintre ei, despre care am aflat veşti după plecare mea din India.

Se numeşte Satchidananda[152], un nume frumos ale cărui silabe răsună armonios în cea mai frumoasă din toate limbile: sanscrita. Un nume mândru şi prin semnificaţie: Existenţă – Inteligenţă – Beatitudine, trei calităţi prin care indienii au ţinut să definească inexprimabilul Brahman din filosofia Vedanta.

Satchidananda nu era *sannyasin*, ci *brahmacharin*[153], nu purta veşmântul de culoarea aurorei al asceţilor, nu se credea demn de el sau, mai curând, dintr-o uşoară superstiţie, ezita să-l îmbrace rostind formula supremă de renunţare, deoarece adevăratul *sannyasin*, căruia îi este interzisă celebrarea tuturor ritualurilor, este, prin aceasta, lipsit de mijloacele pe care hinduismul le oferă adepţilor săi ca să-şi ispăşească păcatele pe care le comit, să le prevină consecinţele funeste sau să le atenueze. Plasându-se în afara oricărei ispăşiri potenţiale, *sannyasinul* nu are posibilitatea să se ridice în cazul în care cade pe drumul pe care a pornit; o cădere îl rostogoleşte la capătul de jos al pantei, în ceea ce, în lipsa unei expresii mai adecvate, putem numi infern.

Satchidananda nu voia să înfrunte această eventualitate – mi-a mărturisit asta într-o zi, când eram deja în relaţii amicale.

Indirect, am aflat atunci că acel *brahmacharin* avea grade universitare şi-şi făcuse un nume ca matematician.

---

152 Contracţie pentru Sat-chit-ananda.

153 Propriu-zis, brahmacharin este studentul care parcurge perioada brahmacharya, dar şi cei care se dedică vieţii religioase şi respectă deplina castitate poartă acest titlu.

Ocupase un timp o catedră de matematică, însă renunţase la ea pentru a da curs unei vocaţii imperioase. Chemarea aceasta data de la o vârstă fragedă. Fiu al unor părinţi avuţi, care doreau să-i ofere o educaţie modernă, el visa numai la ascetism şi a fugit ca să-şi ducă traiul ca eremit. Familia l-a căutat mai bine de o săptămână şi l-a găsit într-o pădurice, unde se aşezase în tufişuri. O bătaie zdravănă din partea tatălui l-a iniţiat într-un gen de austeritate la care nu se gândise, după care copilul a fost dus la un internat.

În India, povestea lui nu este câtuşi de puţin ieşită din comun – am auzit-o istorisită de multe ori în câteva variante, fiind povestea tinerilor ce repetă instinctiv gestul lui Buddha, care fuge în timpul nopţii din palatul tatălui său ca să devină *shramana*\ gest pe care mulţi indieni îl făcuseră înaintea lui şi care pare să obsedeze şi în zilele noastre tineretul indian, în pofida culturii occidentale de care a beneficiat şi a politicii care îl solicită pentru alte aventuri.

Unul dintre prietenii mei indieni îi vorbise despre mine lui Satchidananda, iar acesta acceptase să mă primească. M-am dus aşadar la el acasă într-o frumoasă după-amiază: 40 °C la umbră. Sălaşul lui era un pavilion situat într-o grădină, format din două încăperi; una, la parter, era doar o anticameră fără altă deschidere decât uşa de la intrare şi era foarte întunecoasă când aceasta era închisă. O scară neverosimil de îngustă urca spre singura cameră de la etaj, unde locuia Satchidananda. Contrast destul de rar cu locuinţele indiene, un măturat meticulos făcuse colţurile încăperii ireproşabil de curate. Două scaune şi o saltea subţire formau mobilierul. Salteaua, prevăzută cu o husă albă, era rulată şi aşezată lângă un perete, iar pe sulul pe care îl forma se vedea o cuvertură albă frumos îndoită. În colţ, direct pe pardoseală, erau câteva cărţi, un top de hârtie şi o călimară.

Costumul purtat de *brahmacharin* era format din *dhoti* şi veston, de formă semieuropeană, aşa cum poartă

mulţi indieni. Aceste haine erau din bumbac obişnuit, albul lor strălucitor rivalizând cu cel al saltelei care, întinsă pe pardoseală, îi slujea eremitului ca pat spartan. Ce vârstă putea să aibă ascetul matematician? Aproape patruzeci, poate ceva mai mult de patruzeci de ani, aşa mi se părea.

Indiferent cât de austeră era camera în sărăcia ei excesivă – sărăcie intenţionată, ştiam asta –, nu mi se părea deloc tristă; fereastra deschisă oferea o vedere extinsă spre grădini înflorite şi temple cu domuri împodobite cu embleme aurite, numai bună pentru a fi pe placul unui înţelept sau al unui novice înţelept. Şi mie mi-ar fi plăcut să stau acolo.[154]

Nu puteam judeca temeiul reputaţiei lui Satchidananda ca matematician, dar am recunoscut repede în el un învăţat şi un filosof. Profesa Advaita Vedanta şi a rămas, până în această zi, unul dintre puţinii vedantini adevăraţi şi cu o logică inflexibilă pe care i-am întâlnit. Puţini sunt cei care îndrăznesc să meargă atât de departe. Nu există nici cea mai mică scânteie de condescendenţă în doctrina lui, nici cea mai mică concesie făcută slăbiciunii omeneşti care cerşeşte compromisuri. I-am spus râzând că întruchipa adevărata Vedanta în toată „oroarea" ei.

— Vă par iraţional? m-a întrebat.

— Sigur că nu, am răspuns.

Satchidananda îmi inspira un respect profund.

Din ziua aceea au început relaţiile noastre intelectuale, relaţii epistolare mai ales, deoarece nu-l vedeam foarte des, se izola perioade lungi în care îmi scria frecvent. Scrisorile constau în dizertaţii despre anumite probleme ale filosofiei Vedanta. Poate că le voi publica într-o zi, adăugându-le şi alte scrisori despre subiecte asemănătoare primite de la alţi vedantini strict tradiţionalişti, ceea ce ar constitui un contrast interesant cu acea Vedanta edulcorată pe care unii indieni au propagat-o în Occident.

---

154 Nume dat pe atunci asceţilor mistici.

„Aplecaţi-vă urechea la vorbele înţeleptului, nu vă sinchisiţi de cine le rosteşte”.

Este o maximă judicioasă, pe care tibetanii au grijă să n-o uite. Platoşa filosofică a lui Satchidananda avea un defect; şi a mea avea unul, ceea ce a dus la ruperea relaţiilor noastre prieteneşti.

Satchidananda era brahman şi, în adâncul subconştientului său, orgoliul brahmanic stăruia în pofida declaraţiilor din *Bhagavad Gīta*, la care medita zilnic.

„În brahmanul înzestrat cu modestie şi ştiinţă, în vacă, în elefant, în câine şi în cel care consumă carne de câine (*tachadnala*, intangibil) înţeleptul vede Identicul (adică «Fiinţa în Sine»)”. 1

Acel *brahmacharin* ascet şi filosof nu-şi însuşise îndeajuns această învăţătură din Vedanta, pe care se lăuda că o profesa.[155]

Aşadar, într-o zi, legat de un fleac mai curând de ordin social decât filosofic, a proclamat vehement superioritatea brahmanilor, descoperind în acelaşi timp ura faţă de occidentalii impuri şi barbari care mocnea în inima lui.

La fel de absurd, i-am replicat:

— Dacă brahmanii se cred superiori tuturor în India, albii se consideră brahmanii lumii întregi.

Voiam să demonstrez cu asta că şi pretenţiile unora, şi ale celorlalţi erau la fel de ridicole din punctul său de vedere panteist.

În loc să fie înţeleasă, replica mea a fost întâmpinată cu furie şi am primit o scrisoare ce arăta că superstiţiile ancestrale măturaseră brusc, în mintea lui Satchidananda, toată cunoaşterea ştiinţifică şi filosofică pe care o datora educaţiei sale.

Relaţiile noastre epistolare s-au întrerupt, dar am continuat să primesc indirect veşti despre el de la prieteni comuni. A devenit din ce în ce mai singuratic şi trăieşte aproape permanent într-o schimnicie strictă, studiind

155 Bhagavad-gita, v. 18.

Bhagavad Gīta şi străduindu-se să-i pătrundă înţelesul profund.

Pe vremea când aveam relaţii amicale, Satchidananda a fost cel mai entuziast dintre participanţii la o manifestaţie care a avut loc în onoarea mea la Benares. Membrii unui cenaclu format din învăţaţi laici şi *sannyasin* s-au gândit să-mi ofere un titlu onorific. Este o modalitate folosită în mediile universitare şi în alte grupuri intelectuale de a recunoaşte meritul unui confrate şi de a-i dovedi stima ce i se cuvine.

S-a stabilit să ţin o conferinţă despre budism în ziua în care îmi va fi conferit titlul.

Vecinătatea holului unde urma să aibă loc ceremonia fusese împodobită cu drapele şi ghirlande de flori, suspendate între prăjini lungi, iar trăsura în care mă aflam a trecut printre două porticuri de verdeaţă ridicate în calea mea.

Cel care mă însoţea, pândit, mi-a atras atenţia că dovezile de consideraţie şi prietenie cu care eram înconjurată marcau o evoluţie considerabilă în rândul opiniei publice locale.

— În urmă cu zece ani, mi-a spus el, dacă aţi fi încercat să vă prezentaţi aici să vorbiţi despre budism aţi fi fost lapidată.

Această transformare fericită a sentimentului de bigotism în toleranţă mi s-a părut un semn bun pentru viitorul relaţiilor sociale şi am păşit zâmbind pragul sălii unde eram aşteptată.

Venise multă lume. O pânză albă acoperea parchetul; după ce-şi lăsaseră încălţările pe coridoarele învecinate şi se aşezaseră cu toţii turceşte, participanţii formau mai multe rânduri în faţa mesei mici care marca locul de unde urma să vorbesc. Niciun scaun nu fusese pregătit pentru mine. Îmi voi ţine aşadar conferinţa în picioare, după care mă voi aşeza turceşte, la fel ca auditorii mei.

În dreapta mesei, un grup de asceţi *sannyasin* luaseră loc la oarecare distanţă de publicul laic. Cei mai

mulţi dintre ei erau *dandini*[156] şi-şi ţineau în mână „undiţa” rituală care, în timp ce stăteau aşezaţi pe parchet, se înălţa cu un metru peste capul lor. Nu ştiu de ce pâlcul acela de bambus ridicat deasupra unor robe de un portocaliu-pal mi-a stârnit o amintire din copilărie: şiruri formate dintr-un fel de prăjitură belgiană de culoare roz, în care erau înfipte crenguţe.

Orientalii nu sunt niciodată grăbiţi, trăiesc în eternitate. După conferinţa ţinută în engleză şi traducerea ei nu în limba vulgară, ci în sanscrită de către unul dintre pandiţii prezenţi (în faţa acestor învăţaţi nu se putea pretinde că sanscrita ar fi o limbă moartă), a urmat o parte muzicală prelungită, apoi discursuri interminabile în care meritele mele au fost mult exagerate. Mi-au fost atribuite în număr mare merite, pe care nu mi le cunoşteam şi pe care nu-mi închipuiam că le-aş putea avea vreodată.

După terminarea discursurilor mi s-a înmânat un etui din lemn de santal în care se afla un dreptunghi de satin alb pe care, cu litere aurii, erau imprimate elogii şi titlul care-mi fusese decernat.

După ce am ajuns acasă, am deschis etuiul şi am avut surpriza să constat că, fără ştirea mea, frumoasa foaie de satin alb fusese înfăşurată într-o bucată mică de bumbac portocaliu, culoarea veşmântului asceţilor. Cine făcuse asta, cui îi venise ideea să-mi adreseze acest simbolic „aminteşte-ţi”? Credea oare că acele câteva bobiţe de tămâie oratorică arse în onoarea mea mă vor face să uit dispreţul faţă de „cele trei lumi”[157]? Ce minte naivă! N-am încercat să-i descopăr identitatea, dar am păstrat bucata de bumbac portocaliu.

În centrul oraşului, într-o casă mare, zugrăvită şi pe

156 Asceţi care poartă ca însemn un baston lung din bambus (în sanscrită, danda). în mod normal, acest bambus trebuie să aibă trei noduri, embleme ale triplei renunţări la lucrurile referitoare la corp, cuvânt şi spirit şi la cele trei lumi - a noastră, a strămoşilor şi a zeilor. Uneori, trei panglici mici portocalii sunt înnodate de baston. Acesta este ţinut în sus, nu sprijinit în pământ ca un toiag.

157 Vezi infra, p. 261.

dinafară, şi pe dinăuntru într-o nuanţă de roşu-închis, vreo şase *sannyasin* trăiau în comunitate. Profesau nominal shivaismul ca majoritatea asceţilor şi, într-un colţ întunecos al curţii interioare, un *lingam* mare din marmură neagră, simbolizând Divinitatea, se înălţa într-un pavilion deschis pe cele patru laturi. Patru stâlpi sculptaţi susţineau un acoperiş ascuţit, cu o formă diferită de a tuturor edificiilor, mici sau mari, consacrate lui Shiva. Această capelă era şi ea de un roşu-închis, de la bază până la extremitatea superioară a vârfului casei, care imita o săgeată trasă spre cer. În acel cadru tenebros, de culoare dură, *lingam*-ul înalt şi negru căpăta aparenţa vagă a unei fiinţe vii şi redutabile.

La orele prescrise, un brahman salariat îndeplinea gesturile ritualice în faţa emblemei Marelui Zeu[158]. Albul pânzei care îl acoperea de la brâu până la picioare şi luminiţele lămpii cu mai multe flăcări pe care o legăna stârneau atunci o pată trecătoare de lumină în curtea întunecoasă.

Sannyasinii nu practicau ei înşişi niciun ritual, după cum se cădea pentru unii din ordinul lor. îl lăsau pe brahman să-şi facă datoria de preot fără să-i acorde nici cea mai mică atenţie.

Un bătrân înalt şi tăcut era gurul acelei mici comunităţi. Faţa lui colţuroasă, nasul mic şi drept, ochii înfundaţi în orbite şi aprinşi ca jăraticul şi corpul slab înfăşurat într-o pânză de un portocaliu roşiatic-închis asortat cu nuanţa zidurilor din jur îi confereau o figură impresionantă şi destul de ameninţătoare, ca şi înaltul *lingam* de marmură neagră care domnea, abia vizibil, în umbra capelei sale. În zilele reci[159], când guru îşi ridica pe cap un colţ al fularului roşu, semăna în mod ciudat cu reprezentarea lui Dante. Dante întorcându-se din infern, mi-am zis în gând. Dar nu mă simţeam deloc tentată să-l

158 Mahadeva, unul dintre numele lui Shiva.

159 Am greşi dacă am crede că la Benares este întotdeauna cald. Zilelor toride de vară le urmează o iarnă destul de aspră.

ironizez pe acel ciudat personaj. Puţinele lucruri aflate despre el îl arătau a fi demn de respectul meu profund.

N-aş îndrăzni să spun că bătrânul *sannyasin* mă îndrăgise, pentru că nu era deloc în stare de sentimentul căruia noi îi spunem afecţiune, conferindu-i o nuanţă de tandreţe. Guru era în mod vădit numai rigiditate, indiferenţă senină; totuşi, păruse interesat când îi spusesem că îl chemam în fiecare dimineaţă la mine pe un profesor de la un mic liceu indigen ca să mă ajute să citesc *Upanişadele*.

— Aduceţi-l şi pe el aici – vom citi împreună, îmi propusese.

Acceptasem cu bucurie.

Şedinţele de lectură se prelungeau. Nu aveam competenţa necesară să mă pronunţ ce valoare avea acel guru cu togă roşie ca specialist în sanscrită; era posibil ca profesorul să fie un gramatician mai bun decât el, dar îi lipsea înţelegerea sensului filosofic al textelor, în timp ce comentariile bătrânului *sannyasin* erau admirabile – nu mă mai săturam ascultându-l.

Profesorului nu-i făcea plăcere să mă însoţească la *matha* – îmi spunea că nu se simţea în largul său. După părerea lui, guru era un magician periculos şi mă sfătuia insistent să mă păzesc de puterile lui oculte.

Bietul profesor avea capul înţesat de superstiţii. În pofida temerilor pe care i le stârnea *swami*, şi-a luat inima în dinţi şi i-a adresat probabil o cerere ciudată; am bănuit ceva când, într-o zi, guru mi-a spus: „Profesorul dumitale e nebun”.

Această părere m-a mirat; indiferent cât de absurde ar fi fost unele convingeri ale profesorului, mulţi oameni erau de acord cu ele fără să fie suspectaţi de demenţă. *Sannyasinul* nu era deloc un om căruia să-i poţi pune întrebări, totuşi m-am aventurat să-i pun una – „De ce-l credeţi nebun?” – care a rămas fără răspuns şi n-am crezut că puteam s-o repet.

Au trecut câteva săptămâni şi am avut explicaţia –

sau ceea ce mi s-a părut a fi – a opiniei exprimate de *swami*.

Profesorul, convins de ideea că sosia lui Dante era un magician care se deda celor mai perverse arte oculte, îi solicitase ajutorul ca să facă un miracol neobişnuit; fiind bruftuit, încerca să recurgă la serviciile mele.

— Un prieten de-al meu este foarte nefericit, mi-a spus el într-o dimineaţă. Este un *dwivedi*[160]. Familii de brahmani îi trimiteau fiii să-i instruiască în literatura sacră, dar tinerii frecventau în acelaşi timp şi liceele, obţineau BA[161] sau se pregăteau să-l obţină… Atenţia lor s-a îndepărtat de lucrurile spirituale, au renunţat să studieze *Vedele*, nu-şi mai respectă bătrânul profesor, nu-l mai plătesc, iar acesta abia are cu ce trăi…

— Într-adevăr, este regretabil pentru prietenul dumitale, am răspuns.

Presimţeam că urma să-mi ceară bani pentru a-i veni în ajutor nefericitului *dwivedi*, a cărui ştiinţă era dispreţuită de tineretul modern.

Dar nu bani aştepta profesorul de la mine.

Căpătând curaj, a început:

— Aţi trăit în Tibet, unde trebuie să fi învăţat multe lucruri… în Tibet sunt mari magicieni, mai puternici decât poate să fie *swami* la care mergem. Ajutaţi-mi prietenul.

Întorsătura pe care o lua discuţia promitea să fie amuzantă.

— Ce doreşte prietenul dumitale? am întrebat.

— Ar vrea să le trimită scrisori foştilor elevi. Trebuie să le găsească în cutiile de scrisori agăţate la porţile caselor.

— Dar prietenul dumitale n-are nevoie de niciun ajutor pentru asta, am replicat. N-are decât să le scrie, să le pună la poştă şi poştaşul să le lase în cutiile de scrisori ale destinatarilor.

— O! a exclamat profesorul. Nu despre asta e vorba.

160 Un brahman învăţat care a studiat temeinic două dintre Vede.

161 Bacalaureat în Arte. Aproape echivalentul bacalaureatului francez.

Scrisorile trebuie să ajungă prin mijloace oculte, ca să-i impresioneze pe elevi. De exemplu, trebuie să se audă un zgomot când scrisoarea cade în cutie, nu unul foarte puternic, dar un zgomot înspăimântător; sau scrisoarea trebuie să se agite în cutie, să devină luminoasă, să ardă degetele celui care o atinge… Eu şi prietenul meu nu ştim ce se poate face, dar dumneata ştii… Trebuie să fi învăţat în Tibet…

Asta era! Idiotul ăsta îi adresase lui *swami* o cerere asemănătoare şi aşa se explicau spusele lui guru: „Profesorul dumitale e nebun”.

Totuşi, neghiobul, cu ochii ţintă la mine, aştepta un răspuns. Mi se părea prea stupid să încerc să-l lămuresc. Am spus primul lucru bizar care mi-a trecut prin cap:

— Prietenul dumitale trebuie să câştige bunăvoinţa unei *vétala*.

Propunerea era de o enormitate monstruoasă. *Vétala* sunt vampiri feminini care bântuie cimitirele, hrănindu-se cu cadavre: uneori intră în corpul unui mort care pare atunci să învie şi o porneşte prin ţinut comiţând crime îngrozitoare. Se crede că adepţii unor fracţiuni din sectele Bhairavi şi Kapalika au relaţii cu aceşti monştri şi, ca să se folosească de ei, le încredinţează treburi cu un caracter sinistru. Se spune că această relaţie presupune totuşi pericole grave pentru cel care o practică.

Aceasta fiind credinţa populară, mă aşteptam ca profesorul să scoată exclamaţii de oroare auzindu-mi sfatul. Faptul că era cuprins de oroare şi de spaimă se citea pe faţa lui, dar nu mi-a respins recomandarea.

— Dacă îi voi transmite sfatul din partea dumitale, prietenul meu se va duce în cimitir, a răspuns el. Va mânca creierul unui cadavru dacă trebuie să evoce o *vetala*, va…

Mă săturasem, individul mă dezgusta. Începeam să bănuiesc că „prietenul” cu dorinţa lui ridicolă nu exista şi că el dorea să practice scamatorii în cutiile de scrisori ale elevilor care îl părăseau, chiar dacă pentru a reuşi trebuia „să mănânce creierul unui cadavru”.

I-am pus în vedere să nu-mi mai îndruge asemenea scorneli şi l-am informat că *vetala* nu făceau parte din cercul cunoştinţelor mele.

„Poveste veche!” îşi vor spune poate unii dintre cititorii mei, niciun indian n-ar mai manifesta sentimente atât de stupefiante. Ei bine, nu-i aşa! Iată o întâmplare asemănătoare care datează de curând.

Este vorba despre Mr. G., un bărbat bogat, care avea terenuri arendate, case în mai multe sate şi, la Calcutta, o locuinţă mare de familie, cu mai multe corpuri de clădire. G. era adeptul vechii cutume care îi grupează în jurul capului familiei şi sub autoritatea sa pe fraţii lui mai mici, pe fii, pe nepoţi, veri, toţi cu soţia sau soţiile lor şi copiii acestora. În multe alte privinţe, se împotrivea cu încăpăţânare tuturor măsurilor în stare să zdruncine obiceiurile sociale seculare ale hinduşilor. Dacă i se vorbea despre Gandhi, Nehru, Patel sau Partidul Congresului, dădea din cap în tăcere şi lăsa clar să se înţeleagă că noua Indie nu-i inspira nicio simpatie.

În pofida diferenţelor de opinie, eu şi G. aveam relaţii amicale. Ca mulţi dintre compatrioţii lui, nutrea pentru Tibet sentimente complexe de respect şi teamă. Acel ţinut transhimalayan îi apărea ca un sălaş al zeilor şi al supraoamenilor egali sau superiori zeilor. Eu petrecusem ani întregi în acel ţinut misterios! Cum s-ar fi putut îndoi că nu-mi însuşisem ceva din forţele oculte adunate acolo? De la această opinie la ideea de a-mi cere un miracol nu era decât un pas. Mulţi deja îl făcuseră. Numai că miracolul pe care îl cerea Mr. G., în loc să fie ciudat, ca de obicei, prezenta un aspect tenebros.

— Mi se întâmplă ceva foarte neplăcut, mi-a mărturisit grav solicitantul. Fratele meu îmi vrea răul, e gata să mă ruineze. Este o ruşine! Cineva ar trebui să împiedice această nenorocire… să mă salveze. Dumneata ai putea cu siguranţă, folosind mijloace magice cu ajutorul unor lama sau zeităţi din Tibet. Pot să-ţi pun la dispoziţie o casă nelocuită înconjurată de un parc închis cu ziduri;

nimeni n-o să te deranjeze în timp ce vei îndeplini ritualurile necesare.

De unde venea această ceartă între fraţi? Doream să-i cunosc motivele, gândindu-mă că, printr-o stratagemă bazată pe credinţele superstiţioase ale lui G., voi putea să ajut la o reconciliere care să îndepărteze pericolul de care se temea.

Am insistat aşadar, spunând că niciun ritual n-ar fi eficient dacă motivul animozităţii fratelui său şi felul în care dorea să-i prevină efectele nu erau enunţate în mod clar.

Am reuşit cu mare greutate să-l fac pe G. să mărturisească adevărul. Era unul dintre cele mai vulgare.

G., mezinul, îi încredinţase fratelui mai mare o sumă considerabilă; iar G., fratele mai mare, o delapidase. Acum, având nevoie de aceste fonduri, fratele cel mic i le cerea înapoi.

G., fratele mai mare, considera comportamentul odios; nu era el capul familiei – cum îndrăznea să-i ceară socoteală pentru faptele sale? îi plătea dobândă fratelui său, aşa încât acesta nu trebuia să-i mai ceară nimic în plus.

Când am insinuat că fratele cel mic avea dreptul să se folosească de capitalul lui aşa cum dorea şi că el, fratele cel mare, ar fi trebuit să-l păstreze intact, G. s-a mirat. Nu se considera deloc vinovat. Trebuise să facă faţă unor cheltuieli inevitabile: zestrea fiicelor sale, nunţile, educaţia fiului său etc., nişte eforturi financiare demne de toată lauda.

Punctele noastre de vedere nu se potriveau, eu considerând că G. ar fi trebuit să suporte aceste cheltuieli după posibilităţile proprii şi, mai ales, să le achite din propriile fonduri, nu să le folosească pe cele ale fratelui său. G. refuza să fie de acord cu mine. Fratele lui, spunea dânsul, era un mizerabil lipsit de sentimente religioase. Acesta plănuia să facă o plângere împotriva lui la tribunal, iar judecătorii englezi, care nu înţeleg admirabilele cutume

instituite de înţelepţii de altă dată pentru binele hinduşilor, o să-l condamne poate să-i restituie fratelui valoarea sumei încredinţate. Iar pentru asta ar trebui să-şi vândă o parte din proprietăţi. Era de neconceput!

Nelinişstea profundă pe care i-o provoca lui G. perspectiva de a ajunge în faţa justiţiei îl făcea cât se poate de explicit şi am reuşit să înţeleg că ceea ce solicita era punerea în acţiune a unor forţe oculte care să provoace moartea fratelui său. După dispariţia creditorului, G. considera că va putea stinge creanţa.

După ce a înţeles că nu putea în niciun fel să spere în ajutorul meu pentru realizarea planurilor sale criminale, G. a plecat la Hardwar, unde locuia un *sannyasin* pe care îl considera a-i fi guru. Nu pentru că ar fi crezut că acesta va săvârşi sinistrul miracol pe care îl dorea, ci, după toate aparenţele, îşi închipuia că va descoperi în anturajul acestuia un individ care să-l poată ajuta.

Întâmplarea aceasta ne readuce, indirect, la *sannyasin*. G. avea un guru, Vidya Tirtha, care părea să fie un om cinstit din punctul de vedere al probităţii obişnuite. Pe de altă parte, făcea parte din clanul „sfinţilor profesionişti de succes”. Cu vreo douăzeci de ani înainte să-l fi întâlnit la G., acesta din urmă îl cunoscuse zdrenţăros, cerşind mâncare la tarabele vânzătorilor de fructe şi legume din pieţe. A cerşi este un termen nepotrivit, deoarece zdrenţăroşii care arborează culoarea portocalie, uniforma asceţilor, nu zăbovesc să solicite pomană, ci iau fără să spună un cuvânt fructul, leguma sau mâna de orez pe care le doresc, iar negustorii îi lasă în pace.

La adăpostul porţilor mari unde îşi petrecea nopţile, câţiva oameni înstăriţi şi din societatea bună îl remarcaseră pe Vidya Tirtha şi îi apreciaseră discursurile despre filosofia Vedanta. Acestea – le-am auzit mai târziu –, fără să fie transcendentale, repetau în mod inteligent învăţăturile maeştrilor celebri. Treptat, scos din mizerie, *swami* s-a văzut înconjurat de discipoli foarte generoşi, ale

căror omagii le accepta cu o indiferenţă trufaşă.

Într-o zi, ducându-mă să-l vizitez pe când locuia la unul dintre ei, l-am găsit stând de vorbă cu gazda lui şi cu alte câteva persoane. Stătea pe un divan, mai sus faţă de interlocutorii aşezaţi turceşte pe rogojinile care acopereau parchetul. A intrat un bărbat, al cărui nume mi-a fost şoptit la ureche – era un indian care ocupa o poziţie socială eminentă. A făcut trei paşi în încăpere în direcţia lui Vidya Tirtha, apoi s-a aruncat brusc cât era de lung pe podea pentru marea prosternare, cu braţele întinse în faţa capului. Această poziţie care exprimă dăruirea completă de sine, corespunzând formulei „Mă înclin în faţa ta cu corpul, cuvântul şi spiritul meu”, dovedeşte un omagiu fără rezerve pe care îl adresezi propriului guru sau zeu tutelar[162].

Atitudinile corpului exercită o influenţă asupra stărilor de spirit, la fel cum acestea din urmă provoacă gesturi în raport cu ele. La unii, marea prosternare prelungită determină uneori emoţii care frizează extazul.

Care puteau fi sentimentele bărbatului îmbrăcat după moda europeană care zăcea inert pe podea? Evident, nu ştiam şi nici nu mă gândeam la asta; ceea ce mă interesa şi-mi provoca o jenă penibilă era atitudinea lui Vidya Tirtha aşezat pe divan. Nu părea să fi văzut nici intrarea bărbatului în încăpere, nici gestul său; îl lăsa să stea aşa, întins la picioarele lui, fără să-i acorde nicio vorbă, nicio privire, continuându-şi discuţia cu noi. A fost adusă brânză din lapte prins, un fel de iaurt, din care ne-a fost servită o porţie pe frunze în chip de farfurii. Vizitatorul stătea în continuare lungit cu faţa la podea; ştiam că nu se va ridica până ce guru nu avea să-i comande, iar acesta n-o făcea.

Timpul trecea – o oră, dacă nu chiar mai mult. A trebuit să-mi iau rămas-bun. L-am lăsat pe discipol în

162 Deşi este des folosită, „zeu tutelar” este o traducere incorectă a sintagmei ishta-devata. Ishta-devata este zeul pentru care avem un sentiment special de adoraţie, zeul dorit (istha) într-o comuniune mistică.

aceeaşi poziţie.

Ce urmărea Vidya Tirtha – să-i dea o lecţie discipolului, să-l pună la încercare printr-o disciplină pe care o considera salutară pentru el sau voia să-şi dovedească puterea, ascendentul pe care îl exercita de la înălţimea stimei care i se acorda? Multor guru pare să le placă să-şi umilească discipolii; această metodă este folosită şi în cadrul noviciatelor din ordinele religioase catolice. Se spune că Vivekananda, care propovăduia în America în numele lui Ramakrishna, le comanda unor doamne americane să-i scoată pantofii când voia să se descalţe. Pretindea că „albii" orgolioşi aveau nevoie să fie obişnuiţi cu umilinţa. Vivekananda chiar a procedat aşa? Posibil. Demonstraţiile de acest gen sunt puerile şi absurde, iar cea a lui Vidya Tirtha nu a reuşit defel să-mi sporească stima faţă de el – dimpotrivă.

Aşadar în anturajul acestui Vidya Tirtha, pe atunci proprietarul unei locuinţe la Hardwar, se ducea G. să găsească ajutorul pe care i-l refuzasem. Demersul lui nu a avut succes. Nu ştiu ce gen de indivizi a întâlnit în preajma acelui guru, dar, în orice caz, n-au vrut să se preteze la crima care li se cerea sau, mai veridic, au fost incapabili s-o comită. G. a fost nevoit să vândă o casă şi câteva terenuri ca să-şi despăgubească fratele.

Dacă ne amintim detaliile de la începutul capitolului referitor la „sfinţii profesionişti" şi părerea emisă despre ei de un indian bine informat, se va înţelege că G. era oarecum îndreptăţit să spere că va găsi printre indivizii care gravitau în jurul lui Vidya Tirtha vrăjitorul rău pe care îl căuta.

Micul fapt divers care urmează ne va ajuta să ne facem o idee despre mulţimea de vagabonzi pe care unii aşa-zişi *sannyasin* şefi de secte îi cară după ei în locuri sfinte cum ar fi Hardwar, Benares şi altele.

Un proprietar bogat din Hardwar a invitat la cină pe şeful *sannyasinilor dandini*. O invitaţie de acest gen îi include în mod obişnuit şi pe discipolii celui căruia îi este

adresată. Stăpânul casei a fost informat că marele *dandin* va aduce cu el patru sute de discipoli; în consecinţă, gazda a cerut să se pregătească un banchet pentru patru sute de meseni.

Totuşi, vestea chiolhanului plănuit s-a răspândit în rândul „sfinţilor” care locuiau la Hardwar. În cursul nopţii, un mare număr dintre ei s-a alăturat grupului de *dandini* şi, în dimineaţa următoare, un mesager l-a anunţat pe stăpânul casei că, în loc de patru sute de *dandini* aşteptaţi, va trebui să primească opt sute. Gazda a considerat că marele *sannyasin* întrecea măsura şi a anulat invitaţia, spre marele necaz al şefului *dandinilor*.

Până în prezent, ardoarea războinică a acestor cohorte de şnapani nu s-a manifestat decât în încăierări, deseori sângeroase, între adepţii unor secte diferite, dar ne putem imagina rolul pe care ar fi în stare să-l joace într-o agitaţie antiprogresistă, antiguvernamentală, în cazul în care ar intra în mod serios în vigoare acele reforme pe care tradiţionaliştii le numesc „legi antihinduse”.

Acest ultim exemplu şi altele prezentate în paginile precedente ilustrează diferitele grade ale degenerescenţei în care a căzut cel mai înalt ideal conceput de gândirea indiană, foarte specific ei.

Sannyasa, respingerea totală, este esenţialmente o stare de spirit la care duc lehamitea şi dezgustul produse de contemplarea goanei febrile a fiinţelor care se luptă între ele, feroce şi stupide, în timp ce se îndreaptă spre moarte.

În general, observatorul apt de *sannyasa* şi-a dat seama că această goană absurdă a fiinţelor, ţesând evenimente care se prăbuşesc cu ele în prăpastia disoluţiilor, este numai jocul imaginaţiei sale delirante, un pur miraj, şi că se înşală singur permiţându-i acestei fantasmagorii, al cărei autor este, să trezească în el dorinţe, temeri, iubire şi ură.

Gata cu toate astea, le resping! (*Sanyastan maya*!)

Putem crede că, iniţial, înainte ca o legislaţie

religioasă să fi creat cele patru ashramuri, stadii ale vieţii unui hindus[163], starea de *sannyasin* era adoptată numai prin voinţa individului şi nu prilejuia vreo ceremonie ritualică. Cazul lui Buddha este un exemplu al acestei lipse de formalitate.

Totuşi, cei mai mulţi dintre hinduşi ţin să însoţească mărturisirea de *sannyasin* cu diferite ceremonii simbolice. Ar dura prea mult să le descriu aici pe toate câte au fost inventate, aşa că mă voi limita s-o menţionez pe cea mai importantă dintre ele.

Aspirantul aruncă în foc sau în apă cordonul sacru care îl desemna ca aparţinând uneia dintre castele celor „născuţi de două ori”. În cele mai multe cazuri, era vorba, pe vremuri, despre cordonul de brahman, deoarece, după o părere larg răspândită atunci, numai brahmanul era calificat să îmbrăţişeze starea de *sannyasin*. Această idee, care nu se sprijină pe nicio autoritate valabilă, este respinsă de mulţi guru şi de unele grupuri, cum ar fi cel al *sannyasinilor* lui Ramakrishna, recent înfiinţat, care admit candidaţi din toate castele.

Distrugerea cordonului pe care îl purta înseamnă că *sannyasinul* rupe definitiv legăturile cu toate legile religioase şi sociale. De acum înainte nu mai este supus nici unei autorităţi în afară de cea proprie; este total eliberat în privinţa conduitei. Şi, bizuindu-se tocmai pe conceptul acestei independenţe depline, deşi, în realitate, rămân sclavii ignoranţei şi pasiunilor lor, o mulţime de indivizi vulgari arborează uniforma asceţilor, dedându-se celor mai rele excese.

Conform textului *Sannyasa Upanishad* şi opiniilor altor învăţaţi respectabili, cum ar fi Swami Vidyaranyasarswati[164], indiferent care sunt ritualurile care

163 Perioada de studiu - căsătoria, viaţa ca şef de familie - retragerea după naşterea unui nepot - sannyasa.

164 Vidyaranya a fost un eminent filosof din secolul al XIV-lea, ministru al regelui Bukka Raya, iar numele său laic era Sayana; a devenit sannyasin la bătrâneţe. Este autorul unei foarte savante adnotări (scolie) a Vedelor şi a multor altor lucrări, printre care se

însoţesc mărturisirea de *sannyasin*, trebuie neapărat să includă recitarea formulei consacrate de renunţare la cele trei lumi, *presha*.

În cosmografia indiană, cele trei lumi sunt:

Bhu, lumea noastră, a oamenilor (Pământul), cu tot ce cuprinde ea.

Bhuvar, lumea misterioasă care se întinde deasupra lumii noastre, într-o regiune imprecisă a atmosferei. În acest spaţiu se consideră că îşi au sălaşul *pitri* (strămoşii), individualităţi dezîncarnate, dar nu spirite pure. În mitologia indiană, această *Bhuvar* sau *Pitri* ocupă aproximativ locul pe care Câmpiile Elizee îl ocupau la greci.

Unii *sannyasin* filosofi declară că trebuie să înţelegem „lumea strămoşilor" amintită în *presha* ca însemnând acel tip de supravieţuire care este renumele postum sau pur şi simplu persistenţa amintirii defuncţilor în memoria celor vii.

A treia lume respinsă de *sannyasin* este *Svarga*, adică paradisul, sălaşele zeilor şi ale celor care, prin conduita pură şi virtuoasă, au meritat să se aşeze printre ei. Beatitudinea supraterestră a acestor sălaşe divine, ţinta aspiraţiilor majorităţii oamenilor, este considerată de *sannyasin* ca fiind inutilă şi demnă de dispreţ, drept care o respinge.

Budiştii au avut aceeaşi atitudine; ea a fost semnalată de *Dhammapada*, care menţionează: „Cel care, nemaiavând legături cu oamenii, le-a scuturat pe cele pe care le-ar fi putut avea cu zeii... cel care s-a ridicat deasupra tuturor lumilor"[165].

Faptul că un om adoptă viaţa ascetică şi, în acelaşi timp, renunţă la bucuriile cereşti postmortem nu poate să nu-i mire pe cei mai mulţi dintre credincioşii occidentali. În general, li se pare că renunţarea la satisfacţiile oferite de

---

numără şi Jivanmuki-Viveka (Calea Eliberării în această viaţă). Acest tratat expune în mod detaliat în ce constă sannyasa şi diferitele ei forme.

165 Dhammapada 417-418.

lumea noastră nu poate fi decât un troc (un târg avantajos, mi-a spus într-o zi un episcop), schimbarea unui bun inferior cu unul superior.

Am văzut deja cum percepe *sannyasinul* indian *bunurile* acestei lumi[166] („o grămadă de gunoi"), prin urmare, respingerea lor în *sannyasa* i se pare a fi, în sine, o eliberare preafericită dincolo de care nu se poate cere nimic mai mult.

Formula numită *presha* nu este lipsită de superstiţii, fiindu-i atribuite efecte irevocabile. Cine se hazardează s-o rostească, chiar dacă nu aderă la renunţarea pe care o exprimă, totuşi o suportă; rămâne exclus din cele „trei lumi", ceea ce în a noastră se manifestă prin lipsa de posteritate şi printr-o pierdere completă (sau aproape completă) a bunurilor materiale. De aici rezultă că *presha*, deşi termenii ei pot să le fie cunoscuţi, nu trebuie să fie recitată de laici.

În cursul unuia dintre aceste ritualuri în care cel care mărturiseşte *sannyasa* trebuie să repete public *presha*, ceremonia este următoarea: câţiva brahmani care participă la ritual trebuie să rostească pe rând câte unul dintre cuvintele formulei şi viitorul *sannyasin* repetă aceste cuvinte unul după altul, astfel încât să pronunţe întreaga formulă, în timp ce fiecare dintre brahmanii laici care oficiază vor fi articulat doar silabe separate, fără sens, aşa încât oficianţii nu suportă efectele magice ale *presha*.

Iată cum se face.

Formula completă în sanscrită este:

Aum Bhu sanyastan maya

Aum Bhuvar sanyastan maya

Acum Sva sanyastan maya

Primul brahman intonează cuvântul sacru „Aum" cu

166 Sau cum se spune în Sutra tibetană în 42 de articole: „Pentru un Buddha, cele mai minunate splendori ale regilor sunt scuipat şi cenuşă". Sau, potrivit unui sannyasin contemporan: „Renunţarea îi procură sannyasinului o satisfacţie calmă asemenea cu aceea pe care o putem încerca debarasându-ne de o haină sordidă pe care o aruncăm departe cu o lovitură de picior".

accentul prescris, foarte aparte, care necesită o practică îndelungată pentru a fi redat corect.

Candidatul repetă: „Aum”. Alt brahman spune „Bhu” – candidatul repetă „Bhu”. Alt brahman spune „sanyastan” – candidatul repetă „sanyastan”. Un alt brahman spune „maya” – candidatul repetă „maya”. Şi aşa mai departe.

Această ceremonie sau alta asemănătoare nu este considerată deloc necesară de toţi guru, unii dintre ei limitându-se să primească fără martori mărturisirea discipolilor lor. Fără să recurgă la vreun ritual, nici la un guru, fără să ni se spună că a rostit vreo formulă consacrată de renunţare, Buddha s-a mulţumit să-şi părăsească locuinţa pentru a-şi duce viaţa ascetică de *shramana* independent. Şi alţii au făcut la fel – şi, chiar dacă s-ar putea să nu fie mulţi, nu duc lipsă de emuli contemporani.

Oare le este permis femeilor să devină *sannyasin*? în principiu, nimic nu le împiedică. Autorul deja citat Swami Vidyaranya examinează problema în cartea sa *Jivanmukti-Viveka* şi ajunge la concluzia eligibilităţii văduvelor sau a femeilor necăsătorite la starea de *sannyasin*. În sprijinul opiniei sale, eruditul autor citează diferite lucrări de prestigiu în care este discutată problema şi unde sunt menţionate nume ilustre de femei *sannyasin*. Totuşi, în zilele noastre nu se găsesc femei *sannyasin* decât printre adepţii sectelor tantrice – şi nu sunt multe. Dintre excepţii, am cunoscut o femeie foarte învăţată care îmbrăcase roba portocalie ca un mijloc de a trăi independentă. Căsătorită de copilă, era încă o fetiţă când i-a murit soţul, iar asta însemna pentru ea o întreagă viaţă de văduvie, viaţă foarte ternă într-o familie de brahmani tradiţionalişti. Îi fusese îngăduit să înveţe sanscrita şi literatura sacră. Cunoştinţele deveniseră sursa ei de venituri. Când am cunoscut-o, preda sanscrita la un liceu de fete şi trăia împreună cu o servitoare într-o locuinţă simplă şi austeră.

Necredincioşii occidentali spun că religia este treaba femeilor – şi-mi amintesc, în această privinţă, părerea

exprimată în faţa mea de un medic prieten cu tata. Într-o duminică, pe când ne aflam pe o mică proprietate de la ţară pe care o avea în Seine-et-Oise, l-am auzit întrebându-şi bucătăreasa-menajeră:

— Marie, ai fost la slujbă în dimineaţa asta?

— Nu, domnule.

— Vreau să te duci în mod regulat, la fel ca bona.

— Dar domnul nu se duce.

— E altceva. Religia este necesară pentru femei, copii şi servitori.

Să ştiţi că nu e deloc o butadă. Onorabilul doctor, complet necredincios, îşi exprima convingerea profundă despre o regulă pe care o considera utilă menţinerii ordinii în societate.

În perioada în care rostea această declaraţie tranşantă, nu ar fi fost deloc potrivit s-o repete în India sau oriunde în altă parte din Asia. De atunci… mentalitatea orientalilor s-a schimbat; totuşi, mă îndoiesc că medicul parizian ar găsi un mare număr de indieni să-l sprijine în mod deschis.

Religia şi filosofia, ascetismul şi misticismul sunt în Orient şi îndeosebi în India treaba bărbaţilor şi a elitelor. De ce femeile nu sunt în general admise să devină *sannyasin*?

Am primit răspunsul fără menajamente:

— *Sannyasa* cere castitate totală, mi-a spus interlocutorul meu. Bărbaţii sunt capabili s-o respecte, femeile nu.

O opinie contestabilă, care îi face să exclame pe occidentalii cărora le-o comunic, dar foarte răspândită în India, afirmă că femeile, dacă sunt libere să facă ce vor, nu pot rezista propriilor dorinţe senzuale. Mi-a fost repetată destul de recent de un tânăr student. „Femeile trebuie ţinute închise”, mi-a spus el. Libertatea de care încep să se bucure în India i se părea, ca multor altora, o oroare care avea să ducă India la pierzanie.

Totuşi, după cum am arătat, felul de a vedea al unor

mari *sannyasin*, precum Vidyaranya, este diferit, şi îl pot aminti şi pe cel al unui alt *sannyasin*, a cărui amintire îmi apare la începutul lungilor mele peregrinări în India şi prin Asia.

Era un bătrân ascet care trăia gol într-o grădină cu trandafiri. Se numea Bashkarananda. Luxul straturilor de flori parfumate din jurul lui se datora grijii afectuoase a discipolilor; el se adăpostea sub un fel de copertină din zidărie spoită cu var şi dormea acolo pe rogojini întinse direct pe pământ, fără măcar o cuvertură în timpul celor mai friguroase nopţi[167].

Swami Bashkarananda nu era poate foarte erudit, deşi scrisese câteva tratate despre filosofia Vedanta, dar avea o înţelegere pătrunzătoare a gândirii din India – lui îi datorez iniţierea mea, pe când aveam douăzeci şi cinci de ani.

Îi schiţasem pe scurt viaţa monahală din Occident, a călugărilor şi călugăriţelor închise în mănăstiri. Era mirat. „Ce rost au zidurile?" mă întreba el. Nu înţelegea neîncrederea umilitoare – el spunea înjositoare – pe care o manifestam faţă de forţa voinţei călugărilor noştri. *Sannyasinul* trăieşte liber, lipsit de orice constrângere, de orice regulă, de orice autoritate, iar pânza subţire a unui veşmânt portocaliu pare, în India, un zid satisfăcător pentru izolarea celui ce păşeşte pe „drumurile din afara lumii".

Bashkarananda ghicise fascinaţia pe care o exercita asupra mea idealul *sannyasa*. Când îl părăseam, punea pe umerii mei o eşarfă de culoare ritualică şi-mi şoptea la ureche câteva cuvinte cu care plecam cu pioşenie în memorie, dar al căror sens profetic mi-a devenit clar abia zece ani mai târziu. Nu l-am mai văzut niciodată pe bătrânul *swami*.

Mult timp după aceea, când m-am întors la Benares, primul meu gând a fost la grădina cu trandafiri a lui

167 Am spus deja că la Benares clima toridă din cursul verii devine aspră iarna.

Bashkarananda; grădină orientală, parfumată şi luminată de un soare arzător care, atunci când intrasem acolo prima dată, evoca mai curând Grecia şi locuinţa vreunui epicurian rafinat decât pe cea a unui ascet.

Nu era anotimpul trandafirilor, straturile aliniate dintre aleile acoperite cu dale de marmură erau lipsite de flori şi mai rare decât altă dată – întreaga grădină plină de praf părea abandonată. Ochii mi s-au îndreptat instinctiv spre locul obişnuit unde îl găseam aşezat pe Bashkarananda… El se odihnea acum sub mausoleul ridicat de discipoli, îngropat cu bustul drept şi picioarele încrucişate, în postură de meditaţie. Un *lingam* înălţat deasupra capului[168] său pe masa de marmură servea ca altar, simbolizându-l pe Shiva. Defunctul *swami* era venerat la fel ca zeul acela. Dimineaţa şi seara, un brahman îndeplinea în onoarea lui ritualurile obişnuite de adoraţie şi, în timp că zăboveam acolo, a sosit ora pentru *araţi* vesperal; un adept a sunat un clopoţel şi oficiantul, recitând mantra, a legănat lampa cu multe flăcări, după care au plecat, lăsându-mă singură să visez în tăcere şi în noaptea care se lăsa.

Au trecut alţi ani; mă aflam la Benares şi m-am întors în grădina cu trandafiri… Din păcate, fusese năpădită de buruieni şi începuseră să apară crăpături în coloanele mausoleului.

Îl auzeam pe Bashkarananda şoptindu-mi din adâncul mormântului: „Impermanenţa este legea universală”.

Fidel declaraţiei pe care o rostise devenind *sannyasin*, *swami* trăia, în spirit, prea în afara celor „trei lumi” ca să se gândească să fondeze o descendenţă spirituală; discipolii apropiaţi fiind morţi, nu au avut succesori şi amintirea gurului, atât de primitor cu tânăra de douăzeci de ani pasionată de înţelepciunea indiană, se

168 Sannyasinii nu sunt incineraţi, ci îngropaţi în poziţie de meditaţie. Shiva, sub formă de lingam, plasat deasupra capului lor arată eliberarea spiritului lor, care a ieşit prin creştetul capului (centrul yoghin numit „lotusul cu o mie de petale”), în timp ce sannyasinul era atunci în stare de samadhi.

pierde treptat în uitare.

Un brahman prieten atârnă pentru mine ghirlande de iasomie la mausoleul lui Bashkarananda din grădina părăsită. Destin ciudat care face ca un *sannyasin* indian să primească ultimele omagii de la o străină.

Capitolul X

Noua Indie, problemele şi conflictele sale Masacrele fanatismului înspăimântătorul exod al populaţiilor refugiate Gandhi văzut de Nehru

Avionul aluneca lin pe un cer fără nori. Trecuse peste lanţurile muntoase şi se menţinea la altitudine foarte joasă; toate detaliile peisajului apăreau clar distincte şi rămâneau mult timp vizibile; ochiul nu înregistra o viteză mai mare decât cea a unui automobil mergând pe un drum bun cu viteză moderată. Acel peisaj pe deasupra căruia zburam era format dintr-o mulţime de guri ale fluviilor Gange şi Brahmaputra, revărsându-şi apele pe solul roşu, maroniu al unui pustiu care se întindea cât vedeai cu ochii. Ici şi colo, săpând brazde în acele mlaştini enorme, se zăreau pârâuri sau, în mod excepţional, un râu şi rare diguri înguste servind drept cărări.

Aspectul general al acelor pustietăţi semilichide îl evoca în mintea mea pe cel al unor perioade geologice, când pământul, în tinereţea lui, apărea pentru prima dată din oceane.

În timp ce avionul îşi continua zborul, am remarcat, în mijlocul acelui gol, o colibă, una singură. Era cocoţată pe un dâmb, vizibil făcut de mâna omului, iar în jur se vedea verdele a trei câmpuri mici, supraînălţate şi ele tot de om. Cine putea să trăiască acolo? Kilometri de pustiu au mai defilat până am ajuns deasupra primelor sate amărâte construite pe terenul devenit ceva mai uscat.

Eram din nou în India.

La puţin timp după aterizare, cerul s-a acoperit de nori groşi şi a început să cadă o ploaie ca în regiunile tropicale. Nimeni nu mă aştepta la aerodrom. Omnibuzul companiei m-a lăsat în oraş, în faţa biroului unde erau

examinate paşapoartele călătorilor.

Înaintea plecării mele din Kunming (Yunnan, China) fusese stabilit că va fi trimisă o telegramă la Consulatul Franţei din Calcutta, pentru a-mi anunţa sosirea şi a cere să mi se găsească o locuinţă. Războiul abia se sfârşise şi cele mai multe hoteluri erau încă rechiziţionate de administraţiile militare. Călătorii civili erau cazaţi în dormitoare comune şi se puteau considera fericiţi când primeau un pat printre alţi zece – cincisprezece. O promiscuitate egală cu a ciobanilor tibetani domnea în rândul acelor occidentali din buna societate.

Telegrama nu fusese trimisă sau nu fusese primită; se lăsase noaptea, iar potopul, care nu se mai oprea, transforma străzile în torente. Ofiţerul de poliţie care îşi arăta discret, dar vizibil, dorinţa să-şi închidă biroul şi să se ducă acasă a telefonat la consulat şi, după aproximativ trei ore de aşteptare, un *drogman* amabil a venit să mă informeze că îmi găsise o cameră la un hotel indian.

Două taxiuri m-au transportat împreună cu bagajele. Din cer turna cu găleata; îmi aminteam impresiile pe când priveam din avion noroiul de pe coastă: pământul ivindu-se din apele primordiale, gândisem eu atunci, iar acum s-ar fi zis că avea să fie acoperit de puhoaie.

N-am acordat nicio atenţie locuinţei în care ajunsesem până la urmă – acolo nu ploua, ăsta era esenţialul. Îndată ce mi-am îmbrăcat pijamaua şi am băut o ceaşcă cu ceai fierbinte, am întins cuverturile pe patul din chingi, m-am culcat şi am adormit imediat.

Când m-am trezit, afară strălucea soarele; prin jaluzelele camerei vedeam o stradă animată, înţesată de trecători, cu prăvăliile pline. Prin ferestrele deschise ale imobilelor de vizavi puteam întrezări interioare indiene cu mobilier semioccidental; două femei în sari, dar fără văl, se sprijineau cu coatele de balcon – vreau să spun femei respectabile, soţii sau rude ale comercianţilor care îşi aveau prăvăliile pe marginea străzii. Pe vremuri, numai prostituatele se arătau la balcon. Multe fetiţe purtau rochii

după moda europeană… începeam să iau contact cu noua Indie.

Nu vreau să spun că am rămas străină de evoluţia care se produsese în ultimii zece ani. Scrisorile de la prieteni mă ţinuseră la curent cu tot ce se întâmplase, nu numai cu faptele marcante, ce apar în ziare, ci şi cu schimbările care aveau loc în gândirea unei părţi a populaţiei indiene.

Şi apoi, cu alt prilej, îi întâlnisem deja pe Gandhi, pe Sardar Pâtel şi alte personalităţi ce contribuiseră la crearea acestei noi Indii pe care o vedeam acum trăind în faţa mea.

Repatrierea trupelor nu începuse încă, multe efective se aflau în China, în India şi în alte părţi din Asia. Inactive şi stingheritoare, distrugeau de tot în ochii indigenilor puţinul care mai stăruia din vechiul prestigiu al albilor. La Calcutta, soldaţii englezi şi americani se întreceau în această privinţă.

După o şedere destul de lungă la hotelul indian, reuşisem să obţin o cameră la *Grand Hotel*, situat pe artera principală a oraşului, vizavi de marele parc numit Maidan. Asistam de acolo ca din loja de la teatru atât la scenele de desfrâu ale militarilor străini, cât şi la manifestaţiile populare ale indienilor, care grăbeau plecarea englezilor sau exprimau vrajba dintre ei.

În fiecare seară, partea de hotel amenajată ca sală de dans era invadată de o hoardă de militari şi prostituate locale, majoritatea metise anglo-indiene. Beţii şi dănţuieli nestăpânite – orgia se prelungea până la mijlocul nopţii; dansatorii beţi îşi însoţeau săriturile cu ţipete sălbatice. Între bărbaţii surescitaţi de alcool izbucneau frecvent încăierări. Scoşi din sărite, spărgeau paharele de sticlă groasă împrăştiate pe mese, iar fundul de pahar strâns în căuşul mâinii le servea ca armă; uneori răsunau împuşcături, în timp ce prostituatele ţipau ca nişte nebune.

Grupaţi cu prudenţă deoparte, servitorii indigeni priveau orgia zilnică şi răspândeau detaliile în oraş,

furnizându-le indienilor subiecte de gândire.

De la balconul meu vedeam cum se derulau şi manifestările naţionalismului, şi cele, mai îngrijorătoare, ale unei intoleranţe sălbatice, care aveau să ducă la masacre înspăimântătoare. Izbucneau brusc greve; una dintre ele a lăsat hotelurile fără personalul indigen.

La *Grand Hotel*, şefii de serviciu, europeni sau anglo-indieni, se străduiau să-şi hrănească clienţii muncind ei înşişi. Toată lumea dădea dovadă de bunăvoinţă, ducându-se cu farfuria la tejgheaua unde se distribuia meniul redus care ne era oferit. De altfel, servitorii erau cât se poate de paşnici. În ajun, valetul mă avertizase, zâmbind, că a doua zi nimeni nu va face paturile (ceea ce nu mă deranja deloc, pentru că mi-l fac întotdeauna singură), nici nu va mătura, nici nu va spăla cada, nici nu va aduce ceaiul de dimineaţă[169]. Trei zile mai târziu, după ce servitorii au obţinut sporirea de salariu, totul a revenit la normal. Un astfel de eveniment nu este ceva neobişnuit în Europa, dar în India, unde, cu câţiva ani înainte, niciun *sahib* sau *mem sahib* nu se jena să-şi lovească servitorii cu biciul de bătut câinii, purtarea simbriaşilor care ridicau capul şi discutau cu stăpânii lor marca o evoluţie de o amploare considerabilă.

Dar nu numai atât. Servitorii – vreo sută – ai unor maharajahi au intrat în grevă, solicitând mărirea salariului din partea stăpânilor, faţă de care părinţii lor se consideraseră până atunci foarte onoraţi să-i poată sluji gratuit.

Cortegii au străbătut oraşul: funcţionari din birourile municipale, muncitori din diferite corporaţii de meserii, chiar şi măturători de stradă, fiecare strigându-şi revendicările. Una dintre aceste procesiuni de manifestanţi a vrut să treacă prin faţa palatului locuit încă de guvernatorul englez din Bengal, dar a fost respinsă de

169 Chota hazri, prânzul mic, consta dintr-o ceaşcă cu ceai, biscuiţi şi fructe pe care le consumi în cameră la trezire, în timp ce buna hazri, prânzul mare de dimineaţă, echivalând cu un dejun englezesc copios, se ia în general în sala de mese între opt şi nouă dimineaţa.

poliţie. Întâi a avut loc o şarjă cu *lathi*[170], apoi, în faţa încăpăţânării manifestanţilor, s-au tras câteva focuri de armă. Cortegiul împrăştiat s-a format din nou, a încercat iar şi, până la urmă, a defilat după cum plănuise prin faţa porţilor de fier ale grădinii palatului.

Englezii ştiau că plecarea lor era hotărâtă şi domnea dezordinea.

Mitinguri spectaculoase au adunat câteva sute de mii de auditori pe esplanada imensă situată la extremitatea Maidanului. Mitinguri naţionaliste conduse de Nehru şi de alţi membri ai Congresului, unde am văzut ceva nou în India: femei în jurul estradei oratorului şi chiar luând loc acolo; mitinguri conduse de lideri musulmani sau de Jinnah* însuşi, în cursul cărora aceştia le băgau în cap coreligionarilor dorinţa de a crea Pakistanul.

Automobile, camioane care transportau un tineret entuziast şi turbulent străbăteau oraşul, arborând care drapelul indian portocaliu, alb şi verde, care drapelul verde cu stea şi semilună albe al Pakistanului, care nu era creat încă. Se intersectau strigătele *Jai Hind* şi *Pakistan zindabad*[171].

Încăierările au devenit mai frecvente, urmate de şarjele cu *lathi* şi împuşcături, încă timide; s-au înregistrat mulţi răniţi şi câţiva morţi.

În sfârşit, într-o zi, răzvrătiţii au invadat cartierele bune ale oraşului, unde se aflau magazine mari ca în Occident, cu mărfuri de lux. Sentimente xenofobe făceau brusc explozie, intensificate de dorinţa de jaf. Geamurile mari ale vitrinelor au fost făcute ţăndări, iar mulţimea s-a repezit în magazine, luând tot felul de produse şi distrugând un număr şi mai mare.

Bandele care circulau pe străzi le comandau străinilor pe care îi întâlneau cu trăsura sau cu ricşa să-şi părăsească vehiculele, aruncându-i uneori jos din ele, fără

170* Muhammad Aii Jinnah (1876-1948), avocat şi om politic, cunoscut ca fondatorul Pakistanului (n.tr.).

171 „Trăiască India! ” - „Trăiască Pakistanul! ”.

să le lase timp să coboare. Militarii atrăgeau în mod deosebit furia populaţiei. Câţiva au fost bătuţi şi răniţi. Am văzut sub ferestrele mele un american cu pălăria zburată de o lovitură de bâtă şi fugind în timp ce era lovit în cap.

S-a dat ordin trupelor şi civililor străini să nu iasă pe străzi. La *Grand Hotel* s-au baricadat toate uşile, iar clienţii au stat închişi câteva zile.

Gândind că am putea dori şi alte distracţii decât cele oferite de efervescenţa populară privită de la ferestre, conducerea hotelului a apelat la artiştii de music-hall angajaţi să execute programul de cabaret al hotelului.

Un prestidigitator ne-a arătat lucruri uimitoare, femei au cântat şi dansat. În acest timp, tramvaie răsturnate şi automobile ardeau în stradă, în faţa uşii noastre, iar mulţimea vocifera în jurul lor.

Scene asemănătoare se petreceau în toate cartierele oraşului şi, deoarece grotescul îşi pierde rareori drepturile, de la balcon, unde stăteam cea mai mare parte a timpului, am văzut oameni furioşi atacând indieni îmbrăcaţi după moda europeană. Unuia îi aruncau pălăria în rigolă, altuia îi smulgeau cravata, dar furia răzvrătiţilor părea cel mai mult întărâtată de moda străină de a purta cămaşa în pantaloni, în timp ce indienii şi-o lasă să fluture afară. Trecătorii vinovaţi de această încălcare a protocolului vestimentar naţional erau atacaţi, aproape că le erau daţi jos pantalonii şi, după ce li se scotea cămaşa afară, rămâneau „stindarde” în vântul străzii.

Au fost mulţi răniţi, câţiva morţi, după care a revenit calmul. Ne-am dus să vedem vitrinele sparte şi străzile pline de cioburi… pe urmă nu ne-am mai gândit la asta.

Străinii care trăiau în India, majoritatea englezi, s-au remarcat întotdeauna printr-o calitate: erau curajoşi. Oricât de frivole sau, uneori, chiar condamnabile erau obiceiurile lor, pericolul îi găsea întotdeauna calmi. Aceste prime răzmeriţe de la Calcutta erau fleacuri, dar calmul celor care, puţin mai târziu, s-au găsit în mijlocul unor masacre înspăimântătoare nu a fost afectat. Este foarte

posibil ca orgoliul de „albi”, dispreţul înrădăcinat faţă de indigeni – nativi, cum le spuneau cu lipsă de consideraţie – să-i fi ajutat să-şi păstreze această atitudine; se cuvine totuşi să le consemnăm bravura faţă de greşelile care li se pot reproşa.

Hinduşii şi musulmanii, ţinuţi bine în frâu de administraţia britanică, se obişnuiseră de mulţi ani să trăiască aproape în pace. „Aproape” numai, deoarece se încăierau destul de des. Uneori pentru că un grup de muzicanţi hinduşi, însoţind efigii ale zeilor sau un cortegiu nupţial, a sporit în mod voit zarva trecând prin faţa unei moschei, unde credincioşii se aflau la rugăciune, alteori pentru o vacă tăiată de un măcelar musulman.

Această ultimă sursă de animozităţi era cea mai gravă şi Jinnah, urmărind crearea Pakistanului, se folosea de diferenţa de sentimente dintre hinduşi şi musulmani faţă de vaci deducând de aici că formau două naţiuni distincte şi nu puteau fi unite sub aceeaşi lege. „Hinduşii venerează vacile, noi le mâncăm”, spunea el.

Ni se pare ridicol ca oamenii să se omoare între ei din cauza unor vaci, aceasta fiind şi părerea stăpânilor englezi din India. Ei mâncau liniştiţi biftecuri şi se ocupau doar de menţinerea ordinii pe stradă. Totuşi, musulmanii aveau toate motivele să se teamă că, după plecarea englezilor, vor avea de suferit de pe urma fanatismului hinduşilor, al căror număr îl depăşea pe al lor cu aproape două sute de milioane. În orice caz, li s-a insuflat această teamă şi ura a fost aţâţată şi de o parte, şi de cealaltă.

Acelaşi putregai al societăţii, pe care îl văzusem înainte acţionând, s-a răspândit din nou în Calcutta. Musulmanilor exaltaţi li se adăugase un mare număr de vagabonzi, atraşi de perspectiva jafului. Într-adevăr, aceste bande heteroclite au prădat, dar, mai ales, au ucis. Masacrul dura de patru zile. Atunci şi-au făcut apariţia tancurile, care i-au mitraliat pe turbaţi şi au pus capăt măcelului.

Câţi au murit? Nu s-a ştiut. Făcute la întâmplare,

estimările publicate nu corespundeau deloc cu numărul exact al victimelor, iar cel menţionat de populaţie era şi el lipsit de fundament. După toate aparenţele, numărul morţilor s-a ridicat la câteva zeci de mii. La o săptămână după ce calmul fusese restabilit, încă zăceau cadavre pe străduţele lăturalnice.

Aceste orori nu s-au petrecut numai la Calcutta, ci şi în alte locuri, îndeosebi în districtul Noakhali, în sud-estul Bengalului.

Hinduşii au ripostat. Au făcut-o cu o ferocitate egală cu a musulmanilor. Sikhii, a căror religie este aproape identică cu islamul, s-au distins în special prin furia împotriva musulmanilor. Numărul musulmanilor masacraţi de ei şi de hinduşi l-a depăşit pe cel al hinduşilor ucişi de musulmani la începutul măcelului.

Divizarea Indiei într-o ţară hindusă şi o alta musulmană devenise inevitabilă. Ea s-a înfăptuit prin proclamarea independenţei Indiei la 15 august 1947. Se născuse Pakistanul; Jinnah şi liga musulmană câştigaseră partida contra lui Gandhi, Nehru şi a Congresului.

S-ar fi putut crede că această divizare, dându-le satisfacţie musulmanilor, după ce hinduşii se resemnaseră s-o accepte, va aduce pacea în ţară. Dar n-a fost aşa. Inspirându-se din măsurile deja luate de mai multe ori în Europa, conducătorii celor două părţi ale Indiei s-au gândit să mute populaţia. Aceasta a fost clasificată în două categorii, nu după rasa indivizilor, ci după religia mărturisită. Promotorilor acestui decret nu le-a trecut prin minte că un om putea să nu aibă religie, deşi în India există liber-cugetători care aparţin islamului sau hinduismului doar pentru că provin din familii nominal musulmane sau hinduse. Printre astfel de oameni pot fi incluşi fără îndoială pânditul Nehru şi fondatorul Pakistanului, Jinnah, deoarece un liber-cugetător nu este, prin definiţie, cel care respinge toate credinţele, ci acela care le alege pe ale lui fără să-şi impună să le îmbrăţişeze pe ale celor din jur sau care face o triere critică a

doctrinelor propuse de propria-i religie.

După clasificarea stabilită, budiştii, puţin numeroşi, şi adepţii jainismului sunt asimilaţi hinduşilor, iar creştinii, în mare parte metişi anglo-indieni, formează o masă fluctuantă, fără vreo legătură deosebită cu una dintre tabere.

Planul conceput semăna cu ceea ce ar fi fost transferarea forţată a tuturor protestanţilor francezi în Anglia şi a tuturor catolicilor englezi în Franţa, cu diferenţa că milioanele de indivizi alungaţi de la casele lor trebuiau să se mişte pe un teritoriu la fel de mare ca al Europei Occidentale.

Nu conta că familii de ţărani se stabiliseră într-un anumit ţinut de generaţii, că transformaseră pământul necultivat în ogoare roditoare, construiseră ferme, crescuseră turme sau, pe de altă parte, că meşteşugari, negustori trăiseră din tată în fiu într-un anumit oraş, erau acolo proprietarii unor prăvălii pline de mărfuri. Fără să poată spera nicio despăgubire reală, bieţii oameni erau smulşi din căminele lor şi împinşi departe, în medii necunoscute, unde erau nevoiţi să-şi refacă viaţa… dacă puteau.

A început lamentabilul exod. Ca să ne facem o idee, trebuie să ne raportăm la relatările istoricilor despre timpurile în care naţiuni întregi erau duse în captivitate de învingătorii lor. Dintre milioanele de bărbaţi şi femei care au plecat, luând cu ei puţinul pe care putuseră să-l salveze, mii au pierit pe drum de oboseală, de lipsuri, de boli sau în urma unor accidente. Holera, permanent în stare latentă în India, a izbucnit brusc, apoi inundaţii anormale au potopit regiunile pe unde treceau caravanele emigranţilor, apa luând cu ea animale şi oameni.

Mai rău, au reînceput masacrele. Fugarii hinduşi aveau de ce să se teamă trecând prin zonele locuite de musulmani; la fel şi musulmanii, traversând zonele ocupate de hinduşi. Mai ales în timpul nopţii, bande înarmate cu săbii şi suliţe se aruncau asupra călătorilor frânţi de

oboseală, care moţăiau printre căruţe, animale şi boarfe. Acei bandiţi erau mânaţi mai mult de setea de sânge decât de jaf; un val de nebunie sângeroasă se revărsa peste frumoasele drumuri ale Indiei.

La fel se întâmpla şi de-a lungul căilor ferate, chiar şi în gări. Trenuri de refugiaţi au fost atacate de asasini, pasagerii fiind ucişi până la ultimul. Sikhii au ieşit în evidenţă la Amritsar, musulmanii – la Lahore şi în alte părţi. După cum a spus Nehru: „Oroare după oroare”. În acest timp, Gandhi se ruga şi postea. Doctrina *ahimsa*, a „nonuciderii”, a „nonviolenţei”, tema propovăduirilor sale vreme de un sfert de secol, se dovedise un eşec.

După acest exod dramatic, părea să se fi produs un fel de liniştire, care însă n-a durat. În 1950, masacrele au reînceput în Bengalul oriental şi la Calcutta, de unde ameninţa să se extindă şi în alte regiuni.

Existau temeri că tentativele de stabilire a unui guvern laic în India, neutru în materie de religie, vor fi zădărnicite de fanatismul facţiunilor sectare. Populaţia din India nu părea în stare să înveţe să fie „indiană”. A rămas cu încăpăţânare hindusă sau musulmană, nutrind acea ură smintită care i-a însufleţit pe adepţii tuturor doctrinelor, din toate ţările lumii, şi a provocat persecuţii şi masacre rămase în istorie.

Unul dintre cele mai simple mijloace de a ne face o idee clară despre tendinţele care se confruntă în India actuală şi de a estima acţiunea pe care o vor putea exercita în viitor asupra economiei sale politice şi sociale este să examinăm întâi doctrina lui Gandhi şi reacţiile pe care le-a suscitat, ultima dintre ele manifestată în mod tragic prin asasinarea lui Mahatma.

În pofida admiraţiei excepţionale – se poate spune chiar a veneraţiei – arătate de occidentali memoriei sale, adevărul este că aceştia nu cunoşteau bine personalitatea ciudată a lui Gandhi. Şi-l închipuiau în general ca pe un progresist dornic să-i scoată pe proletarii indieni din mizerie, să-i instruiască şi să-i facă să se bucure de

avantajele civilizaţiei. O dorinţă de acest fel exista cu siguranţă în mintea lui Gandhi, dar foarte temperată.

Putem judeca şi singuri. În 1909, Gandhi scria:

Salvarea Indiei constă în a se dezbăra de ce a învăţat în ultimii cincizeci de ani, de căi ferate, telegraf, spitale, oameni ai legii[172], medici şi de toate lucrurile asemănătoare, care trebuie să dispară. Cei care fac parte din cele ce se numesc clase sociale superioare trebuie să înveţe să ducă viaţa simplă a ţăranului, înţelegând că ea oferă adevărata fericire.

Cei mai mulţi dintre adepţii lui Gandhi erau departe de a împărtăşi aceste opinii; nu se simţeau deloc dispuşi să renunţe la avantajele materiale şi intelectuale pe care le adusese civilizaţia modernă, să coboare la nivelul claselor sărace, să trăiască în colibe de pământ acoperite cu paie, să are cu pluguri străvechi şi, în timpul rămas liber după muncile câmpului, să toarcă folosind o vârtelniţă primitivă.

Vârtelniţa devenise simbol. Mult timp, adepţii lui Gandhi au purtat haine din pânză grosolană produsă în gospodărie. O vârtelniţă a fost aşezată în mijlocul mobilierului în stil occidental modern şi stăpânii casei s-au prefăcut a se folosi de ea.

În această privinţă, voi povesti o întâmplare personală.

Mă dusesem să-l vizitez pe Gandhi. L-am găsit stând de vorbă cu membrii familiei sale. Ţinea nişte hârtii în mână, altele fiind aşezate pe masa din faţa lui. Nu se vedea nicio vârtelniţă. Totuşi, după câteva minute de când mă aflam acolo, ca şi cum ar fi zărit un semn pe care eu nu-l remarcasem sau ar fi fost instruit în această privinţă, un servitor a adus o vârtelniţă, a aşezat-o în faţa lui Gandhi şi acesta, lăsându-şi la o parte hârtiile, a început s-o folosească, în timp ce vorbea cu mine.

Părerea lui despre tractoare merită să fie citată. Gandhi le spunea în mod obişnuit interlocutorilor că el

172 Să ne amintim că Gandhi îşi făcuse studiile de drept în Anglia şi era avocat.

considera randamentul unui bivol sau al unui bou mai mare decât cel al unei maşini. Aceasta, afirma el, putea să are, dar aici se oprea utilitatea ei; animalul însă furniza îngrăşăminte preţioase şi, dacă era vacă, dădea, în plus, lapte, unt şi urină, care are proprietăţi dezinfectante şi curative. Totuşi, Gandhi era rezervat în privinţa folosirii vacilor din rasa sacră la muncile agricole. Prefera să nu li se ceară mai mult decât să înmulţească cirezile şi să-şi dea laptele, baliga şi urina. În ceea ce priveşte bivoliţele, nu vedea niciun inconvenient să fie puse la treabă, folosindu-se în acelaşi timp laptele lor.

Se ştie că sătenii din India, după ce-şi mătură pământul bătătorit din casă, îl „purifică" stropindu-l cu urină de vacă, iar mulţi indieni o folosesc ca medicament extern şi chiar intern. Gandhi avea o mare încredere în eficacitatea acestui remediu.

Pânditul Nehru, examinând atitudinea lui Gandhi faţă de problemele sociale, scria:

Gandhi are o bază fixă pentru toate ideile lui şi nu poate fi considerat un spirit deschis. Îi ascultă cu răbdare şi atenţie pe cei care îi propun sugestii noi, dar, în pofida interesului amabil, ai impresia că te adresezi unei uşi închise... Este atât de convins de câteva dintre ideile sale, încât orice alt lucru i se pare lipsit de importanţă...

Nu are încredere în socialism şi îndeosebi în socialismul lui Marx, pentru că acceptă violenţa. Termenul „luptă de clasă", care evocă ideea de conflict şi violenţă, îi repugnă. Nu doreşte deloc să ridice situaţia maselor mai sus de un nivel foarte modest, deoarece un nivel înalt şi timpul liber pe care îl oferă pot, după părerea lui, să ducă la trândăvie, la bunăvoinţă faţă de înclinaţiile ei şi la păcat. Este deja rău, spune el, că vreo câţiva oameni înstăriţi se dedau cu râvnă înclinaţiilor lor, iar dacă numărul lor ar creşte ar fi şi mai rău.

Pânditul Nehru mai spune:

Dacă îi explici lui Gandhi că ştiinţa şi tehnica industrială ar putea să hrănească, să îmbrace, să

adăpostească toată populaţia şi să-i crească în mod considerabil nivelul de trai, dacă interese de ordin capitalist nu creează obstacole, toate astea nu găsesc în el niciun ecou. Nu vrea ca poporul să aibă drept ideal un confort cât mai mare şi distracţii cât mai multe. Idealul maselor trebuie să fie, crede el, o viaţă morală constând în a respinge obiceiurile proaste şi a căuta tot mai puţin propria satisfacţie.

După părerea lui Gandhi, cei care vor să slujească masele nu trebuie să se străduiască să le îmbunătăţească situaţia materială, ci să coboare la nivelul lor. Aceasta este adevărata democraţie.

Practica oare Gandhi acest gen de democraţie? Sigur că nu. Nimeni în India nu l-a crezut vreodată şi nimeni nu i-a cerut s-o facă.

Faptul că el apărea îmbrăcat numai într-un *dhoti* scurt nu avea de ce să-i mire pe indieni; mii de *sadhu* o fac sau adoptă chiar nuditatea completă.

Locuinţa lui Gandhi – *ashramul* lui – nu era deloc o cocioabă, ci o locuinţă modestă asemănătoare cu a multor brahmani, proprietari de terenuri şi a multor profesori eruditi cunoscuţi de mine. O asemenea simplitate este obişnuită în India, cu excepţia noilor generaţii din lumea afacerilor, iar Gandhi locuia deseori la unii dintre magnaţii industriei, bucurându-se de luxul reşedinţelor lor princiare.

Regimul vegetarian al lui Gandhi nu era deloc deosebit de auster. Comesenii lui spuneau chiar că meniurile erau copioase, cuprinzând lapte din abundenţă, fructe alese, legume etc.

În fond, sărăcia foarte relativă simulată de Gandhi nu se deosebea prin nimic de cea a multor guru indieni, care pot să nu posede nimic, dar sunt aprovizionaţi din belşug de discipoli – nu numai cu tot ce le este necesar, ci şi cu mai mult decât au nevoie –, cărora le cer să respecte regulile, de multe ori fanteziste, de „viaţă simplă” pe care şi le-au trasat.

Apropiaţii lui Gandhi suportau cu bucurie sarcina destul de grea a sărăciei sale costisitoare, recunoşteau ei uneori. Nu se gândeau să se plângă, fiind pătrunşi de ideea indiană că Maestrul le face o mare favoare acelor discipoli de la care acceptă daruri şi devotament absolut. Şi apoi… puteau fi însufleţiţi de un motiv mai puţin mistic: Gandhi, abil agitator al maselor, era util în lupta pentru independenţă. Utilitatea lui ar fi persistat într-o Indie eliberată? Ne putem îndoi, fără să avem vreo certitudine în această privinţă. Gandhi nu a supravieţuit mult timp eliberării la care participase.

S-au spus multe despre „fanteziile" lui Gandhi. Unele dintre ele pot avea un sâmbure de adevăr, dar cu siguranţă au existat exagerări, iar unele detalii sunt inexacte.

Ca hindus tradiţionalist[173], Gandhi venera vacile, chiar era preşedintele unei societăţi înfiinţate pentru protecţia lor. Acest sentiment de veneraţie îl făcea, se spunea, să refuze, din respect, să bea lapte de vacă, pe care îl înlocuia cu lapte de capră. Numai că, folosind o cantitate mare şi având nevoie să fie foarte proaspăt, trebuia să aibă mereu la îndemână un anumit număr de capre. Când trebuia să străbată, pe calea ferată, unul dintre traseele care durau câteva zile pe teritoriul vast al Indiei, în trenul cu care călătorea erau transportate şi capre.

Am menţionat deja că Mahatma Gandhi considera calea ferată dăunătoare şi dorea desfiinţarea ei în viitoarea Indie. Totuşi se folosea de ea – dar, după cum spuneau unii, călătorea numai la clasa a treia[174]; şi era atât de strict în

---

173 Sunt greu de descâlcit credinţele religioase ale lui Gandhi. La origine era adept al jainismului. Jainismul este o doctrină atee ca şi budismul, adică filosofia ei nu menţionează un principiu suprem divin şi personal ca origine a lumii. Totuşi, Gandhi ţinea întruniri de rugăciuni bazate pe concepţiile hinduismului inferior. Jainismul şi budismul sunt în afara tradiţionalismului hindus.

174 La vremea aceea, în India trenurile aveau patru clase. Mai târziu, guvernul Indiei independente a redus numărul de clase la trei, dar măsura a nemulţumit publicul, motiv pentru care pe traseele mari s-a

această privinţă, încât se întâmpla să se adauge un vagon de clasa a treia la trenurile care nu aveau sau chiar să comande un tren special, format numai din vagoane de clasa a treia, pentru el şi cei care îl însoţeau.

Nu pot să mă pronunţ în privinţa turmei de capre întreţinute în apropierea lui Mahatma, dar pot dezminţi în mod categoric regula lui inflexibilă de a călători numai cu clasa a treia.

S-a nimerit să iau acelaşi tren cu Gandhi şi l-am văzut urcând într-un compartiment de clasa a doua. Întâmplarea a făcut ca şi fiul meu adoptiv, lama Yongden, să aibă, într-un expres care pleca din Bombay, o cuşetă într-un compartiment ocupat în parte de Gandhi şi de câţiva dintre prietenii lui. Acesta era în general de clasa a doua.

Yongden mi-a povestit că nu putuse să doarmă pentru că însoţitorii lui Gandhi se foiseră toată noaptea, curăţând portocale[175] şi nuci pentru Mahatma, încălzind lapte pentru el pe un reşou portabil şi servindu-l tot timpul.

Laptele fusese adus în sticle. Nu existau capre în tren.

Gandhi nu poate fi blamat în niciun fel pentru că a dus viaţa clasică a unui guru indian, cu toată ostentaţia pe care o presupune în privinţa „simplităţii" prefăcute; ea este aproape impusă tuturor acestor guru de forţa obiceiurilor seculare.

S-a făcut mult tam-tam despre posturile senzaţionale ale lui Mahatma. Ele au tulburat profund milioane de indieni uşor de emoţionat, ba chiar au impresionat şi străini din ţările occidentale.

Poate că este interesant să le examinăm cu calm.

Mai întâi, şi alţii în afară de Gandhi au ţinut post perioade îndelungate. Unul dintre prietenii mei, un medic

---

reintrodus (în 1950) sistemul de patru clase.

175 Nu se mulţumeau doar să îndepărteze coaja portocalelor, ci curăţau şi pieliţa subţire care separă fiecare felie a fructului, înlăturând cel mai mic sâmbure şi, după părerea mea, obţinând un rezultat foarte puţin apetisant după ce-şi folosiseră astfel degetele.

elveţian, s-a abţinut de la mâncare timp de o lună. El crede că postul este o metodă terapeutică excelentă; în clinica pe care o conduce, unii oameni ţin în mod curent posturi între opt şi cincisprezece zile, iar efectele sunt dintre cele mai fericite[176].

Unora li s-a părut şocantă reclama făcută fiecărei perioade de abţinere de la mâncare a lui Gandhi. În consfătuirile medicilor însărcinaţi cu supravegherea zilnică a stării funcţiilor organice ale abstinentului, în buletinele de sănătate publicate zi de zi despre el, în defilările adoratorilor veniţi să-l contemple au văzut o foarte abilă punere în scenă.

Aceşti critici aminteau cuvintele lui Iisus din Evanghelie:

Când postiţi, nu fiţi trişti ca făţarnicii; că ei îşi smolesc feţele, ca să se arate oamenilor că postesc… Tu însă, când posteşti, unge capul tău şi faţa ta o spală, ca să nu te arăţi oamenilor că posteşti…[177]

Fără îndoială că atitudinea preconizată de Iisus este, din punct de vedere moral, mult superioară caracterului afectat şi teatral al posturilor lui Mahatma, dar cei care se gândesc să facă o asemenea comparaţie dau dovadă de o necunoaştere absolută a motivelor lui Gandhi şi a scopului pe care îl urmărea.

Evreul din Ierusalim căruia i se adresa Iisus considera actul lui o practică izbăvitoare, potrivită pentru iertarea păcatele pe care le făcuse. Gandhi însă, avocatul viclean care rămăsese, folosea o tactică… Miza pe emoţia pe care o stârnea în rândul mulţimii naive şi voia să se servească de ea ca să inspire frică stăpânilor străini, Care ajunseseră să se teamă de revoltele populare. Alteori îşi îndrepta şantajul împotriva propriilor adepţi, când aceştia manifestau veleităţi de a se depărta de calea pe care voia să-i menţină. În ambele cazuri, se sprijinea pe certitudinea

176 Se mai pot menţiona şi lungile „greve ale foamei” ale unor deţinuţi politici.

177 Matei 6.16-18.

că şi unii, şi alţii se vor teme ca el să nu moară. Acesta era scopul, iar publicitatea şi punerea în scenă se impuneau ca să impresioneze pe cine voia el, şi nu este cazul să i se reproşeze asta. De multe ori a reuşit, însă nu întotdeauna; dovadă eşecul doctrinei sale, nonviolenţa, pe care a putut s-o vadă prăbuşindu-se în cursul unor mascare înspăimântătoare.

Totuşi, pe lângă politicianul abil mai exista un Gandhi impregnat de vechi tradiţii indiene referitoare la eficienţa suferinţei pe care ţi-o provoci în mod voit (*tapas*).

Indienii o considerau de multe secole generatoare de energie, o energie care, unită cu aceea produsă de voinţă, îi poate permite ascetului să dea jos zeităţile de pe tronurile lor şi să le ia locul. Cu atât mai mult putea să creadă Gandhi că o astfel de forţă ar fi reuşit să-i alunge din India pe englezi, care erau doar nişte oameni, sau să aducă la ascultare mulţimile care se răzvrăteau împotriva directivelor date de un guru inspirat, aşa cum credea sincer că era.

Cu această atitudine de guru inspirat, foarte sigur de ce le trebuia oamenilor, Gandhi aborda problemele sociale sau, mai curând, le înlătura, pentru că nu-l interesau.

Această atitudine de lider infailibil era conformă cu cele mai vechi tradiţii ale Indiei şi era pe placul maselor, deoarece nu le afecta cu nimic obiceiurile ancestrale de a se lăsa călăuziţi. La începutul mişcării Satyagraha, un simpatizant al lui Gandhi, Umăr Sabani, îi spunea deja, amical, „preaiubit conducător de sclavi” – dar sclavia spirituală nu le displace deloc indienilor, majoritatea supunându-i-se cu bucurie.

Însă majoritate nu înseamnă unanimitate. Nehru şi cei mai importanţi membri ai Partidului Congresului nu voiau ca mişcarea politică ce avea ca scop eliberarea Indiei să ia turnura unei simple treziri religioase.

În această privinţă, Nehru scria:

Eram uneori îngrijorat constatând creşterea elementului religios din politica noastră, atât de partea

musulmană, cât şi de cea hindusă. Asta nu-mi plăcea deloc. Ceea ce spuneau la mitingurile lor şefii religioşi musulmani şi *swami* hinduşi mi se părea extrem de neplăcut.

Felul lor de a expune istoria, sociologia, problemele economice mi se părea fals, iar deformarea, datorată tendinţelor religioase, care era aplicată tuturor lucrurilor îi împiedica pe oameni să gândească limpede.

Unele fraze ale lui Gandhi mă agasau în mod neplăcut – de exemplu, frecventele lui aluzii la domnia lui Rama[178] ca la o epocă de aur care va reveni. Nu puteam să intervin şi mă consolam la gândul că se folosea probabil de aceste cuvinte pentru că erau bine cunoscute şi înţelese de mase. Gandhi ştia în mod remarcabil să câştige inima mulţimii…

Deseori discutam între noi despre maniile lui şi spuneam, bine dispuşi, că atunci când se va forma Swaraj (guvernul naţional) nu va trebui să le încurajăm.

Una dintre maniile lui Gandhi era o concepţie socială de inspiraţie religioasă. Conform ei, bogaţii trebuiau să se considere nu proprietarii avuţiei lor, ci administratori puşi de Dumnezeu ca s-o gospodărească şi obligaţi, în consecinţă, să se folosească de ea pentru binele „celor neavuţi”.

După cum am văzut, Gandhi considera că era bine ca masele să fie menţinute la un nivel de trai foarte scăzut. Dar, deşi declara că bogăţia, cu distracţiile şi confortul pe care le oferea, tindea să ducă la păcat, nu se gândea nici să desfiinţeze marile averi, nici nu plănuia măsuri care să se opună creşterii lor nelimitate.

El nu manifesta niciun interes pentru muncitorii marilor industriaşi cu care întreţinea relaţii amicale. S-a spus că, în urma unei manifestaţii de la o filatură, în cursul

178 Rama, eroul celebrului poem Ramayana, este un personaj legendar care personifică pentru indieni suveranul ideal. El are, în cel mai înalt grad, calităţile de echitate şi ataşament de nezdruncinat faţă de datorie. Sub domnia lui, dreptatea a înflorit spre fericirea tuturor supuşilor. Această dreptate nu are nimic comun cu ideile moderne de justiţie socială, ea bazându-se pe credinţele religioase hinduse.

căreia poliţia făcuse uz de arme şi rănise muncitori, aceştia au trimis de mai multe ori o delegaţie la Gandhi, care locuia, în acel moment, la proprietarul filaturii, iar el n-o primise.

Contrastul dintre mizeria proletarilor şi fastul maharajahilor şi marilor oameni de afaceri nu-l tulbura deloc pe Gandhi – sau, mai curând, considera că remediul era „convertirea” indivizilor în sensul religios al termenului.

Gandhi, spunea Nehru, gândeşte permanent în termeni de mântuire personală şi păcat; nu este preocupat de reformarea instituţiilor sau a structurii societăţii, ci doar de izgonirea păcatului din viaţa indivizilor.

Pe scurt, idealul lui Gandhi pare să fi fost idealul perimat al coexistenţei bogatului *bun* şi săracului *bun*.

Multe lucruri neadevărate s-au răspândit despre lupta pe care Gandhi a dus-o în favoarea „intangibililor”[179], pe care îi numea eufemistic *harijanf* copiii lui Dumnezeu. S-a spus că lui Gandhi îi plăcea să trăiască alături de „intangibili”. Este cât se poate de inexact.

Există în India oameni care aparţin ereditar uneia sau alteia dintre castele „intangibile” şi care sunt ori bogaţi, ori distinşi prin ştiinţa lor, asemenea doctorului Ambedkar, posesor de grade universitare la mai multe universităţi occidentale şi care ocupă un post de ministru în guvernul Indiei. Ostracizarea care loveşte masa „intangibililor” este destul de atenuată în privinţa lor. Cât priveşte mulţimea de paria, este sigur că lui Gandhi nu-i plăcea deloc să împartă cu ei colibele infecte şi ar fi absurd să-i reproşăm asta.

Condiţiile în care a avut loc popasul spectaculos pe care Gandhi a vrut să-l facă în cartierul „intangibililor”

179 Să ne amintim că, în conformitate cu sistemul tradiţional, există patru caste: brahmani, kshatriya, vaishya şi shudra. Nu trebuie să confundăm shudra cu „intangibilii”. în afara celor patru caste există o mare masă de indivizi care nu fac parte din nici una dintre ele (cei fără castă). Aceştia se subdivizează în mai multe fracţiuni, iar indivizii care fac parte din una dintre ele sunt consideraţi „intangibili”.

(majoritatea măturători de stradă) din Delhi în 1946 sunt puţin cunoscute în afara Indiei. Gandhi nu s-a instalat pur şi simplu ca un comesean al unei familii de paria. A fost construită o căsuţă special pentru el pe o parcelă de teren curăţată cu grijă şi, pentru îndepărtarea oricărei vecinătăţi neplăcute, au fost mutaţi mai mulţi „intangibili", rufoşi şi păduchioşi, consideraţi „vecinătate neplăcută".

Gandhi nu se revolta împotriva condiţiei materiale a numărului mare de indivizi (aproximativ 60 de milioane) scoşi în afara vieţii sociale şi destinaţi ereditar unor munci respingătoare şi nesănătoase; pe el îl necăjea în primul rând interdicţia impusă acestor paria de a intra în temple ca să adore zeii. I se părea că, dacă li s-ar fi permis accesul în temple, restul nu mai conta. Acest rest, adică toate necesităţile lor materiale, puteau ei, *harijan*, copiii lui Dumnezeu, să-l lase în grija Tatălui lor.

Nehru era departe de a avea aceleaşi opinii – el scria:

În spatele sintagmei „Domnul săracilor" (Dandranarayan, un termen pe care îl folosea Gandhi) părea să vadă o glorificare a sărăciei. Dumnezeu era în special Dumnezeul săracilor. Ei erau poporul lui ales. Presupun că atitudinea religioasă este peste tot la fel. N-o apreciez, sărăcia mi se pare, dimpotrivă, un lucru detestabil, care trebuie combătut şi extirpat, nu încurajat în vreun fel.

Asta duce în mod inevitabil la atacarea sistemului care tolerează şi produce sărăcia, iar cei care dau înapoi în faţa acestei necesităţi trebuie să justifice existenţa sărăciei într-un fel sau altul[180]. Nu pot decât să se gândească la insuficienţa produselor şi nu pot să imagineze o lume având din abundenţă tot ce este necesar vieţii. După părerea lor, probabil că *întotdeauna vom avea bogaţi şi săraci*.

De fiecare dată când aveam ocazia să discut aceste

180 Nu este deloc dificil pentru cei mai mulţi dintre indienii care cred în reîncarnare şi consideră că, bune sau rele, condiţiile în care trăiesc sunt rezultatul direct al faptelor bune sau rele pe care le-au făcut în vieţile anterioare.

probleme cu Gandhi, el insista asupra principiului că bogaţii trebuiau să se considere administratorii bunurilor lor în beneficiul poporului. Acesta este un punct de vedere care datează din vremuri îndepărtate; îl întâlneşti deseori în India, precum şi în Europa Evului Mediu.

Am considerat că trebuie să insist asupra vederilor lui Gandhi şi a diferenţei care exista între ele şi cele ale pânditului Nehru, deoarece aceleaşi opinii şi altele foarte asemănătoare continuă să se înfrunte în India.

Citind rândurile de mai sus, ne putem întreba cum se face că oameni însufleţiţi de convingeri atât de opuse, cum erau multe dintre cele avute de Nehru şi Gandhi, au putut să stea laolaltă atât de mulţi ani. Am arătat deja că militanţii mişcării de eliberare îl considerau pe Gandhi un auxiliar preţios. Dar mai era ceva. Nehru a mărturisit cu candoare. Gandhi avea o putere ciudată de sugestie – nu puteai să-i rezişti; efectiv îi vrăjea pe cei din jur.

Adevărul este că Mahatma a „vrăjit” milioane de indieni şi chiar străini care doar au auzit de el. Totuşi, există indieni – iar numărul lor nu este deloc neglijabil – asupra cărora vraja nu a avut nicio putere.

În primul rând, ultratradiţionaliştii reacţionari. Membrii asociaţiilor Mahasabha, Rashtriya Swayamesevak Sangh, cei ai uneia dintre filialele lor cele mai recente, Dharma Sangha, şi ale altora asemănătoare, toţi pătrunşi de convingerea nezdruncinată în înalta superioritate a hinduismului faţă de toate religiile, de toate doctrinele politice şi sociale, care, în consecinţă, are în mod legitim dreptul să ceară ca ele să-i fie în întregime subordonate.

Din acest mediu făcea parte Godse, asasinul lui Gandhi.

Nathuram Godse nu era un fanatic izolat, reacţionând în urma unui impuls; şi alţii ca el îl considerau pe Gandhi un duşman care trebuia suprimat. Motivele animozităţii lor nu şi-au pierdut din actualitate – le găsim aproape la fel şi astăzi, aplicându-se altor subiecte şi altor personalităţi.

Pe de o parte, unii îi reproşau lui Gandhi ceea ce considerau a fi fost compromisuri; pe de altă parte, fidelitatea sa faţă de străvechea tradiţie hindusă părea lipsită de zel şi insuficient de strictă. Al treilea reproş: Gandhi dovedise prea multă simpatie faţă de musulmani şi nu se opusese îndeajuns de ferm creării Pakistanului.

Unii tineri care, în timpul luptei pentru independenţă, participaseră la campania de nesupunere civilă nu-i iertaseră niciodată că în februarie 1922 ordonase încetarea bruscă a campaniei în urma incidentului de la Chauri Chaura, când sătenii bruscaţi de oamenii poliţiei se răzbunaseră dând foc postului şi lăsându-i pe aceştia să ardă acolo de vii.

Aceia dintre adepţii lui Gandhi care îşi riscaseră libertatea şi viaţa ca să-i asculte ordinele vedeau în întreruperea campaniei o dezertare a şefului lor în profitul adversarilor.

Intransigenţii nu recunoşteau că acesta, intrigant abil, avusese poate motive întemeiate să acţioneze aşa cum o făcuse în această ocazie şi în altele care au urmat; ei îşi păstraseră la maturitate ranchiuna din tinereţe şi le-o transmiseseră celor mai tineri decât ei.

În cursul unei conversaţii pe care am avut-o, cu puţin timp înainte de eliberarea Indiei, cu un brahman învăţat, acesta mi-a spus categoric: „Numai să devină India liberă şi, a doua zi, îl vom sacrifica pe Gandhi zeiţei Kali”.

Înainte să se fi aruncat cu sticle incendiare în Mahatma, la o întrunire de rugăciuni, pe străzile din Delhi răsunaseră deja strigătele: „Moarte lui Gandhi!”. Condamnarea lui Mahatma şi a altor personalităţi politice era decisă în mintea unui mare număr de hinduşi. Nu fuseseră oare lipite pe ziduri, după asasinarea lui Gandhi, pancarte cu avertismentul-ameninţare: „Acum e rândul lui Nehru…”?

De atunci s-a produs o oarecare liniştire a apelor; totuşi, au existat mult timp liste negre pe care apăreau numele multor victime promise unor noi sacrificii.

Sacrificiu este cuvântul potrivit. Nu e vorba de crime politice în sensul obişnuit al termenului, ci, precum în actul comis de Godse, de îndeplinirea unei datorii religioase. Condamnatul poate fi considerat venerabil şi ucigaşul se va prosterna în faţa lui, aşa cum a făcut Godse înainte să-l omoare, dar „sfântul" a fost considerat periculos pentru menţinerea credinţei şi disciplinei tradiţionale a străvechii religii. Din acel moment trebuia să dispară.

În aceste condiţii, asasinul capătă alură de erou şi, în cazul în care crima îl duce la spânzurătoare, devine martir în ochii hinduşilor ultrareacţionari.

Aşa devine şi Godse, tânăr şi frumos, păşind spre moarte zâmbind. Pe fruntea lui este pictat semnul sectar al confesiunii *Vaishnava* din care face parte. Ţine în mână o carte eminamente sacră, *Bhagavad Gīta*, în care Vishnu, prin gura avatarului său Krishna, îşi îndeamnă un adorator să nu-l menajeze pe duşman:

…Nu te lăsa moleşit, alungă o slăbiciune ruşinoasă şi ridică-te, distrugător de duşmani.

…Dacă nu porţi această luptă legitimă, trădător al datoriei tale, vei cădea în păcat.

De altfel, asasinul are motive să ucidă cu calm şi fără remuşcări. Actul lui nu este altceva decât un episod din fantasmagoria care se numeşte Univers, nimic altceva decât gestul unei fantoşe în jocul etern pe care Brahman îl joacă cu el însuşi.

…Aceste corpuri care se sfârşesc provin dintr-un Suflet indestructibil, imuabil.

Cine crede că el ucide sau este ucis se înşală; el nu ucide, nu este ucis. Nu se naşte, nu moare niciodată… fără naştere, fără sfârşit etern, nu este ucis când este ucis corpul.

Aşadar Gandhi nu este cu adevărat mort – va renaşte; la fel şi Godse. Afinitatea tragică pe care asasinul a creat-o între ei îi va face probabil să se reîntâlnească; poate relaţia lor va fi una tată-fiu sau maestru-discipol. Cine ştie, poate

că în noua încarnare Gandhi îl va ucide pe Godse reîncarnat…

„Voi muri rostind numele Ram[181]”, a declarat Godse în ajunul execuţiei. „Sunt fericit şi mândru că mi-am făcut datoria faţă de părinţi, de religie, de cultura Indiei şi de patria mea”.

Bătrânii părinţi ai condamnatului aveau aceleaşi sentimente, îi scriau că erau mândri de el şi fericiţi. În jurul închisorii în interiorul căreia era ridicată spânzurătoarea, poliţia luase măsuri de precauţie de teama unor manifestaţii la care s-ar fi putut deda hinduşii şi sikhii refugiaţi din Pakistan, grupaţi în jur de douăzeci de mii în taberele din vecinătate. Cei mai mulţi refugiaţi, suferind din pricina divizării Indiei, care îi alungase din căminele lor, nutreau sentimente de simpatie faţă de Godse.

„India unită este nemuritoare! Salut patriei, sfânta noastră mamă!” au strigat într-un glas Godse şi căpitanul Apte, considerat complicele lui şi executat împreună cu el, în momentul în care trapa fatală se deschidea sub picioarele lor.

Drama se terminase în privinţa indivizilor. Oare să se fi întâmplat la fel şi cu ideile care îi împinseseră la acţiune? Nu pare deloc probabil.

Lui Gandhi i se va ridica un monument; apoi altele. Cel construit la iniţiativa guvernului indian va avea o înălţime de peste treizeci de metri; în vârful lui, Gandhi va fi reprezentat cu bărbia şi mâinile sprijinite pe o vârtelniţă enormă.

Când i se va ridica un monument şi lui Godse? Această întrebare pare mai mult decât ireverenţioasă, pare absurdă – şi totuşi… Ştiu că mai mulţi dintre fraţii brahmani ai lui Godse i-au ridicat un altar în adâncul inimii, dar să vedem un fapt. În ziua de 25 decembrie 1950, în cursul unei conferinţe organizate la Bombay de partidul Mahasabha (asociaţia hinduşilor tradiţionalişti

181 M arcu 15.34 (n.tr.).

reacţionari), câteva mii de hinduşi au strigat: Jos Nehru! Trăiască Godse!”. S-au vândut sute de portrete ale lui Godse. Orice comentariu mi se pare inutil.

După ce am descris sfârşitul asasinului, fie-mi îngăduit să adaug câteva cuvinte despre sfârşitul victimei.

Nu am de gând să descriu împrejurările în care a avut loc asasinarea lui Gandhi – sunt cunoscute de toţi. Aş remarca numai că, dacă hinduşii şi musulmanii au consacrat, cu ocazia masacrelor despre care am relatat, eşecul propovăduirii de către Gandhi a conceptului *ahimsa* – a nu ucide şi, prin extensie, nonviolenţa –, pe de altă parte, apropiaţii lui Mahatma, discipolii şi el însuşi, se pare, nu s-au arătat fideli conceptului cu ocazia morţii lui tragice.

Când a fost rănit, Gandhi a rostit numele divinităţii sale tutelare, Ram. Acest nume venerat şi familiar lui i-a venit instinctiv pe buze. De ce n-a zis, la fel de spontan, cuvântul „iertaţi!” ca ultim mesaj de *ahimsa* adresat indienilor? Nu putem deduce de aici că sentimentele de detestare a actului de a lua viaţa erau mai puţin puternice în profunzimile conştiinţei sale decât adorarea lui Rama?

Gandhi a repetat „Ram, Ram” maşinal sau ceruse în mod conştient protecţia lui Vishnu, al cărui avatar este Ram? Nu ştim, dar ştim că n-a spus în favoarea lui Godse: „Iertaţi-l!”

Un „Altul” a rostit acest cuvânt în chinurile unei agonii mult mai cumplite decât a lui Mahatma. Agonie mentală mai atroce decât agonia fizică pe care o îndura. Părăsit de discipoli şi îndoindu-se de Dumnezeu în care avusese încredere: „Eloi, Eloi, lama sabahtani?” („Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, de ce M-ai părăsit?”) * Dar el a zis „iartă-le”!

Vreau să alătur acestui exemplu eminent pe cel al unui bătrân eremit budist, care trăia într-un loc îndepărtat din Munţii Himalaya. Un discipol împărţea cu el grota care îi servea drept locuinţă. Un binefăcător al anahoretului i-a adus o mică sumă de bani ca să poată cumpăra alimente

pentru iarnă. împins de cupiditate, discipolul l-a ucis pe bătrânul maestru şi a fugit cu banii.

Lama, crezut mort, şi-a revenit în simţire. Rănile, făcute cu o sabie, erau grave şi suferea cumplit. Ca să se sustragă acestei torturi, s-a cufundat în meditaţie.

Concentrarea gândirii, până acolo unde o poartă misticii tibetani, suspendă sensibilitatea fizică sau, la un grad mai mic de putere, o atenuează considerabil.

Un alt discipol al eremitului, venind să-l viziteze la câteva zile după crimă, l-a găsit culcat, înfăşurat într-o pătură şi nemişcat. Mirosul degajat de rănile infectate şi de pătura îmbibată de sânge i-a atras atenţia. Şi-a întrebat maestrul, iar acesta i-a povestit ce se întâmplase. Omul a vrut să alerge la mănăstirea cea mai apropiată să cheme un medic. Eremitul i-a interzis.

— Dacă se va descoperi starea în care mă aflu, a spus el, se va porni în căutarea vinovatului. Or, acesta nu poate să fi ajuns foarte departe; şi, dacă-l găsesc, probabil va fi condamnat la moarte. Nu pot să îngădui aşa ceva. Dacă nu dau de veste ce mi s-a întâmplat, îi las mai mult timp să scape de urmăritori. Poate că într-o zi va reveni la sentimente mai bune şi, în orice caz, nu eu îi voi fi provocat moartea. Acum pleacă şi lasă-mă.

După câteva zile, eremitul a murit, singur în grota lui[182].

Deoarece Gandhi nu a zis „iertaţi”, rudele, prietenii, mulţimea cărora le-a propovăduit *ahimsa* nu au crezut că ar avea datoria să-l ierte pe Godse, care ucisese în numele unei mistici diferite de cea a lui Gandhi, dar la fel de autentic indiană ca şi a lui. L-au trimis la spânzurătoare, ceea ce este un gest vulgar, comun „justiţiei” din toate ţările, şi nu au oferit lumii, care îl aştepta poate, spectacolul unui gest de înaltă spiritualitate, care ar fi încheiat frumos pagina de istorie a lui Gandhi.

Capitolul XI

182 Am mai povestit această întâmplare în cartea mea Mistici şi magicieni în Tibet. Mi s-a părut că merită să o reamintesc aici.

Viitorul epopeii

Occidentalii, tulburaţi de războaie de proporţii gigantice, au acordat puţină atenţie peripeţiilor luptei duse, timp de un sfert de veac, de indieni pentru cucerirea independenţei. Oricât de serioasă şi înverşunată a fost aceasta, s-a dovedit spectaculoasă; trebuia să trăieşti acolo ca să percepi atmosfera aparte creată de tensiunea voinţei unui întreg popor, fixată pe un scop comun: alungarea englezilor din India.

Scop comun, desigur, dar nu şi unic. Fiecare indian dorea să se elibereze de dominaţia străină pentru că, pe drept sau nu, fiecare dintre ei îşi imagina că numai ea stătea în calea realizării scopurilor spre care tindea. Scopuri deseori la plural pentru fiecare indian; scopuri la plural mai ales şi de natură foarte diferită în ceea ce priveşte întreaga populaţie.

Declaraţia de independenţă şi proclamarea Republicii India au marcat sfârşitul conflictului, triumful indienilor, sfârşitul epopeii pe care o trăiseră.

Viitorul epopeii ar putea îmbrăca aspecte foarte diferite. Nervii care au fost întinşi la maximum pot să se destindă şi foştii luptători să cadă în leneveala vecină cu toropeala sau idealurile pe care le avea fiecare puteau să se afirme cu intransigenţă, după ce fuseseră ţinute în frâu în timpul luptei pentru un obiectiv de interes primordial.

Toate aceste aspecte se întâlnesc în India actuală. Găsim deziluzia celor a căror speranţă planase prea sus şi îi consideră, cu neplăcută mirare, pe compatrioţii lor căzuţi în rătăciri pe care le condamnaseră altă dată. Găsim oboseala celor care cred că au trudit zadarnic, că independenţa nu le-a adus nimic mai bun decât aveau înainte sau chiar murmură întristaţi, neîndrăznind, din pudoare patriotică, să strige în gura mare că situaţia generală a ţării era mai bună sub dominaţia britanică.

În tabăra celor care rămân viguros activi se agită reacţionarii care, odată cu independenţa, aşteptau o întoarcere la domnia brahmanilor şi la cele mai rele dintre

vechile obiceiuri sociale, în faţa lor, socialiştii şi comuniştii aclamă statul laic, denunţă superstiţiile şi-şi manifestă dorinţa de a aboli nu numai castele teoretic bazate pe doctrine religioase, ci castele efective, rodul unei repartizări inegale a bogăţiilor şi instruirii.

După ce au constituit, timp de mulţi ani, centrul activ al luptei pentru independenţă şi s-au bucurat, din acest motiv, de prestigiul pe care îl dobândesc militanţii pentru libertate, membrii Partidului Congresului n-au ştiut să păstreze simpatia unanimă a populaţiei.

Numeroase cazuri de corupţie sunt semnalate în rândul funcţionarilor administraţiei. Sunt oare chiar atât de multe pe cât pretind unii? Am vrea să ne îndoim…

Şi pe plan politic s-au manifestat divizări profunde în rândul membrilor Partidului Congresului.

În iulie 1949, Congresul din provincia Bihar[183] a votat o rezoluţie care deplângea degenerescenţa ce se manifesta în rândul membrilor acestui partid şi le cerea acelora dintre ei care, în activitatea lor zilnică, nu rămâneau fideli idealului propovăduit de Gandhi să se retragă din Congres.

O constatare asemănătoare fusese deja făcută de defunctul Sardar Pâtel[184]:

Se pare că am pierdut o mare parte din spiritul şi din virtuţile care ne-au însufleţit în lupta noastră şi ne-au adus succesul.

Acum părem să ne complăcem în intrigi şi în certuri ca să ajungem la putere. Dovedim simpatie faţă de adevăr numai în vorbe; inima şi caracterul ne sunt dominate de violenţă. Spiritul şi faptele noastre se mişcă într-un cerc strâmt, iar marile obiective pe care le avem în faţă, marile interese ale patriei noastre devin pentru noi tot mai îndepărtate. În rândurile noastre este dezordine şi confuzie, disciplina şi simţul datoriei civice sunt din ce în

183 în India, ca şi în Statele Unite ale Americii, există parlamente ale provinciilor, cu sediul în diferite capitale provinciale.

184 Mort la Bombay în decembrie 1950, la vârsta de şaptezeci şi cinci de ani.

ce mai rare. Vă asigur că nu exagerez deloc.

După ce a vorbit despre costul din ce în ce mai riscant al vieţii şi despre alte probleme urgente, Sardar Patel a continuat:

Aş fi crezut că nu ne vom mai gândi decât la nevoia de a fi uniţi şi puternici. În schimb, ne risipim energia în absurde invidii interprovinciale şi gândind în termeni de mici comunităţi lingvistice, când ar trebui să ne dedicăm în întregime cererilor şi nevoilor naţiunii.

Într-un moment în care ar trebui să strângem rândurile, încercăm să le divizăm nu din cauza unor diferenţe ideologice reale, ci numai în lupta pentru deţinerea puterii.

Simţul valorilor morale ne-a scăzut în mod vizibil. Demoralizarea anilor de război a adus corupţia şi necinstea, iar ele continuă să înflorească. Neglijăm să îndeplinim cele mai elementare îndatoriri şi obligaţii de cetăţean. Departe de a ne strădui să impunem respectarea legii, o încălcăm în viaţa noastră de zi cu zi.

La Madras, preşedintele Congresului provincial a vorbit astfel:

Niciun membru al corpului ales nu trebuie să-şi permită să recomande candidaţi pentru posturi, pentru obţinerea de permise de import sau export etc., pentru el însuşi sau pentru prietenii săi. Niciunul dintre ei nu trebuie să solicite autorităţile, îndeosebi puterile executive din care fac parte justiţia şi poliţia, cu privire la cazuri civile sau criminale care depind de ele.

Vin din toate părţile plângeri referitoare la corupţie şi la piaţa neagră. De fiecare dată când este posibil, membrii Congresului trebuie să se străduiască să dea în vileag vinovaţii. Dar, ca s-o poată face, trebuie ca propria lor conduită să fie ireproşabilă.

Este necesar să se pună capăt tendinţei tot mai mari de a încerca să se profite de influenţa pe care membrii Congresului o exercită asupra funcţionarilor şi miniştrilor. Li se cere insistent miniştrilor înşişi şi secretarilor lor să se

opună acestor tentative care subminează autorităţile.

Se poate observa că, în pofida elementelor diverse care îl compun, Partidul Congresului funcţiona ca un corp perfect unit în timpul luptei pentru independenţă. După obţinerea acesteia, în rândul membrilor Congresului au apărut divizări de partide şi facţiuni. Clanuri rivale solicită ministerele şi funcţionarii în legătură cu probleme importante sau de foarte mic interes, încurcându-i prin adresarea unor cereri cu scopuri contradictorii.

S-a văzut că, de la instaurarea ministerelor, unitatea şi armonia Congresului au fost tulburate. Cei care nu au obţinut posturi ministeriale au format grupuri de opoziţie. Se poate observa că, uneori, diferenţele de castă sau de comunitate joacă un rol preponderent în formarea acestor grupuri. A venit timpul să nu li se mai permită diferenţelor de acest gen să dăuneze unităţii naţiunii.

Am putea da multe alte citate de acest fel. Dar, în timp ce personalităţi importante din lumea politică condamnă în termeni precişi, dar moderaţi, corupţia şi intrigile care domnesc în anturajul lor, această condamnare este exprimată în mod mai vehement de cei care formează clasele de mijloc şi de oamenii de rând.

Alegerile din iunie 1949, de la Calcutta, au furnizat dovada lipsei de încredere în Congres.

Numărul total al alegătorilor din circumscripţie era de 62.000, dintre care 20.000 de femei. Au votat numai în jur de 40% dintre alegători. Candidatul Congresului, Suresh Chandra Das, a obţinut 5.780 de voturi, în timp ce candidatul opoziţiei, Sărat Chandra Bose – republican socialist – a fost ales cu 19.030 de voturi.

Rezultatul a fost întâmpinat de populaţie cu un entuziasm extraordinar. La Delhi, membrii Partidului Congresului, alarmaţi de înfrângere, au recunoscut că era timpul să examineze cu minuţiozitate situaţia partidului, pentru a nu spori lipsa de afecţiune a maselor faţă de el, ceea ce ar putea avea consecinţe dezastruoase.

Putem face o apropiere între indiciile pe care ni le

oferă această înfrângere a unui candidat al Congresului şi cele pe care ni le furnizează incidentele produse în cursul unui miting de amploare condus de pânditul Nehru la Calcutta. Mulţimea participanţilor era evaluată la cinci sute de mii. Au avut loc manifestări ostile, s-au aruncat câteva sticle incendiare care au omorât un agent de poliţie şi au rănit alţi trei. Pe de altă parte, încăierările dintre susţinătorii şi adversarii lui Nehru au făcut vreo cincizeci de răniţi. Relatând că manifestanţii au aruncat cu pietre şi alte obiecte, printre care şi încălţări vechi, ziarele au ţinut cât s-a putut de secret faptul că acele proiectile, inclusiv dezonorantele încălţări, fuseseră îndreptate împotriva lui Nehru şi că cel puţin unul dintre ele îl atinsese.

Merită să ne oprim puţin asupra acestui incident. În afara semnificaţiei politice, el prezintă şi o semnificaţie serioasă de ordin religios.

Pânditul Nehru era brahman; or, a ultragia sau răni un brahman este, conform codului religios hindus, unul dintre cele mai mari păcate pe care le poate comite un hindus. Vechii legislatori spuneau că cine se face vinovat de un asemenea păcat trebuie dat morţii.

Din fericire, suntem departe de acele timpuri sinistru eroice pe care le regretă ultratradiţionaliştii hinduşi. Credinţa se pierde în India, ca şi în alte părţi, dar trebuie observat că, de cele mai multe ori, această pierdere a credinţei nu este rezultatul unei examinări serioase a dogmelor şi ritualurilor religiei, care le-a găsit iraţionale. Este vorba mai curând de adoptarea unor obiceiuri străine, care contravin principiilor tradiţiei străvechi, pe care noile generaţii o lasă treptat în umbră.

Indienii bădărani care aruncau cu papuci vechi în Nehru îşi pierduseră în mod evident respectul faţă de brahmani şi, în consecinţă, se excluseseră automat din sânul hinduismului, *Sanatana dharma* a tradiţionaliştilor. Dar Nehru, care cina cu preşedintele Statelor Unite ale Americii, cu miniştrii şi diplomaţii străini şi care a lăsat să fie spânzurat Nathuran Godse, brahman, în pofida legii

religioase care interzice uciderea unui brahman, indiferent de crima pe care a comis-o, se exclusese şi el, ca şi ei, din casta sa şi din comunitatea hindusă.

India se organizează ca republică laică şi iată că îi scoate din sărite pe membrii organizaţiei Mahasabha şi ai organizaţiilor confrăţeşti.

Pânditul Nehru a vorbit două ore la marele miting de la Calcutta; a abordat multe probleme diferite şi n-a scăpat nici el ocazia să denunţe corupţia conducătorilor, a membrilor Partidului Congresului şi a funcţionarilor.

A spus că a primit plângeri privind corupţia care domnea în administraţie şi faptele rele comise de cei care deţineau autoritatea. Alţii i se plânseseră că poliţia trăsese în manifestanţi pe străzi şi în interiorul închisorilor; fuseseră ucişi femei şi copii. Plângeri fuseseră adresate şi de hinduşii care fuseseră constrânşi să părăsească Pakistanul şi considerau că refugiaţii nu erau ajutaţi îndeajuns.

Nu am venit la Calcutta, a continuat el, ca să mă justific, nici să justific pe cineva. Fără îndoială, corupţia există în Bengal şi în celelalte părţi ale Indiei. Totuşi, cei care se enervează din cauza ei trebuie să înţeleagă că nu e prezentă numai în rândul membrilor guvernului, ci şi în afara lui, şi că mulţi dintre cei care o denunţă sunt ei înşişi pătaţi.

În timp ce Anglia, a explicat Nehru, era în război, ea trebuia, în acelaşi timp, să facă faţă indienilor care luptau pentru independenţa lor. Ca să le obţină sprijinul, guvernul britanic din India a susţinut atunci indivizi lipsiţi de moralitate, dintre care un număr mare s-au îmbogăţit făcând trafic de alimente şi obţinând contracte pentru echipamente de război.

În 1943, când a fost marea foamete din Bengal, când trei milioane de înfometaţi au pierit în urma uneltirilor guvernului britanic[185], piaţa neagră se practica la scară

185t erenuri agricole şi-au îndeplinit oare întotdeauna datoria faţă de supuşii şi arendaşii lor, luând măsuri care să împiedice perioadele de

mare şi, în timp ce milioane de oameni mureau de mizerie şi de foame, unii traficanţi adunau sute de mii de rupii. Am zis atunci că cei care se îmbogăţeau profitând de suferinţele poporului meritau să fie spânzuraţi.

Totuşi, se spune deseori astăzi că am uitat această declaraţie şi am devenit prietenul traficanţilor de pe piaţa neagră. Această acuzaţie este lipsită de fundament.

Vorbind în numele guvernului, pot să vă asigur că nu-şi va precupeţi eforturile ca să-i pedepsească pe vinovaţi.

Reamintind evenimentele regretabile în cursul cărora poliţia ucisese mai multe persoane, inclusiv femei, Nehru a spus că le deplângea şi că se va face o anchetă, dar că, pe de altă parte, nu putea promite că poliţia nu va mai folosi niciodată armele împotriva manifestanţilor.

Asta s-a şi produs de câteva ori de atunci, cu ocazia unor răzmeriţe. Ziarele au anunţat şi spânzurarea câtorva revoluţionari.

În discursul său foarte lung, pânditul Nehru nu i-a uitat pe comunişti.

Înainte de război, a spus el, susţinătorii lor erau în număr neînsemnat. În cursul războiului, guvernul britanic i-a încurajat. Nu pentru că ar fi avut vreo simpatie faţă de comunism, ci pentru că, împovărat de mari dificultăţi, încerca să obţină ajutorul partizanilor săi. Totuşi, după ce au dat acest ajutor (guvernului britanic), oamenii ăştia ridică glasul în numele libertăţilor civice.

Aş avea câteva observaţii în privinţa acestor declaraţii. Nehru părea să le reproşeze comuniştilor de a fi „dat ajutor guvernului britanic”. N-au făcut oare asta cei mai mulţi dintre indieni, activ sau pasiv, neîmpiedicând eforturile englezilor în cursul războiului? Destui comunişti se aflau şi printre militanţii pentru independenţă.

De asemenea, este trivial să aminteşti că toate guvernele, din toate ţările, care s-au folosit la un moment

---

foamete sau să le atenueze efectele? Ţăranii s-au organizat oare vreodată în mod serios ca să aducă apă din puţuri pe pământul lor în caz de secetă sau să prevină inundaţiile, în loc să se mulţumească a-i implora pe zei să le aducă sau să oprească ploaia?

dat de elemente extremiste din rândul populaţiei le reneagă şi sunt gata să le pedepsească cu asprime după ce şi-au atins scopul cu ajutorul lor.

„Acesta este jocul elementelor care ne fac să acţionăm, dar înţeleptul care le contemplă nu se tulbură”, după cum îi spune lui Arjuna divinul Krishna, avatarul lui Vishnu[186].

În timp ce sunt forţate să recunoască greşelile conducătorilor, înaltele personalităţi politice se străduiesc să calmeze revoltele opiniei populare. Se promit anchete, pedepsirea vinovaţilor notorii, reforme etc. Dar cei care fac aceste promisiuni sunt conştienţi de neputinţa lor. Şefii şi administraţia au comis întotdeauna abuzuri, avizi de câştig, lipsiţi de scrupule, de la un capăt la altul al Asiei. Această purtare este atât de obişnuită, încât pare de la sine înţeleasă şi nu miră pe nimeni. Cei mai mulţi dintre cei care suferă de pe urma ei i se supun ca în faţa unui rău inevitabil. Dacă s-ar afla în locul celor care îi exploatează, ar face la fel. Sunt convinşi de asta în naivitatea lor.

Noţiunea de echitate şi ideile de revoltă abia s-au născut în rândul maselor din Orient, dar se dezvoltă cu rapiditate.

Celor care îşi manifestă nemulţumirea li se promit reforme, dar, pe de altă parte, sunt îndemnaţi, dacă nu la resemnare, cel puţin la „moderaţie”.

Din decembrie 1948, doctorul Sitaramaya, vorbind în calitatea sa de preşedinte al Partidului Congresului, declara că sarcina partidului consta în a face să scadă tonul celor care enunţau cereri idealiste şi extravagante. „Cei care deţin autoritatea, spunea el, nu pot decât să ţină o lumânare în mână atunci când poporul cere luna”.

Declaraţii asemănătoare au fost auzite în multe ţări şi nu i-au mulţumit niciodată pe cei care cer nu „luna”, ci punerea în aplicare a idealurilor pentru care au luptat.

Opoziţia care refuza „să coboare tonul” şi-a manifestat dezaprobarea când Sardar Patel a propus o lege

186 Bhagavad-gita.

care scutea salariul guvernatorului general de impozitul pe venit. Se vedea în asta un precedent supărător pentru momentul în care republica, legal constituită, îşi va alege preşedintele[187]. Unul dintre membri, Karmath, a amintit că membrii Partidului Congresului îşi luaseră angajamentul să nu accepte niciodată un salariu mai mare de 500 de rupii pe lună, în timp ce se propunea ca guvernatorului general să i se acorde 5.000.

Profesorul K.T. Shak a atras şi el atenţia că salariul mediu al unui indian era de 14 – 15 rupii pe lună şi a declarat că o asemenea diferenţă între salariile dintr-o ţară care se numeşte democratică va suscita în mod sigur comentarii nefavorabile.

„Unul dintre reproşurile la adresa guvernanţilor britanici, a zis oratorul, era că salariile medii plătite funcţionarilor străini erau cu totul disproporţionate faţă de venitul mediu al indienilor”.

S-au adus multe argumente în ziua aceea pentru combaterea salariului de 5.000 de rupii pe lună, dar guvernul, prin vocea lui Sardar Patel, l-a menţinut. Dintre motivele invocate, unul merită scos în evidenţă, deoarece aruncă lumină asupra căii pe care se pregăteşte s-o urmeze India.

Sardar Patel a susţinut că guvernul, instalându-se în cadrul somptuos construit la Delhi de englezi pentru viceregе şi înalţii lui funcţionari, nu putea să trăiască după idealul gandhian de viaţă simplă. Dacă membrii Congresului doreau să se mulţumească numai cu acest ideal şi să-şi apropie felul de viaţă de cel al poporului, erau obligaţi să părăsească Delhi şi să se ducă să construiască în altă parte o altă capitală.

Acest argument pitoresc este discutabil; totuşi, are la bază un sâmbure de adevăr. Nu trăieşti într-un palat mare şi somptuos ca într-un bordei. Noii locatari ai acestor locuinţe luxoase care nu le erau destinate s-au simţit

187 Alegerea a avut loc în ianuarie 1950, preşedintele ales fiind doctorul Rajendra Prasad.

înzestraţi cu un nou suflet intrând acolo. Copilăreşte, cu exaltare, începuseră, aproape involuntar, să joace rolul foştilor *bara sahib*\ pe care îi întrezăreau altă dată doar de departe sau cărora nu li se adresau decât cu teamă.

De altfel, palatele din Delhi îşi pierd rapid splendoarea, lipsite de grija minuţioasă de întreţinere pe care o cer asemenea edificii. Orientalii nu obişnuiesc să se încurce cu astfel de probleme.

Coroanele britanice şi blazoanele regale care decorau clădirile şi mobilierul lor au fost îndepărtate şi înlocuite cu blazonul regelui Ashoka.

Lucru destul de ciudat, acest suveran scos din nou la lumină ca să vegheze, prin emblema lui, asupra statului hindus fusese budist. Din budism, regele adoptase o mare toleranţă, care respecta integral libertatea fiecăruia. El propovăduise *ahimsa* cu mult înaintea lui Gandhi şi, fiind rege, impusese legea nonviolenţei şi a „nonuciderii” în toate statele sale, care însemnau aproape întreaga Indie de astăzi, inclusiv Pakistanul.

Ashoka a domnit cu trei secole înainte de Iisus Hristos. Istoricii îl consideră cel mai luminat dintre monarhii care au guvernat vreodată India. Indienii nu au nevoie să-l evoce pe semimiticul Rama ca să găsească exemplul unei epoci de aur, deoarece ea a fost realizată cât mai deplin posibil în timpul domniei lui Ashoka.

Emblema cu trei lei a fost realizată după capitelul unei coloane ridicate în onoarea lui Ashoka, care se păstrează la muzeul din Sarnath[188][189]. Leii înseamnă: Unitate, Egalitate, Fraternitate. Deviza adoptată de Republica India este: Dreptate, Libertate, Egalitate, Fraternitate.

Cei trei lei ai lui Ashoka apar şi pe epoleţii ofiţerilor superiori ai armatei Indiei, începând cu gradul de colonel. Sub acest grad, o stea cu cinci colţuri (steaua Indiei)

188 Mare senior, numele care se dădea înalţilor funcţionari englezi.

189 Sarnath, lângă Benares, este locul unde Buddha şi-a propovăduit prima oară doctrina.

înlocuieşte steaua cu patru colţuri de origine britanică (steaua Ordinului Bath). Toate calificativele „regal” – precum aviaţie regală, marină regală etc. – au fost suprimate, precum şi calificativul „britanic” peste tot unde fusese folosit.

Aceste măsuri sunt cât se poate de legitime şi raţionale, dar dispariţia coroanelor britanice din palatele de la Delhi nu a contribuit cu nimic la prezervarea lor; va trebui să se adopte măsuri mai practice!

Pe coridoarele palatelor, servitorii au pierdut mult din ţinuta corectă impusă de stăpânii lor străini. Intruşi hoinăresc în voie în galerii şi sub verandele clădirilor, unde nu au ce să caute; vor pur şi simplu „să privească”, ceea ce este eminamente oriental. Ar putea exista temeri că, peste puţin timp, pe pereţi şi pe lambriuri vor apărea urme de mâini murdare şi scuipaţii roşii ai celor care mestecă betel vor murdări parchetul şi marmura somptuoasă.

O altă eră a început pentru India, bulversând, indiferent că vrea sau nu, scara vechilor valori. Preşedintele republicii sau guvernatorii statelor vor putea să se arate înconjuraţi de o escortă cu turbane, purtând uniforme cu galoane de aur sau argint, asemenea viceregilor şi guvernatorilor englezi, dar efectul pe care îl vor produce asupra populaţiei nu va fi acelaşi.

Reprezentanţii „maharajahului din Anglia” puteau să fie detestaţi, dar impuneau respect. Evident, era ridicol, dar diferenţa de rasă producea, automat, acest efect. Atitudinea mentală a oamenilor din popor în această privinţă este cum nu se poate mai bine exprimată de aceste cuvinte ale unui servitor de la hotelul în care stăteam. Când am rostit numele unei înalte personalităţi din lumea politică indiană, mi-a spus: „Ce? E un om ca mine, un indian…”

Desigur, această conştiinţă democratică nu are darul să displacă. Am avut parte de destulă umilire şi dovezi de respect faţă de oameni şi lucruri care nu meritau. O anumită egalizare este de dorit, cu condiţia să se facă, în

toate domeniile, ridicând ceea ce este jos, nu coborând ceea ce este mai sus la nivelul a ceea ce este jos.

O rudă de-a mea, om politic din 1848, exprima o idee pitorească: „Nu trebuie să scurtezi redingotele, zicea el, ci să lungeşti sacourile”.

Ne-am înşela dacă ne-am imagina că subcontinentul pe care îl numim India a format vreodată un stat omogen, guvernat de un conducător unic. O aparenţă de unitate s-a produs numai excepţional sub domniile unor suverani puternici, cum ar fi Ashoka sau Akbar, dar chiar şi atunci unele părţi ale teritoriului rămâneau în afara autorităţii lor.

Aşa cum am spus încă din prefaţa cărţii, unitatea Indiei a fost o creaţie artificială a englezilor. Imediat după plecarea lor, această unitate s-a rupt prin separarea Pakistanului şi continuă să se producă şi alte divizări. De altfel, o unitate absolută nu este pe gustul tuturor indienilor. Aurobindo Ghose[190] remarca în această privinţă:

Unii cred că singura unire adevărată constă într-o naţiune unică, având un tip uniform de administraţie şi educaţie şi o limbă unică. Nu se poate şti cum se va putea realiza această concepţie în viitor, dar este absolut impracticabilă deocamdată şi e îndoielnic că ar fi de dorit pentru India.

În realitate, oricât de departe ne-am putea întoarce în trecut, vastul ţinut care se întinde de la Munţii Himalaya la Capul Comorin a cuprins un număr considerabil de state, mici şi mari, locuite de oameni de rase diferite[191] şi războindu-se deseori unele cu altele.

---

190 Mort la Pondicherry, în ziua de 5 decembrie 1950. Vezi supra, p. 196.

191 Din cele peste două sute de limbi care se vorbesc în India, putem menţiona ca fiind cele mai importante hindi şi urdu, care, în graiul popular, sunt foarte amestecate. Totuşi, se scriu total diferit; hindi se scrie cu caractere nagari (sanscrita modernă), iar urdu cu caractere persane. Aceste limbi sunt vorbite de o treime din populaţie, în jur de 150 de milioane. Urmează bengaleza, vorbită de 55 de milioane, marathi, vorbită de 20 de milioane, gujarati, vorbită de 15 milioane, în timp ce vreo 50 de milioane de indieni din sud vorbesc tamila, kannara, telegu sau malayana.

Cum intenţionează India independentă să transforme această diversitate în unitate?

Teoretic, se inspiră din modelul lăsat de englezi, aducând câteva modificări care, practic, nu vor schimba viaţa populaţiei.

Să vedem mai întâi planul elaborat de membrii Partidului Congresului după proclamarea independenţei. Acest plan este expus în Constituţie, care începe cu o recunoaştere categorică a dublului caracter al unităţii şi al diversităţii Indiei.

„India este o republică suverană democratică.

India este o uniune de state”.

Sunt acum denumite „state” nu numai statele princiare, care erau guvernate de un rajah sub tutela unui rezident britanic, ci şi diviziunile administrative numite „provincii” sau „prezidenţe”, la conducerea cărora se afla un guvernator englez.

Conform Constituţiei, aceste foste unităţi administrative, cunoscute ca „provincii”, trebuie să rămână ceea ce erau sub dominaţia britanicilor, cu diferenţa că, în loc să aibă un guvernator englez, acum au unul indian, asistat de un prim-ministru.

În ceea ce priveşte statele princiare, schimbările pe care trebuia să le producă sfârşitul dominaţiei engleze nu s-au realizat încă.

Originea acestor state este mai mult sau mai puţin veche, dar toate se trag, trecând prin numeroase transformări, din statele care existau cu mult timp înaintea erei noastre.

Atunci când „Compania Indiilor” a pătruns în India, a găsit aici rajahi divizaţi de rivalităţi de care a profitat ca să-şi asigure ajutorul unora dintre ei, oferindu-le în schimb diverse avantaje: recunoaşterea suveranităţii, sprijin dat acesteia, subsidii etc.

Luând locul „Companiei Indiilor” (1858), Coroana britanică şi-a extins suzeranitatea asupra prinţilor şi a luat în sarcina ei toate avantajele pe care Compania li le

acordase şi toate promisiunile făcute.

Republica democratică India a hotărât să acţioneze aproape la fel. A procedat totuşi la o nouă grupare a teritoriilor care formau statele princiare.

Numărul acestor state, care era cu puţin peste cinci sute, a fost oficial redus la aproximativ douăzeci şi patru.

Marile state, în număr de unsprezece, considerate suficient de întinse şi populate ca să formeze o unitate administrativă, au fost păstrate.

O serie de uniuni, realizate jumătate prin persuasiune, jumătate prin constrângere, a amestecat numeroase state mici sau le-a încorporat în vechile diviziuni administrative, provincii sau prezidenţe, aflate la frontierele lor. Ne putem îndoi de stabilitatea acestei noi grupări.

Cât priveşte Kashmirul, guvernul indian îl solicită în întregime, Pakistanul opunându-se cu încăpăţânare. La rândul ei, Republica Populară Chineză, ale cărei frontiere din vestul extrem se învecinează cu cele ale Pakistanului şi se află în relaţii cordiale cu el, se pregăteşte să intervină în dezbatere. Populaţia, majoritar musulmană, tinde, prin afinitatea religioasă, să dorească unirea cu Pakistanul, dar, pe de altă parte, mulţi susţin ideea transformării Kashmirului în stat independent, după exemplul vecinului său Nepal.

După o perioadă de agitaţie în care s-au înfruntat trupe din India şi triburi munteneşti, mai mult sau mai puţin susţinute de Pakistan, în Kashmir domneşte un calm relativ, dar soarta politică a ţării este departe de a fi fixată.

Cât priveşte regiunea septentrională a Kashmirului, Ladakh, locuită de o populaţie tibetană şi denumită „Micul Tibet”, aceasta este acum legată mai mult sau mai puţin strâns de China.

Oricum, dacă India reuşeşte să includă Kashmirul în sfera sa administrativă, se poate crede că această unire va fi precară.

Prinţii domnitori din unsprezece state, care au fost

menţinute, şi-au păstrat tronurile; totuşi, autoritatea lor a fost redusă de „sfatul” imperativ ce li s-a dat să-şi consulte poporul în ceea ce priveşte guvernarea statelor lor.

Cuvintele „poporul lor” sună neplăcut la urechile progresiştilor indieni; ele par să arate că, în cadrul republicii democratice, indienii din statele princiare rămân *supuşii* rajahului lor.

Sub suzeranitatea britanică, prinţii se ocupau de treburile interne ale statelor lor, percepeau impozitele, administrau justiţia etc. în afara cazurilor flagrante de despotism sau cupiditate, guvernul britanic nu intervenea în relaţiile dintre rajahi şi supuşi;

aceştia din urmă rămâneau cu totul sub puterea lor. Arbitrarul constituia regula, fără drept de apel.

Din această cauză, indienii din statele princiare se bucurau de mult mai puţină libertate şi securitate decât cei care trăiau în districtele administrate direct de funcţionarii englezi şi, dacă li s-a putut reproşa să s-au arătat semeţi şi uneori duri, trebuie să se recunoască faptul că cei mai mulţi dintre ei – dacă nu cumva aproape toţi – erau strict echitabili şi integri.

Sub dominaţia britanică, prinţii se bucurau de o listă civilă. Aceasta era considerată o compensaţie pentru acceptarea suzeranităţii britanice sau pentru cedări de teritoriu.

La aceste două motive se adăugau un al treilea, neoficial. Prinţii, legaţi prin interes faţă de continuarea suzeranităţii britanice, se străduiau s-o susţină. Se poate crede că, dacă Anglia n-ar fi fost slăbită de al Doilea Război Mondial, ar fi continuat, ajutată de prinţi, să domnească încă mult timp peste India.

Şi iată că unii se întreabă dacă noii guvernanţi din India n-au făcut un calcul asemănător şi dacă nu contează pe cooperarea indirectă a prinţilor ca să frâneze mişcările democratice, opunându-se acestora în statele lor. Ar putea fi un calcul fals şi, de altfel, poate nici n-a fost făcut, dar unii aşa cred.

În ceea ce priveşte micile state himalayene, guvernate de suverani-marionetă, se considera că puteau fi folosite ca tampon între India şi Tibet şi ceea ce ar putea veni prin Tibet – adică există temerea unor infiltrări ruseşti. Sfârşitul regimului ţarist şi instaurarea sovieticilor au făcut aceste temeri fără obiect. Ruşii n-au venit şi chinezii întreţin posturi militare de-a lungul frontierei nordice a Munţilor Himalaya.

Progresiştii – cei care, după expresia doctorului Sitaramaya, „cer luna” – speraseră că eliberarea ţării va aduce instaurarea unui regim democratic în care nu va mai avea loc o aristocraţie inutilă ce grevează bugetul de stat. Prinţii, credeau ei, trebuiau

Patrimoniul suveranului (n.tr.).

să intre în rândul cetăţenilor simpli şi să se considere fericiţi că-şi păstrau averile; nu mai putea fi vorba să li se adauge şi liste civile, plătite de popor, când era nevoie de fonduri urgente pentru a uşura sărăcia maselor şi pentru lucrări de interes public.

Dar prinţii au rămas. Se spune că Sardar Pâtel – care, în calitatea sa de ministru de Interne şi ministru al Statelor, a condus înţelegerile cu aceştia – a declarat, într-un discurs, că prinţii au dobândit prin ereditate unele drepturi asupra poporului şi acesta trebuie să le respecte.

Indiferent care sunt sentimentele poporului în această privinţă, Constituţia republicii le garantează prinţilor, pentru ei şi pentru moştenitorii lor, o listă civilă, drepturile asupra bunurilor personale, vechile privilegii, demnităţile şi titlurile.

Guvernul însuşi a considerat probabil apăsătoare cheltuiala ocazionată de plata listelor civile princiare. Nevrând totuşi să rişte să le desfiinţeze, a găsit un mijloc care i s-a părut potrivit să uşureze povara financiară. De acum înainte, rajahii nu vor mai gestiona finanţele propriilor state. O va face în locul lor guvernul Indiei. Percepând impozitele şi alte venituri rezervate statelor, el speră să compenseze cheltuielile pentru listele civile.

Dar iată că Sardar Patel, care fixase cuantumul acestor liste, a murit (decembrie 1950). Deşi manifestase faţă de ei o generozitate pe care unii o consideră exagerată, se semnalează deja, din partea prinţilor, revendicări pentru obţinerea unei creşteri a subsidiilor care le sunt alocate. Cum vor fi primite? Reacţiile ar putea să nu fie imediate.

Listele civile, asigurate prinţilor de guvernul Indiei „democratice”, nu constituie singurul motiv de nemulţumire al progresiştilor. Partidul Poporului cere şi o mai justă distribuire a pământului; ţăranii s-au revoltat în multe locuri şi îndeosebi în statul Hyderabad, unde a fost imposibil să li se ia înapoi tot pământul pe care se instalaseră.

Cât priveşte statul Hyderabad, se poate observa că strădania prinţilor de a renunţa la drepturile lor de suverani şi de a-şi plasa statele sub autoritatea guvernului Indiei nu a fost unanimă. În mod oficial, prinţii au fost lăudaţi pentru atitudinea lor patriotică şi pentru sacrificiile pe care au consimţit să le facă de *bunăvoie*, dar realitatea nu corespunde deloc cu această frazeologie. De fapt, Sardar Pâtel şi-a impus cu abilitate voinţa rajahilor şi i-a convins că, neavând alternativă, erau obligaţi să semneze actul de renunţare pe care li-l pusese în faţă.

Totuşi, unii au încercat să se împotrivească. Unul dintre aceştia a fost Nizam din Hyderabad. Acest prinţ şi-a adunat mica armată şi a încercat să sfideze guvernul de la Delhi. În această împrejurare, guvernul nu s-a gândit deloc la „nonviolenţă”, *ahimsa* propovăduită de Gandhi. Şi-a trimis trupele împotriva soldaţilor lui Nazim. Lupta a durat câteva zile şi prinţul a fost nevoit să capituleze în cele din urmă.

Nu e cazul să-i compătimim soarta. Nizam, considerat omul cel mai bogat din lume, îşi păstrează proprietatea asupra averii, a palatelor sale şi, după informaţii ce par corecte, dar pentru care nu garantez întru totul, guvernul Indiei s-a angajat să-i dea anual o

pensie dublă faţă de cea pe care o primea din partea Angliei, adică i-ar reveni anual trei milioane de dolari. Pe de altă parte, a fost nevoit să cedeze – însă în schimbul unei indemnizaţii tot de trei milioane de dolari – la o parte din pământurile sale, care vor putea fi puse la dispoziţia ţăranilor.

Totuşi, Partidul Poporului, cel care susţine revendicările ţăranilor, dornic să le amelioreze situaţia şi să-i facă proprietarii pământurilor pe care le cultivă, este departe de a fi în graţiile guvernului.

Cei care au incitat masele împotriva „asupritorilor" britanici atunci când aveau nevoie de ele ca să întărească lupta pentru independenţă nu doresc probabil să meargă prea departe. Poporul este îndemnat „să se abţină de la agitaţie politică" şi „să nu atace prestigiul guvernului".

În India, ca şi în alte părţi, asemenea discursuri sunt în general inutile; odată trezite, masele populare nu mai pot fi potolite. Dar asta nu înseamnă că activitatea lor este întotdeauna inteligentă şi folositoare.

În India, populaţia rămâne neliniştită şi pornită violent când într-o direcţie, când în alta. Agitaţia stăruie în zona rurală, unde ţăranii se revoltă împotriva colectelor de cereale; în rândul refugiaţilor, persoane care şi-au părăsit gospodăriile după separarea de Pakistan şi care încă nu au un domiciliu stabil, iar de multe ori le lipsesc mijloacele de subzistenţă. În plus, agitaţia stăruie şi în rândul clasei muncitoare: costul vieţii este ridicat, salariile insuficiente, ceea ce duce la revendicări care iau forma unor greve ce se transformă în răzmeriţe în cursul cărora poliţia intervine în forţă, ajungând chiar să tragă în manifestanţi.

Guvernul a pierdut consideraţia părţii „inteligente" a populaţiei. Cei mai importanţi oameni politici au recunoscut acest lucru[192].

După părerea doctorului Lohia (socialist), India a căzut pradă a ceea ce el numeşte „comunistofobie". „Accentuându-şi, spune el, propaganda împotriva

192 Vezi discursurile lor în paginile precedente.

comuniştilor, în fond puţini încă în India, guvernul urmăreşte să sperie populaţia şi s-o atragă de partea lui; dar, orice ar face, zilele îi sunt numărate”.

În ziua de 7 februarie 1951, doctorul R.M. Lohia, vorbind la Rangoon cu prilejul unei vizite în Birmania, a acuzat guvernul indian că serveşte alternativ intenţiile uneia şi alteia dintre taberele care doresc războiul: America şi Rusia.

Nehru, a spus el, a refuzat să urmeze America, denunţând totodată China ca agresor în Coreea; dar dacă ar fi fost strict neutru, ar fi trebuit să se abţină înainte să sprijine intervenţia străină la începutul conflictului coreean.

Într-o conferinţă de presă, doctorul Lohia i-a îndemnat pe birmani să stea departe şi de America, şi de Rusia. După spusele lui, de asta depindea însăşi viaţa ţării lor.

Fără să creadă într-o schimbare apropiată de direcţie politică, mulţi prevăd instaurarea unui regim comunist în India, într-un viitor mai mult sau mai puţin apropiat. Comuniştii, spun ei, ştiu exact ce vor, au un scop precis şi nu-l pierd din vedere, pe când ceilalţi, divizaţi în mii de feluri, se agită într-un amestec incoerent. Şi, cum mulţi dintre cei care gândesc astfel nu se simt deloc înclinaţi să trăiască sub un regim comunist, se gândesc să emigreze.

Chiar dacă tabloul pe care îl prezintă India actuală este destul de sumbru, nu este totuşi lipsit de aspecte interesante.

Unul dintre acestea se referă la situaţia femeilor. Emanciparea civică a femeilor s-a petrecut foarte brusc în India, unde constituie o revoluţie infinit mai importantă decât a fost în Franţa sau în Anglia, deoarece situaţia indienelor, închise în casă şi obligate la supunere toată viaţa, nu se putea compara în niciun fel cu situaţia franţuzoaicelor şi englezoaicelor, chiar înainte ca acestea din urmă să aibă dreptul să voteze şi să fie alese.

Această emancipare, urmările pe care le-a provocat

deja şi cele care se vor produce neapărat în continuare nu sunt deloc pe placul reacţionarilor hinduşi. Gandhi însuşi s-a opus. Desigur, dorea ca situaţia femeilor să fie ameliorată, dar, atât în privinţa lor, cât şi a claselor populare, considera că amploarea ameliorărilor nu trebuia să depăşească o măsură foarte mică.

În India visurilor mele, spunea el, nu poate fi loc pentru „intangibilitate”, pentru băuturile alcoolice şi pentru stupefiante, pentru femei care să se bucure de aceleaşi drepturi ca şi bărbaţii.

Mahatma a fost învins în această privinţă, ca în multe altele. Totuşi, nu există nicio îndoială că, un timp, emanciparea femeilor, întârziată în mediile reacţionare, nu va ajunge nici la nivelul puţin ridicat dorit de Gandhi. Oricum, există transformări inevitabile produse de cauze mondiale, iar una dintre acestea, care a început în India, priveşte soarta femeilor şi îşi va urma cursul fără ca nimeni s-o poată opri.

Una dintre primele iniţiative ale guvernului Republicii India a fost reexaminarea legislaţiei referitoare la căsătorie.

Sub presiunea opiniei publice străine, a fost promulgată o lege care interzicea căsătorirea copiilor şi fixa la paisprezece ani vârsta legală a căsătoriei pentru fete. Înainte, fetiţe de şapte-opt ani erau date pe mâna bărbaţilor adulţi, uneori bătrâni; unele deveneau mame la nouă ani, iar treisprezece ani li se părea hinduşilor o vârstă foarte potrivită pentru naşterea primului copil.

Opinia preconceptă era că o fată trebuie să fie căsătorită în săptămâna care urmează primei apariţii a nubilităţii. Motivul invocat pentru acest obicei este că femeile – contrar bărbaţilor – nu sunt în stare să-şi păstreze castitatea şi că, dacă nu li se dă un soţ, se dedau desfrâului.

Îmi amintesc că, atunci când era discutată problema căsătoriei, susţinătorii interdicţiei lor pretindeau că sarcinile premature provocau nu numai moartea a

numeroase fetiţe, ci şi că, aducând pe lume copii firavi, aceste sarcini prea precoce dăunau sănătăţii şi vigorii rasei. Argumentul lor era declarat în general valabil şi vedeam în cursul mitingurilor indieni replicând, pe un ton sincer întristat: „Ce alternativă cumplită! Ori dăunează rasei noastre, ori femeile noastre devin imorale”.

Respectabilii mei interlocutori hinduşi nu puteau înţelege de ce mă făcea să râd ideea că o asemenea alegere era ineluctabilă. Ei se îndoiau de virtutea tuturor „doamnelor” pe care le vedeau circulând liber.

În această privinţă, o prietenă, soţia unui inginer care trăia într-un stat princiar, mi-a povestit că, într-o seară, stând deasupra verandei la primul etaj, surprinsese o discuţie între doi servitori aflaţi în grădină.

— Nu e acasă *sahib* al tău? a întrebat unul.

— Nu, a răspuns celălalt. A plecat să inspecteze nişte lucrări.

— Cine vine să se culce cu *mem sahib* când el nu e acasă?

— Până acum n-a venit nimeni.

Acest „până acum” li se păruse fermecător prietenei mele şi soţului ei.

Se pare că viaţa ascetică pe care o duceam îmi atrăsese o reputaţie mai bună şi cu totul excepţională; semnele aparte de deferenţă pe care le primeam mă puteau face să cred lucrul ăsta… dar, la urma urmelor, nu puteam să fiu sigură.

Printr-o contradicţie ciudată cu opinia pe care indienii o au despre temperamentul femeilor, un precept religios îi cere soţului să nu aibă relaţii cu soţia legitimă decât o dată pe lună[193]. Cum se poate împăca această disciplină cu nevoile sexuale exagerate şi irezistibile atribuite femeilor? Soţul hindus este liber să-şi ia, în mod egal, mai multe soţii şi nu sunt interzise nici concubinele, însă ce să spunem despre ghinionista prea pasionată,

193s unt obiceiuri din trecut care în mare parte sunt poate abolite, dar nu definitiv.

condamnată la abstinenţă?

Legea şi extinderea educaţiei moderne au anulat cutuma barbară a căsătoriei la vârstă fragedă, fără să poată totuşi împiedica întru totul încălcările care se mai comit. Ele nu au schimbat foarte mult opinia hinduşilor tradiţionalişti despre femei.

Cu puţin timp în urmă, un tânăr brahman susţinea aceeaşi idee. Trebuia neapărat, zicea el, ca fetele să fie căsătorite de foarte tinere şi femeile să fie închise în casă, altfel mergeau spre pierzanie.

Opinia şocantă pe care o exprima m-a făcut să replic:

— Şi despre mama dumitale ce crezi?

Marele respect pe care orice hindus îl datorează mamei l-a împiedicat să-mi dea un răspuns direct.

— Mama a fost căsătorită de tânără, a spus el evaziv. De la căsătorie n-a mai ieşit niciodată din casă.

Din acest răspuns s-ar fi putut deduce că respectabila doamnă rămăsese virtuoasă pentru că nu avea nicio ocazie să nu fie.

Indiferent că-şi dau seama sau nu, această idee transpare din descrierea pe care hinduşii ne-o fac despre respectul acordat femeilor şi atenţia ce li se cuvine. Aceste declaraţii se aplică unor femei închise în casă, care nu au nicio relaţie, niciun subiect de interes în afara cercului familiei lor, nicio viaţă proprie şi independentă.

Femeile par să se fi bucurat de mai multă libertate şi să fi ocupat un loc destul de important în India antică. Cutuma *purdah*, care ţine femeile închise şi cu voal pe faţă, este luată de la musulmani, ni se spune. Probabil, totuşi, relatările despre acele timpuri străvechi nu ne arată deloc că femeile s-ar fi aflat atunci pe picior de egalitate cu bărbaţii şi iată ce stabileşte Constituţia Indiei în principiu şi ce se străduieşte guvernul să instaureze în practică.

Reluând studierea vechilor legi despre căsătorie, guvernul le-a amendat, stabilind la cincisprezece ani vârsta legală a căsătoriei fetelor, care înainte era de paisprezece, şi a decretat închisoare şi amendă pentru

părinţii care se fac vinovaţi de încălcarea legii.

Aceasta pare totuşi greu de impus; în multe cazuri, prejudecăţile religioase îi vor îndemna pe părinţi s-o nesocotească. În general, mai mult mamele decât taţii insistă să-şi căsătorească fetele de foarte tinere.

Cum să cunoşti vârsta exactă a unei fetiţe într-o ţară unde declaraţiile de stare civilă, la naştere, nu sunt obligatorii şi unde ceremonia căsătoriei are loc în intimitatea unei case ale cărei uşi sunt închise? De altfel, cu ocazia unei dezbateri parlamentare, doctorul Sitaramaya, pe atunci preşedintele Partidului Congresului, s-a împotrivit ideii ca poliţia să poată face anchete în legătură cu vârsta mirilor, îndeosebi a fetelor. El numea acest procedeu tiranic. Membrii acestui partid au fost de părerea lui şi măsurile care urmăreau verificarea vârstei mirilor au fost respinse, susţinându-se în acelaşi timp o propunere care încerca să ridice la douăzeci de ani vârsta legală a căsătoriei băieţilor, care este, în acest moment, de optsprezece ani.

Instituţia stării civile, aşa cum există în Occident, şi căsătoria civilă obligatorie înainte de orice ceremonie religioasă ar fi singurele măsuri efective în stare să împiedice încălcarea legii. Şi, chiar şi aşa, tot n-ar putea fi absolut eficiente. India imensă are numeroase colţişoare unde nicio lege nu se poate impune, iar în mintea oamenilor religioşi din toate ţările legea nu contează când contrazice o cutumă bazată pe prescripţiile religiei.

În India, ca şi în alte părţi, femeile vor ocupa tot mai multe posturi remunerate, obligate fiind de extinderea instruirii şi de condiţiile economice, pe care va trebui să se conteze pentru deplina lor emancipare.

Indienele înaintează cu paşi mari pe această cale şi într-un mod în stare să ne uimească.

O primă promoţie de femei-ofiţer din armată a apărut în septembrie 1949. Aceste femei urmaseră înainte cursuri de mânuire a armelor de foc, de conducere a autovehiculelor militare, de semnalizare etc. Alte femei,

care şi-au terminat studiile la un colegiu special, vor fi promovate ofiţeri de administraţie.

Uniforma aleasă pentru ele este o ţinută de marş de culoare verde-oliv. Deşi aceasta corespunde perfect cu genul de îmbrăcăminte potrivit femeilor-ofiţer, s-a considerat oportun să se păstreze graţiosul, dar incomodul sari naţional pentru femeile din poliţie. Uniforma lor este un sari alb cu margine neagră.

Dintre femeile din rândul poliţiei, unele, după ce au trecut examenele necesare – printre ele şi titulare de grade universitare –, au primit grad de inspector sau subinspector.

Rolul femeilor în poliţie constă îndeosebi în a interveni când este vorba de delincvente. Pe de altă parte, sunt trimise fără ezitare să-şi exercite datoria cu ocazia manifestaţiilor feminine de pe străzi. Una dintre cele mai ciudate schimbări în caracterul femeilor indiene este interesul pentru revendicări de ordin politic şi economic. Indienele organizează uneori manifestaţii violente pe străzi. Au fost văzute trecând, îndeosebi la Calcutta, cortegii de câteva sute de femei manifestând în favoarea deţinuţilor politici aflaţi în greva foamei. Într-o astfel de ocazie, patru femei au fost ucise când poliţia a tras în manifestanţi.

În domenii mai paşnice, putem semnala femei juraţi în procesele criminale de la înalta Curte, membre ale Parlamentului, ambasadoare – postul important de ambasador al Indiei la Washington a fost ocupat de doamna Pandit, sora pânditului Nehru. Fără să se oprească la rezultatele deja obţinute, femeile continuă să încurajeze masele feminine „să se ajute singure”.

Primul lucru care trebuie făcut pentru a scăpa poporul de proastele sale obiceiuri, spune doamna Aruna Asaf Ali, musulmană, este de a-l face să renunţe la superstiţii şi la instinctele conservatoare. Reformele sociale acţionează deseori ca simple paliative faţă de relele a căror rădăcină e profundă. O mişcare de reformă socială

care refuză să atace focarul adânc de infecţie, cauza răului, joacă deseori rolul de agent reacţionar.

Exploatarea femeilor nu poate fi suprimată doar perorând şi întreţinând agitaţia referitoare la probleme precum claustrarea femeilor, căsătoria copiilor, condiţia umană destinată văduvelor etc.

Atât timp cât nu vor deveni independente din punct de vedere economic, femeile nu vor fi libere.

Până când femeile nu vor ajunge să se considere individualităţi care trebuie să muncească tocmai ca să-şi câştige existenţa şi să nu mai considere căsătoria o profesie, se vor înmulţi degeaba legile progresiste, căci nu vor produce o libertate adevărată.

În cursul aceluiaşi miting, domnul S.R. Dhadda, ministrul Industriei şi Comerţului, le-a îndemnat pe femei să-şi îndrepte eforturile spre reconstruirea societăţii.

Femeile indiene cedează deja, într-o proporţie destul de mare, tendinţei care împinge tineretul masculin spre studii ce duc la profesii liberale şi se poate întrezări că, într-un viitor apropiat, India va avea inginere şi tehniciene în diferite ramuri ale ştiinţelor şi meseriilor.

În afara oricărei probleme de sex, această atracţie a tineretului indian spre profesiile liberale pare alarmantă din mai multe privinţe. Universităţile şi colegiile sunt pline şi numărul celor admişi este foarte mic în raport cu numărul candidaţilor care nu-şi pot găsi un loc acolo. Examenele, echivalând oarecum cu cele de la bacalaureatul nostru, au devenit extrem de severe. Scopul urmărit prin obţinerea cu dificultate a gradelor universitare este scăderea numărului de avocaţi, medici, ingineri, profesori având cunoştinţe superficiale, care aglomerează piaţa fără să poată obţine un loc de muncă.

Scene de disperare, necunoscute în ţările noastre, însoţesc anunţarea rezultatelor la examene: candidaţii căzuţi se sinucid în mod spectaculos, unul cade otrăvit în stradă, altul se aruncă de pe un turn.

Totuşi, noua Indie are nevoie urgentă de medici,

ingineri, experţi în gestionare agricolă, administratori şi se fac eforturi pentru mărirea instituţiilor universitare şi crearea altora noi. Va trebui ca femeile să fie admise peste tot, la fel ca şi bărbaţii. Apoi, la aceleaşi competenţe, vor putea să obţină aceleaşi posturi ca şi bărbaţii şi să primească acelaşi salariu ca ei.

Conducătorii Indiei acordă o atenţie deosebită formării unei armate naţionale puternice, echipate cât mai modern. Este prevăzut ca ofiţerii străini, păstraţi de indieni în înaltele comandamente şi pentru conducerea trupelor, să fie eliminaţi îndată ce un număr suficient de indieni vor deveni capabili să le ocupe posturile; această eliminare este astăzi încheiată aproape în întregime.

În aceeaşi ordine de idei, s-au creat centre pentru cercetări atomice.

În fond, trebuie să înţelegem că India vrea să devină o naţiune puternică şi chiar are dorinţa să-şi exercite supremaţia în Asia. Populaţia ei imensă îi dă dreptul să nutrească această speranţă ambiţioasă. Totuşi, de cealaltă parte a Munţilor Himalaya, China, a cărei populaţie o depăşeşte cu mult pe cea a Indiei, are acelaşi vis.

Cu toate că am zăbovit mult asupra unei comparaţii de acest gen în capitolul precedent, trebuie să revin ca să semnalez antagonismul dintre propovăduirea „nonviolenţei” căreia i se consacrase Gandhi şi formarea, de către foştii lui discipoli, a unei armate cu rolul de a aduce moarte pe pământ, pe mare şi în aer.

Nehru observase această anomalie – el mărturisise: „E ciudat că, după ce am subscris principiului nonviolenţei, fac acum elogiul armatei; dar există împrejurări…”

Evident, există „împrejurări”; întotdeauna există, pentru a-i împiedica pe oameni să pună în practică principiile la care au aderat în spirit. Nimeni nu trebuie să fie în mod deosebit condamnat din cauza inconsecvenţelor sale în această privinţă, deoarece greşeala sau, mai curând, ilogismul ne este comun tuturor.

A împinge nonviolenţa până la extrema sa consecinţă logică înseamnă, pentru un individ, să se lase ucis fără să se apere, iar pentru o naţiune, să accepte să fie anihilată fără să se împotrivească. Numai înţelepţii şi sfinţii sunt în stare să rămână strict credincioşi acestui ideal; iar dacă înţelepţi şi sfinţi izolaţi mai putem întâlni, naţiuni întregi formate din unii sau din alţii n-au existat niciodată.

India îşi afirmă aşadar dorinţa de a trăi ca naţiune independentă; s-o facă de preferinţă paşnic, dar, dacă e nevoie, să-şi apere prin forţă suveranitatea şi personalitatea.

Totuşi, dintre milioanele de indivizi care îi populează teritoriul, unei fracţiuni deloc neglijabile nu-i prea pasă de patriotism sau naţionalism: patria lor e religia lor într-un sens foarte îngust. „Puţin ne interesează dacă domneşte Rama sau Ravana, numai să-i respecte pe brahmani”, mi-a spus unul dintre ei, iar această declaraţie poate fi considerată deviza ultratradiţionalismului hindus.

Rama, am văzut deja, este suveranul ideal după standardul hindus; Ravana este demonul, regele din Lanka (Ceylon). Fără să fie nevoie să explicăm, cititorii au înţeles sensul acestei profesiuni de credinţă metaforice; ea indică o absenţă completă de civism, de ataşament faţă de o naţiune anume. Guvernele bune sunt cele care îi onorează pe brahmani, protejează hinduismul, cu toate credinţele şi cutumele lui nobile sau absurde, şi sunt dispuse să-i asigure supremaţia în stat. Dacă se conformează acestui program, guvernanţii ar putea fi chinezi, turci sau indieni, nu are importanţă. În aceeaşi ordine de idei, putem auzi occidentali declarând: „Nu are importanţă regimul, monarhie, dictatură sau republică, numai să aibă ascendent religia asupra puterii civile”.

Religia este, bineînţeles, cea pe care o profesează cei ce vorbesc astfel. Chiar dacă nu suntem de acord cu ei, trebuie să ştim să înţelegem acest punct de vedere al credincioşilor. Este logic pentru ei, deoarece interesul credinciosului, indiferent de doctrina la care aderă, se

îndreaptă spre o sferă a cărei valoare, după părerea lui, o depăşeşte infinit pe cea a lucrurilor din această lume. De aceea, dacă îndârjiţii tradiţionalişti hinduşi îi detestau pe englezi, dacă au colaborat într-o oarecare măsură la lupta pentru independenţa Indiei, au făcut-o nu fiindcă ar fi detestat dominaţia britanică deoarece era dominaţie străină, ci pentru că englezii, deşi nu persecutau hinduismul, îl priveau cu o indiferenţă dispreţuitoare, nu arătau niciun respect special faţă de brahmani, atacau sistemul castelor, promulgau legi contra obiceiurilor respectate, cum ar fi sacrificiul văduvelor care erau arse pe rugul soţilor şi căsătoria copiilor, şi omorau vaci ca să le mănânce.

Dar iată că indienii eliberaţi au instaurat un guvern laic care, prin Constituţie, aboleşte şi interzice orice deosebire bazată pe religie, rasă, castă sau sex, garantează egalitatea în ceea ce priveşte accesul la posturi în administraţiile publice, aboleşte „intangibilitatea” celor fără castă şi decretează pedepse judiciare pentru orice act bazat pe prejudecata „intangibilităţii” unor categorii de indieni şi tinzând s-o menţină în practică, care le permite tuturor să practice, să profeseze şi să propage orice religie şi interzice orice instruire religioasă în instituţiile şcolare ale statului sau în cele care primesc subsidii de la stat. Atunci?

Principiul statului strict laic a fost apărat în nenumărate ocazii de pânditul Nehru: „Caracterul laic al statului indian trebuie să fie menţinut cu orice preţ”, a declarat el îndeosebi în cursul unui miting la Godhra (Gujarat). Această perspectivă îi înfurie la culme pe utratradiţionalişti, care au încălcat de multe ori toleranţa „laică” şi decretele care le permiteau tuturor să practice în mod liber ritualurile religiei lor.

Continuă să se producă încăierări din cauza vacilor sacrificate de musulmani cu ocazia uneia dintre sărbătorile lor, Bakr-id. Hinduşii îi atacă atunci pe musulmani, aceştia se apără şi la cadavrul nefericitei vaci se adaugă curând

cadavrele mai multor indieni, în timp ce locuinţe sunt incendiate în sate. Ca să prevină astfel de incidente, poliţia a recurs la o ordonanţă care interzice actele în stare să tulbure liniştea publică şi astfel, pe baza acestor ordonanţe, a fost promulgată interdicţia de a ucide vaci în anumite districte, urmând arestarea contravenienţilor şi condamnarea lor la pedepse cu închisoarea: şase luni sau mai mult, în ciuda laicităţii, a neutralităţii profesate de guvern şi de dreptul înscris în Constituţie, pe care îl are fiecare indian, de a practica liber ritualurile religiei sale.

Cei mai zeloşi apărători ai vacilor nu se limitează la a-şi manifesta violent dezaprobarea doar când acestea sunt cu adevărat omorâte – simpla bănuială că ar putea fi ucise ar fi de ajuns să le provoace furia. În această privinţă, cred că merită relatat incidentul următor.

Patru vaci au fost aduse pe cheiurile din Calcutta ca să fie îmbarcate pe o navă grecească, *Marial* când au zărit vacile, docherii şi-au imaginat că urmau să fie omorâte, motiv pentru care i-au atacat cu pietre pe oamenii care le duceau şi echipajul navei greceşti. Mulţimea s-a adunat şi i-a susţinut pe docheri. Ofiţerii de poliţie s-au străduit să-i convingă pe manifestanţi că nimeni nu intenţiona să omoare vacile şi că, în orice caz, nu vor fi ucise cât timp vaporul va rămâne în port. Totuşi, mulţimea a devenit din ce în ce mai ameninţătoare, iar un inspector de poliţie a fost nevoit să tragă câteva focuri de revolver ca s-o împrăştie. În acest timp, comandantul vasului, îngrijorat de soarta marinarilor, a dat ordin să se ridice ancora şi s-a grăbit să se îndepărteze. Vacile, speriate de zarvă, au fugit; după restabilirea calmului, n-au mai fost găsite[194].

La puţin timp după declaraţia de independenţă, Partidul Congresului s-a străduit să obţină promulgarea unor legi care să interzică tăierea vacilor şi chiar a oricărei

194 De atunci şi foarte recent încă, incidente asemănătoare, dar căpătând proporţii mult mai mari, s-au produs în diferite locuri din India, pentru că guvernul a autorizat tăierea vacilor fără stăpân care distrugeau recoltele şi consumau cerealele, în timp ce populaţia murea de foame.

vite utile pentru muncile agricole. Băuturile alcoolice, stupefiantele şi tutunul trebuiau să fie şi ele interzise.

Însă nu s-a ajuns la un acord privind interdicţia de a omorî vacile; totuşi, susţinătorii interzicerii complete a produselor otrăvitoare[195] sunt destul de mulţi. Argumentele împotriva lor sunt numai de ordin religios. Populaţia autohtonă – nehinduşii care locuiesc în India – celebrează ritualuri care îi obligă să bea băuturi fermentate, hinduşii *shakta* adoratori al Zeiţei[196] şi creştinii indigeni pot să invoce un motiv de acest gen. Dar mulţi indieni au prins gust pentru alcoolul din orez, bere, whisky sau vin, în funcţie de condiţia socială, şi nu vor să fie lipsiţi de ele.

Poate exista temerea că o prohibiţie strictă va avea în India, chiar dacă la o scară mai mică, rezultatele lamentabile pe care le-a avut, în urmă cu câţiva ani, în America. Totuşi, deoarece statele sunt libere să ia hotărâri care să se aplice pe întinderea teritoriului lor, statul Bombay a decretat prohibiţia absolută în aprilie 1950. Statul Madras încercase deja, cu puţin timp înainte, să impună o legislaţie asemănătoare.

Pe un alt teren, indienii alarmaţi de tendinţele laice şi de indiferenţa tolerantă faţă de toate cultele manifestată de guvern se străduiesc, după cum spun ei, „să mobilizeze toate forţele religioase ale naţiunii pentru reconstrucţia naţională”. Acest program este destul de vag, dar este menţionat la mitingurile „Uniunii tuturor religiilor”. Un manifest publicat de această societate spune că „vede cu teamă răspândirea în lumea întreagă a doctrinelor materialiste, dintre care fascismul şi comunismul sunt manifestările lor sinistre, care subminează valorile morale şi existenţa însăşi a societăţii”. Manifestul afirmă apoi că „credinţa în Dumnezeu şi aceea în ordinea morală sunt singurele baze pe care poate fi construită şi menţinută o

195 Mai puţin, poate, pentru a permite importul şi consumul lor de către străini.

196 Vezi capitolul despre shaktism.

societate fericită şi progresistă”.

Dar această frazeologie este împrumutată de la foştii suzerani ai Indiei şi nu are nimic hindus în sensul tradiţional. Folosirea ei în exces a constituit unul dintre motivele deloc lipsite de importanţă care i-au făcut pe brahmanii strict tradiţionali să-l suprime pe Gandhi.

Unul dintre ei, referindu-se la adunările de rugăciuni ale lui Mahatma şi repudiindu-le forma şi spiritul, mi-a spus într-o zi: „Ar putea să le conducă un pastor protestant”. Era adevărat, acele întruniri nu se regăseau nici în cadrul celor şase Darshana[197] – cele şase şcoli filosofice hinduse –, nici în cadrul cultelor consacrate de uzanţă.

Totuşi, într-un sens asemănător se orientează promotorii întrunirilor „Uniunii tuturor religiilor”. Ei solicită ca la acestea să participe, pe lângă hinduşi, şi musulmani, creştini, evrei, parsi, budişti, jainişti şi sikhi. Pasaje din Vede, din Coran, din Granth Sahib etc. sunt citite atunci în limbile diferitelor scrieri sfinte. Pasajele din Biblie sunt citite în engleză – am motive să cred că un anumit număr de indieni îşi imaginează că a fost scrisă la origine în engleză.

Îmi amintesc o reuniune de acest gen la care am fost invitată să citesc un fragment dintr-o carte budistă. Am ales versete din *Dhammapada*, o lucrare în limba pali. După lectură, mă pregăteam să traduc, dar am fost rugată să n-o fac – era inutil, mi s-a spus. Ne aflam acolo ca să ne manifestăm sentimentele unite, faptul că fuseseră citite diferite scrieri sfinte, că sunetul lor ajunsese la urechile noastre şi ascultasem cu sentimente de reculegere era de ajuns.

Totuşi, declaraţiile din cărţile sfinte pe care le citiserăm se contraziceau unele pe altele, ba chiar se îndreptau ostile unele împotriva altora. Ele aminteau că

197 După semnificaţia lui darshan („vedere”), şcolile filosofice pot fi considerate „puncte de vedere”, ceea ce este conform cu ideea pe care şi-o fac despre ele indienii. Nici una dintre doctrinele lor nu pretinde să emane dintr-o revelaţie supranaturală.

oamenii se uciseseră între ei din cauza lor şi părerea cea mai înţeleaptă pe care ne-o puteam face despre ele era că reprezentau concepţii diferite ale minţii omeneşti, că era bine să fie privite cu toleranţă, fără a permite vreuneia dintre ele să-şi asume aroganta şi absurda pretenţie de a le subjuga pe celelalte. Dar am observat că eram singura care zâmbeam. Ceilalţi erau gravi, serioşi, uşor afectaţi, fiecare dintre ei fiind convins că, dacă, după cum se afirmase, toate religiile tindeau spre acelaşi scop, atunci era vorba despre scopul imaginat şi proclamat de propria-i religie.

Un drăcuşor maliţios a ieşit din Biblia rămasă deschisă pe genunchii unui misionar englez – sunt atâţia diavoli în poveştile biblice – şi l-am auzit şoptindu-mi la ureche: „Iosif zise: «Ascultaţi visul ce-am visat: Parcă legam snopi în ţarină şi snopul meu parcă s-a sculat şi stătea drept, iar snopii voştri s-au strâns roată şi s-au închinat snopului meu»”[198].

Drăcuşor sau nu, echivalentul visului lui Iosif mi-a fost zugrăvit de un maiestuos *sannyasin*, membru al Mahasabha.

Mă aflam la Benares. Câţiva pândiţi se adunaseră în jurul unui *sannyasin* întins pe un şezlong din ramuri de palmier. Tocmai se vorbise despre uniunea religiilor. Trebuie să se facă, afirma venerabilul *sannyasin*. Iată cum trebuie instaurată aici: vom obţine proprietatea unui teren foarte mare, un parc splendid înconjurat de un bulevard larg. De-a lungul lui, fiecare religie va construi un templu ca să-şi celebreze cultul. În centrul cercului, pe un dâmb, va fi ridicat un mare templu hindus…

Iată! Mi-am amintit pe Iosif: „… iar snopii voştri s-au strâns roată şi s-au închinat snopului meu”.

Cei mai mulţi dintre aceşti ultratradiţionalişti nutriseră speranţa că în India, fiind eliberată şi devenind proprietatea indienilor, se va instaura un stat exclusiv hindus după modelul celor din vechime. Ar fi fost

198 Facerea 37.7.

Hindustan, dar au resimţit în mod neplăcut alegerea lui Nehru şi a prietenilor săi, care au preferat numele „India” şi au înlăturat astfel o denumire cu caracter net sectar. India, de acum laică şi egalitară, în principiu, aşteptând ca educaţia dată tineretului să întruchipeze aceste principii în obiceiuri, nu are nimic care să le poată fi pe plac şi se organizează rezistenţa împotriva ei.

În faţa reacţionarilor, se organizează pentru luptă progresiştii, socialiştii sau comuniştii, cei care consideră temperat – ei spun chiar ipocrit – genul de laicitate şi democraţie practicat de guvernul indian. Şi ei visaseră, pentru India eliberată şi devenită proprietatea indienilor, o altă formă decât cea pe care o căpătase după proclamarea independenţei.

Un fapt demn de semnalat este că, în pofida diferenţei enorme existente între idealul social de inspiraţie religioasă al tradiţionaliştilor şi idealul social laic al progresiştilor de diferite nuanţe, şi unii, şi ceilalţi urmăresc instaurarea supremaţiei Indiei în lume: primii cred că are acest drept, ceilalţi sunt convinşi că vor reuşi să-l câştige. Sentimentele lor în această privinţă sunt de ordin mistic, deşi, printre cei care le nutresc, unii pot fi total materialişti[199]. În această privinţă, îmi amintesc o întâlnire pe care am avut-o la Bruxelles, cu mult timp în urmă. Era cu ocazia unui congres care avea loc la Casa Poporului. Printre progresişti se afla un indian pe nume Krishna. Acesta era considerat un lider revoluţionar, ceea ce, la acea vreme, însemna îndeosebi un militant al agitaţiei care urmărea independenţa. Se spunea că era celebru în ţara lui şi că, dacă ar fi putut să pună mâna pe el, englezii l-ar spânzura sau l-ar băga la ocna din insulele Andaman. Eram foarte tânără atunci şi nu ştiu ce putea să

199 Orice observator perspicace şi perseverent va ajunge neapărat să recunoască încâlceala aproape inextricabilă de teorii şi tendinţe materialiste şi spiritualiste din gândirea indiană. Indiferent că-şi dau sau nu seama de asta, nu li s-a întâmplat niciodată să conceapă o materie care să nu fie luminată cât de cât de spirit sau un spirit care să fie total lipsit de bază materială.

fie exact în aceste zvonuri. Poate unii bătrâni militanţi indieni îşi vor aminti de el.

După una dintre şedinţe, în care rostise, în engleză, un discurs foarte vehement de inspiraţie revoluţionară, i-am spus:

— Vă numiţi ca zeul…[200]

— *Sunt* zeul! a răspuns el, apăsând pe cuvântul *sunt*[201]. Spusese într-un mod peremptoriu.

De atunci am auzit de multe ori acelaşi accent definitiv însoţind declaraţii absolut contradictorii. Indiferent de idealul pe care îl îndrăgeşte, indiferent care este scopul pe care îl urmăreşte, indianul, conştient sau nu, se simte întotdeauna nu numai purtătorul de cuvânt al unui zeu, ci divinitatea însăşi, deţinător al Adevărului.

India ocupă deja o poziţie internaţională considerabilă şi aceasta nu va înceta să crească în importanţă. După toate probabilităţile, India va deveni în viitor unul dintre statele preponderente ale căror voci vor fi cele mai puternice şi ale căror activitate şi directive vor determina viitorul lumii.

Această declaraţie a fost făcută de Aurobindo Ghose[202] într-un mesaj adresat Universităţii din Andhra. Convingerea pe care o exprima nu era numai a lui, ci a milioane de indieni; iar aceştia, amplificând termenii prudenţi „unul dintre statele” din declaraţia lui Sri Aurobindo, nu ezită să spună: „India va fi statul preponderent”.

O nuanţă de acest gen se distinge şi în cuvintele lui Nehru, care le dădea de înţeles auditorilor săi de la New York că atitudinea diferită pe care educaţia şi curtoazia nativă le-o impun indienilor nu trebuie luată de străini drept admiraţie tâmpă şi tendinţă de a se lăsa îndrumaţi.

---

200 Krishna, avatarul lui Vishnu.

201 Afirmaţie cu caracter panteist, conformă cu doctrinele filosofiei indiene.

202 Despre moartea lui şi manifestările prilejuite de aceasta, vezi pp. 203 şi următoarele.

Răspunzând unor interlocutori care îl întrebau dacă India nu va fi complet subordonată capitaliştilor, Nehru a spus:

Urmând învăţătura lui Gandhi, suntem întotdeauna amabili cu duşmanii noştri. Politeţea este considerată deseori în mod greşit un semn de supunere.

Cei care cred că pot să creeze în India un stat asemănător celui care există în America se înşală. Tot ce învăţăm trebuie să fie adaptat condiţiilor existente în India şi să se înscrie pe fondul gândirii şi culturii noastre.

Unui alt interlocutor, care îl întreba dacă i se părea că importanţa comunismului era supraestimată în America, pânditul i-a răspuns că avea impresia că în America, la fel ca în alte părţi, viitorul, cu perspectivele pe care le comporta, părea mai curând înfricoşător şi că poporul a căzut pradă unui „complex al fricii”.

Din această declaraţie, ponderată diplomatic, putem să deducem că, după părerea lui Nehru, India privea viitorul în faţă, lipsită de orice teamă, mai mult, cu o credinţă nezdruncinată în destinul ei glorios. Pânditul avea dreptate, aceasta este într-adevăr atitudinea mentală a tuturor compatrioţilor săi.

Ranchiuna resimţită de cei care nu văd India şi pe guvernanţii ei modelându-se după patronul ales nu afectează totuşi satisfacţia cauzată de cucerirea suveranităţii. Ea continuă să se alimenteze cu mici detalii, cum ar fi abolirea privilegiilor albilor în materie judiciară. De acum înainte, pentru ei nu mai există tratament preferenţial în închisori: a fost abolit dreptul de care se bucurau de a fi judecaţi de un juriu format din compatrioţii lor; a fost abolită şi interdicţia impusă judecătorilor de a condamna un alb la biciuire etc.

Îmi amintesc exultarea chinezilor când a fost abolit dreptul de extrateritorialitate. „Acum vom putea să-i băgăm pe străini la închisoare!” strigau ei[203].

Soarta nefericiţilor străini nu se anunţă strălucită în

203 Vezi A. David-Néel, A l’ouest barbare de la vaste Chine.

Orient, unde fiii vor pătimi pentru greşelile părinţilor.

ONU, această „invenţie a occidentalilor”, cum o numeşte unul dintre corespondenţii mei din India, i-a dezamăgit profund pe indieni. Aş înclina mai curând să scriu că i-ar fi dezamăgit dacă şi-ar fi pus vreodată vreo speranţă în această instituţie, lucru de care mă îndoiesc foarte mult.

Dar să-l ascultăm pe doctorul Radhakrishnan:

La zece ani de la începutul ultimului război, la patru ani de la victorie, iluziile noastre dispar una câte una.

Credeam că spiritul de comunitate care exista în timpul războiului va rezolva problemele diferenţelor de clasă. Nu s-a întâmplat aşa. Credeam că societatea „Naţiunilor Unite” va fi diferită de „Societatea Naţiunilor”, că va contribui la crearea unei familii, a unei confraternităţi de naţiuni libere. Nu a fost aşa.

În timp ce noi declaram că avem încredere în „Naţiunile Unite”, ne sprijineam, ca să ne apărăm securitatea, pe propriile eforturi şi pe propria putere militară.

Ar fi o mare iluzie să ne imaginăm că o „Lume unică” s-a născut deja; nici n-a fost măcar concepută.

Peste tot, părem să facem manevre ca să ocupăm poziţii într-un viitor conflict care se presupune a fi inevitabil.

Nimic mai exact ca aceste declaraţii ale eminentului indian care este doctorul Radhakrishnan, şi toată partea inteligentă a Indiei este de acord cu el.

Prin urmare, deziluzie absolută în privinţa a tot ce s-a putut aştepta din exterior, dar, firește, nicio îndoială referitoare la posibilităţile latente pe care le are India de a face altfel decât ceilalţi şi mai bine decât ei.

Să fie o ipoteză nebunească? Poate că nu.

Numai India a conceput extraordinara atitudine spirituală numită *sannyasa*, respingerea totală a acestei lumi şi a tuturor celorlalte. Nu ar putea oare să transpună acest gest mistic într-un gest practic prin respingerea a tot

ceea ce pare să aibă corp comun cu civilizaţiile şi le otrăveşte: moravurile politice abjecte, religiile ipocrite şi demoralizante, incoerenţa legilor şi instituţiilor, josnica laşitate a mulţimilor?

India, ca entitate naţională, nu va reuşi oare să vadă lumea noastră mizerabilă copleşită de ură, de teamă, de suferinţă sub înfăţişarea cu care le-a apărut marilor săi *sannyasin*, „o grămadă de gunoi”, după cum spun textele sacre? India, cu multe greşeli şi virtuţi nenumărate, nu se va ridica oare printr-o respingere mândră şi absolută a tot ceea ce este fals şi josnic, o supremă *sannyasa*, dând lumii un exemplu aşa cum nu i-a mai fost dat niciodată? O cred în stare.

Va vrea ea s-o facă?

Să sperăm!

Jai Hindi

Anexă

Au trecut anii. India s-a obişnuit cu starea sa de naţiune independentă. Luptele care au adus această independenţă şi consecinţele imediate ale acesteia au căpătat deja aspectul de evenimente istorice aparţinând unui trecut îndepărtat.

Nehru a murit, ca şi mulţi dintre colaboratorii lui apropiaţi. I-a urmat fiica sa, doamna Gandhi. O femeie prim-ministru! Frumoasă revanşă pentru numeroasele generaţii de femei indiene care, timp de secole, au fost ţinute mute, închise în locuinţele lor…

Femeie de o rară valoare, doamna Gandhi s-a confruntat cu aceleaşi dificultăţi interne ca şi tatăl ei, în timp ce altele apăreau şi probabil vor continua să apară.

Pakistanul, acum un stat independent, îşi dispută cu India porţiuni din Kashmir. L-a amputat deja în beneficiul său, luând partea estică a Bengalului. Pe ce se bazau revendicările lui asupra acestei părţi a Bengalului, despărţit prin intermediul frontierelor sale de aproape întreaga întindere a Indiei? Acolo s-au instalat minorităţi musulmane, dar la fel au făcut şi numeroase grupări

budiste, şi unele, şi altele fiind înconjurate de populaţia indiană, ceea ce provoacă tulburări care se repetă permanent.

Problema lingvistică agită şi ea populaţia. După ce au acceptat sau cel puţin s-au resemnat cu calm să menţină limba engleză ca limbă oficială şi au făcut din ea şi o limbă larg folosită pe toată întinderea Indiei, multe grupuri etnice care locuiesc în fostele state reunite artificial refuză să accepte ca hindi să înlocuiască limba engleză. La fel şi limba tamilă, care are o vastă literatură şi este limba naţională în Kerala, în extremitatea sudică a Indiei.

Influenţe etnice, deja latente pe când India era engleză, s-au afirmat de la independenţă încoace şi au contribuit la dezmembrarea Indiei.

A trecut mai bine de un secol de când anexarea statului Assam la India făcuse parte din programul Angliei. S-au organizat succesiv expediţii de explorări – cum ar fi, de exemplu, cea a locotenentului Bigge, în 1841 –, apoi o serie de expediţii militare.

Assamul este o regiune vastă, care se întinde de la Brahmaputra până la frontiera Birmaniei. Regiunea sa muntoasă este ocupată de triburi de rasă galbenă, înrudite îndeaproape cu tibetanii din sud, *Lopa* (oameni din sud) [204].

Înaintând şi mai mult spre sud, găsim triburile naga, care par să fi fost în mare parte metisate prin aporturi polineziene. Printre ele au supravieţuit mult timp „vânătorii de capete”.

Tăierea capetelor celor învinşi în urma unui război nu este ceva nou în istorie. Dar să faci din „vânătoarea de capete” un fel de sport sinistru pare un lucru ce n-a existat decât în unele părţi ale Polineziei.

Voi prezenta o descriere a „vânătorii de capete” aşa cum a existat până în timpurile moderne.

Înainte, orice trib, în afară de al lui, era considerat de un naga un teren de vânătoare permis. Din zori, un grup

204 Vezi cartea mea Voyage d'une Parisienne à Lhassa.

de tineri înarmaţi făcea turul satului, avertizându-i pe locuitori că puteau să iasă din ocolul împrejmuit ca să se ducă la muncile câmpului. Atunci, protejaţi de grupuri înarmate, sătenii se duceau pe ogoarele care aparţineau tribului lor. La adăpost în sat rămâneau numai femeile, copiii şi bătrânii.

O gardă vigilentă trebuia să-i protejeze permanent pe cei care munceau. Rar se întâmpla ca o ceată de duşmani să vină să atace direct grupuri compacte, prudente şi bine apărate.

Acestea preferau să acţioneze prin vicleşug, organizând o ambuscadă lângă izvorul din care se alimenta satul, omorând femeile care mergeau acolo, atacând o familie imprudentă care lucra pe câmp sau ucigând un individ care se îndepărtase de grupul însoţitorilor.

Totuşi, uneori, un întreg sat se arunca pe neaşteptate asupra altui sat, pe care îl socotea prost păzit şi nefiind în stare să se apere. Atacul avea loc în general în zori.

Dacă sătenii vedeau că mulţi dintre ei erau ucişi şi invadatorii li se păreau prea numeroşi ca să le poată face faţă, fugeau în masă prin partea opusă celei prin care continua să pătrundă duşmanul, părăsind răniţii, femeile, copiii şi bătrânii, care, în general, erau masacraţi. Uneori, câţiva indivizi cunoscuţi ca având rude sau prieteni bogaţi erau ţinuţi prizonieri, în speranţa unei răscumpărări mari. În aşteptarea plăţii, prizonierii erau legaţi de o bară de lemn, cu un picior băgat într-o gaură făcută în această bară.

Toate capetele erau tăiate, mai puţin – din motive estetice – cele ale copiilor mici, care nu aveau încă dinţi, deoarece un cap fără dinţi nu arată frumos. În lipsa capului întreg, urechile puteau, la nevoie, să constituie un trofeu pentru un războinic.

Funcţionarul britanic de la care am luat aceste detalii relatează astfel că un indigen pe care îl cunoştea era îndrăgostit de o tânără din tribul său şi dorea s-o ia de soţie. Totuşi, aceasta a declarat că nu va consimţi decât

dacă îi va aduce capul unei fete dintr-un alt trib, căreia i-a spus numele. Asta se întâmpla în 1918. Reprezentanţi ai autorităţilor britanice se aflau atunci la Kohima[205] şi vânătorii de capete riscau pedepse serioase. Naga îndrăgostit ezita să se expună, dar nu voia să renunţe la iubita lui. S-a descurcat surprinzând o tânără izolată şi tăindu-i urechile, fără s-o omoare. Această dovadă concretă a „valorii" lui i-a fost de ajuns alesei sale, care a acceptat să se mărite cu el.

Nu este inutil să repetăm că acest fapt se petrecea pe la 1920. Oare putem fi siguri că vânătoarea de capete a dispărut complet din această regiune?

Suntem îndreptăţiţi să credem că indigenii n-au renunţat de bunăvoie, ci, dimpotrivă, au fost „constrânşi" să renunţe de puterea care îi domină şi ameninţaţi cu pedepse severe. Cine poate spune că ei nu mai păstrează nostalgia „vitejiilor" trecute, aşa cum unii indieni regretă rugurile pe care văduva era arsă de vie împreună cu cadavrul soţului? Acest regret l-am auzit exprimat în urmă cu mai puţin de zece ani. „Asta nu se mai poate face, dar era frumos", mi-a spus un indian cu grade universitare.

Foarte mulţi naga au devenit creştini. Au fost convertiţi de misionari europeni sau americani. Aceştia par să fie mai ales baptişti, care practică botezul prin cufundare, particularitate care i-a făcut pe sătenii indigeni să se plângă funcţionarilor locali de faptul că acei creştini poluau izvoarele de la care se alimentau satele. Aceşti naga auziseră misionari vorbind simbolic despre „păcatele care erau *spălate* în apele botezului" şi, firesc, trăseseră concluzia că baptiştii murdăreau apa debarasându-se de un fel de jeg avut pe corp.

Învăţăturile misionarilor sunt înţelese de naga într-un mod care le adaptează la vechile lor credinţe.

Conform acestora, există zei ce locuiesc în sălaşe cereşti. Cerul pe care îl vedem deasupra capetelor noastre

205 Kohima, azi capitala ţinutului naga, devenit stat autonom (Nagaland) anexat Indiei.

este podeaua pe care merg zeii. Aceşti zei văd, ca şi noi, un cer deasupra lor, care, la rândul său, este podeaua locuinţei altor zei, care şi ei au deasupra o altă locuinţă cerească – şi tot aşa, la infinit.

Această credinţă este asimilată de ei ideii „Tatălui care este în ceruri” despre care vorbesc misionarii străini.

De altfel, acest fapt nu este specific ţinutului indigenilor naga din Assam. Găsim echivalente în toate mediile unde îşi exercită activitatea misionari străini.

Am semnalat deja în altă parte[206] credinţa în existenţa unor „oameni sălbatici” (în tibetană, *mi gueu*). Această credinţă este destul de răspândită în Tibet, îndeosebi, se pare, în Tibetul oriental, învecinat cu China, la sud de Tibet şi în statele himalayene.

O întâlnim şi în Assam, în rândul indigenilor naga, iar tibetanii înclină să considere regiunile situate la sud de Brahmaputra habitatul special al respectivilor „oameni sălbatici”.

Această părere ar putea avea un oarecare sâmbure de adevăr.

Mai întâi, de unde vin aceşti „oameni sălbatici”? Originea lor nu trebuie căutată. Oamenii nu au fost creaţi, nici fabricaţi în vreun fel de zei, ci au ieşit din pământ aşa cum vedem apărând plantele. Unii dintre aceşti oameni au rămas în junglă – aceştia sunt „oamenii sălbatici”.

Pe când locuiam pe Po mo sang, o colină aflată vizavi de Kanting, servitorul meu mi-a spus o poveste ciudată. Chinezii istoriseau că un ofiţer, întors dintr-o inspecţie în sud, adusese cu el doi oameni sălbatici. Aceştia nu ştiau deloc să vorbească şi erau cu totul nesociabili. Aş fi dorit mult să-i văd; din păcate, când servitorul mi-a dat informaţia, fuseseră deja duşi de-acolo de mai multe zile.

M-am întrebat întâi dacă aceşti oameni erau maimuţe mari, dar unele informaţii pe care le-am obţinut mai târziu m-au făcut să cred că era vorba despre aborigeni necivilizaţi, aşa cum există încă un mic număr în munţii din

206 Vezi cartea mea A l’ouest barbare de la vaste Chine.

Yunnan şi din Assam. Ştiau cu siguranţă să vorbească, dar nici chinezii, nici tibetanii nu le înţelegeau limba.

Trecerea lor prin Sin Kiang a readus la viaţă o mulţime de poveşti *despre un gueu*. Iată una dintre ele.

O femeie păştea vitele în munţi şi, deoarece trebuia să petreacă acolo toată vara, se instalase într-o grotă. Seara, în timp ce-şi fierbea ceaiul, a zărit două picioare enorme, păroase, care se legănau deasupra ei. Probabil că un uriaş se aşezase pe stânca de deasupra grotei şi-şi lăsase picioarele să atârne în gol. Femeia era înspăimântată, dar nu îndrăznea să fugă, pentru că picioarele individului se agitau deasupra intrării grotei. La un moment dat, unul dintre picioare arătă un spin mare înfipt în celălalt. Văzând că acest gest se repeta, femeia a înţeles că *mi gueu* dorea să-i scoată spinul. Ceea ce a şi făcut, tremurând toată. Atunci picioarele s-au retras şi a auzit zgomot de paşi foarte grei îndepărtându-se în pădure.

După câteva zile, corpul unui mistreţ a fost aruncat de pe stâncă în faţa intrării grotei şi, după aceea, *mi gueu* şi-a dovedit de mai multe ori mulţumirea prin daruri asemănătoare. Asta pare să dovedească – dacă întâmplarea este adevărată – că *mi gueu* era într-adevăr un om primitiv care ştia de existenţa unor oameni mai îndemânatici decât el, deoarece aştepta de la acea femeie care păzea vitele să-i scoată, poate cu vârful cuţitului, spinul înfipt adânc în carne, ceea ce el nu reuşea să facă. Mărturiile recunoştinţei sale arată şi că avea o mentalitate umană.

Pentru naga, întâlnirea cu „oamenii sălbatici” în junglă şi capturarea lor nu erau un fapt excepţional. Descrierea acestora nu atribuia nimic deosebit fizionomiei lor. Unii dintre ei s-au dus să trăiască în sate, iar naga îi preţuiau foarte mult.

În decembrie 1963, când Nagaland şi-a proclamat independenţa, ziarele indiene au scris că au avut loc multe manifestări de bucurie, ale căror descrieri seamănă destul

de mult cu cele prezente în ziarele chineze cu ocazia primelor alegeri de la Lhasa: entuziasm, zile de bucurie, discursuri şi banchete şi, cunoscându-se înclinaţia indigenilor naga, precum şi a tibetanilor, pentru băuturile tari, „beţii glorioase”.

Cuprins

Prefaţă / 5 Introducere / 7 Capitolul I
Primii paşi spre India / 9 Capitolul II
Zeii, aşa cum îi concep şi îi văd indienii / 27 Capitolul III
Sanctuarele prestigioase şi oaspeţii lor Coregrafie sacră şi lubricitate profană / 37
Capitolul IV
Vechiul sistem religios al castelor o iniţiativă curajoasă a guvernului indian Abolirea „intangibilităţii „persoanelor paria / 49
Capitolul V
Extravaganţe religioase Asist la nunta divinului Rama / 73 Capitolul VI
Foamete Epidemii *Superstiţii* / 107 Capitolul VII
Shakti, mama universală Zeiţa-energie, creatoare a lumilor Adoratorii ei Diferitele aspecte ale cultului ei secret / 131
Capitolul VIII
Guru educator, călăuză spirituală şi proteu cu mii de feţe / 169 Capitolul IX
„Sfinţii profesionişti” Sadhu şarlatani, sadhu iluminaţi, sadhu tragici Portrete de sannyasin Cel mai trufaş dintre idealuri / 211
Capitolul X
Noua Indie, problemele şi conflictele sale Masacrele fanatismului înspăimântătorul exod al populaţiilor refugiate Gandhi văzut de Nehru / 269
Capitolul XI *Viitorul epopeii* / 295
Anexă / 331

La Editura POLIROM au apărut:

În inima Munţilor Himalaya Mistici şi magicieni în

Tibet India în care am trăit în pregătire:

Călătoria unei parizience în Lhasa

Redactor: Cezar Petrilă Coperta: Radu Răileanu Tehnoredactor: Constantin Mihăescu

Bun de tipar: iulie 2014. Apărut: 2014 Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 RO. BOX 266 700506, Iaşi, Tel. & Fax: (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11; (0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: officepolirom.ro Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, al. B3A, sc. 1, el. 1, sector 4, 040031, O.P. 53 Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office. bucureştipolirom.ro

Tiparul executat la S.C. Tipo-Lidana S.R.L. Calea Unirii nr. 35, Suceava Tel.: 0230/517.518; Fax: 0330/401.062 E-mail: officetipolidana.ro; www.tipolidana.ro

1. „The ideal that finds expression in *sati* has been se misunderstood and misrepresented that some word of explanation may be useful. That *sati* as a social custom enforced by men would be infinitely wrong is very obvious. This, however, can only have been the case under exceptional and special conditions. It is an ideal upheld rather by women than by men. It is thus that the Infinite, despite our civilisation and common sense, makes recurring protest against the claims of the finite…

Some may suppose that *sati* has come to be regarded în India as a barberic and cruel custom of the past. It may be indeed that the moderns could not endure its continuance, but they do not therefore think of it with horror. Families who can point to ancestors who «became *sati*» are proud of such heroic descent and in Bengal at least, many, perhaps most women cherish this ideal and wish that it could still be realizând…

2. Specialiştii în gramatică pot extrage nenumărate parafraze şi interpretări diferite din textul sanscrit. Iată trei, autorul lor fiind

2. În relaţiile lor cu Dalai Lama şi cu Tash Lama, reprezentanţii guvernului britanic li se adresau de asemenea cu titlul de „Sanctitatea

2. Prăjină foarte lungă şi foarte grea.

1. Rama Chandra, încarnarea lui Vishnu.

1. Se cuvine să avem rezerve în privinţa responsabilităţii pentru această foamete. India a fost bântuită secole la rând de perioade de foamete. Au existat înainte de sosirea englezilor şi au fost şi după plecarea lor (vezi *supra*, capitolul VI).

În cursul dominaţiei lor, englezii, spun unii, au neglijat să întreţină lucrările de amenajare care asigurau fertilitatea ogoarelor. Dacă acest lucru este adevărat, atunci la fel de adevărat este şi că au făcut importante lucrări de irigaţie. Rajahii locali şi marii proprietari de

1. Dar această unire lunară este obligatorie, cel puţin câtă vreme nu este asigurat urmaşul de parte bărbătească. Iar dacă soţia încearcă să refuze, soţul are voie s-o ciomăgească pentru a o supune. Acestea